

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

МНИШЕНКО КАТЕРИНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 378.2.015.31:7]:398(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
ВИХОВАНЦІВ ДОШКІЛЬНИХ УСТАНОВ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ
ТВОРЧОСТІ

Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка

Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD)

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ К.В. Мнишенко

(підпис, ініціали та прізвище автора)

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами **Волошина Оксана Василівна**

Вінниця – 2023

АНОТАЦІЯ

Мнишенко К.В. Формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD) зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, МОН України. – Вінниця, 2023.

Дисертаційна праця присвячена актуальній проблемі формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості, адже в умовах реалізації Базового стандарту дошкільної освіти (2021) актуалізується потреба у творчій самореалізації особистості на основі взаємопов'язаної трансляції гуманітарних цінностей суспільства, культури й мистецтва, долучення дітей дошкільного віку до творчої спадщини українського народу.

Дисертація є теоретико-експериментальним дослідженням проблеми формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов формування основ художньо-естетичної культури у здобувачів дошкільної освіти засобами народної творчості.

У процесі дослідження уточнено сутність ключових понять: «художньо-естетична культура», «художньо-естетична культура здобувачів дошкільної освіти», «формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості». *Художньо-естетичну культуру* розглядаємо як цілісну систему сприйняття художньо-естетичних цінностей та надбань, формування естетичної свідомості, художньо-естетичного смаку, втілення емоцій та почуттів, викликаних художньо-естетичним змістом творів мистецтва, у власній творчій діяльності.

Стрижневою категорією художньо-естетичної культури є мистецтво, яке, з одного боку, є засобом формування художньо-естетичної культури через сприйняття існуючих творів мистецтва, а з іншого боку, через мистецтво як діяльність створюються нові художні твори. Поняття «художньо-естетична культура здобувачів дошкільної освіти» визначено як частину загальної культури особистості, що об'єднує систему уявлень про художню красу світу, художньо-естетичні цінності, певні вміння в галузі художньо-естетичних технологій і потреби в їхньому використанні, творчий підхід до здійснення художньої діяльності. Термін «формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості» трактуємо як взаємодію педагогів із дітьми з метою передачі й засвоєння здобувачами дошкільної освіти уявлень і знань про естетичні цінності, втілені в народному мистецтві, розвиток емоційно-чуттєвої сфери дітей, формування в них прагнення до самореалізації в естетично-творчій діяльності, заснованій на народних традиціях.

Розкрито специфіку формування художньо-естетичної культури на етапі дошкільного дитинства як сенситивного періоду життя дитини. Багатий освітньо-виховний потенціал народної творчості, художньо-образна виразність української народної культури є цінним дидактичним матеріалом у формуванні основ художньо-естетичної культури здобувачів дошкільної освіти.

Виокремлено й охарактеризовано *структурні компоненти* (емоційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний), визначено *критерії* (емоційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, діялісно-творчий) та *рівні* (низький, середній і високий) сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості.

Обґрунтовано *педагогічні умови* формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості: інтегрування у змісті виховної роботи з дошкільниками різних видів художньої творчості (літературної, музичної, театральної,

хореографічної, образотворчої); застосування проєктної освітньої технології, яка активізує проблемно-пошукову діяльність дітей і забезпечує формування у них досвіду емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва у тісному зв'язку з життєвою практикою; організація партнерської взаємодії з батьками як референтними особами, котрі сприяють інтеріоризації дітьми цінностей народної культури та зразків художньо-естетичної творчості.

Розроблено педагогічну *модель* формування основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості, в основі якої лежить системний, діяльнісний, особистісний, культурологічний, компетентнісний та інтегрований підходи. Модель охоплює п'ять блоків: цільовий, концептуальний, організаційно-змістовий, технологічний, аналітико-результативний. Вона характеризується цілісністю, оскільки всі зазначені компоненти взаємопов'язані, відображають змістове навантаження і працюють на кінцевий результат; відкритістю, оскільки модель є самостійною ланкою у системі формування основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку; прагматичністю, тому що модель забезпечує практичну реалізацію поставленої мети.

Відповідно до визначених педагогічних умов розроблено методiku формування основ художньо-естетичної культури у вихованців закладів дошкільної освіти засобами народної творчості, що включала використання технології роботи з фольклорними творами, методiku навчання дітей переказу народних казок за допомогою карток В. Проппа, методи і прийоми роботи з казкою Дж. Родарі; технологію організації образотворчої, музичної, проєктної, театралізованої, ігрової діяльності здобувачів дошкільної освіти, інформаційно-комунікаційні технології навчання.

На основі обробки даних та оцінки отриманих результатів за допомогою методів математичної статистики на всіх етапах експерименту доведено дієвість та ефективність педагогічних умов формування основ художньо-естетичної культури у здобувачів дошкільної освіти засобами народної творчості.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше обґрунтовано педагогічні умови формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості; спроєктовано модель формування основ художньо-естетичної культури у здобувачів дошкільної освіти засобами народної творчості; уточнено поняття «художньо-естетична культура», «художньо-естетична культура здобувачів дошкільної освіти», «формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості»; виокремлено й охарактеризовано компоненти, критерії й рівні сформованості основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості; набули подальшого розвитку форми, методи й засоби формування основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку використанням сучасних педагогічних технологій.

Практичне значення результатів дослідження полягає в створенні і впровадженні в освітній процес закладів дошкільної освіти методики реалізації педагогічних умов формування основ художньо-естетичної культури здобувачів дошкільної освіти засобами народної творчості. Запропоновано для практичного використання методичні рекомендації «Формування основ художньо-естетичної культури здобувачів дошкільної освіти засобами народної творчості». Розроблено і впроваджено в освітній процес закладів дошкільної освіти комплекс творчих завдань, сценаріїв проведення розважальних заходів, спрямованих на реалізацію освітніх напрямів «Дитина у світі мистецтва», «Мовлення дитини» Базового стандарту дошкільної освіти (2021). Основні положення та висновки проведеного дослідження впроваджено в освітній процес підготовки майбутніх вихователів під час вивчення навчальних дисциплін «Методика проведення занять з народознавства», «Педагогічна майстерність з методикою організації і проведення свят у закладах дошкільної освіти» у Вінницькому державному педагогічному університеті. Запропоновані в дисертації теоретичні та методичні матеріали можуть бути використані під час організації освітньої

роботи в закладах дошкільної освіти, для написання курсових та дипломних робіт здобувачами вищої освіти, для створення навчально-методичних посібників і написання наукових праць.

Ключові слова: основи художньо-естетичної культури, заклади дошкільної освіти, народна творчість, здобувачі дошкільної освіти, освітній процес, формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ.

SUMMARY

Mnyshenko K. V. Formation of the Foundations of Artistic and Aesthetic Culture of Pupils of Preschool Institutions by Means of Folk Creativity - Qualifying scientific work as a manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the doctor of philosophy (PhD) on a specialty 011 Educational, Pedagogical Sciences. – Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Vinnytsia, 2023.

The dissertation research deals with the topical problem of forming the foundations of artistic and aesthetic culture of pupils of preschool institutions by means of folk creativity, because in the conditions of the implementation of the Basic Standard of Preschool Education, the need for creative self-realization of the individual based on the interrelated transmission of humanitarian values of society, culture and art, and the of children of preschool age to the creative heritage of the Ukrainian people is actualized.

The dissertation is a theoretical-experimental research of the problem of forming the foundations of artistic and aesthetic culture of pupils of preschool institutions by means of folk creativity.

The objective of the research is to prove theoretically and verify experimentally pedagogical conditions for the formation of the foundations of artistic and aesthetic culture of pupils of preschool education institutions by means of folk art.

In the course of the research, the essence of the key concepts has been clarified: “artistic and aesthetic culture”, “artistic and aesthetic culture of pupils of preschool education institutions”, “formation of the foundations of artistic and aesthetic culture of pupils of preschool institutions by means of folk creativity”. We consider the definition of “*artistic-aesthetic culture*” as a holistic system of perception of artistic and aesthetic values and assets, the formation of aesthetic consciousness, artistic and aesthetic taste, the embodiment of emotions, feelings caused by the artistic and aesthetic content of works of art, in the own creative activity. The core category of artistic and aesthetic culture is art, which, on the one hand, is a means of forming artistic and aesthetic culture through the perception of existing works of art, and on the other hand, new works of art are created through art as an activity. The concept of “*artistic and aesthetic culture of pupils of preschool education institutions*” is defined as a part of the general culture of the individual, which unites the system of ideas about the artistic beauty of the world, artistic and aesthetic values, certain skills in the field of artistic and aesthetic technologies and the need for their use, creative approach to realization of artistic activity. The term “formation of the foundations of the artistic and aesthetic culture of pupils of preschool institutions by means of folk creativity” is interpreted as the interaction of pedagogues with children with the aim of transferring and assimilating by pupils of preschool education institutions the ideas and knowledge about aesthetic values embodied in folk art, the development of the emotional and sensory sphere of children, the formation of their desire for self-realization in aesthetic and creative activities based on folk traditions.

The specificity of the formation of artistic and aesthetic culture at the stage of preschool childhood as a sensitive period of a child’s life has been revealed. The rich educational and instructional potential of folk creativity, the artistic and figurative expressiveness of Ukrainian folk culture is a valuable didactic material in the formation of the foundations of the artistic and aesthetic culture of pupils of preschool education institutions.

The structural components (emotional-value, cognitive, activity based) have been justified, the criteria (emotional-value, cognitive-identification, activity-creative) and *levels* (low, medium and high) of the formation of the foundations of the artistic and aesthetic culture of pupils of preschool institutions by means of folk creativity have been determined.

The pedagogical conditions for the formation of the foundations of the artistic and aesthetic culture of pupils of preschool institutions by means of folk art have been substantiated, namely:

integration in the content of educational work with preschool children of different kinds of artistic creativity (literary, musical, theatrical, choreographic, figurative); application of objective educational technology, which activates problem-finding activity of children and provides formation of experience of emotional-value attitude to art in close connection with life practice; organization of partnership interaction with parents as reference persons who promote the children's interaction with values of national culture and samples of artistic-esthetic creativity.

The pedagogical *model* of the formation of the foundations of the artistic and aesthetic culture of children of preschool age by means of folk creativity has been projected, which is based on systemic, activity-based, personal, cultural, competence-based, integrated approaches. The model covers five blocks: target, conceptual, organizational-content, technological, analytical-resultative; it is characterized by integrity, since all the specified components are interconnected, reflect the content load and work for the final result; openness, since the model is a component of the system of forming the foundations of the artistic and aesthetic culture of children of preschool age as an independent link; pragmatism, because the model is related to the practical component of realizing the set objective.

According to the determined pedagogical conditions, the methodology of forming the bases of artistic and esthetic culture in the pupils of preschool education institutions by means of folk art has been developed, which included the use of the technology of work with folklore works, the method of teaching children to transfer folk fairy tales with the help of cards V. Proppa, methods and techniques of work

with the fairy tale J. Rohari; technology of organization of the educational, musical, object, theatrical, game activity of pre-school education applicants, information and communication technologies of education.

By processing the data and evaluating the results using mathematical statistics methods at all stages of the experiment, the effectiveness and efficiency of the pedagogical conditions of the formation of the foundations of artistic and aesthetic culture among pupils of preschool education institutions by means of folk art have been proven.

The scientific novelty of the obtained results is in the fact that, for the first time, the pedagogical conditions for the formation of the foundations of the artistic and aesthetic culture of pupils of preschool institutions by means of folk creativity have been substantiated; the model of the formation of the foundations of artistic and aesthetic culture among pupils of preschool education institutions by means of folk creativity has been presented; the concepts of “*artistic and aesthetic culture*”, “artistic and aesthetic culture of pupils of preschool education institutions”, “formation of the foundations of artistic and aesthetic culture of pupils of preschool institutions by means of folk creativity” have been clarified; the components, criteria and levels of formation of the foundations of the artistic and aesthetic culture of children of preschool age by means of folk art have been characterized; the forms, methods and means of forming the foundations of the artistic and aesthetic culture of preschool children by means of folk creativity using modern pedagogical technologies have been further developed.

The practical *value* of the obtained results is in the creation and introduction in the educational process of pre-school education institutions of the methodology of realization of pedagogical conditions of formation of the basic artistic and esthetic culture of pre-school education recipients by means of folk creativity.

For practical use, methodical recommendations on the formation of the foundations of artistic and aesthetic culture of pupils of preschool education institutions by means of folk creativity have been proposed. The set of creative tasks, scenarios for entertainment activities aimed at implementing the educational

direction “A Child in the World of Art «Speech of the child"» of the Basic Standard of Preschool Education (2021) has been developed and implemented into the educational process of preschool education institutions. The main provisions and conclusions of the conducted research have been implemented into the educational process of training future educators during the study of the selective educational discipline “Methodology of Conducting Ethnology Classes «Pedagogical skill with the method of organization and holding of holidays in institutions of preschool education» at Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University.

The theoretical and methodical materials offered in the dissertation can be used during organization of educational work in institutions of preschool education, for writing course and diploma works by students of higher education, for creation of educational-methodical manuals and writing of scientific works.

Key Words: foundations of artistic and aesthetic culture, preschool education institutions, folk creativity, pupils of preschool education institutions, educational process, forming the foundations of artistic and aesthetic culture of pupils of preschool institutions.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті, що індексуються в наукометричних базах даних

Web of Science:

1. Sarancha, I., Mnyshenko, K., & Khilya, A. (2021) Personal Values in the Structure of the Social Environment and Professional Activity. *Society. Integration. Education. 15th International Scientific Conference. Rezekne Academy of Technologies, Rezekne, Latvia. 402-413 (автор. внесок – 0,1 друк.аркуша)*
<https://doi.org/10.17770/sie2021vol3.6321>

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Мазур, К. В. (2018). Організація патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами українського музичного фольклору. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 52, 89-93. DOI: <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2018-52>
2. Мнишенко, К. В., Волошина, О. В. (2020). Формування в майбутніх учителів етнопедагогічної компетентності. *Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія*, 63, 81-85 DOI [10.31652/2415-7872-2020-63-81-85](https://doi.org/10.31652/2415-7872-2020-63-81-85)
3. Мнишенко, К. В. (2021). Організаційно-методичні засади формування основ художньо-естетичної компетентності дітей дошкільного віку. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: наук. журнал*. Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. 4 (108), 112-121. DOI [10.24139/2312-5993/2021.02/112-121](https://doi.org/10.24139/2312-5993/2021.02/112-121)
4. Мнишенко, К. В. (2022). Особливості формування основ художньо-естетичної культури у здобувачів дошкільної освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 64, 126-136. DOI: [10.31652/2412-1142-2022-64-126-136](https://doi.org/10.31652/2412-1142-2022-64-126-136)
5. Мнишенко, К. В. (2022) Участь дітей у календарних святах як засіб патріотичного виховання. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*. 13(18). 352-361 [10.52058/2786-4952-2022-13\(18\)-352-360](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-13(18)-352-360)

Статті у наукових зарубіжних виданнях:

1. Mazur, K. V. (2019). Education of national patriotic survivals of primary age children by national symbol. *Simperatives of civil society development in promoting national competitiveness. Batumi, Georgia*. 224-227p.. <https://nier.ge/images/Conference-program-Batumi-GEORGIA-1.pdf>

2. Kuchynska, I., Blashkova, O., Rodiuk, N., Holiuk, O., Polishchuk, S., Ivanytska, N., & Mnyshenko, K. (2022). Innovative educational activity in higher education in the conditions of modern reforming of Ukrainian educational system. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference. Volume I.* 168-183 (автор. внесок – 0,1 друк.аркуша)
<https://doi.org/10.17770/sie2022vol1.6864>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Мазур, К. (2014). Наступність у формуванні логічного мислення дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. *Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв. Вип. 3.* Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД». С. 188-191.

2. Мазур, К. В. (2016). Розвиток комунікативних умінь дітей дошкільного віку засобами гри. *Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій.* 5, с. 48-51

3. Мазур, К. В. (2017). Формування художньо-естетичної культури в дітей дошкільного віку як нагальна потреба сьогодення. *Педагогічний пошук: Збірник наукових праць студентів і молодих учених.* 8, с. 77-80.

4. Мазур, К. В. (2017). Формування художньо-естетичного смаку в дошкільників як психолого-педагогічна проблема. *Особистісно-професійний розвиток майбутнього вчителя: Матеріали всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції.* С. 75-78

5. Мазур, К. В., Давидчук, А. О., Зеленюк, С. В., Зеленюк, С. В., Кіржа, Н. В., Киржа, Н. В., ... Черчик, Н. Л. (2017). *Професійно-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу.* Вінниця: ВДПУ.
https://library.vspu.net/jspui/bitstream/123456789/1177/1/Професійно-педагогічна%20компетентність%20викладача%20вищого%20навчального%20озакладу_навчальний%20посібник.pdf

6. Мазур, К. В., & Король, А. В. (2019). Особливості естетичного виховання дітей у процесі ознайомлення з декоративно-ужитковим мистецтвом: критерії і показники. *Молодий вчений*, 5.2 (69.2), с. 15-16. <https://library.vspu.net/jspui/bitstream/123456789/4385/1/Особливості%20естетичного%20виховання%20дітей%20у%20процесі%20ознайомлення%20з%20декоративно-ужитковим%20мистецтвом.pdf>
7. Мнишенко, К. В. (2020). Роль мистецтва у формуванні моральних якостей дошкільників. *Ціннісно-орієнтований підхід в освіті і виклики євроінтеграції: матер. Міжнар. наук.-метод. конф.* С. 84-85.
8. Волошина, О. В., & Мнишенко, К. В. (2020). Підготовка вихователя до формування художньо-мовленнєвої компетенції дітей дошкільного віку засобами фольклору. *Особистісно-професійний розвиток учителя: погляди стейкхолдерів. Монографія.* С. 102-118
9. Мнишенко, К. В., & Волошина, О. В. (2021). Педагогічні умови формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості. *Особистісно-професійний розвиток учителя: погляди стейкхолдерів. Монографія.* С. 277-294
10. Мнишенко, К. В. (2021). Особливості естетичного виховання дітей у процесі ознайомлення з народною творчістю. *Розвиток освіти і науки: проблеми, теорія, досвід і перспективи : матер. II заоч. Всеукр. наук.-практ. конф.* С. 77-79
11. Мнишенко, К. В. (2022). Інтегрований підхід до формування естетичного розвитку та виховання дітей дошкільного віку. *Особистісно-професійне становлення педагога в контексті інтеграції України в європейський освітній простір: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Вінниця, 29-30 листопада 2022 р.). Частина 1.* с. 194-197
12. Мнишенко, К. В. (2023). *Формування основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості: методичні рекомендації.* Вінниця: «Твори», 118 с.

13. Dmitrenko, N., Voloshyna, O., Kizim, S., Mnyshenko, K., & Nahorniak, S. (2022) Smart Education in the Prospective Teachers' Training. *CTE Workshop Proceedings of ACNS Conference on Cloud and Immersive Technologies in Education (CITEd 2022)*.

LIST OF PUBLISHED PAPERS ON THE TOPIC OF THE DISSERTATION

**Scientific works in which the main scientific results of the dissertation
are published**

Articles indexed in scientometric databases

Web of Science:

1. Sarancha, I., Mnyshenko, K., & Khilya, A. (2021) Personal Values in the Structure of the Social Environment and Professional Activity. *Society. Integration. Education. 15th International Scientific Conference. Rezekne Academy of Technologies, Rezekne, Latvia. 402-413 (автор. внесок – 0,1 друк.аркуша)*
<https://doi.org/10.17770/sie2021vol3.6321>

Articles in scientific professional publications

1. Mazur K. V. (2018) Organization of patriotic education of senior preschool children by means of Ukrainian musical folklore. *Modern information technologies and innovative teaching methods in training: methodology, theory, experience, problems: collection of scientific papers. Vol. 52. Vinnytsia : Print Plus LLC. P. 89-93.* <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2018-52>
2. Mnyshenko, K. V., Voloshina, O. V. (2020) Formation of ethnopedagogical competence of future teachers. *Scientific notes of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University. Series: pedagogy and psychology. Issue 52. P.81-85* [DOI 10.31652/2415-7872-2020-63-81-85](https://doi.org/10.31652/2415-7872-2020-63-81-85)
3. Mnyshenko, K. V. (2021) Organizational and methodological principles of the formation of the foundations of artistic and aesthetic competence of preschool children. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative*

technologies: science. magazine. Editor-in-chief of the A.S. Makarenko Sumy State Pedagogical University. Issue 4 (108), P. 112-121 [DOI 10.24139/2312-5993/2021.02/112-121](https://doi.org/10.24139/2312-5993/2021.02/112-121)

4. Mnyshenko, K. V. (2022) Peculiarities of the formation of the foundations of artistic and aesthetic culture of pupils of preschool education institutions. *Modern information technologies and innovative teaching methods in training: methodology, theory, experience, problems: collection of scientific papers. Vol. 64.* Vinnytsia : Print Plus LLC. P. 126-136. [DOI: 10.31652/2412-1142-2022-64-126-136](https://doi.org/10.31652/2412-1142-2022-64-126-136)

5. Mnyshenko, K. V. (2022) Participation of children in calendar holidays as a means of patriotic education. Perspectives and innovations of science ("Pedagogy" Series, "Psychology" Series, "Medicine" Series). *Issue 13 (18).* P.352-361. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-13\(18\)-352-360](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-13(18)-352-360)

Articles in scientific foreign publications:

1. Mazur, K.V. (2019). Education of national patriotic survivals of primary age children by national symbol. *Simperatives of civil society development in promoting national competitiveness.* Batumi, Georgia. 224-227p. <https://nier.ge/images/Conference-program-Batumi-GEORGIA-1.pdf>

2. Kuchynska, I., Blashkova, O., Rodiuk, N., Holiuk, O., Polishchuk, S., Ivanytska, N., & Mnyshenko, K. (2022). Innovative educational activity in higher education in the conditions of modern reforming of Ukrainian educational system. *Society. Integration. Education.* Proceedings of the International Scientific, Rezekne, Latvia. Conference. Volume I. 168-183 (автор. внесок – 0,1 друк.аркуша) <https://doi.org/10.17770/sie2022vol1.6864>

Scientific works that certify the approbation of the dissertation materials:

1. Mazur, K. V. (2014) Consistency in the formation of logical thinking of children of senior preschool and primary school age. *Actual problems of preschool and primary education in the context of European educational strategies: collection of materials of the scientific and practical conference of teachers and*

students of the Institute of Pedagogy, Psychology and Arts. Vol. 3. Vinnytsia: Nilan Ltd. P.188-191.

2. Mazur, K. V. (2016) Development of communication skills of preschool children through games. *Actual problems of preschool and primary education in the context of European educational strategies. Vol. 5.* Vinnytsia: Nilan Ltd. P.48-51.

3. Mazur, K. V. (2017) The formation of artistic and aesthetic culture of preschool children as an urgent need today. *Pedagogical search: Collection of scientific works of students and young scientists. Issue 8.* Vinnytsia: Nilan Ltd. P.77-80

4. Mazur, K. V. (2017) Formation of artistic and aesthetic taste of preschoolers as a psychological and pedagogical problem. *Personal and professional development of the future teacher: Materials of the all-Ukrainian scientific and practical internet conference.* Vinnytsia: "Works". P. 75-78

5. Mazur, K.V., Davidchuk, A.O., Zelenyuk, S.V., Zelenyuk, S.V., Kirzha, N.V., Kirzha, N.V., ... Cherchyk, N.L. (2017). Professional and pedagogical competence of a teacher of a higher educational institution. Vinnytsia: Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University.

6. Mazur, K.V., & Korol, A.V. (2019) Peculiarities of aesthetic education of children in the process of familiarization with decorative and applied art: criteria and indicators. *A young scientist. № 5.2 (57.2).* P.15-16.

7. Mnyshenko, K. (2020) The role of art in the formation of moral qualities of preschoolers. *Value-oriented approach in education and challenges of European integration: Mater. International science and method conf.* P. 84-85/

8. Voloshina, O.V., & Mnyshenko, K.V. (2020). Preparation of the educator for the formation of artistic and speech competence of preschool children by means of folklore. *Personal and professional development of a teacher: views of stakeholders. Monograph.* P. 102-118

9. Mnyshenko, K.V., & Voloshina, O.V. (2021). Pedagogical conditions for the formation of the foundations of artistic and aesthetic culture of pupils of

preschool institutions by means of folk creativity. *Personal and professional development of a teacher: views of stakeholders. Monograph*. P. 277-294

10. Mnyshenko, K.V. (2021). Peculiarities of aesthetic education of children in the process of familiarization with folk art. *Development of education and science: problems, theory, experience and prospects: Mater. 2nd grade All-Ukrainian science and practice conf.* P. 77-79

11. Mnyshenko, K.V. (2022). An integrated approach to the formation of aesthetic development and education of preschool children. *Personal and professional development of a teacher in the context of Ukraine's integration into the European educational space: Materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference (Vinnytsia, November 29-30, 2022)*. Part 1. p. 194-197/

12. Mnyshenko, K.V. (2023). *Formation of the foundations of the artistic and aesthetic culture of preschool children by means of folk art: methodical recommendations*. Vinnytsia: "Works", 118 p.

13. Dmitrenko, N., Voloshyna, O., Kizim, S., Mnyshenko, K., & Nahorniak, S. (2022) Smart Education in the Prospective Teachers' Training. *CTE Workshop Proceedings of ACNS Conference on Cloud and Immersive Technologies in Education (CITEd 2022)*.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	2
ANNOTATION.....	6
СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ.....	10
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	21
ВСТУП.....	21
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВИХОВАНЦІВ ДОШКІЛЬНИХ УСТАНОВ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ.....	31
1.1.Формування основ художньо-естетичної культури підрастаючого покоління як педагогічна проблема	31
1.2. Особливості формування основ художньо-естетичної культури здобувачів дошкільної освіти.	55
1.3. Педагогічний потенціал засобів народної творчості у вихованні здобувачів дошкільної освіти	72
Висновки до першого розділу	89
РОЗДІЛ ІІ. МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВИХОВАНЦІВ ДОШКІЛЬНИХ УСТАНОВ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ.....	92
2.1. Структура, критерії та рівні сформованості основ художньо- естетичної культури дітей дошкільного віку.	92
2.2.Обґрунтування педагогічних умов формування основ художньо- естетичної культури засобами народної творчості у здобувачів дошкільної освіти	109
2.3. Модель формування основ художньо-естетичної культури засобами народної творчості у вихованців закладів дошкільної освіти	129
Висновки до другого розділу.....	144

РОЗДІЛ 3 ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВИХОВАНЦІВ ДОШКІЛЬНИХ УСТАНОВ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ.....	146
3.1. Організація проведення педагогічного експерименту.....	146
3.2. Хід експериментальної роботи.....	164
3.3. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи зформування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості	181
Висновки до третього розділу	197
ВИСНОВКИ.....	200
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	205
ДОДАТКИ.....	234

Перелік умовних скорочень

ЗДО – заклад дошкільної освіти

КГ – контрольна група

ЕК – експериментальна група

ВСТУП

Актуальність проблеми дослідження зумовлена соціальним замовленням суспільства на випускника закладу дошкільної освіти, який оволодів компетентностями, сформованими у процесі колективної й індивідуальної творчої діяльності, здатен виконувати інтелектуальні та творчі завдання, а також створенням умов для особистісного розвитку дитини та її успішної соціалізації.

Художньо-естетичне виховання дітей дошкільного віку є одним із пріоритетних напрямів системи освіти й державної політики в цілому, про що свідчить аналіз нормативно-правового забезпечення освіти: Закону України «Про освіту» (2017 р.), Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті (2002 р.), Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах (2004), Концепції освіти дітей раннього та дошкільного віку (2020 р.), Концепції «Нова українська школа» (2016 р.), Базового компонента дошкільної освіти (2021 р.).

Запровадження Базового компонента дошкільної освіти (2021 р.) зумовило зміну педагогічних поглядів на традиційний процес формування в дошкільників естетичного, художнього та творчого ставлення до світу у процесі їхньої діяльності. У сучасних умовах розвитку дошкільної освіти виникають нові цілі, змінюється зміст освіти й технології навчання, розробляються нові форми й методи організації освітнього процесу під час формування основ художньо-естетичної культури здобувачів дошкільної освіти.

Наразі національно-культурні традиції перебувають у центрі уваги сучасної освітньої політики, одним із основних пріоритетів якої є збереження й розвиток культурної спадщини, народної художньої творчості як основи духовно-морального розвитку суспільства. Орієнтація на цінності народної творчості забезпечує формування в дитини естетичного світогляду; активізацію проявів самостійності, ініціативи та творчих здібностей; реалізацію художньо-естетичного світосприйняття в різних видах дитячої

діяльності, а також сприяє високому рівню осмислення культурної спадщини й засвоєнню надбань національної культури у процесі становлення особистості дошкільника.

Аналіз наукової, філософської та психолого-педагогічної літератури свідчить, що феномен формування художньо-естетичної культури особистості активно досліджується в науці (Г. Балл, І. Бех, Н. Гатеж, Дж. Гонігман, Д. Джола, І. Зязюн, В. Лозовий, О. Малицька, Л. Масол, О. Отич, О. Рудницька, О. Сухомлинська, А. Щерба, L. A. White).

Останнім часом значну увагу дослідники приділяють оновленню змісту та шляхів формування художньо-естетичної культури здобувачів освіти. Опубліковано чимало праць, присвячених підготовці майбутніх педагогів до художньо-естетичного виховання підростаючого покоління (О. Акімова, О. Волошина, Т. Зузяк, С. Мельничук, Л. Михайлова, В. Папушина, Ю. Саврій, С. Скрипнікова, Я. Сопіна), формуванню художньо-естетичної культури здобувачів середньої освіти (Н. Аніщенко, Ю. Блудова, А. Бовт, Н. Гатеж, В. Кириленко, Н. Миропольська, Л. Михайлова, І. Савіцька, І. Тименко, А. Шевчук).

Аналіз сучасних досліджень проблеми формування основ художньо-естетичної культури здобувачів дошкільної освіти здійснено в наукових працях Г. Беспалько, Е. Белкіної, А. Богуш, Р. Борщ, Н. Ваганової, Т. Грицишиної, О. Дронової, І. Казмерчук, Ю. Клокової, В. Кузьменко, О. Кучай, О. Лобової, С. Матвієнко, І. Ніколаєску, Л. Одерій, І. Паласевич, Т. Поніманської, Т. Піроженко, О. Проскури, Л. Старовойт, А. Шевчука, М. Ярославцевої.

Окремі аспекти естетичного виховання дітей дошкільного віку проаналізовано в дисертаційних працях останніх років В. Григоренко (формування естетичного ставлення дітей старшого дошкільного віку до декоративно-ужиткового мистецтва на заняттях з образотворчого мистецтва), Т. Житник (розвиток художньо-творчої активності старших дошкільників

засобами живопису), А. Чаговець (гармонійне виховання дітей 4–6 років у культурно-освітньому просторі дошкільного навчального закладу).

Потенціал народної творчості у вихованні підростаючого покоління розкрито у наукових розвідках Т. Грищенко, М. Заковича, Н. Комарівської, В. Кононка, Н. Лисенко, І. Малашевської, В. Мосіяшенка, М. Науменко, Л. Паламарчук, Л. Сухацької, М. Човрій, Н. Шевченко, Л. Якуби.

У центрі наукових інтересів сучасних дослідників перебувають також різні аспекти виховання дітей дошкільного віку засобами народної творчості. Народну творчість як засіб патріотичного виховання досліджували Т. Журавко, Л. Іщенко, Т. Коваль, О. Непша, Є. Роговська, О. Сафарова, Г. Суханова, В. Ушаков, Н. Федотова, морально-етичного виховання – І. Бабій, К. Вигорій, І. Гайдай, О. Кисельова, Н. Марчук, В. Ніколаєнко, Л. Петрук, І. Рудницька-Юрійчук; естетичного виховання – І. Бай, О. Матковський, М. Михальчук, І. Паласевич, С. Садовенко, М. Станкевич, М. Селівачо, І. Удрис. Т. Чугай,

Цій проблематиці присвячені дисертаційні праці О. Литвишко (формування основ соціальної компетентності дітей 5–6 років засобами казки в дошкільних навчальних закладах), А. Карнаухової (формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих засобами української казки), Н. Чужої (формування естетичного досвіду молодших школярів засобами українських народних паремій).

Дослідження новітніх педагогічних підходів до визначення особливостей формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості дали змогу визначити сучасний контекст досліджуваного процесу, який характеризується суперечностями між:

- соціальним замовленням суспільства на виконання поставлених перед закладами дошкільної освіти завдань, що пов'язані з розвитком творчої особистості, та існуючими традиційними підходами до формування основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку;

- необхідністю художньо-естетичного розвитку дітей дошкільного віку як усвідомленого, цілеспрямованого й керованого педагогічного процесу та відсутністю науково-обґрунтованої педагогічної моделі формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості;

- необхідністю реалізації освітнього напрямку «Дитина у світі мистецтва», «Мовлення дитини» Базового компонента дошкільної освіти (2021 р.) та недостатнім забезпеченням методичного супроводу формування основ художньо-естетичної культури здобувачів дошкільної освіти засобами народної творчості.

Актуальність і недостатня розробленість зазначеної проблеми зумовили вибір теми дисертаційної праці: **«Формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості».**

Зв'язок роботи з навчальними планами, програмами й темами. Дисертаційну працю виконано в контексті досліджень Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського як складової науково-дослідної теми кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами «Педагогічний супровід особистісно-професійного розвитку майбутнього вчителя» (0119U102999) та кафедри дошкільної освіти «Підготовка фахівців дошкільної та початкової освіти в умовах інтеграції України в Європейський освітній простір» (0121U109684). Тему дисертації затверджено Вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 5 від 26. 10. 2016 р.) й узгоджено в Міжвідомчій раді з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол № 2 від 28. 03. 2017 р.).

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов формування основ художньо-естетичної культури у здобувачів дошкільної освіти засобами народної творчості.

Об'єкт дослідження – процес художньо-естетичного розвитку дітей дошкільного віку в закладах дошкільної освіти.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що рівень сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців закладів дошкільної освіти засобами народної творчості зросте за таких педагогічних умов: інтегрування у змісті виховної роботи з дошкільниками різних видів художньої творчості (літературної, музичної, театральної, хореографічної, образотворчої); застосування проєктної освітньої технології, яка активізує проблемно-пошукову діяльність дітей і забезпечує формування у них досвіду емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва у тісному зв'язку з життєвою практикою; організація партнерської взаємодії з батьками як референтними особами, котрі сприяють інтеріоризації дітьми цінностей народної культури та зразків художньо-естетичної творчості.

Для реалізації поставленої мети визначено такі **завдання** дослідження:

- проаналізувати зміст базових понять дослідження: «художньо-естетична культура», «художньо-естетична культура здобувачів дошкільної освіти», «формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості»;

- виокремити й охарактеризувати компоненти, критерії та рівні сформованості основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості;

- обґрунтувати педагогічні умови і розробити модель формування основ художньо-естетичної культури у вихованців закладів дошкільної освіти засобами народної творчості;

- розробити й експериментально перевірити методику реалізації педагогічних умов формування основ художньо-естетичної культури у вихованців закладів дошкільної освіти засобами народної творчості.

Для досягнення поставленої мети та розв'язання визначених завдань використано такі **методи дослідження**: *теоретичні*: аналіз нормативно-правових документів у галузі дошкільної освіти, освітніх програм закладів дошкільної освіти, психолого-педагогічної й методичної літератури, матеріалів дисертаційних праць здійснено для визначення теоретичних основ проблеми дослідження; синтез, порівняння, узагальнення опрацьованої літератури, абстрагування, прогнозування, класифікацію – для визначення сутності базових понять дослідження, компонентів, критеріїв та рівнів сформованості основ художньо-естетичної культури в дітей дошкільного віку засобами народної творчості, а також для обґрунтування педагогічних умов формування основ художньо-естетичної культури у вихованців закладів дошкільної освіти засобами народної творчості; моделювання використано для побудови моделі формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості; *емпіричні*: вивчення передового педагогічного досвіду формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ; спостереження за здобувачами дошкільної освіти у процесі їхньої творчої та ігрової діяльності; бесіди, ігрові та проєктні методики, вивчення продуктів творчої діяльності дітей дошкільного віку – для визначення рівнів сформованості основ художньо-естетичної культури в дітей дошкільного віку засобами народної творчості; педагогічний експеримент – для перевірки ефективності моделі та педагогічних умов формування основ художньо-естетичної культури в дітей дошкільного віку засобами народної творчості; *методи математичної статистики* – для визначення статистичної значущості результатів дослідження.

Наукова новизна й теоретичне значення дисертаційної праці полягає в тому, що:

- *вперше* обґрунтовано педагогічні умови формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості (інтегрування у змісті виховної роботи з дошкільниками різних

видів художньої творчості (літературної, музичної, театральної, хореографічної, образотворчої); застосування проєктної освітньої технології, яка активізує проблемно-пошукову діяльність дітей і забезпечує формування у них досвіду емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва у тісному зв'язку з життєвою практикою; організація партнерської взаємодії з батьками як референтними особами, котрі сприяють інтеріоризації дітьми цінностей народної культури та зразків художньо-естетичної творчості);

- *спроєктовано* модель формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості;

- *уточнено* поняття «художньо-естетична культура здобувачів дошкільної освіти», «художньо-естетична культура здобувачів дошкільної освіти», «формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості»;

- *виокремлено й охарактеризовано* компоненти, критерії й рівні сформованості основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості;

- *набули подальшого розвитку* форми й методи формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості.

Практичне значення результатів дослідження полягає в створенні і впровадженні в освітній процес закладів дошкільної освіти методики реалізації педагогічних умов формування основ художньо-естетичної культури здобувачів дошкільної освіти засобами народної творчості. Запропоновано для практичного використання методичні рекомендації «Формування основ художньо-естетичної культури здобувачів дошкільної освіти засобами народної творчості». Розроблено і впроваджено в освітній процес закладів дошкільної освіти комплекс творчих завдань, сценаріїв проведення розважальних заходів, спрямованих на реалізацію освітніх напрямів «Дитина у світі мистецтва», «Мовлення дитини» Базового стандарту дошкільної освіти (2021). Основні положення та висновки проведеного

дослідження впроваджено в освітній процес підготовки майбутніх вихователів під час вивчення навчальних дисциплін «Методика проведення занять з народознавства», «Педагогічна майстерність з методикою організації і проведення свят у закладах дошкільної освіти». Запропоновані в дисертації теоретичні та методичні матеріали можуть бути використані під час організації освітньої роботи в закладах дошкільної освіти, для написання курсових та дипломних робіт здобувачами вищої освіти, для створення навчально-методичних посібників і написання наукових праць.

Матеріали дисертації **впроваджено** в освітній процес Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (№ 06/29 від 26. 12. 2022), Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (№ 01-23/204 від 15. 12. 2022), Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка (№ 11 від 08. 12. 2022), Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (№ 579 від 29. 12. 2022), Комунального закладу вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського» (№ 01-09/22 від 25. 01. 2023), комунального закладу «Заклад дошкільної освіти № 10 ВМР» (№ 05-01-02/02 від 12. 01. 2023), комунального закладу «Дошкільний навчальний заклад № 1 ВМР» (№ 17 від 25. 01. 2023), ЗДО № 2 села Рахни-Лісові Тульчинського району Вінницької області (№ 58 від 10. 11. 2022), ЗДО № 1 «Дзвіночок» Комунальної власності Жмеринської об'єднаної територіальної громади Вінницької області (№ 05-08/08 від 14. 12. 2022), комунального закладу «ДНЗ №305» м. Київ (№ 05-02-07/07 від 23. 11. 2022).

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення та практичні результати дослідження обговорено на засіданнях кафедри дошкільної освіти, кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами Вінницького державного педагогічного університету (2017–2021 рр.), оприлюднено на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – «Simperatives of civil society development in promoting national competitiveness» (м. Батумі, Грузія, 2019); «Ціннісно-орієнтований

підхід в освіті і виклики євроінтеграції» (м. Суми, 2020), Society. Integration. Education. (Rezekne, Latvia, 2021), Society. Integration. Education. (Rezekne, Latvia, 2022), CTE Workshop Proceedings of ACNS Conference on Cloud and Immersive Technologies in Education (м. Київ, 2022); *всеукраїнських*: «Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій» (м. Вінниця, 2014); «Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій» (м. Вінниця, 2016); «Особистісно-професійний розвиток майбутнього вчителя» (м. Вінниця, 2017); «Розвиток освіти і науки: проблеми, теорія, досвід і перспективи» (м. Вінниця, 2021); «Особистісно-професійне становлення педагога в контексті інтеграції України в європейський освітній простір» (м. Вінниця, 2022).

Публікації. Основні результати дослідження викладено в 21 публікації, із них: 1 стаття – у виданні категорії А, 5 статей у наукових фахових виданнях України категорії Б, 2 статті в закордонних виданнях, 2 – у колективних монографіях, 9 – у матеріалах конференцій, 1 – методичні рекомендації, 1 – навчальний посібник у співавторстві.

Особистий внесок здобувача. Отримані наукові результати, висвітлені в дисертаційній праці, одержані на основі самостійних науково-дослідницьких пошуків. У працях, написаних у співавторстві, заслугою здобувача є: (Sarancha, Mnyshenko, & Khilya, 2021) – теоретичне обґрунтування та діагностика системи цінностей особистісних установок здобувачів вищої педагогічної освіти освіти; (Мнишенко, & Волошина, 2020) – характеристика основних принципів етнопедагогіки; методів виховання, які застосовують в етнопедагогіці; (Волошина, & Мнишенко, 2020) – аналіз напрямів роботи вихователів закладів дошкільної освіти щодо формування художньо-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку засобами фольклору; (Мнишенко, & Волошина, 2021) – теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості; (Kuchynska, Blashkova,

Rodiuk, Holiuk, Polishchuk, Ivanytska, & Mnyshenko, 2022) –теоретичний аналіз особливостей реформування сучасної системи освіти, інноваційних процесів, які відбуваються в закладах освіти; (Dmitrenko, Voloshyna, Kizim, Mnyshenko, & Nahorniak, 2022) – охарактеризовано особливості впровадження смарт-технологій в освітній процес здобувачів освіти різного рівня.

Обсяг і структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (290 найменувань). Загальний обсяг дисертації – 329 сторінки, з них 184 – основного тексту. Робота містить 13 таблиць, 11 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВИХОВАНЦІВ ДОШКІЛЬНИХ УСТАНОВ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ

1.1. Формування основ художньо-естетичної культури підростаючого покоління як педагогічна проблема

У сучасному суспільстві однією з найактуальніших проблем є виховання всебічно й гармонійно розвиненої особистості. Для розв'язання цього завдання в умовах реформування освітньої галузі доцільно переосмислити теоретичні та практичні аспекти освіти. Особливу увагу необхідно приділити становленню, формуванню й розвитку художньо-естетичної культури особистості, оскільки в сучасному суспільстві виховання підростаючого покоління відбувається у принципово нових умовах, пов'язаних із трансформацією змісту й цілей освіти. Варто також зважати на те, що формування естетичних засад особистості можливе лише за умови глибокого розуміння норм і цінностей краси як в суспільстві, так і в педагогічному співтоваристві.

Розглянемо семантичне значення основних дефініцій нашого дослідження: «культура», «художньо-естетична культура».

У філософській літературі поняття «культура» має понад триста різних тлумачень. Утворений від латинського слова «cultura», цей термін спочатку позначав обробіток землі, ґрунту, тобто основний акцент був на зв'язку з людською працею. З XVIII століття в філософії термін «культура» отримав інше значення – освіченість, вихованість людини в суспільстві. (Пальм & Гетало, 2013, с. 9).

«Новий тлумачний словник української мови» трактує термін «культура» як «...сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії. Освіченість, вихованість. Рівень, ступінь досконалості якої-небудь галузі господарської або розумової діяльності» (Яременко, 2008, с. 33).

У сучасній культурології досліджувану дефініцію в найзагальнішому вигляді розглядають як «...сукупність створених людиною матеріальних і духовних цінностей, а також систему історично сформованих знань, ідей і соціальних норм, що відображають активну творчу діяльність людей в освоєнні світу і спрямовані на відрегулювання суспільних відносин» (Музальов, 2012, с. 4).

Поділ культури на матеріальну й духовну відносний, вони не існують ізольовано одна від іншої, а становлять єдину систему культури як її складові частини (Музальов, 2012, с. 5).

Цю думку поділяє й І. Тюрменко (2010), яка зазначає: «...культура – це сукупність матеріальних і духовних цінностей, створена внаслідок цілеспрямованої діяльності людства протягом його історії, а також взаємовідносини, що склалися в процесі споживання, відтворення цих цінностей та їх розподілу і обміну» (с. 14). Науковиця зазначає: «...люди і народи відрізняються не наявністю чи відсутністю культури, а тільки рівнем її розвитку; ... усякі культурні відмінності між людьми і народами – наслідок специфічних умов і факторів, що впливають на формування і розвиток їхніх культур і мають суто формальний, вимірний, а не сутнісний характер (Тюрменко, 2010, с. 10).

О. Музальов (2012) вважає, що «...однією з найскладніших проблем у сучасній культурі є питання співвідношення світової й національної культур» (с.6). Учений стверджує, що прихильники світової культури (Л. Морган, В. Вернадський, А. Швейцер) вважали, що духовні цінності загальнолюдської культури формуються в надрах вітчизняних культур. Інші дослідники (М. Данилевський, О. Шпенглер) визнавали лише національну культуру (Музальов, 2012, с. 7).

Отже, національна культура – це цілісне явище, що сформувалося в процесі історичного розвитку та пов'язане з кліматичними, ландшафтними, господарськими та іншими умовами. Її розглядають передусім як систему уявлень про явища навколишнього світу, необхідну для оволодіння людиною

прийомами і навичками у всіх сферах навколишнього життя. Однією з найважливіших сторін кожної національної культури є те, що вона відображає головну домінуючу національного характеру, транслює певні риси характеру та стереотипи поведінки людей цієї національності.

Культура є засобом формування суспільного буття людини, а її опосередковане перетворення на моральну свідомість характеризує ступінь розвитку особистості. І. Онищук (2019) констатує: «...культура слугує могутнім чинником соціального розвитку, відображає якісну характеристику суспільного життя, уособлюючи специфічний спосіб людської життєдіяльності, зафіксований у результатах праці та в системі соціальних норм і закладів» (с. 97).

Класики теорії особистісно-діяльнісного підходу поняття «культура» використовують для характеристики соціального розвитку особистості. Культура особистості характеризує її як суб'єкта соціальної діяльності в конкретних культурно-історичних умовах. Із зазначеного вище випливає, що культура особистості є складною, інтегративною характеристикою людини на шляху її формування й розвитку, а також посередником між індивідуальністю особистості й культурою в цілому. С. Кримський (2009) слушно зазначає, що «...культура – це не просто вираження чогось абстрактного, інакше вона б перетворилася на виражальні засоби та мову історії; культура – це система перенесення цінностей сучасності в буття людини, у смисл її життєдіяльності з урахуванням досвіду минулого і перспектив майбутнього, це спосіб побудови життя людини на основі досвіду минулих поколінь і на основі реалізації і – що особливо важливо – ще нереалізованих можливостей історичної дійсності» (с. 20).

Отже, ядром культури є цінності й історично сформовані способи їхнього сприйняття та досягнення. Засвоєння людиною цінностей культури є умовою її становлення як суб'єкта творчості. У свою чергу, творчість забезпечує перехід культури з предметної в діяльнісно-особистісну форму й навпаки.

Г. Балл (2015) робить висновок, що культура «...сукупність тих складників буття (існування й діяльності) людських істот, спільнот і людства в цілому, які забезпечують дві функції: функцію *соціальної пам'яті* та функцію *соціально значущої творчості*, або, інакше кажучи, *репродуктивно-нормативну і діалогово-творчу функції*» (с. 284).

На думку І. Беха (2003), саме культура є «...всезагальним чинником і духовно-практичною основою розвитку особистості, її освіти, що передбачає визнання людини повноправним суб'єктом культури, визначальним для освітнього процесу» (с. 26).

У контексті нашого дослідження нам імпонує трактування терміна «культура» в «Енциклопедії освіти» як «...системи програм людської діяльності, поведінки і спілкування людини для зміни та удосконалення суспільного життя в усіх його основних виявах. Як соціальний індивід, людина є творенням культури. Водночас культура є творцем людини. Культура пронизує всі напрями людської життєдіяльності – від основ матеріального виробництва і людських потреб до найвеличніших виявів людської творчості» (Кремень, 2008, с. 439).

У цьому значенні, на наш погляд, цікавою є думка Дж. Гонігман, який розглядав особистість як «...культуру, відображену в індивідуальній поведінці» (Honigmann, 1954). Г. Балл (2015), аналізуючи погляди цього науковця, зазначав, що в цьому визначенні вчений мав на увазі «...особливу культуру, притаманну певній соціальній спільноті» (с. 284).

За L. A. White (1959), культура – це назва особливого порядку або класу феноменів, таких речей і явищ, які залежать від реалізації специфічної для людей розумової здібності – «символізації». До речі, творчу здатність науковець розглядає як унікальне вміння користуватися символами (с. 228).

Культура є основним, «...історично довготривалим показником рівня естетичного виховання особистості та її творчих здібностей, співвідношенням рівнів і якості розвитку суспільства й окремої людини, критерієм оцінки

історичного шляху та перспективності як соціальних суб'єктів, так і кожної особистості» (Кремень, 2008, с. 119).

На особливу увагу в нашому дослідженні заслуговує трактування культури О. Рудницької (2005), яка вважає, що культура – це «...сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які висвітлюють його історично досягнутий рівень розвитку та втілюються в результатах продуктивної діяльності людини» (с. 108–109).

В. Отич (2012) на основі вивчення ролі культури в педагогіці доводить, що «...у педагогіці поняття «культура» використовується переважно як основний фактор-джерело, звідки черпається зміст освіти та як соціальний регулятив, що відображає ціннісні продукти духовно й матеріальної діяльності людини, її властивості і якості як носія й творця культури» (с. 86).

Вивчення феномена культури як складного й багатогранного явища в сучасній науковій літературі ґрунтується на таких підходах:

- аксіологічному (культура як утілення головних людських цінностей: істини, добра, краси);
- діяльнісно-праксіологічному (матеріально-практична й духовна діяльність як важлива сторона, причина і спосіб розвитку культури);
- евристичному (зв'язок культури з творчою діяльністю людини, з її продуктивним мисленням, перетворенням світу, результатом якого є створення нового продукту);
- семіотичному (культура як сукупність знакових систем, за допомогою яких людство передає наступним поколінням соціальну інформацію та пам'ять);
- сумативному (у культурі відображаються різноманітні процеси й результати діяльності людини та суспільства). Реалізовані в діяльності людини знання, вміння, навички, а також рівень її культурного розвитку, світогляду, способи й форми спілкування з іншими людьми утворюють особистісну форму існування культури.

Найстійкішою, нормативно встановленою частиною соціального замовлення є державні вимоги до цілей освітнього процесу. У «Концепції Нової української школи» (2017) зацентровано увагу на формуванні загальнокультурної компетентності, яку трактовано як обізнаність, самосвідомість у сфері культури, тобто як «...здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва. Ця компетентність передбачає глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших» (Концепція Нової української школи, 2017, с. 12).

Важливою складовою загальної культури є художньо-естетична культура особистості. Також можемо стверджувати, що художньо-естетична культура суспільства конкретизується й персоналізується насамперед в художньо-естетичній культурі особистості, що визначає сукупність і міру розвиненості естетичної свідомості і світогляду, естетичного смаку, повноту й послідовність їхнього вираження в поведінці, спілкуванні та діяльності людини. Художньо-естетична культура особистості найбільшою мірою виявляється в побуті та дозвіллі, суспільно-політичній та інших видах діяльності; є важливою складовою громадського та особистого життя людини.

Внутрішнім механізмом художньо-естетичної культури є художньо-естетична свідомість, спрямованість якої виявляється в естетичному ставленні до різноманітних об'єктів через механізми сприйняття, переживання, оцінки, ідеалу, погляду, судження. Отже, художньо-естетична культура особистості є єдністю естетичних знань, переконань, почуттів, навичок, норм діяльності й поведінки. Своєрідне якісно-кількісне поєднання цих складових у духовній структурі особистості відображає ступінь засвоєння нею художньо-естетичної культури суспільства, одночасно визначаючи й рівень її потенційної творчої самовіддачі. Феномен художньо-естетичної культури перебуває в центрі наукової уваги філософської, культурологічної, соціологічної і психолого-педагогічної галузей знань.

Розуміння того, що художньо-естетична культура й мистецтво характеризуються унікальними можливостями дослідження світового культурного простору і специфіки його культурних змін, стає домінантним у процесі аналізу проблеми формування основ художньо-естетичної культури особистості. Суспільство й культура, які є невід'ємними складовими розвитку особистості, закладають основи формування її національного художньо-естетичного світосприйняття.

У другій половині ХХ ст. предметом дискусії стало співвідношення понять «естетичне» й «художнє» виховання. На увагу заслуговує твердження Н. Ветлугіної (1977), яка дійшла висновку: «...більшість дослідників вважали складовою естетичного виховання художнє виховання, яке є процесом цілеспрямованого впливу засобами мистецтва з метою формування у вихованців любові до мистецтва, розуміння мистецтва та можливості творити в галузі мистецтва. Естетичне виховання ширше художнього, оскільки у його завдання входить формування естетичного ставлення до природи, суспільного життя, праці, побуту» (с. 68).

Т. Танько, М. Чернявська (2017), аналізуючи організацію естетичного виховання дітей у дошкільних закладах освіти України зазначають, в другій половині ХХ століття вчені вважали «... важливою складовою естетичного виховання художнє виховання.... Художнє виховання є процесом цілеспрямованого впливу засобами мистецтва з метою вироблення у вихованців любові до мистецтва, розуміння мистецтва, вміння насолоджуватися ним та по можливості творити в галузі мистецтва» (с. 6).

Г. Васянович, С. Шевкун у своєму дослідженні констатують., що є вчені, які ототожнюють поняття «художня культура» і «естетична культура» (М. Лейзеров, І. Молкін, В. Скатерщиков). Проте самі науковці вважають, що «...близькість цих понять за своїм смислом ще не дає права їх ототожнювати. Безумовно, що межа між естетичною діяльністю і художньою не є абсолютною, вона є рухомою, динамічною.... не будь-яка людська естетична діяльність взаємопов'язана з мистецтвом, тоді як художня діяльність так би

мовити «вплетена» в твори мистецтва, вона є його живильним джерелом» (Васянович & Шевкун, 2020, с. 19).

Вивчення й аналіз наукових праць, що стосуються проблеми художньо-естетичного виховання особистості через призму художньої й естетичної культури дає змогу розглядати естетичну культуру особистості як певний рівень її потенціалу, спрямованості емоційно-чуттєвих переживань і духовного задоволення, як радисть від різноманітної діяльності, що вимагає від людини творчої активності, напруження духовних сил.

Погоджуємось з Л. Фірсовою (2001), що феномен «естетична культура» виникає на перетині двох понять «культура» й «естетика». Учена доводить: «...у найбільш узагальненому вигляді естетична культура розглядається як єдність почуттів, смаків та ідеалів, які матеріалізуються у процесі перетворення світу за законами краси, а їх характер залежить від змісту естетичної свідомості й естетичної діяльності» (с. 11). Учена наголошує: «...жодна сфера людського життя поза естетичними чинниками немислима, бо не можна уявити життєдіяльну людину поза сприйманням і переживанням» (Фірсова, 2001 с. 12).

В. Лозовий (2003) також вважає, що: «Естетична культура – це сформованість у людини естетичних знань, смаків, ідеалів, здібностей до естетичного сприймання явищ навколишньої дійсності, творів мистецтва, бажання і необхідність вносити прекрасне в навколишній світ, оберігати природну красу» (с. 174).

Д. Джола, А. Щербо (1998) слушно зазначають, що властивістю естетичної культури є «...перетворення дійсності за законами краси в процесі естетичної діяльності» (с. 125). Із рівнем художньо-естетичного розвитку особистості, її здатністю творити за законами краси пов'язаний прогрес людства у всіх сферах життєдіяльності, а результати творчої діяльності людей відображені в надбаннях світової культури.

Про закони краси говорить і О. Пташук (2016), слушно зауважуючи, що «...естетична культура особистості — це така якість індивіда, що виявляється

у здібності та вмінні емоційно сприймати й оцінювати явища життя і мистецтва — прекрасні та потворні, трагічні й комічні; перетворювати природу, навколишній світ, людину за законами краси» (с. 292).

С. Мельничук (2006) зазначає: «Естетична культура – це результат активного музично-творчого опанування особистістю культурної спадщини суспільства; своєрідний сплав особистісних якостей, що утворюють складну динамічну структуру, яка постійно змінюється в результаті взаємодії особистості з прекрасним, а також взаємовпливу особистостей» (с. 102).

Важлива, на наш погляд, є наукова позиція О. Гук (2013), у якій естетичну культуру пов'язують з іншими складовими загального розвитку людини: естетична культура «... виявляється як у розумовій діяльності, так і у фізичній досконалості, моральному, трудовому, валеологічному процесах, всіх їх об'єднуючи і гармонізуючи» (с. 194).

О. Сбітнева (2018), вивчаючи естетичну культуру молодшого школяра, розглядає її «... як інтегративну характеристику його особистості, що передбачає сформованість комплексу естетичних знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій, емоційно-почуттєвих якостей, творчих здібностей, необхідних для естетичного засвоєння, відображення й перетворення світу; відчуття й розуміння прекрасного, самореалізація засобами естетичної діяльності» (с. 15).

Ми знаходимо спільне у поглядах вчених, які визначають, що естетична культура особистості відноситься до будь-якої з видів діяльності та фіксує рівень потенціалу, насиченості та цілеспрямованості емоційно-чуттєвого переживання та духовної насолоди від всіх видів діяльності, визначаючи їхню естетичну мотивацію.

Розглянемо дефініцію «художня культура». Характерною рисою художньої культури є її універсальний комплексний вплив на духовний світ особистості: розум, почуття і волю, при цьому формуються і виховуються соціальні почуття людини, все це є важливим аспектом у становленні майбутнього педагога. Н. Рашидова (2016) наголошує, що говорячи про

виховання художньої культури здобувачів вищої освіти, «...ми маємо на увазі більш ефективний розвиток не тільки естетичних здібностей людини, але і наукового світогляду, моральності, загальнолюдських рис особистості, прилучення людини до краси праці, що особливо важливо для сучасної молоді. Це виховання означає процес розвитку здатності відчувати, розуміти і оцінювати прекрасне, проявляти активність у творчому самовираженні, долучатися до історично накопиченої культури, кожен період якої є життєва цінність» (с. 172).

В. Радкевич (2010) вважає, що «...змістовим ядром художньої культури є мистецтво, що визначає механізми пізнання феномена людини та довколишнього середовища, є акумулятором цього знання, соціального суспільного досвіду» (с. 208).

У своєму науковому пошуку А. Микуліна (2016) визначає, що художня культура «...виступає складним, багат шаровим утворенням, яке об'єднує всі види мистецтва, процес художньої творчості, його результати, систему заходів зі створення, збереження, розповсюдження художніх цінностей, виховання творчих кадрів, глядацької аудиторії. Художня культура пов'язана з практикою, наявністю творчого мислення, переживання, уяви, художньою діяльністю; покликана формувати внутрішній світ людини, сприяти розвитку людини як творця культурних цінностей» (с. 102).

А. Семенюк (2019) у своєму дисертаційному дослідженні, аналізуючи цю дефініцію, робить висновок, що художня культура є «...складним утворенням, яке об'єднує всі види мистецтва, процес художньої творчості, його результати, систему заходів зі створення, збереження, розповсюдження художніх цінностей, виховання митців, які є найголовнішими носіями художньої культури» (с. 56).

З метою розв'язання завдань нашого дослідження ми здійснили спробу деталізувати зміст поняття «художньо-естетична культура».

Отже, художньо-естетична культура поєднує в собі художню й естетичну культуру. Водночас важливо розуміти, що художня й естетична

культура тісно взаємопов'язані, адже естетичні якості реалізуються під час художньої діяльності, а рівень художньої діяльності свідчить про рівень сформованості естетичної культури людини.

Розглянемо тлумачення поняття «художньо-естетична культура особистості» в сучасних наукових дослідженнях.

О. Бованенко (2018) у своїй дисертаційній праці, присвяченій проблемі формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів, пропонує визначення художньо-естетичної культури «...як невід'ємної частини духовної і матеріальної культури особистості в контексті набутого нею досвіду через оволодіння засобами мистецтва, що сприяє формуванню знань художньо-естетичної культури, художньо-естетичних цінностей, прагнень, емоцій та готовності до творчої художньо-естетичної діяльності. Художньо-естетичну культуру студентів педагогічних університетів визначено як складову культури майбутніх педагогів, що відображає художньо-естетичні знання, художньо-естетичні цінності, емоційно-мотиваційну спрямованість та здатність до результативної художньо-естетичної діяльності у процесі виконання професійних завдань майбутньої педагогічної діяльності» (с. 179).

Водночас Н. Зеленська (2014) стверджує, що «...художньо-естетична культура є найважливішою складовою духовного обличчя особистості. Від її наявності та ступеня розвитку в людині залежить її інтелігентність, творча спрямованість зусиль і діяльності, особлива натхненність спрямованостей до світу та інших людей» (с. 76). Дослідниця визначає мету художньо-естетичної культури як «...формування внутрішнього світу людини, сприяння розвитку людини як творця культурних цінностей; розв'язання завдання інтелектуально-емоційного відображення буття в художніх образах і різноманітних аспектах, що забезпечують творчу діяльність» (Зеленська, 2014, с. 76).

Схожі погляди й у В. Кириленка, М. Голубевої, І. Рябець (2009), які досліджували проблему формування художньо-естетичної культури школярів.

Науковці зазначають: «Художньо-естетична культура – це сукупність духовних та матеріальних цінностей, властивих певному суспільству, комплекс соціальних явищ, які протиставлені власне природі» (с. 32).

І. Ніколаєску, О. Дронова (2019), визначаючи організаційно-методичні засади формування основ художньо-естетичної компетентності дітей дошкільного віку, зазначають, що художньо-естетична компетентність «...інтегрована характеристика досягнень дитини в освоєнні способів пізнання та інтерпретації світу» (с. 12).

Нам імпонує позиція В. Отича (2012), який розглядає художньо-естетичну культуру як «...складне особистісне утворення; інтегровану особистісну якість, що поєднує художні та естетичні якості, стійкі ознаки і риси художньо-естетичної свідомості та діяльності людини й характеризує ступінь її інкультурації, тобто входження у художньо-естетичну культуру суспільства; здатність виступати носієм, транслятором і творцем цієї культури. Це відображено у діалектичному зв'язку людини в культурі й культури в людині» (с. 46).

Ми погоджуємося з думкою науковців, які доводять, що художньо-естетична культура є невід'ємною складовою духовної й матеріальної культури особистості в контексті набутого нею досвіду через оволодіння засобами мистецтва, що сприятиме формуванню знань художньо-естетичної культури, формуванню художньо-естетичних цінностей, прагнень, емоцій та готовності до творчої художньо-естетичної діяльності.

Аналіз наукових праць, пов'язаних із проблематикою нашого дослідження, уможлиблює висновок, що художньо-естетичну культуру можемо розглядати як цілісну систему сприйняття художньо-естетичних цінностей та надбань, формування естетичної свідомості, художньо-естетичного смаку, втілення емоцій, почуттів, викликаних художньо-естетичним змістом творів мистецтва, у власній творчій діяльності. Стрижневою категорією художньо-естетичної культури є мистецтво, яке, з одного боку, є засобом формування художньо-естетичної культури через

сприйняття існуючих творів мистецтва, а з іншого боку – через мистецтво, як діяльність, створюються нові художні твори.

Художньо-естетичну культуру здобувачів дошкільної освіти розглядаємо як частину загальної культури особистості, що об'єднує систему уявлень про художню красу світу, художньо-естетичні цінності, певні вміння в галузі художньо-естетичних технологій і потреби в їхньому використанні, творчий підхід до здійснення художньої діяльності в єдине ціле.

Історія пошуків шляхів розв'язання будь-якого дослідницького завдання є цікавою з погляду виявлення витоків основних дидактичних концепцій, так і для об'єктивної оцінки нових підходів у практиці освітнього процесу сьогодення. Залучення людини до світу художньо-естетичної культури в усі часи було традиційним пріоритетом освіти.

Художньо-естетичне виховання ще в стародавні часи вважалося одним із найважливіших напрямів виховання. Н. Сірант (2019), досліджуючи проблеми естетичного виховання дітей в історичній ретроспективі, умовно виокремила такі періоди:

«...перший період (XVIII ст. – кінець XIX ст.) – відсутність цілеспрямованих досліджень проблеми естетичного виховання дітей;

другий період (перша половина XX ст.) – початок теоретичного вивчення окремих елементів проблеми естетичного виховання дітей;

третій період (друга половина XX ст.) – відновлення і розширення теоретичних досліджень проблеми естетичного виховання дітей;

четвертий період (початок XXI ст. – до теперішнього часу) – комплексне дослідження проблеми естетичного виховання дітей» (с. 112).

Особливу цінність в історії педагогічної думки мають погляди давньогрецьких філософів на художньо-естетичне виховання. На думку філософів-піфагорійців, заняття поезією, музикою, танцями були обов'язковими для всіх, хто навчався в школі, а естетичний розвиток мав супроводжувати людину протягом усього життя.

І. Котєнева зазначає, що Платон розглядав естетичний досвід як основу для виховання всебічно розвиненої особистості. Аристотель наголошував на важливості виховання й розвитку людини за допомогою естетичного впливу музики та малювання, надаючи пріоритет музиці, оскільки вона «веде до добродійностей», спроможна вплинути на моральну складову людини (Котєнева).

В епоху Середньовіччя головна освітня мета полягала в необхідності виховання релігійної людини, тому діти з раннього віку долучалися до мистецтва: зокрема через читання відповідної релігійної літератури латинською мовою, співи молитов, псалмів та релігійних пісень. Характерною для цього часу стала боротьба з «гріховними основами» людини. Відповідно було заборонено використовувати «світську музику», різноманітні ігри та розваги у процесі виховання дітей.

В епоху Відродження виникла ідея відродити античний ідеал гармонійно розвиненої людини. Представники цієї епохи (Л. Альберті, Вітторіно де Фельтре, Ф. Рабле, Е. Роттердамський, М. Монтень) наголошували на необхідності гуманного ставлення до дитини у процесі інтелектуального, морального й естетичного розвитку. Особливого значення педагоги надавали розвитку природних сил і творчих здібностей дітей, а також створенню сприятливих умов для здійснення естетичного виховання в різних освітніх закладах. Так, у навчальному закладі «Будинок радості», який у 1424 р. відкрив італійський педагог-гуманіст Вітторіно де Фельтре, особливу увагу приділяли естетичному оформленню інтер'єру навчального приміщення, для роботи з дітьми залучали художників, педагогів-музикантів, танцюристів (Скільський, 2011, с. 114).

В епоху Просвітництва ідеї гуманістичного виховання засобами естетики посідають одне з провідних місць у педагогіці того часу. Французькі представники епохи Просвітництва метою естетичного виховання вважали формування гармонійно розвиненої особистості та виховання у неї хорошого естетичного смаку. До прикладу, Шарль Роллен вважав, що основним засобом

такого виховання має бути читання «витонченої літератури», а філософи Гельвецій і Ж.-А. Кондорсе були переконані, що заняття різними видами мистецтва не тільки впливають на розвиток естетичного смаку, а й є основою формування людських чеснот. Ж.-А. Кондорсе, зокрема, зазначав, що добро і краса тісно пов'язані між собою, а естетичний смак розвивається тими ж засобами, що і мудрість, також душа може бути жваво зворушеною чарівністю чеснот (Morgan H., 2011, p. 128).

Я. А. Коменський відповідно до принципу природовідповідності наголошував, що мистецтво є наслідуванням природи. Він запропонував особливий метод навчання – метод мистецтва, наполягаючи на тому, що чуттєве, естетичне сприйняття є засобом пізнання гармонії світу, яка, своєю чергою, є джерелом розуму, моральності. Педагог також стверджував, що гармонія закладена в кожній людині від природи: «Хто вивчив загальні основи творів мистецтва», «той зможе розрізнити і створювати безмежну їх кількість»; «хто дізнався, що є в прекрасним в собі, або яким вимогам має задовільняти поняття краси», той «знатиме, що таке прекрасна душа, прекрасне тіло, прекрасний колір, прекрасна мова, прекрасні звичаї». На думку Я. А. Коменського, людина, яка оволоділа мистецтвом пізнання прекрасного у процесі естетичного виховання, стає особистістю з високо розвиненою естетичною культурою, може не лише сприймати прекрасне в навколишньому світі, а й створювати гармонійні твори, які відповідають законам краси; тобто перетворювати світ за законами гармонії і краси (Улюкаєва, 2016, с. 49).

Проблема естетичного виховання дітей раннього віку посідала особливе місце й у творчості французького просвітителя Ж.-Ж. Руссо. Він підкреслював, що естетичне виховання, яке здійснюється засобами мистецтва, народної літературної творчості та природи, значною мірою впливає на формування характеру дитини й розвиток її духовної краси в цілому. Особливого значення Ж.-Ж. Руссо надавав взаємозв'язку естетичного й фізичного виховання, у процесі якого відбувається гармонізація відносин

дитини із природою, людьми, формуються естетичні та моральні якості особистості (Маляр & Кухта, 2020, с. 27).

Висвітлюючи проблеми естетичного виховання дітей, доцільно звернути увагу на діяльність видатних теоретиків і практиків західноєвропейської педагогіки кінця XVIII – першої половини XIX ст., зокрема таких: Г. Оуена, А. Дістервега, І. Песталоцці, Г. Спенсера, Ф. Фребеля. Так, видатний англійський педагог Г. Оуен, підкреслюючи вплив засобів мистецтва на розвиток естетичного сприйняття, емоційності, естетичного смаку, творчих здібностей особистості, рекомендував батькам і вихователям долучати дітей до музичної діяльності (слухати музику, займатися співами) Г. Спенсер радив батькам підтримувати всі творчі нахили дитини, починаючи з раннього віку, зокрема її бажання малювати, спостерігати за природними явищами із метою розвитку естетичного мислення, уяви й фантазії (Левківський, 2006, с. 37).

А. Дістервег увів у систему виховання принципи «культуровідповідності» й «самостійності» Виокремлюючи три сфери людської культури, педагог вважав головною внутрішню, яка «відноситься до ступеня душевного розвитку», спрямовує людину «...до трьох різних гілок душевної діяльності: до пізнання, до почуття і до волі». На його думку, зовнішня сфера культури – організація фізичного життя людини; внутрішня – розвиток духовного життя; третя, що межує з внутрішньою й зовнішньою, є формою соціального життя людини, її національною культурою. Виховання спочатку має бути спрямованим на формування зовнішньої культури, «засвоєння звичаїв» з опорою на народний культурний досвід. «Зовнішня культура має підготувати підґрунтя для культури внутрішньої». Принцип «відповідності культурі виховання», «виховання душі й естетичного смаку» полягає у формуванні моральної складової людини, у розвитку художнього смаку. Ідеальним результатом виховання, зокрема й естетичного, є людина, яка самостійно живе за законами істини, краси й добра (Коваленко & Белкіна, 2006, с. 264).

І. Песталоцці обґрунтував положення про те, що естетичне сприйняття світу є допоміжним засобом для розвитку професійних навичок і вмінь; воно сприятиме особистому і професійному зростанню людини. Сутністю освіти, на його думку, є необхідність «...привести в дію моральні і розумові сили, користуючись тими засобами, які впливають на почуття» (Зайченко, 2010, с. 89).

Можемо зробити висновок, що саме у працях педагогів-просвітителів виховання за допомогою естетичних засобів виокремлено в самостійний педагогічний напрям: естетичне виховання починають розглядати як навчання мистецтву чи підготовку до його сприйняття.

Значну увагу художньо-естетичній складовій виховання людини приділили у своїх працях представники німецької філософії, зокрема: І. Кант, Г. Гегель, Ф. Шиллер. Основний принцип педагогіки І. Канта полягав у тому, що людина стає особистістю лише під впливом виховання, а шляхом до моральної досконалості є естетичне виховання. Ф. Шиллер, розвиваючи ідеї І. Канта про художньо-естетичне виховання, стверджував, що підсумком такого виховання є вдосконалення особистості, формування в неї ідеалів. На думку вченого, тільки краса спроможна спрямувати людину на істинний шлях від оман сучасного світу, а розвиток естетичних почуттів робить її більш сприйнятливою, організованою, мислячою; людиною, яка вміє гідно поводитися в товаристві. Ф. Шиллер вважав, що розвинена естетична культура особистості спонукає її до змін, до саморозвитку. Важливим положенням філософії Г. Гегеля є твердження, що мистецтво – це зміст естетики як науки, а краса – основа системи естетичного виховання. Метою естетичного виховання є розвиток здатності особистості бачити прекрасне в навколишній дійсності (Коваленко & Белкіна, 2006, с. 156).

Важлива роль у розвитку естетичного виховання дітей, на нашу думку, належить відомому німецькому філософу першої половини ХХ ст., засновнику вальдорфської педагогіки Р. Штайнеру. Принциповою основою навчання й виховання за вальдорфською педагогікою є пізнання людиною

природи, що є метою й сенсом усього освітнього процесу; дитину сприймають як частину Всесвіту. Спрямованість на виховання всебічно розвиненої особистості, формування в дитини цілісної картини світу визначили й особливості естетичного виховання за цією системою, основним принципом якої можна назвати «життя в мистецтві». Естетичне виховання Г. Штайнер розглядав у нерозривному зв'язку з національними традиціями. Заняття проводили з урахуванням історичних та культурних особливостей німецького народу, його мистецтва, звичаїв, фольклору. Характерною особливістю вальдорфських закладів було створення такого середовища, яке б сприяло творчому розвитку дитини (Шинкарук, 2015, с. 190).

Отже, аналіз процесу розвитку досліджуваної проблеми в історії зарубіжної педагогіки доводить, що філософи, вчені й педагоги ще з античних часів надавали великого значення художньо-естетичному вихованню дітей.

В Україні організація художньо-естетичного виховання підростаючого покоління мала свої особливості, що зумовлено культурно-освітніми традиціями народу (Кравець, 2019, с. 74).

С. Скрипнікова (2015) зазначає: «Традиції естетичного виховання, як складова частина української культури, беруть свої витoki від виховних традицій, що починають формуватися ще у дородовому суспільстві, та проходять еволюційний шлях, минаючи етапи матріархату та патріархального ладу аж до періоду формування одношлюбної сім'ї» (с. 100). Так, у Київській Русі естетичне виховання дітей із раннього віку здійснювали за принципами народної педагогіки за допомогою використання фольклорного матеріалу (легенд, переказів, казок, обрядових пісень, дум). Особливого значення в естетичному розвитку дітей надавали народним святам та іграм, які вже в епоху Київської Русі диференціювали відповідно до вікових особливостей дітей.

Л. Серих (2020) робить висновок, що «...у XVII ст. набрав розмаху потужний культурно-освітній рух, осередками якого були Острозька, Києво-

Могилянська академії та Запорізька Січ, у яких саме життя народу визначало характер народної творчості та професійного мистецтва в Україні» (с. 100).

На процес розвитку художньої творчості українців значно вплинула концепція естетичного виховання особистості Г. Сковороди, який тлумачив проблему самопізнання, наголошуючи на важливості виховання у дітей з наймолодшого віку поваги та інтересу до звичаїв та обрядів своїх пращурів, до пісні, до багатих скарбів усної народної творчості (Сбітнева, 2015, с. 17).

Значну увагу становленню та розвитку художньо-естетичної культури підростаючого покоління приділяв К. Ушинський. Видатний педагог вважав, що естетика є однією з трьох ключових категорій, що належать до вчення, яке він назвав «мистецтвом життя». Стверджуючи, що естетичне виховання особистості суттєво впливає на її моральні якості й формує моральні орієнтири, педагог підкреслював взаємозв'язок естетики й моралі. Мораль – це «все естетичне в стосунках між людьми» (Мурзіна & Твердохліб, 2022, с. 64).

Цінними в контексті нашого дослідження є наукові погляди С. Русової (1997), яка була переконана, що невід'ємною складовою виховання має бути мистецтво: «...Дитині необхідно надавати якнайбільше зразків естетичного сприйняття – як природних, так і штучно-мистецьких. Вони розвивають не лише естетичний смак дитини, а й фантазію, наповнюючи свідомість красивими образами» (с. 164). Особливу увагу учена-педагог приділяла народним казкам як впливовому засобу естетичного виховання дітей дошкільного віку, оскільки казки «...легко сприймаються, добре й надовго запам'ятовуються» (Русова, 1997, с. 169).

Цілком погоджуємося з Г. Беспалько (2017), яка досліджувала проблему естетичного розвитку дітей дошкільного віку на основі аналізу праць вітчизняних науковців і стверджувала, «...що теоретична думка з проблем естетичного виховання дошкільників розвивалась у єдиному науковому просторі тодішнього СРСР» (с. 303).

У першій половині ХХ ст. були зроблені перші спроби окреслити функції естетичного виховання особистості. Так, аналіз педагогічної спадщини А. Макаренка дає нам змогу зробити висновок, що розвиток естетичної культури педагог розглядав як один із найважливіших засобів формування гуманістичного світогляду особистості. Особливу роль у системі естетичного виховання, на думку вченого, відігравали література, музика й театр. А. Макаренко неодноразово відзначав, що діти повинні бути активними учасниками процесу створення красивого в житті, оскільки, змінюючи життя «за законами краси», людина й сама змінюється на краще (Макаренко, 2003, с. 47).

Вивчення й узагальнення науково-педагогічних джерел свідчить, що протягом другої половини ХХ ст. продовжувався інтенсивний пошук ефективних шляхів естетичного розвитку дітей. Вітчизняні педагоги спрямовували свою увагу на дослідження проблеми розвитку дитячої художньої творчості в навчальних закладах та естетичного виховання школярів, розробку методики музичного виховання, малювання, ліплення, аплікації, конструювання, ознайомлення з художньою літературою, природою.

Для прикладу варто згадати науково-практичну діяльність В. Сухомлинського. За довгі роки спостережень за дітьми в різних сферах їхньої діяльності педагог дійшов висновку, що через красу в духовний світ дитини входять почуття гуманізму, патріотизму, дружби й колективізму. Засобами естетичного виховання, за В. Сухомлинським, є мистецтво, природа, навколишня дійсність, побут. Педагог прагнув, щоб діти навчилися не лише відчувати, розуміти й цінувати вже створене, а й власноруч творити красу у природі, мистецтві, праці й людських стосунках. Художнє слово, музика й самостійна творчість дітей займають провідне місце в педагогічній системі В. Сухомлинського, оскільки вони є важливими засобами виховання почуттів у дитини (Вдович, 2018; Вітвицька, 2012).

Особливого значення в естетичному вихованні дітей педагог надавав художній літературі та мистецтву. Він стверджував: «Як гімнастика випрямляє тіло, так мистецтво випрямляє душу. Пізнаючи цінності мистецтва, людина пізнає людське в людині, піднімає себе до прекрасного, переживає насолоду» (Сухомлинський, 1977, с. 544). В. Сухомлинський вважав книгу основною духовною цінністю й найважливішим джерелом знань, тому рекомендував починати формування почуття краси художніх образів у дітей із раннього віку. Із-поміж різних літературних жанрів він надавав перевагу саме казці як джерелу дитячої думки, естетичних, моральних та інтелектуальних почуттів.

Педагог-практик був переконаний, що розвиток естетичної культури збагачує емоційну сферу та сприяє інтелектуальному розвитку особистості. Організацію освітнього процесу він нерозривно пов'язував із гармонійним розвитком особистості, якому сприяють емоційно-естетичні заняття творчістю, музикою, адже «...без музичного виховання неможливий розумовий розвиток» (Сухомлинський, 1976, с. 66).

В. Сухомлинський зазначав, що формування художньо-естетичного ідеалу в дітей як частини їхнього світогляду – це доволі складний і довготривалий процес. «Емоційне та естетичне виховання починається з розвитку культури відчуттів і сприймань. Чим тонші відчуття сприймання, чим більше бачить і чує людина в навколишньому світі відтінків, тонів і напівтонів, тим глибше проявляється особиста емоційна оцінка фактів, предметів, явищ, подій, тим ширший емоційний діапазон, який характеризує духовну культуру людини» (Зеленська, 2014, с. 74).

Зазначимо, що вчені й педагоги ХХ ст. наголошували на необхідності реалізації завдань естетичного виховання дітей в освітньому процесі різними засобами, зокрема за допомогою формування естетичного ставлення до природи, праці, побуту, громадських стосунків, а також за допомогою музики, живопису, літератури, прикладного й театрального мистецтва.

Ураховуючи предмет нашого дослідження, доцільним вважаємо розглянути результати наукових пошуків М. Чернявської, яка вивчала проблему естетичного виховання дітей у дошкільних закладах України у другій половині ХХ ст. Дослідниця виокремила й охарактеризувала етапи становлення системи естетичного виховання дітей у дошкільних закладах України, зокрема такі: етап становлення системи естетичного виховання дітей дошкільного віку (1950 – 1961 рр.); етап розвитку цієї системи (1962 р. – 1980-ті рр.); етап модернізації, «...що характеризується орієнтацією на гуманістичні засади, формування творчої особистості, залучення дітей до національних і духовних цінностей» (1990-ті рр.) (Чернявська, 2011, с. 4).

«Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах» (2004) пріоритетними в системі художньо-естетичного виховання визначає такі завдання, які «...інтегрують навчальні, виховні й розвиваючі аспекти: збагачення емоційно-естетичного досвіду, формування культури почуттів, розвиток загальних та художніх здібностей, художньо-образного мислення, універсальних якостей творчої особистості; виховання в учнів естетичного ставлення до дійсності та мистецтва, світоглядних уявлень і ціннісних художніх орієнтацій, розуміння учнями зв'язків мистецтва з природним і предметним середовищем, життєдіяльністю людини» (Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах, 2004).

На початку ХХІ ст. виокремлено такі методологічні та цільові домінанти естетичного та художнього розвитку дітей дошкільного віку: процес навчання й виховання має бути спрямований на розв'язання практичних завдань, здійснення яких ґрунтується на зміні парадигми освіти – дитиноцетризмі. Історично закріпився головний напрям художньо-естетичного розвитку дітей дошкільного віку: через мистецтво в різних формах діяльності. Система естетичного виховання дітей характеризується цілеспрямованістю, органічним поєднанням морального й естетичного ідеалів на основі взаємодії різних видів мистецтва.

На сучасному етапі розвитку освіти провідні педагоги активно обговорюють різні методи формування художньо-естетичної культури особистості, зокрема такі: традиційні (музичне та художнє виховання) й синтезовані (із використанням методів медіапедагогіки).

Із метою покращення процесу формування художньо-естетичної культури особистості в педагогічній теорії і практиці постійно відбуваються активні пошуки інноваційних ідей та педагогічних технологій виховання. Чимало дисертаційних праць, що захищені в Україні останнім часом, є актуальними в цьому контексті й пов'язані з проблемою нашого наукового дослідження. З метою належного опрацювання цих праць ми їх умовно розподілили на дві групи.

До першої групи належать дисертації, пов'язані з підготовкою педагогів до формування естетичної культури підростаючого покоління, зокрема такі: Н. Гатеж (2019) «Підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва до виховання естетичної культури учнів закладів загальної середньої освіти» (Гатеж, 2019), Ю. Саврій (2020) «Педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до формування основ етнокультури у дітей старшого дошкільного віку» (Саврій, 2020), Чен Хань (2021) «Методика підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до формування національної культури школярів засобами народно-пісенної творчості» (Чен Хань, 2021).

До другої групи зараховано дисертаційні праці, у яких відображено процес естетичного виховання як підростаючого покоління, так і процес формування естетичної культури майбутніх педагогів.

Наведемо приклади дисертацій, присвячених естетичному вихованню дітей дошкільного віку: В. Григоренко (2017) «Формування естетичного ставлення дітей старшого дошкільного віку до декоративно-ужиткового мистецтва на заняттях з образотворчого мистецтва», Т. Житник (2016) «Розвиток художньо-творчої активності старших дошкільників засобами живопису» (Григоренко, 2017), А. Чаговець (2019) «Гармонійне виховання

дітей 4–6 років у культурно-освітньому просторі дошкільного навчального закладу» (Чаговець, 2019).

Естетичному вихованню дітей шкільного віку присвячено такі дисертаційні праці: О. Сбітнєва (2018) «Естетичне виховання молодших школярів у процесі хорової діяльності» (Сбітнєва, 2018), Н. Чужа (2018) «Формування естетичного досвіду молодших школярів засобами українських народних паремій» (Чужа, 2018), Ю. Блудова (2018) «Формування художньо-естетичного смаку дітей молодшого шкільного віку засобами регіональної культурно-історичної спадщини» (Блудова, 2018), А. Бовт (2018) «Художньо-естетичне виховання учнівської молоді в середній школі Канади (кінець ХХ – початок ХХІ століття)» (Бовт, 2018).

Важливими, на наш погляд, є наукові дослідження, у яких розглянуто проблему формування художньо-естетичної культури майбутніх педагогів, зокрема такі: В. Папушина (2021) «Теоретичні і методичні засади формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури» (Пампушина, 2021), О. Бованенко (2018) «Формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності» (Бованенко, 2018).

Отже, можемо зробити висновок, що необхідність усебічного, гармонійного виховання підростаючого покоління є одним із головних завдань сучасної педагогіки, яка вбачає необхідність виховання творчої особистості, здатної перетворювати світ за законами гуманізму і краси. Художньо-естетичну культуру особистості ми розглядаємо як невід'ємну частину духовної і матеріальної культури в контексті набуття особистісного досвіду через засвоєння мистецтва й культурних засобів, знання яких сприяє розумінню художніх образів, посилює інтерес до культури й мистецтва, формує естетичні норми, цінності й художній смак. Художньо-естетична культура, на нашу думку, є результатом соціокультурного розвитку особистості, її здатності до самостійної естетичної та творчої діяльності, яка

впливає на отримання ціннісного особистого досвіду й у майбутньому стане орієнтиром у житті.

1.2. Особливості формування основ художньо-естетичної культури здобувачів дошкільної освіти.

Однією із глобальних соціальних проблем наразі є зосередження сучасної людини в основному на матеріальних благах й ігнорування духовних потреб. У суспільстві існує стереотип, відповідно до якого успішність людини вимірюється її матеріальними статками. З огляду на це сучасна людина проєктує стратегію власного життя, зосереджуючи всі сили на матеріальному забезпеченні себе та своєї сім'ї. Через це дедалі більше людей стають залежними від матеріального споживання, забуваючи про власний духовний розвиток.

Отже, виокремлюємо такі актуальні соціокультурні проблеми: «...зниження загального рівня культури сучасного суспільства через зростання важливості матеріальної складової; популяризація у засобах масової інформації мистецтва, розуміння якого не вимагає сформованості основ художньо-естетичної культури самої особистості чи спеціальної підготовки для сприйняття, а орієнтованого лише на розваги» (Мнишенко, 2022, с. 27).

Сьогодні також можемо говорити про зміщення акцентів у бік інформаційних технологій, формування особистості технократичного суспільства. Вважаємо, що «...цифровізація освіти, з одного боку, має величезний педагогічний потенціал, сприяє впровадженню різноманітних інноваційних проєктів і програм, особливо в умовах дистанційної освіти. З іншого боку, для дітей виникає небезпека потрапити під небажаний вплив, особливо за відсутності батьківського контролю» (Мнишенко, 2022, с. 27).

Необхідність систематичного, цілеспрямованого залучення особистості до світу культури, художньо-естетичних цінностей набуває в умовах трансформації сучасного суспільства та девальвації соціокультурних цінностей особливого значення. Сучасна людина адаптується та визначає своє

місце у світі, перш за все, на основі культурних досягнень минулого та сьогодення, моделюючи та проектуючи своє майбутнє. Закони життя доводять, що суспільство не може існувати, якщо відбувається розрив у ланцюгу наступності культурних цінностей, якщо із загального процесу розвитку культури випадає, то чи інша ланка.

У ХХІ столітті йдуть нові пошуки та розробки програм художньо-естетичного розвитку дітей дошкільного віку, формування нових цінностей, нових ідеалів людської діяльності. Сьогодні на часі є системні дослідження проблеми художньо-естетичного розвитку особистості.

Художньо-естетичний розвиток особистості сьогодні виступає тріадою поліхудожнього, полікультурного, поліестетичного виховання, що об'єднує в комплексі мистецтво та естетичну культуру у різних видах діяльності: від сприйняття, оцінки, творчості до соціокультурних видів діяльності (пізнання, спілкування, працю тощо).

Основи виховання художньо-естетичної культури особистості закладаються в дошкільному віці як найбільш сензитивному періоді.

Аналіз документів про освіту, наукової та методичної літератури дав змогу зробити висновок, що основна педагогічна ідея художньо-естетичного виховання дітей дошкільного віку – це формування такої освітньої системи, яка орієнтована насамперед на розвиток особистості через залучення її до духовних цінностей, до музичної, образотворчої чи театралізованої діяльності. Ефективне художньо-естетичне виховання сприятиме успішному й гармонійному розвитку людини, удосконалюючи її художній смак у літературі, музиці, живописі та інших видах мистецтва.

У контексті нашого дослідження художньо-естетичний розвиток розглядаємо як цілеспрямований процес формування у дітей дошкільного віку духовності, розуміння краси, творчого бачення та здібностей, розвитку асоціативності, фантазії, генеруючи естетичні почуття, які виникають завдяки творам мистецтва та навколишнього світу. Художньо-естетичний розвиток – це процес формування художньо-естетичного сприйняття та пізнання

художньо-естетичних явищ; процес, який розвиває у дітей дошкільного віку художньо-естетичну діяльність та формує у них художнє бачення світу, формування здібностей творчого пізнання, естетичного смаку.

Все це неможливо без певного рівня естетичних, художніх знань, розуміння та вмінь створювати власні образи, які можуть виникати внаслідок естетичних переживань та емоційних станів: потрясіння, радості, захоплення, співчуття тощо.

Л. Одерій (2010) зазначає: що художньо-естетичний розвиток – «...це дієвий спосіб занурення у внутрішній світ культури, мистецтва, який відображений в кращих зразках і пам'ятках» (с. 218). Саме розвиток здатності відчувати й розуміти твори мистецтва, залучення до культурних цінностей формує внутрішнє сприйняття дитини. Така діяльність збагачує процес розуміння, розширює межі духовного світу для успішної реалізації власного творчого потенціалу. Відповідно до цього підходу «...знання, уміння й навички, формування яких є основною метою традиційної освіти, зберігають своє значення не як мета, а як засіб досягнення мети» (Одерій, 2010, с. 219).

Багато дослідників важливе місце приділяють художньо-естетичному вихованню.

Так, Л. Старовойт (2015) у своїх наукових розвідках доводить: «Художньо-естетичне виховання – обов'язковий елемент формування всієї сукупності духовного багатства дитини, засіб передачі накопиченого естетичного досвіду від покоління до покоління» (с. 132). Отже, у педагогіці дошкільного віку розвиток художньо-естетичної культури є складовою всебічного розвитку особистості.

І. Савіцька (2010) аналізує особливості естетичного виховання, яке «...передбачає формування у дітей естетичного ставлення до мистецтва, розвиток у них художніх потреб і здатності до творчості. Творча художньо-естетична діяльність – це, насамперед, відмова від стереотипів сприйняття та відображення, постійний пошук тем, ідей, аспектів і засобів їх реалізації в

мистецтві. Мета творчості – це прагнення до реалізації потреби самовираження і естетичного освоєння світу» (с. 83).

Цю думку розвивають М. Ярославцева, О. Кучай (2020), які визначають основні завдання морально-естетичного виховання дітей дошкільного віку, серед яких важливими є «...засвоєння моральних норм та правил; формування моральних почуттів, якостей, переконань; розширення естетичного сприймання та поглядів; виховання уміння сприймати та відчувати навколишню красу; формування бажання створювати красу навколо себе на основі моральних норм та правил, опанування знань і практичних умінь у мистецтві (с. 252).

І. Казмерчук (2012) окреслює завдання естетичного виховання здобувачів дошкільної освіти: «...систематично розвивати сприймання прекрасного, естетичні почуття й уявлення дітей; залучати малят до діяльності у сфері мистецтв, виховуючи в них потребу і звичку посилено вносити елементи прекрасного в побут, природу і суспільні відносини; формувати основи естетичного смаку і здатність самостійно оцінювати твори мистецтва та явища життя; розвивати художньо-творчі здібності дітей» (с. 109–110).

Сучасна гуманістична педагогіка стверджує, що кожна дитина від природи талановита. Дошкільний вік – це найбільш сприятливий період для формування художньо-естетичної культури здобувачів освіти.

Охарактеризуємо особливості дітей дошкільного віку.

З кожним роком життя процеси сприйняття, мислення, пам'яті, уяви, мовлення, особистісного розвитку дитини дошкільного віку зазнають суттєвих змін. Аналіз опрацьованої літератури (Агіляр (2018), Дуткевич, (2012), Лапченко, (2017); Лисенко & Мельник, (2013)) дозволив визначити такі особливості дітей дошкільного віку.

Особистісний розвиток дитини є надзвичайно складним і багатогранним процесом, який розпочинається й найбільш інтенсивно відбувається в ранньому та дошкільному віці.

Для розуміння сутності розвитку дитини, який є як потенціалом, так і певним результатом дошкільного дитинства, розглянемо особливості процесу усвідомлення в ранньому та дошкільному віці. Результатом формування усвідомлення є внутрішня позиція дитини, яка формується й відображається у свідомості маленької особистості, в особливостях її відчуттів, у ставленні до однолітків, у різних видах діяльності. Індивідуальні особливості дитини, унікальність її власного соціального досвіду є основою індивідуальної траєкторії розвитку.

На межі раннього та дошкільного віку, у період дошкільного дитинства існує певний потенціал для формування основних ключових компетентностей, необхідних у подальшому житті. Отже, для здобувачів дошкільної освіти притаманна:

- здатність сприймати особливості і взаємозалежність об'єктів, явищ і ситуацій;
- досить розвинена пам'ять для зберігання, зіставлення нової інформації з отриманою в більш ранньому віці;
- мислення, важливе для усвідомлення, встановлення зв'язків між складними багаторівневими, багатofакторними явищами й подіями;
- мовлення, за допомогою якого діти можуть пояснити свої уявлення і стан, як ситуативний, так і перспективний; отже спілкування у дошкільнят є різнорівневим і багатогранним;
- дослідницька ініціатива, яка спонукає дитину до пошуку нових вражень, сприяючи при цьому успішному дослідженню складних, різнопланових об'єктів і явищ, виявленню їхніх сутнісних характеристик, внутрішніх причинних зв'язків;
- «суб'єктність», що дає змогу дитині самостійно й автономно діяти не тільки як суб'єкту діяльності, а й як об'єкту соціальних відносин;
- внутрішня позиція, яка, як правило, формується як новоутворення до семи років, проте навіть до цього віку дитина вже спроможна виражати своє ставлення до різноманітних подій і явищ (Мнишенко, 2022, с. 27).

Дослідники дошкільного дитинства акцентують увагу на специфіці організації освітнього процесу у закладах дошкільної освіти. У дошкільному віці закладається фундамент основних здібностей дитини. Їх розвиток потребує урахування вікових особливостей дітей, психологічних закономірностей, продуманого підходу з боку дорослих.

На основі опрацювання праць з дошкільної педагогіки визначено особливості організації освітнього процесу для здобувачів дошкільної освіти (Лисенко (2010); Піроженко, (2014); Поніманська, (2008)).

Період дошкільного дитинства учені називали «докнижним». Дорослі знайомлять з новим матеріалом дітей дошкільного віку за допомогою пояснення, показу, відповідей за запитання, постановки запитань, розмови, читання книжок, розгляду картин, ігрових вправ тощо. Провідна роль у навчанні належить дорослим, які цілеспрямовано передають дітям соціальний досвід. Саме дорослі знайомлять дітей з навколишнім світом, передають досвід поколінь, спрямовуючи розвиток дітей.

У процесі навчання здобувачі дошкільної освіти не вивчають основи наук, як у школі, а отримують систематизовані уявлення про навколишній світ та навички пізнавальної діяльності. У дошкільників формується вміння слухати вихователя, відповідати та задавати запитання, виконувати навчально-пізнавальні завдання, оцінювати власні досягнення, порівнювати їх з іншими. Під час освітнього процесу відбувається знайомство здобувачів дошкільної освіти з навколишньою дійсністю, вони оволодівають причинно-наслідковими зв'язками різних явищ.

Джерелом пізнання дітей дошкільного віку є чуттєвий досвід. Характеризуючи специфіку пізнання дитиною навколишнього світу, учені акцентують увагу, що дитина мислить формами, кольорами, звуками, відчуттями. Отже, в процесі організації навчання має бути враховане безпосереднє сприйняття дітьми особливостей предметів і явищ. Дошкільники оперують наочними, образними уявленнями, тому одним з основних принципів організації освітнього процесу є наочність.

Чуттєвий та інтелектуальний досвід дітей має бути обов'язково впорядкованим. У цьому контексті важливим є формування позитивного ставлення до процесу пізнання, формування спеціальних умінь та навичок роботи з інформацією, розвиток соціальних моделей поведінки.

Мимовільна увага, її нестійкість, висока емоційна сприйнятливість дітей дошкільного віку, невеликий обсяг пам'яті, швидка втомлюваність визначають специфіку форм, методів, засобів навчання, тривалість регламентованих занять.

Діти дошкільного віку з нестійкою увагою та недостатньо розвиненою пам'яттю, не можуть запам'ятати великі завдання. Тому ефективним є поетапне навчання, використання дидактичних ігор, систематичне повторення пройденого навчального матеріалу.

Важливе значення в організації освітнього процесу дітей дошкільного віку приділяють розвитку мовлення як способу активізації особистості дитини. Фізіологи визначають слово як універсальний засіб сигналізації.

Навчально-пізнавальна діяльність тісно пов'язана з грою, оскільки гра є провідним видом діяльності дітей дошкільного віку.

Важливе значення посідає інтерес до навчання, схвалення дій дитини, доброзичливість дорослих, висока емоційна насиченість освітнього процесу, позитивний емоційний клімат. Дидакти дошкільного дитинства (Лисенко (2010); Піроженко, (2014); Поніманська, (2008)) наголошують на тому, що освітній процес має бути цікавим. Уважаємо, що вихователям необхідно у роботі з дітьми застосовувати різноманітні ігрові прийоми, ігрові ситуації, приємні неочікувані моменти.

Важливе значення у процесі навчання має емоційна атмосфера, стиль спілкування вихователя з дітьми. Педагог повинен створювати атмосферу доброзичливості, поваги до кожної дитини. Важливо заохочувати успіхи дітей, відзначати досягнення кожного, надавати своєчасну допомогу, водночас не позбавляючи дитину самостійності.

Аналіз психолого-педагогічної літератури (Агіляр 2018, Дуткевич, 2012, Лапченко, (2017); Лисенко & Мельник, (2013)) дозволив зробити висновок, що естетичні властивості особистості не є вродженими. На їх розвиток впливає як соціальне оточення, так і педагогічний вплив. У дошкільному віці відбувається активне ознайомлення з навколишнім світом, духовними цінностями суспільства, культурою та мистецтвом, тому потрібно важливе місце в освітньому процесі приділити художньо-естетичному вихованню. Без таких проявів естетичного, що також має і важливе суспільне значення, неможливий процес наукової творчості, формування світогляду, етичного розвитку особистості.

Розглянемо особливості естетичного розвитку дітей дошкільного віку. На етапі дошкільного дитинства художня творчість має синкретичний характер, у ній не виокремлені різні види мистецтва. Це зумовлено природною для дитини синкретичною орієнтацією в навколишньому світі.

Так, першим проявом естетичного відгуку на оточення є похвавлення, усмішка. На першому році життя дитина емоційно реагує на гарну яскраву іграшку, оточення. У ранньому віці дитина вчиться відрізняти веселу та сумну мелодії, швидкий та повільний темп, гучне і тихе звучання мелодії. Розвиток мови сприяє засвоєнню великої кількості еталонних понять: гарний – некрасивий, веселий – сумний, великий – маленький тощо.

До трьох років діти починають займатися різними видами мистецтва: музичною, образотворчою діяльністю, виразним читанням.

До середнього дошкільного віку естетичне сприйняття навколишнього середовища, незважаючи на деяку фрагментарність, тісно пов'язане з власним досвідом та інтересами дитини. Діти вже можуть дати естетичну оцінку художньому образу, віддають перевагу одному з жанрів мистецтва.

Слушною є думка Ю. Клокової (2011), яка зазначає, що дошкільники, досліджуючи навколишній світ, вчаться «...художньо оформлювати свої відчуття, в ігровій формі вживатися в різні ролі.... Вони відкривають різноманітні можливості й образотворчі форми як засоби і способи

систематизації власних вражень, структуризації сприйняття й вираження почуттів і думок» (с. 76). Рушійна сила розвитку дитини – це «...цікавість, задоволення й радість від власної творчої діяльності» (Ляшко, 2017, с. 86).

Діти п'яти-шестирічного віку діти вже більш тривалий час можуть слухати музику, літературний твір, розглядати картину. У них розвивається музичний та поетичний слух, формуються художньо-творчі здібності: впробують самі придумати загадки, вірші, казки, пісні, танці. Вихованці можуть оцінювати власну творчість і творчість своїх однолітків, порівнювати декілька художніх образів, виділити кращий із них.

Ми погоджуємося з думкою Н. Зеленської (2014), що насиченість життя дітей художньо-естетичними враженнями сприяє формуванню художньо-естетичної свідомості, оскільки досвід сприйняття естетичних явищ – це та основа, на якій формується естетичний смак, ідеали, потреби; формуються основи для подальшої творчої діяльності (с. 77).

Діти думають образами. Дошкільники живуть образними уявленнями, їх мислення також образне (Клокова, 2011, с. 266). Фантазуючи, діти змінюють своє оточення, розширюють уявлення, підвищують гнучкість мислення, досліджують різноманітні форми вияву світу, його фарби, запах, фактури тощо.

Старший дошкільний вік дітей у науковців викликає особливий інтерес, оскільки в цей період змінюється характер діяльності, порівняно з раннім дитинством, який в психології називають «переходом до творчої діяльності» (Vygotsky, 1997, с. 126). У старшому дошкільному віці діти вже можуть мотивувати власний вибір, їх цікавить зміст, реалізація вибору багато в чому залежить від багатства дитячої уяви, що й визначає творчу активність дошкільника. Отже для розвитку творчості дитини особливе значення має система продуктивної діяльності.

Вважаємо важливою для нашого дослідження позицію І. Білої (2014), яка наголошує, що дитяча художня творчість існує. Дослідниця звертає увагу на те, що «...необхідно навчитися керувати особливостями вираження

творчих здібностей дитини, розробляти методи, які пробуджують і розвивають дитячу творчість. Варто також надавати суттєвого значення заняттям із художньої діяльності, а також виховній роботі з дітьми щодо розвитку в них сприйняття краси в оточенні і творах мистецтва, що відіграє важливу роль в загальному і творчому розвитку дитини. Не можна забувати, що мистецтво формує також багатий емоційний досвід. Цей досвід особливий: мистецтво не тільки викликає переживання, а й формує емоційну чутливість». (с. 69).

А. Шевчук (2012) аргументовано переконує: «У мистецькій або художній активності, спрямованій на творчу взаємодію з навколишнім середовищем та іншими людьми, проявляються елементи особистісної естетичної культури дитини» (с. 17).

У контексті нашої наукової роботи важливим є праці, в яких досліджено рівні естетичного розвитку дітей дошкільного віку.

Так, Н. Ваганова (2012) зазначає, розрізняє три рівні естетичного розвитку дошкільників у сприйнятті образотворчого мистецтва. Перший рівень, на якому знаходяться діти трьох-чотирьох, пов'язаний з емоційною реакцією дітей на знайомі предмети. Оцінюється не стільки естетична привабливість, як функціональний характер (дитина обрала картинку з улюбленим фруктом, тому що він смачний).

Діти до п'яти років знаходяться на другому рівні. Цей період естетичного розвитку відрізняється тим, що вихованці усвідомлюють не тільки функціональну, а й естетичну складову предмету, твору. Описуючи, оцінюючи красиві речі, предмети, твори мистецтва, вони отримують естетичне задоволення (наприклад, приємні емоції викликає кольорова гама, композиція і форма рідше привертає увагу).

Діти шести-семирічного віку, які знаходяться на третьому рівні, починають акцентувати увагу не тільки на зовнішніх характеристиках, а і на внутрішніх ознаках художнього образу (Ваганова, 2012, с. 70).

Отже, можемо констатувати, що формування художньо-естетичної культури особистості відбувається протягом різних вікових періодів. Проте,

чим раніше починається художньо-естетичний розвиток, тим результативнішим він буде. Г. Тарасенко (2012) зазначає: «...Із раннього віку через ігрову діяльність дитина долучається до пізнання навколишнього світу, через наслідування оволодіває елементами культурних дій і досвідом спілкування з людьми. Гра є продуктивним способом пробудження творчого потенціалу, розвитку в дитини уяви та накопичення перших естетичних вражень. Досвід, отриманий у процесі спілкування й діяльності, формує в дітей дошкільного віку елементарне естетичне ставлення до дійсності й до мистецтва» (с. 83).

Аналіз освітніх програм із навчання здобувачів дошкільної освіти дав нам змогу визначити основні завдання у формуванні основ художньо-естетичної культури дошкільнят:

- виховання сталого інтересу до різних видів художньо-творчої діяльності, формування основ художнього смаку, розвиток емоційної чуйності, уяви, пам'яті;
- накопичення досвіду сприйняття творів мистецтва, розвиток аналітичного мислення, вміння взаємодіяти у колективних видах творчості, оволодіння навичками зорового та слухового контролю та самоконтролю;
- оволодіння найпростішими знаннями про різні види мистецтва, їх виразні засоби; способи передачі художнього образу, його розвитку;
- розвиток художньо-творчих здібностей дітей: залучення їх до вокальних, інструментальних, рухових імпровізацій;
- розширення уявлення про можливості художньо-творчої діяльності та передачу своїх почуттів та уявлень.

Розглянемо, як відбувається процес художньо-естетичного виховання в дошкільних закладах в умовах сьогодення.

Наприклад, у США особливості мистецької підготовки в дошкільних закладах викладені в Концепції «Стандарти художньої освіти для дошкільнят молодшого й середнього віку» («Early Childhood and Middle Childhood / Art

Standards», 2000 p., перевидано в 2015 p.) (Art Standards, 2015). На основі цієї Концепції кожний штат формує власні стандарти.

Наведемо приклад Стандартів художньої освіти штату Каліфорнія (Art Standards, 2015). Принципи художньої освіти, викладені в Концепції, визначають основні завдання, які стоять перед педагогами мистецтва, візуального мистецтва, музики, танцю й театру. Концепція визначає основні цілі викладання мистецької освіти в контексті отримання практичних навичок, які дитина, майбутня доросла людина, застосовуватиме протягом усього життя (так зване, «lifelong learning»).

Методологічні основи викладання мистецтва пов'язані з традиціями розвитку теорії і практики освіти у США: у них представлено ідеї прагматичної педагогіки У. Джемса і Г. Холла, метод проєктів і проблемного навчання Дж. Брунера, полікультурної освіти У. Бронфенброннера, Дж. Верчу, Дж. Ріда, біхевіоризм Б. Скіннера, гуманістична психологія А. Маслоу і К. Роджерса, а також сучасні дослідження в галузі соціалізації, соціальних груп і субкультур. Фундаментальне значення для розвитку теорії освіти має спадщина Дж. Дьюї, зокрема його погляди на школу як основу демократичного виховання, позиція щодо життєвого досвіду як підґрунтя освітнього процесу (Dewey, 2018).

Ураховуючи практично-біхевіористичний напрямок розвитку освіти у США, стають зрозумілими основні цілі викладання мистецтва, висвітлені в Концепції: «Мистецька освіта є складовою основних освітніх цілей. Навички, які застосовуються протягом усього життя, розвиваються й удосконалюються постійно, оскільки вивчення мистецтва підсилює інновації та креативність. У процесі створення робіт у різних видах мистецтва діти мають можливість зануритися у процес критичного мислення, планування, розв'язання проблем і прийняття рішень. Коли учні виступають у ролі художників, вони вчаться самостійності й управлінню, адже для створення хорошої роботи необхідна наполегливість. Як члени колективу як невеликої групи, так і школи, діти розвивають здатність бути психологічно гнучкими, ефективно спілкуватися та

працювати в колективі» (National Board for Professional Teaching Standards. Early Childhood and Middle Childhood, 2015).

Основоположними цілями мистецької освіти Концепція визначає практичні навички у сфері загальної освіти та соціалізації. Також Концепція розглядає викладання мистецтва в межах практичних навичок, зокрема таких: знання професій, пов'язаних із мистецтвом, толерантне ставлення до культур інших країн, знання термінології у сфері мистецтва, формування навичок ефективної самопрезентації та самовираження за допомогою засобів мистецтва тощо. У цілому вивчення мистецтва розглядають як розвиток інтересів у контексті дозвілєвої діяльності, додаткових занять у вільний час протягом усього життя. Безпосередньо викладання з метою розвитку дозвілєвих інтересів стає процесом приємного проведення часу з набуттям умінь, які стануть корисними протягом життя, як основа дозвілєвої діяльності, як частина соціальної адаптації (National Board for Professional Teaching Standards. Early Childhood and Middle Childhood, 2015).

Така тенденція у США не є випадковою, враховуючи особливості суспільної системи країни, яка споконвіку була не тільки багатонаціональною, а й полікультурною державою. В умовах різноманіття культурних спільнот, які зберігають свої вірування та традиції, при цьому успішно асимілюючись у соціальні структури, система освіти США змушена абстрагуватися від єдності культурологічних та світоглядних засад, оскільки культура є поліфонічною. Зважаючи на вищесказане, стає очевидним, що кожен учень, особливо це стосується дошкільної та початкової ланки, є представником своєї культури і носієм своїх культурних традицій, які формуються стилем життя сім'ї. У таких умовах дисципліни гуманітарного й мистецького циклів мають відображати мультикультурне поле освітнього процесу з урахуванням політики країни. Особливим завданням державної художньої освіти в цих умовах є створення нейтрального навчального матеріалу, вивчення максимально загальних тем, переключення уваги з естетичних основ мистецтва на його практичне значення. Одним із варіантів подолання такої суперечності є монокультурні

дошкільні заклади для дітей однієї національності, проте такі центри є локальними, оскільки виконують запити ринку освітніх послуг у певній частині країни.

Для прикладу, проаналізуємо Стандарти штату Каліфорнія як зразок мультикультурного середовища країни, у якому станом на 2015 р. проживало близько 30 % народженого не у США населення 16 різних національних груп (за даними Бюро перепису населення США (<http://www.metmuseum.org/about-the-met/fellowships/museum-education-and-public-practice-fellowship>)).

Художньо-естетична освіта дітей дошкільного віку Каліфорнії розділена на чотири структурних частини: візуальні мистецтва, музика, театр і танець, вимоги до викладання яких передбачають різні види діяльності («Notice, Respond, and Engage»), розвиток навичок («Develop Skills») та формування й вираження власного досвіду («Create, Develop, and Express»).

Зрозуміло, що Стандарти цього багатонаціонального штату, модифікуючи федеральну Концепцію, визначають цілі художньо-естетичної освіти в аспекті, близькому до реалій мультикультурного середовища: «Образотворчі та виконавські мистецтва забезпечують значущий для дітей розвиток у розумінні себе та оточення». Діти отримують можливість знаходити натхнення в навколишньому світі та власному досвіді, щоб створювати та спілкуватися засобами мистецтва. До мистецької діяльності долучають усіх: і тих, хто вивчає англійську мову, і дітей, чия культура може відрізнятись від культури закладу дошкільної освіти. У документі відзначається особлива роль вивчення мистецтва у розвитку лінгвістичних навичок, соціальної адаптації та формування загального комунікативного простору. Мистецтво, створюючи сприятливі навчальні можливості, розглядається як «посередник між родиною, осередком рідної мови та культури та школою», середовищем американської культури. Із позиції загального розвитку дитини Стандарти передбачають важливість вивчення мистецтва в ігровій формі, розвиток умінь презентувати різні форми навколишнього світу у природному та символічному значеннях.

Здійснивши детальніший порівняльний аналіз Стандартів та змісту художньої освіти Каліфорнії можемо побачити суперечності, які ґрунтуються на різниці підходів, які лежать в їхній основі. Зміст художньої освіти, сформований на основі принципів естетичного виховання В. Лоуенфельда, продовжує ці традиції, включаючи у зміст такі складові: художнє сприйняття, творче вираження, історичний і культурний контекст, естетична оцінка, а також зв'язки, взаємини, застосування. У цьому контексті кожен вид мистецтва розглянуто з позиції цих складових за рівнями дошкільної і шкільної освіти. Однак у Стандарті немає цих понять, крім останнього ланцюжка, пов'язаного з практичним формуванням навичок мистецтва, концентруючись на мультикультурному освітньому середовищі, розвитку навичок соціального спілкування та ефективного використання мистецтва для розвитку мови та грамотності. Можливо, це протиріччя буде вирішеним завдяки модифікації Змісту художньої освіти відповідно до нових Стандартів.

Отже, розглянувши систему дошкільної освіти США та освітні стандарти у сфері мистецтва, зауважимо, що художньо-естетична освіта дітей дошкільного віку є різноплановою й залежить від типу освітнього закладу: як державного з відповідною програмою, так і денного центру для дошкільників без освітнього ліцензування. Аналіз федеральних та місцевих стандартів викладання мистецтва продемонстрував широку систему залучення дітей до художньо-естетичної діяльності, що сприяє розвитку їхніх освітніх, соціальних, крос-культурних навичок. Проте порівняння стандартів зі змістом художньої освіти засвідчило, що стандарти та зміст освіти майже не перетинаються в термінологічному плані, що створює протиріччя в цій сфері освітнього процесу. Отже, можемо зробити висновок, що в сучасній художньо-естетичній освіті США існує розгалужена система дошкільної освіти, яка, маючи глибокі традиції естетичного виховання, спрямована на формування практичних навичок менеджменту та соціалізації в мультикультурному суспільстві.

У 2021 році в Україні затверджено Базовий компонент дошкільної освіти як Державний стандарт дошкільної освіти, в якому визначено мету художньо-естетичного розвитку дітей дошкільного віку як «...формування основ художньо-естетичної культури через залучення дітей до цінностей культури і мистецтва; розвиток сприйняття; засвоєння художніх еталонів; ціннісно-сміслове спілкування; співтворчість педагога і дитини; формування художньо-естетичної потреби; формування художнього смаку і естетичного ставлення; формування активності, ініціативи та самостійності в художній творчості» (Базовий компонент дошкільної освіти, 2021, с. 24). У цьому документі мистецько-творча компетентність охарактеризована як «...здатність дитини практично реалізовувати свій художньо-естетичний потенціал для отримання бажаного результату творчої діяльності на основі розвинених емоцій та почуттів, емоційно-ціннісного ставлення до різних видів мистецтва, елементарно застосовувати мистецькі навички в життєвих ситуаціях, під час освітньої та самостійної діяльності» (Базовий компонент дошкільної освіти, 2021, с. 23).

Ми вважаємо, що «...знайомство дитини дошкільного віку зі світом мистецтва передбачає: розвиток здатності емоційно-чуттєво сприймати об'єкти та явища довкілля; забезпечення умов для самовираження у процесі мистецької діяльності» (Мнишенко, 2022, с. 29).

Мистецтво є своєрідним індикатором рівня культури суспільства загалом та особистості зокрема. Тож не випадково назва освітнього напрямку – «Дитина у світі мистецтва» – набула нового звучання в останній редакції Базового компонента дошкільної освіти та, відповідно, в оновленій комплексній освітній програмі «Дитина». Автори прагнули таким чином зробити акцент на ролі мистецтва в розвитку особистості дитини та в дошкільній освіті загалом.

Нова Освітня програма для дітей від двох до семи років «Дитина» рекомендована Міністерством освіти і науки України. У цій програмі для дітей кожного року життя є розділ «Дитина у світі культури», який містить чотири

складові: «Образотворча майстерня», «Музичний калейдоскоп», «Театральна мозаїка», «Літературна скринька» (Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років, 2018).

Науковці доводять, що зміст естетичного й художнього виховання засобами образотворчого мистецтва реалізується в художній або художньо-трудої творчій діяльності здобувачів освіти. Отже, естетичне виховання надає кожній дитині можливості для художньо-творчого розвитку й саморозвитку. Воно, за твердженням Т. Поніманської, «...формує самостійну художньо-трудоу діяльність, яка виникає з ініціативи дітей, відповідає їхнім інтересам та потребам і вимагає особливого ставлення дорослих, непрямого педагогічного керівництва для збереження інтересу до самостійної творчої діяльності» (Поніманська, 2006, с. 135).

Аналіз документів про дошкільну освіту, наукових розвідок, досвіду практиків дозволив нам визначити основні складові, які мають бути в основі реалізації освітнього напрямку «Дитина у світі мистецтва»: «...особистісно-сміслові спілкування дітей і дорослих художніми засобами; творча домінанта художньо-естетичної діяльності; орієнтація на мотиви й естетичні потреби дитини на кожному віковому етапі; різнопозиційне засвоєння мистецтва в ігровій діяльності (позиція автора, режисера, інтерпретатора, критика тощо); формування естетичного ставлення до світу через механізми емпатії та рефлексії на основі широкого художньо-культурного контексту; рух від загальних способів художньої діяльності до їхньої видової своєрідності й жанрової специфіки; засвоєння мистецтва на поліхудожній основі, що забезпечує його цілісне сприйняття й формування художньо-естетичної картини світу». (Мнищенко, 2022, с. 29).

Можемо констатувати, що сьогодні художньо-естетична діяльність є засобом розвитку творчого потенціалу, соціалізації, прояву індивідуальних особливостей здобувачів дошкільної освіти. Мистецтво, зокрема й народне, існує в повсякденному житті дітей як невід'ємна складова естетичного середовища (це і оформлення інтер'єру, використання творів мистецтва в

освітній діяльності не тільки при вивченні мистецької складової). Інший напрямок – мистецтво як складова освітнього процесу.

Отже, вважаємо, що формування основ художньо-естетичної здобувачів освіти доцільно розпочинати в дошкільному віці, оскільки цей вік є сензитивним для розкриття індивідуальних особливостей дитини, формування мотивів навчання, розвитку продуктивних прийомів навчальної діяльності, засвоєння соціальних норм, розвитку навичок самоконтролю. Цей процес має бути спеціально організованим, цілеспрямованим та структурованим (Мнищенко, 2022, с. 27).

1.3. Педагогічний потенціал засобів народної творчості у вихованні здобувачів дошкільної освіти

Важливою метою, яка стоїть перед сучасною системою освіти, є залучення молодого покоління до історичної пам'яті народу. Знання культурної та історичної спадщини необхідне кожному народу. Минуле є фундаментом стабільного й повноцінного життя в сьогоденні, водночас сприяючи розвитку майбутнього. Духовне та моральне відродження неможливе без засвоєння культурно-історичного досвіду народу, що зафіксований у творах народного мистецтва.

Сьогодні особливо актуально звучить позиція Г. Ващенка, який вважав, що виховання має ґрунтуватися на засадах християнської моралі, з урахуванням культурної спадщини українського народу. У своїй праці «Виховний ідеал» учений писав: «Плекаючи свої кращі традиції, борючись за свою самостійну державу, українська молодь разом з тим мусить не тільки плекати загальнолюдські ідеали, а й активно боротись за них» (Ващенко, 1994, с. 182).

Ю. Блудова (2016), досліджуючи проблему формування художньо-естетичного смаку підростаючого покоління засобами нематеріальної культурно-історичної спадщини регіону, доводить, що «...періоди

перетворень, зростання національної самосвідомості та духовного відродження народу завжди пов'язані з поверненням до національних культурно-історичних традицій» (с. 115).

Ще одним підтвердженням зазначеного вище є наукова спадщина О. Духновича, який у праці «Народна педагогіка» наголошував на тому, що «...національне мистецтво допомагає глибше вивчити рідну мову, історію свого краю, народний побут, національні традиції, звичаї, обряди, пісенний фольклор, а також прислів'я, вірування тощо, що у комплексі сприятиме формуванню національно свідомого громадянина України, його естетичних смаків» (Скутіна, 1993).

Цілком логічним продовженням цих тверджень стали погляди педагога-дослідника В. Стельмаховича (1994), який зазначав, що виховання всебічно розвиненої особистості засобами народного мистецтва має ґрунтуватися на дотриманні таких принципів:

- первинності національної культури у процесі вивчення світового мистецтва. Необхідно, щоб діти вивчали історію свого краю, знали його фольклор, художні промисли; акумулювали досвід поколінь, досвід свого народу;

- принцип рідномовності в художньо-виховному процесі. Необхідно звертатися до витоків рідної мови, до діалекту мови. «...Саме побутування в молодіжному середовищі традицій народної творчості визначально впливає на процес формування національної свідомості, поваги до мови та культури свого народу, його мистецької скарбниці, а відтак і до культурних надбань інших народів» (с. 92).

- урахування етнопсихологічних особливостей національного художнього мислення та відповідності морально-етичним ідеалам народу;

- принцип регіональності. Різним регіонам нашої країни властиві певні традиції, звичаї, обряди, народне мистецтво, ремесла. Молоде покоління необхідно долучати до вивчення національної культури свого регіону, до збереження пам'яток культури, до оволодіння народними ремеслами;

- принцип календарної організації естетично-виховної роботи пов'язаний із тим, «...що весь устрій життя народу, свята, обряди пов'язані з народним календарем, який об'єднує національну культуру, традиції, духовність тощо» (Стельмахович, 1994).

Проаналізуємо трактування термінів «народна культура», «народне мистецтво», «народна творчість» науковцями.

Традиційну народну культуру, за визначенням ЮНЕСКО в Рекомендаціях про збереження фольклору, розуміють як «...сукупність творів, які ґрунтуються на традиціях культурного суспільства, створених групою чи окремими людьми, визнаних як відображення сподівань суспільства, його культурної та соціальної самобутності; фольклорні взірці та цінності передаються усно, шляхом імітації чи іншими засобами. До форм народної культури відносять: мову, літературу, музику, танці, ігри, міфологію, обряди, звичаї, ремесла, архітектуру та інші види художньої творчості» (Рекомендація ООН про збереження традиційної культури та фольклору, 1997, с. 51).

Для нашого дослідження важливою є позиція Т. Зузяк (2019) яка зазначає, що «...народне мистецтво є особливим світом духовного досвіду народу, його художньої творчості, що відточувалася протягом багатьох століть. Його основу становить творча діяльність народу, що увібрала в себе його самоусвідомлення та історичну пам'ять» (с. 175).

О. Великорода й А. Вовк (2015), здійснивши аналіз наукової літератури, дійшли висновку, що «...народна творчість має такі складники: а) народна поетична творчість – масова словесна художня творчість того або іншого народу (календарно-обрядова творчість, родинно-обрядова творчість, героїчний епос, балади тощо); б) народна музика – вокальна й переважно пісенна, інструментальна й вокально-інструментальна колективна творчість народу; в) народний театр – театралізовані дії, засновані на матеріалі усної народної творчості (скоморохи, вертеп); г) народний танець – прадавній вид народної творчості, де художні образи створюються засобами пластичних рухів людського тіла, що було частиною народних вистав на святах і ярмарках

(метелиці, гопаки, коломийки, гуцулки); д) народна архітектура, образотворче й декоративно-прикладне мистецтво (знаряддя праці, споруди, домашнє начиння та побутова обстановка, одяг і тканини, іграшки тощо)» (с. 30).

Можемо узагальнити, що народна творчість – це художня колективна творча діяльність народу, що відображає його життя, ідеали, створена народом поезія, що передається з уст в уста від одного покоління до іншого, музика, театр, танець, декоративно-прикладне мистецтво.

Аналіз праць В. Борисенка (2000), Воропая (1993), С. Павлюка (2004), М. Лановика, З. Лановика (2000), С. Маркарчука (2015), Б. Савчука (2004), М. Чернописького (2008) уможливив виокремлення основних характеристик народної творчості.

Народна творчість – це складне й багатогранне явище, яке, з одного боку, висвітлює творчу діяльність народу, у процесі якої створюються нові духовні і матеріальні цінності. Вони зафіксовані і зберігаються як у народній пам'яті, так і в предметному вигляді (вироби декоративно-прикладного мистецтва, народного промислу, народна іграшка), поширюються, передаються з покоління в покоління. З іншого боку, народне мистецтво – це певний спосіб діяльності з використанням музично-поетичної, ігрової мови, техніки виконання та інших засобів виразності, це й культура, яка містить певні знаки, що символізують норми і зразки життєдіяльності.

Народна творчість – це найважливіший спосіб вияву сутності народної культури. Народна творчість відображає ідеали, світогляд, традиції, норми поведінки, мораль, вірування, уявлення про навколишній світ певного народу. Кожний народ має у своїй культурній скарбниці народні казки й міфи, народні танці та пісні, народні костюми та промисли. Тому сьогодні існує безліч жанрів і видів народної творчості, які є результатом художньої діяльності різних народів світу. У творчості кожного народу століттями створювалися й передавалися з покоління в покоління самотні народні перекази, мелодії, казки, легенди, танці, декоративні вироби, театральні постановки. Отже,

збережені до наших днів твори народної культури відображають цінності цього народу.

Народна творчість – це втілення цінностей конкретного народу у словах, зображеннях, композиціях, орнаментах, звуках, формах, стилях, мотивах. Незважаючи на таке розмаїття, народній творчості притаманні загальні характерні риси, які наділяють її саме національними ознаками. Художня діяльність народу має унікальну властивість: завдяки творчому осмисленню різних аспектів життя, вона спроможна навчати, наставляти, надихати, виховувати патріотизм і любов до свого народу, естетично розвивати. Жанри народної творчості (наприклад, народні казки, повір'я) мають мораль, викладену в доступній формі.

Народна творчість – це результат колективної художньої діяльності, тому у творах народної культури немає конкретного автора. Єдиним автором кожного фольклорного твору є конкретний народ як єдине колективне ціле. Саме тому й сьогодні існують народні казки, народні пісні, народні танці. Безумовно, без участі окремих людей створення будь-якого твору мистецтва було б неможливим. Від поетичного, музичного дару талановитих представників народу багато в чому залежав і результат творчої діяльності. Під час поширення художніх текстів серед народу авторство не мало великого значення для слухачів і глядачів. Різні виконавці могли змінювати художні твори.

Народна творчість формувалася століттями, протягом багатьох років, поступово удосконалюючи на практиці різні форми художнього вираження культури народу. Отже, мистецтво народу має історичний характер, воно зберігає народні цінності, ідеали, світогляд минулих років. Водночас важливою особливістю такої творчості є те, що вона пройшла довгий шлях свого розвитку – від найдавніших часів до наших днів. При цьому більшість досягнень народного мистецтва протягом століть кардинально не змінювалася. Твори народної творчості могли зазнавати змін лише тоді, коли окремі виконавці привносили свою манеру виконання, своє прочитання

художнього твору, свій стиль викладу тощо. Саме тому ми можемо спостерігати, наприклад, різні варіанти текстів народних пісень у діяхронічному (історично, у різні періоди) та в синхронічному зрізах (у той же час, але в різних місцевостях).

Народна творчість не завжди пов'язана з професійним мистецтвом. Оскільки автором народної творчості є простий народ, то й рівень майстерності був не завжди високим. Безумовно, деякі твори народної культури могли бути виконані на найвищому рівні, що вимагало неабияких інтелектуальних і творчих зусиль майстра. Однак характерні ознаки народної культури в цілому зумовлені тим, що вона формувалася в повсякденній діяльності простого народу, саме тому це мистецтво не ставило за мету досягнення естетичних вершин. Народна творчість розвивалася як особливий (аматорський, побутовий) художній погляд на навколишній світ і з початку свого існування не була зорієнтована на високий професіоналізм.

Народна творчість різноманітна за стилістикою, мотивами й сюжетами. Здебільшого твори народної культури відображають особливості повсякденного життя народу, тому можемо стверджувати, що різні види народної творчості виникли як результат художнього осмислення людьми своїх повсякденних побутових турбот, тривог, справ, а також святкових і сумних подій, які траплялися в їхньому житті. Багатогранність і сила народного уяви, нестандартний художній погляд на повсякденне життя зумовили існування різноманітних стилів, мотивів та сюжетів творчості. Варто також зауважити, що твори народної культури не тільки відображають побут народу, а й підказують, як необхідно поводитися в певній ситуації, що виникає в повсякденному житті.

Твори народної культури пов'язані також із тією територією, на якій вони виникли, з відповідною культурою регіону, міста, селища. Нерідко можемо спостерігати, що традиції, описані у творах талановитих народних майстрів, зберігаються протягом багатьох років, ними активно послуговуються наступні покоління творців. До прикладу, традиції створення

унікальних художніх творів передаються через майстерні, школи, учнів, які вивчають техніку певного народного мистецтва. Сам процес передачі традицій, як правило, закріплюється на конкретній території. Таку особливість народної творчості найповніше можемо прослідкувати на прикладі декоративно-ужиткового мистецтва.

Народна культура має важливе значення й у вихованні підростаючого покоління, адже вона є невичерпним джерелом розумового, естетичного, морального й патріотичного виховання дітей дошкільного віку. Народна мудрість, що міститься в усній народній творчості, протягом багатьох століть сприяла вихованню в дітей національної гордості, почуття власної гідності, любові до Батьківщини, толерантності, любові до рідної мови, до культури свого народу.

Народна творчість як засіб виховання дітей дошкільного віку стала об'єктом вивчення в чималій кількості наукових досліджень. Для розуміння значущості педагогічного потенціалу народної творчості важливими є наукові розвідки Л. Захарової, присвячені проблемі естетичного виховання дітей дошкільного віку. Учена проаналізувала наукові дослідження вчених першої половини ХХ ст. і зазначає, що «...народне мистецтво, як прояв творчості народу, є близьким за своєю природою до творчості дитини (своєю простотою, завершеністю форми, узагальненням образу), саме тому воно близьке для сприйняття дитиною. Це правдиве й життєрадісне мистецтво, воно радує дитину, вчить її бачити й розуміти суспільне життя. Позбавлена тенденційності, фальші й позування, народна іграшка, забавляючи та радуючи дитину, просто вчить її творчості та праці» (Захарова, 2017, с. 102).

Сучасні підходи до організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти співвідносяться з принципами народної педагогіки. Цілком слушною вважаємо думку Н. Сірант (2019), яка доводить, що «...народна педагогіка містить значний освітньо-виховний потенціал, який виражається цілеспрямованістю виховання, природністю цього процесу, раннім початком виховання, віковою й статевою диференціацією, раціональністю поєднання й

комплексністю засобів і методів впливу, а також гуманністю та моральністю самого процесу виховання» (с. 155).

Н. Лисенко (2011) розвиває цю ідею й констатує, «...що організовуючи народознавчу роботу з дошкільниками, вихователі повинні в комплексі вирішувати пізнавальні, навчальні, розвивальні, виховні й мовленнєві завдання (с. 291).

Л. Калуська (1993), досліджуючи проблему ознайомлення дітей дошкільного віку з народними звичаями, зауважує: «Знайомство з творами народного мистецтва не тільки виховує художній смак у дітей, але й пробуджує у них бажання самим зайнятися творчістю: ліпити з глини іграшки, створювати орнаментальні візерунки, виконувати Петриківський розпис, засвоювати прийоми вишивання, витинання, писанкарства» (с. 5).

Протягом останніх років в Україні захищено низку дисертаційних праць, що присвячені різним аспектам виховання дітей дошкільного віку засобами народної творчості, зокрема це праці: В. Григоренко «Формування естетичного ставлення дітей старшого дошкільного віку до декоративно-ужиткового мистецтва на заняттях з образотворчого мистецтва» (Григоренко, 2017), А. Карнаухової «Формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих засобами української казки» (Карнаухова, 2016), О. Литвишко «Формування основ соціальної компетентності дітей 5–6 років засобами казки в дошкільних навчальних закладах» (Литвишко, 2019).

Для нашого дослідження вважаємо необхідним проаналізувати виховні можливості основних видів народної творчості.

Народна культура з'явилася задовго до масового поширення грамотності, тому для того, щоб передати всі досягнення народної культури (від мистецтва до повір'їв та обрядів) наступним поколінням, люди усно переказували один одному всю інформацію й запам'ятовували її. Саме тому багато форм народної культури мають переважно усний характер, насамперед це народні казки, приказки, пісні тощо. Лише коли книгодрукування стало доступним, а рівень грамотності суттєво зріс, тексти народної культури

почали записувати. Однак і це не завадило подальшому побутуванню усної форми народної культури, оскільки до неї можна долучитися лише через безпосереднє спілкування з носіями цієї культури (співи, читання, відтворення текстів тощо).

У сучасній україністиці поняття «фольклор» використовують у широкому та вузькому значеннях. У широкому значенні фольклор ототожнюють із народною творчістю і трактують його як «...вид творчої діяльності народу, що виявляється в усній поезії, музичних вокально-інструментальних творах, танцях, народній архітектурі, театральному мистецтві і т. ін» (Скопненко & Цимбалюк, 2007, с. 426); як «...одну з найтриваліших і всеохоплюючих систем духовного життя народу, яка тісно пов'язана з народним побутом (як окремою системою), з літературою (яка, зрештою, витворилась з фольклору і зберігає з ним тісний зв'язок на всіх етапах свого розвитку)» (Мишанич, 1994, с. 263). У вузькому значенні фольклор розуміють як «словесне мистецтво» чи «усну літературу» (Росовецький, 2005).

Р. Сердега (2017), досліджуючи українську лінгвофольклористику, визначає такі основні ознаки фольклору: «...усна форма існування, анонімність або ж безавторність, багатоваріантність у виконанні (імпровізованість) і традиційність.... Окрім перерахованих вище основних ознак додатково виділяють ще народність, біфункціоналізм і синкретизм» (с. 149).

Моральний, естетичний і педагогічний потенціал фольклору є запорукою успішного розвитку та збагачення культури будь-якого народу. Щодо цього М. Стельмахович (1996) зауважив: «Українці, обдаровані природою великими музичними здібностями і поетичним талантом, мають, порівняно з іншими східнослов'янськими народами, найбагатшу, найрозвиненішу народну поезію» (с. 20).

Водночас погляди й ідеали, що притаманні певному народові, відображено у специфічних національних формах, які формувалися протягом

століть. У них також змальовано особливості побуту, історії й життя народу. Фольклор спочатку був спрямований на формування цінностей та ідеалів, проте з часом, узагальнюючи й закріплюючи досвід традицій, він став найважливішим фактором інтеграції етнічної та групової самосвідомості, засобом зміцнення зв'язків народу.

Слово у творах усної народної творчості є важливим засобом виховання людини. Воно супроводжує її від народження до останнього дня, у хвилини радості й печалі. Завдяки усній народній творчості зберігаються столітні традиції. У фольклорних творах зберігаються основні постулати суспільної моралі, моральних принципів і правил поведінки. Вони розвивають у дітей естетичні почуття, формують образ ідеальної людини.

Обрядовий фольклор поєднує три великі групи: календарний (весна – літо, осінь – зима), сімейно-побутовий (пологовий, весільний, плачі), заговори (господарські, лікувальні, любовні). До позаобрядового фольклору належить народна проза (казки (про тварин, побутові й чарівні), билини, бувальщини, легенди, перекази, народна поезія), пісні (ліричні й історичні) та балади. До малих жанрів фольклору зараховують загадки, прикмети, прислів'я та приказки, анекдоти. Дитячий фольклор складається з материнської поезії (колискові пісні, потішки, промовки), власне дитячої творчості (скоромовки, лічилки, прізвиська, дражнилки, страшилки тощо).

Дослідниця українського фольклору О. Семеног (2004) вказує на те, що «...найбільшу поширеність здобула жанрова класифікація. В усній народній творчості повноцінно представлено три роди мистецтва: лірика, епос, драма. Відповідно можемо говорити про розподіл фольклору на поетичний (пісні, голосіння, думи, билини, приказки, промовки, прислів'я, каламбури, вітання, прокльони, побажання), прозовий (казки, небилиці, легенди, перекази, билини, оповідки, оповідання), драматизований» (с. 54).

С. Макарчук (2015) у своїй фундаментальній праці «Етнографія українців» стверджує, що «...за формальними макроознаками український фольклор поділяється: на віршовий (виражений у пісенності), прозовий (казки,

легенди, перекази, усні оповідання, анекдоти). Існує і драматичний фольклор (виступає у формі окремих діалогів, п'єс, сценок для народного театру, ігор, вертепу, діалогів у віршованих та прозових фольклорних творах» (с. 629).

В окрему групу виділяють дитячий фольклор, тобто «...багатожанрову систему, що складається із прозових, речитативних, пісенних та ігрових творів» (Іваницький, 2004, с. 16).

Знайомство дітей із народною творчістю розпочинається, як правило, з раннього віку через колискові пісні. Примовки, скоромовки й лічилки споконвіку створювалися з метою потішити дітей. Ці жанри усної народної творчості характеризуються особливим поєднанням звуків, що сприяє розвитку в дітей фонематичного слуху й позитивно впливає на мовленнєвий і соціально-комунікативний розвиток. Також вони допомагають встановити контакт між дитиною й дорослим.

Казки відіграють особливу роль у вихованні дітей, насамперед дошкільного віку, оскільки простота й безпосередність викладу сюжету є найбільш привабливою і зрозумілою для дитячого сприйняття й розуміння в цьому віці. На прикладі персонажів казок маленькі слухачі легко знайомляться з поняттями добра і зла, жадібності й щедрості, сміливості та боягузтва тощо. Аналізуючи вчинки головних героїв, діти з'ясовують, що в казці є позитивним, а що – негативним, формуючи таким чином власні життєві орієнтири. Також за допомогою казок діти навчаються чуйно ставитися до тварин та берегти довкілля.

У казці відсутні прямі повчання, проте в її змісті завжди закладений урок, який дошкільники поступово опановують, багаторазово повертаючись до тексту. Моральне виховання відбувається засобами всіх видів народних казок, оскільки моральність закладена в основу їхніх сюжетів.

У дошкільному віці діти є надзвичайно вразливими, тому саме народні казки є тим унікальним засобом, завдяки якому можна легко розповісти дітям про негативні сторони життя, провести аналогію й порівняти з сучасністю.

О. Литвишко (2019), досліджуючи народні казки як засіб педагогічного впливу, доводить, що «...казка є тим соціалізаційним засобом, за допомогою якого дитина дошкільного віку у доступній формі набуває уявлень про навколишній, соціальний світ, знайомиться з людьми, які її оточують, та вчиться сприймати себе у людському суспільстві, засвоює основні правила поведінки та спілкування у соціальному середовищі, що становить основу формування її соціальної компетентності» (с. 71).

Виховний потенціал фольклорних творів також сприяє формуванню патріотичних почуттів. У більшості народних казок головний герой піклується про свою сім'ю, свій народ, бореться з ворогами, різними чудовиськами і, знищуючи зло, встановлює справедливість. Розповіді про подвиги героїв під час визволення рідної землі від ворогів сприяють вихованню патріотизму.

Збагачувати мову дитини, формувати її комунікативні навички можна засобами діалогічного спілкування на основі творів усної народної творчості. Мова героїв художніх творів є зразком вербального спілкування й поведінки носіїв мови, які належать до різних вікових і соціальних груп. Казка збагачує мовну практику читачів, слухачів, удосконалює їхні комунікативно-мовленнєві вміння. Духовно-моральний потенціал казки підвищує рівень пізнавального й особистісного спілкування дітей, впливає на емоційну сферу, моральні, інтелектуальні, естетичні почуття, на емоційно-ціннісне ставлення до себе, до інших людей, до навколишнього світу.

Цілком слушним є висновок А. Карнаухової (2016) у дисертаційній праці: «Характеристика української казки як засобу формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих дала підстави визначити, що основне значення використання українських казок у освітньому процесі дошкільного навчального закладу полягає у його навчальній, розвивальній та виховній функціях» (с. 85).

Скоромовки допомагають дитині навчитися правильно і швидко вимовляти слова, залишаючись при цьому звичайною грою.

Прислів'я та приказки називають перлинами народної творчості, оскільки вони впливають не тільки на розум, але й на почуття людини: повчання, закладені в них, легко сприймаються й запам'ятовуються. І. Барановська та Н. Мозгальова (2017) стверджують: «Прислів'я та приказки сприяють формуванню моральних цінностей у дітей, оскільки, будучи емоційно насиченими, несуть моральні постулати. Ці короткі вислови легко запам'ятовуються, їх вплив на дитину може бути сильнішим, ніж вмовляння та вимоги» (с. 22).

Використовуючи у своєму мовленні прислів'я та приказки, діти вчаться чітко, стисло й образно висловлювати власні думки й почуття, при цьому інтонаційно правильно забарвлюючи своє мовлення. У дошкільників формується вміння творчо використовувати слово, образно описувати предмет, давати йому яскраву характеристику, збагачується їхній словниковий запас, розвивається фонематичний слух.

Дослідниця виховного впливу українських паремій Н. Чужа (2018) зазначає: «Серед основних функцій паремій можна виділити такі: *педагогічно-естетичну* (паремії сприяють формуванню естетичних почуттів, ціннісних орієнтирів, емпатії, виховують смак, життєві чесноти, стимулюють асоціативне мислення та уяву, розвивають творчі здібності; через образну структуру уможливають усвідомлення сутності проблемної ситуації, дають змогу побачити реальний вихід із неї); *пізнавальну* (у пареміях збережено інформацію про світогляд, духовність, історію народу, побут)» (с. 82).

Музична творчість народу тісно пов'язана з літературною: чимало словесних творів трансформовано в музичні композиції. Народна поезія нерідко ставала основою для появи народних пісень. Усю красу й самобутність музичної культури народу відображають народні інструменти (наприклад, бандура). С. Матвієнко (2017) переконана, що: «До форм музичної творчості народу відносять, перш за все, народні пісні (колискові, ліричні, військові), інструментальні наспіви та мелодії, танцювальну музику тощо. У сфері дитячого музичного фольклору вчені виокремлюють такі основні жанри:

колискові пісні, заклички, примовки, колядки, щедрівки, дитячі ігри тощо» (с. 70.).

Український композитор М. Леонтович також надавав особливого значення народній пісні й доводив, що цей жанр усної народної творчості впливає на розвиток духовності та музичних здібностей, естетичних почуттів і смаків.

На думку І. Франка, «...особистість творить свою пісню з того матеріалу вражень та ідей, яким живе маса його земляків. Творячи її, він не стає і не може стати вище за інших, із скарбів своєї індивідуальної душі він у головних контурах не може зачерпнути ані іншого змісту, ані інших форм, крім тих, що становлять щоденну поживу цілої маси, тому його пісня є виразом думки, вражень та прагнень цілої маси, і тільки таким чином вона стає здатною до сприйняття і засвоєння її масою» (Абрамов, 2012).

У своєму дослідженні О. Кисельова (2009) розглядає народні пісні як ліричні поетично-музичні твори, «...у яких відбиті почуття, переживання, думки людини, пов'язані з її особистим життям, подіями в сім'ї, родинними стосунками» (с. 63).

Нам імпонує думка А. Іваницького (2004), який розглядає музичний фольклор як «...цілісну художньо-творчу систему, яка дає можливість познайомитися з національним мелосом, народною поезією, зрозуміти особливості рідної музичної мови, її взаємозв'язок зі словом та пластикою руху» (с. 132). Метод фольклорної творчості науковець розглядає як варіативний метод засвоєння дітьми народної пісенної культури. Дослідник переконаний у тому. Що осмислення музичного фольклору як процесу самобутньої творчості народу передбачає не лише накопичення специфічних засобів його художньої виразності, а й уміння їх відтворювати, розуміння механізму взаємодії цих засобів як цілісної художньої системи. Науковець підкреслює, що фольклор є школою соціального досвіду, формує морально-етичні орієнтири людини, яка зберігає і примножує національні культурні цінності (Іваницький, 2004, с. 132).

На увагу заслуговують висновки С. Матвієнко (2017), яка вважає, що: «Виховання дошкільників засобами дитячого музичного фольклору, – традиційних календарних та обрядових свят, родинно-побутових звичаїв, духовних оберегів, ігор, – є невід’ємною частиною цілісної системи національного виховання, формування національного типу особистості, визначальним чинником якого є природне успадкування дітьми змалечку багатства духовної скарбниці народу» (с. 67).

Для розв’язання зазначеної проблеми важливе значення має дисертаційна праця С. Садовенко (2007), у якій на матеріалі українського фольклору досліджено методику формування музичних здібностей у дітей дошкільного віку: «Музичний фольклор осягається дошкільниками у синкретичній єдності співу, танцю, інструментального виконавства, драматизації і втілюється в ігровій формі, що найбільш повно відповідає дитячій психології» (с. 10). Отже, можемо зробити висновок, що в дошкільному віці дуже важливо створити умови для комплексного естетичного розвитку дітей, заснованого на синтезі різних видів та жанрів фольклору. Відповідне комплексне використання фольклору вимагає ретельного відбору змісту фольклорних зразків, які сприяють формуванню в дітей цілісних морально-естетичних настанов.

Народний танець є пластичним вираженням народної музики за допомогою тілесних рухів. Народний танець виник із культової та обрядової складової життя народів, проте поступово урізноманітнився і став художньо привабливішим. Він передбачає обов’язкову наявність характерних костюмів та супроводжується традиційним музичним виконанням, певними рухами й ритмом. Для України особливу роль протягом багатьох століть відіграє гопак, який відображає характер української народної культури.

Особливу цінність для нашого дослідження становлять наукові міркування В. Литвиненка (2011): «Немає ні нації, ні держави без національного танцю. Бо національний танець – це світосприйняття, спорідненість з народом... код і паспорт суспільства. І якщо глибинні риси

національного характеру живі – живі й глибинні риси національного танцю» (с. 228).

Водночас, варто відзначити, що Н. Чашечникова (2017), вивчаючи народний танець як засіб патріотичного виховання молодших школярів, у своєму дослідженні зазначає: «Фольклорний танець віддзеркалює моральні цінності та вдачу народу не лише через характерні рухові елементи, а й національний костюм та атрибути щоденного вжитку й святкових дійств. Він є ...важливим джерелом пізнання традицій, побуту кожної етнічної спільноти». На основі результатів власного дослідження науковиця дійшла висновку, що «...у виховній роботі слід ураховувати тісний взаємозв'язок народної хореографії з такими елементами традиційної культури, як музична і пісенна творчість, національний костюм, традиції фізичного виховання» (с. 24).

Якщо музика – це вираження мудрості народного слова в мелодії, то театр – це візуальне відображення усної народної творчості. Театральна творчість народу бере свій початок з етнічних обрядів, які з часом перетворилися на видовищне мистецтво. Народний театр увібрав у себе образи народних героїв і народні мотиви, мораль і звичаї народу. Особливо популярними стали народний театр ляльок, театр «живих» акторів із традиційними драматичними перевтіленнями.

Декоративно-ужиткове мистецтво (народні промисли) особливим способом відображає характерні риси культури певного народу, у ньому виявляється все розмаїття народної уяви та майстерності. Цінність творів народного ужиткового мистецтва полягає в тому, що вони є пам'ятками духовної культури, духовно-морального багатства народу. Вироби декоративно-ужиткового мистецтва в сучасному побуті сприймають не як утилітарні предмети, а як художні твори, що зберігають історичний зв'язок поколінь.

До декоративно-ужиткового мистецтва належать усі різновиди художніх промислів народу: ткацтво (майстерне виготовлення рушників,

доріжок, килимів тощо), вишивка, вироби з берести та глини (шкатулки, прикраси), різьблення по каменю й дереву (виготовлення побутових виробів), плетіння з лози (плетіння кошиків) і багато інших. Художня майстерність народу протягом багатьох століть удосконалювалася, завдяки чому зараз вона перебуває на високому професійному рівні, зокрема це стосується мистецтва розпису декоративних виробів і природних матеріалів.

В. Григоренко (2017), досліджуючи формування естетичного ставлення дітей старшого дошкільного віку до декоративно-ужиткового мистецтва, зазначає: «Декоративно-ужиткове мистецтво має різні форми художньо-образного вираження, це: зображення на площині (розпис, вишивка, ткацтво), рельєфне виконання (різьблення по дереву, металу, чеканка, колаж), об'ємне рішення (вироби з різних матеріалів – скла, кераміки, текстилю)» (с. 66).

Декоративно-ужиткове мистецтво поєднує в собі три види творчої діяльності, зокрема такі: мистецтво декоративного оформлення площини, мистецтво декоративного оформлення конструктивно-об'ємних форм, мистецтво декоративного оформлення простору (Тимків, 2017, с. 8).

Гра – напрочуд різноманітна й багата сфера діяльності дітей. Народні ігри відображають спосіб життя людей, їхній побут, працю; вони пов'язані з піснею, танцями, казками, загадками та іншими видами народної творчості. Ігри знайомлять дітей із національними традиціями народу, виховують повагу до них, передають духовно-моральні та естетичні цінності (Білан, 2013, с. 109).

Традиційні народні свята й обряди прийнято поділяти на календарні (пов'язані з сільськогосподарськими роботами) і сімейно-побутові (пов'язані з народженням людини, її переходом з однієї вікової групи в іншу, вступом у шлюб тощо).

Українська народна культура представлена безліччю різних свят, найпопулярнішими й найулюбленішими серед яких є Різдво, Масниця, Великдень, свято Івана Купала та інші.

Народні свята посідають важливе місце в культурному житті народу. Їх чекають, до них готуються, їм радіють, їх пам'ятають. Розваги в давнину були

нечастим явищем, але характерною їхньою особливістю була масовість: до проведення того чи іншого заходу були залучені всі, включаючи малечу й людей поважного віку. У свята люди мали рідкісну можливість відпочити від важкої щоденної праці. Під час святкування люди повністю були звільнені від виконання будь-якої роботи, адже в такі дні було заборонено працювати. Люди гарно одягалися, обирали приємні теми для розмови, були веселими, привітними й гостинними.

На основі вище викладеного матеріалу можемо констатувати, що народна культура має такий потенціал, який цілеспрямовано й гармонійно розвиває художньо-естетичну, комунікативну й морально-ціннісну сфери здобувачів дошкільної освіти. Твори народного мистецтва сприяють ефективному впливу на виховання естетичних почуттів дітей, розвиток естетичного сприйняття народного мистецтва, естетичного бачення навколишньої дійсності, починаючи з ранніх років життя. З огляду на це вважаємо доцільним враховувати дидактичний та методичний потенціал народної творчості у процесі формування основ художньо-естетичної культури у здобувачів дошкільної освіти.

Висновки до першого розділу

Дослідження теоретичних основ формування художньо-естетичної культури у вихованців закладів дошкільної освіти засобами народної творчості дало змогу зробити такі висновки:

Контент-аналіз психолого-педагогічної та спеціальної літератури свідчить, що на сучасному етапі розвитку освіти відбувається подальше вивчення і наукове обґрунтування проблеми формування основ художньо-естетичної культури у здобувачів дошкільної освіти в умовах реалізації Базового компоненту дошкільної освіти (2021 р.).

На основі аналізу підходів науковців до визначення поняття «художньо-естетична культура» цю дефініцію розуміємо як цілісну систему сприйняття художньо-естетичних цінностей та надбань, формування естетичної

свідомості, художньо-естетичного смаку, втілення емоцій, почуттів, викликаних художньо-естетичним змістом творів мистецтва, у власній творчій діяльності. Стрижневою категорією художньо-естетичної культури є мистецтво, яке, з одного боку, є засобом формування художньо-естетичної культури через сприйняття існуючих творів мистецтва, а з іншого боку, через мистецтво, як діяльність, створюються нові художні твори.

Художньо-естетичну культуру здобувачів дошкільної освіти розглядаємо як частину загальної культури особистості, що об'єднує систему уявлень про художню красу світу, художньо-естетичні цінності, певні вміння в галузі художньо-естетичних технологій і потребу в їх використанні, творчий підхід до здійснення художньої діяльності.

Ретроспективний аналіз проблеми художньо-естетичного розвитку особистості в цілому, і дитини дошкільного віку, зокрема, дозволив визначити зміну естетичних домінант в культурно-творчій, соціальній діяльності людини, що представлено логікою відображення культурного різноманіття суспільства і гуманістичних ідей соціокультурного виховання в конкретний історичний період.

До кінця ХХ в. у вітчизняній педагогіці на базі державної системи освіти склалася цілісна система розвитку особистості (дошкільна, шкільна, середня професійна та вища освіта), що забезпечувала наступність процесу естетичної і художньої освіти людини у всіх сферах життєдіяльності.

Уважаємо, що формувати основи художньо-естетичної культури доцільно в дошкільному віці, оскільки цей вік є сенситивним для розкриття індивідуальних особливостей дитини, формування мотивів навчання, розвитку продуктивних прийомів навчальної діяльності, засвоєння соціальних норм, розвитку навичок самоконтролю. Специфіка формування художньо-естетичної культури на етапі дошкільного дитинства визначається, в першу чергу, способами сприйняття світу дитиною і обумовлюється особливостями її внутрішнього світу: підвищеною емоційною чуйністю; синкретичністю світосприйняття; глибиною художніх вражень, обумовленою їх новизною;

щирістю, правдивістю, змістовністю, яскравістю створюваних образів; прагненням до експериментування. Цей процес має бути спеціально організованим, цілеспрямованим та структурованим.

В умовах реалізації Базового стандарту дошкільної освіти (2021 р.) формування основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку орієнтоване на активізацію потреби особистості до творчої самореалізації на основі взаємопов'язаної трансляції гуманітарних цінностей суспільства, культури і мистецтва, на пізнання дітьми дошкільного віку культурних і мистецьких цінностей через засвоєння системи загальнолюдських цінностей.

Доведено, що багатий освітньо-виховний потенціал народної творчості, художньо-образна виразність української народної культури (ритм, динаміка, гармонія, орнаментальність, декоративність тощо) є цінним дидактичним матеріалом у формуванні основ художньо-естетичної культури здобувачів дошкільної освіти.

Визначено, що формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості розглядаємо як взаємодію педагогів з дітьми з метою передачі і засвоєння здобувачами дошкільної освіти уявлень і знань про естетичні цінності, втілені в народному мистецтві, розвиток емоційно-чуттєвої сфери дітей, формування у них прагнення до самореалізації в естетично-творчій діяльності, заснованій на народних традиціях.

Матеріали розділу відображено в наступних публікаціях автора (Мазур (2014); Мазур (2016); Мазур (2017); Мазур (2018); Мазур, Давидчук & Зеленюк (2017); Mazur (2019); Мнишенко (2020); Волошина & Мнишенко (2021); Sarancha, Mnyshenko & Khilya (2021); Мнишенко (2022)).

РОЗДІЛ II. МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВИХОВАНЦІВ ДОШКІЛЬНИХ УСТАНОВ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ

2.1. Структура, критерії та рівні сформованості основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку.

Для діагностики сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості необхідно визначити структуру досліджуваного явища.

Аналіз документів про освіту та програмного забезпечення дошкільної освіти уможливив висновок, що художньо-естетичну освіту й розвиток особистості варто розглядати як полікультурну, поліхудожню, поліестетичну діяльність, що комплексно поєднує мистецтво й естетичну культуру в різних видах діяльності.

Структуру зазвичай розуміють як специфічний взаємозв'язок і взаємодію складових цілісної системи, внутрішній спосіб її організації. Структура характеризується стійкістю взаємозв'язків певного об'єкта чи явища, його особливостями і стабільністю, що дає загальне уявлення про цей об'єкт чи явище.

На сьогодні немає єдиного цілісного розуміння структури художньо-естетичної культури, про що свідчать погляди сучасних науковців.

Так, Я. Сопіна (2013) вважає, що основними компонентами естетичної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва є «...естетичні знання; естетична свідомість; естетична діяльність; професійно-педагогічна підготовленість до естетико-виховної діяльності в школі» (с. 232).

Н. Миропольська (2003), аналізуючи проблему виміру сформованості художньої культури школярів, визначає мету художньо-естетичного розвитку особистості як процес формування сприйняття й розуміння прекрасного в мистецтві й житті; процес формування естетичних знань і смаків; розвиток задатків і здібностей в галузі мистецтва. Узагальнюючи наукові пошуки,

дослідниця робить висновок, що формування художньо-естетичної культури особистості ґрунтується на таких компонентах:

- художньо-естетичному сприйнятті (здатність визначати в мистецтві й житті художньо-естетичні особливості, образи; отримувати естетичне задоволення);
- художньо-естетичних почуттях (емоційний стан, викликаний ставленням людини до явищ дійсності та мистецтва);
- художньо-естетичних потребах (необхідність долучатися до художньо-естетичних цінностей, естетичні переживання);
- художньо-естетичних смаках (здатність оцінювати твори мистецтва, естетичні явища);
- художньо-естетичних ідеалах (соціально й індивідуально психологічно зумовлені уявлення про досконалу красу у природі, суспільстві, мистецтві, людині) (с. 20–23).

Художньо-естетична культура як пізнавально-практична діяльність вирізняється наочно-дієвою, операційною, продуктивною спрямованістю, тобто представлена певним результатом – кінцевим продуктом людської діяльності (Нікітчина, 2014, с. 25).

О. Бованенко (2018), досліджуючи процес формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності, акцентує увагу на тому, що «...результатом художньо-естетичного виховання є сформованість у майбутнього фахівця певного рівня художньо-естетичної свідомості, художньо-естетичних потреб, художньо-естетичного ставлення, ступеня причетності до творчої, художньо-естетичної діяльності» (с. 36).

Дослідниця І. Казмерчук (2012) вважає, що у процесі естетичного виховання дітей дошкільного віку необхідно звернути уваги на «...розвиток сприймання прекрасного, естетичні почуття й уявлення дітей; залучати малят до діяльності у сфері мистецтв, виховуючи в них потребу і звичку посилено вносити елементи прекрасного в побут, природу і суспільні відносини;

формувати основи естетичного смаку і здатність самотійно оцінювати твори мистецтва та явища життя; розвивати художньо-творчі здібності» (с. 109–110).

На думку В. Григоренка (2017), «...естетична вихованість дітей старшого дошкільного віку складається з таких основних компонентів: акумулятивного (емоційно-позитивна реакція на об'єкти та явища навколишньої дійсності, ціннісно-спонукального (переживання, потреби, мотиви, інтереси, вольова цілеспрямованість), творчо-результативного (здатність до прояву ініціативи, самореалізація в естетичній діяльності, художньо-творча інтерпретація естетичних вражень тощо)» (с. 87).

Ю. Блудова (2018) вважає, що складовими сформованості художньо-естетичного смаку дітей молодшого шкільного віку є зокрема такі: «...емоційно-емпатійний (естетичне сприйняття, естетичні почуття, естетичні переживання, естетична насолода); мотиваційний (естетичні інтереси та потреби особистості); когнітивний (естетичний досвід, інтелектуальний розвиток, погляди та уявлення); діяльнісно-творчий компоненти (готовність до творчої діяльності, художньо-творчі уміння)» (с. 78).

У програмі художньо-естетичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку «Радість творчості» визначено такі складові художньо-естетичної компетентності: «...емоційно-чуттєву (позитивно-емоційне ставлення до навколишнього світу та творів мистецтва); пізнавальну (уявлення про різні види мистецтва та їх особливості й засоби виразності); практичну (оволодіння необхідними художніми, творчими вміннями, техніками виконання робіт); ціннісну (наявність власних естетичних уподобань, оцінок та проявів художнього смаку); творчу (прояви ініціативності, самотійності та креативності)» (Борщ, 2015, с. 11).

Враховуючи результати опрацьованих досліджень із теми нашої дисертації, ми виокремили компоненти основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ, що сформована засобами народної творчості, кожен із яких, своєю чергою, є багатограним явищем:

- емоційно-ціннісний компонент, який охоплює естетичні емоції, почуття, переживання, стан, характеризує емоційно-чуттєве розуміння дійсності, емоційно-ціннісне ставлення до неї;

- когнітивний компонент, який поєднує знання народної творчості та естетичні судження, що сприяють естетичному пізнанню світу;

- діяльнісний компонент, який передбачає різні естетичні дії, зокрема такі: продуктивний результат естетичного засвоєння, що є передумовою отримання нових знань, оцінювання, розуміння на більш високому рівні. Цей компонент дає змогу дитині переносити власний досвід (отриманий і засвоєний під керівництвом дорослого або в співтворчості з ним) у нові умови, а також самостійно застосовувати цей досвід у творчих ситуаціях.

У цій структурі основ художньо-естетичної культури кожен компонент важливий по-своєму, тому вважаємо некоректним говорити про домінування одного з них. Характер взаємозв'язку структурних компонентів основ художньо-естетичної культури, з одного боку, зумовлений рівнем розвитку суспільства й типом культури, а з іншого – віковим періодом, особливостями мислення, уяви, характеру, спрямованості, здібностей особистості.

Охарактеризуємо виокремлені нами компоненти художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості більш детально.

Емоційний-ціннісний компонент насамперед відображає емоційну оцінку, ставлення до народного мистецтва й художньо-творчої діяльності; поєднує естетичні емоції, почуття, переживання, стан; характеризує емоційно-чуттєве розуміння дійсності, мотиваційно-ціннісне ставлення до неї.

Різноманітні події в житті можуть виявлятися в емоційних станах дитини.

Емоційні переживання характеризуються різним ступенем глибини, стійкості і тривалості. Дошкільник завжди емоційно реагує на те, що йому цікаво, у чому виявляє підвищену наполегливість і до чого активно прагне. Відомо, що емоції мають властивість нейтралізуватися. Одноманітна

діяльність, звичні умови життя в людини не викликають позитивних емоцій (вони нейтралізуються). Ті самі причини чи умови, які викликали у дитини позитивні емоції вперше, у подальшому не викликають такої реакції.

Це пояснюється тим, що позитивні емоції пов'язані з задоволенням потреб, у яких є елементи новизни. До таких емоцій можемо зарахувати й задоволення художньо-естетичних потреб. На заняттях художньо-естетичного циклу, де застосовують різноманітні прийоми й методи, ймовірність отримати позитивні емоції набагато вища, ніж на інших заняттях. Якщо для дитини спілкування з мистецтвом, творча діяльність є ціннісно-значущою, то емоційне переживання може виявитися у відчутті радості, що в подальшому сприятиме виникненню нових художньо-естетичних потреб та прагненню до їх задоволення.

Основна функція, притаманна емоціям, – це атитюд (від англійського «attitude» – ставлення). Історично перші трактування атитюда пов'язані з готовністю (диспозицією) до дії. Перше визначення атитюда у психології було сформульовано американським психологом Г. Олпортом (1967): «Атитюд – це психічний і нервовий стан готовності, який виникає завдяки досвіду; спрямовує або активізує реакцію індивіда до всіх об'єктів і ситуацій, з якими він пов'язаний» (с. 9). Учений підкреслив тісний зв'язок соціальних установок із реальною поведінкою.

Водночас у «Сучасному тлумачному психологічному словнику» міститься визначення атитюда як установки (Шапар, 2007, с. 30).

Інші психологи розглядали атитюд як емоцію (афект) за або проти певного психологічного об'єкта. Атитюд за своєю суттю є оцінкою, яка може бути позитивною або негативною. Нейтральне ставлення до предмета або дії означає відсутність атитюда (R. Abelson & D. Prentice, 1989; Greenwald A.G. 1989)

Цю думку розвивають українські вчені В. Боснюк, Н. Дейнеко, С. Склярів (2019), які вважають, що «...оцінка та атитюд – це два аспекти одного і того ж досвіду. Сприйняття невідомого об'єкта обов'язково

супроводжується формуванням нового атиюдоду... Соціальна установка завжди залежить від оцінки, яку людина дає тому соціальному об'єкту, на який спрямована установка» (с. 109).

С. Кучеренко (2015) переконаний, що деякі трактування атиюдоду близькі до трактування поняття «цінність». «Ціннісна орієнтація становить підґрунтя виникнення позиції, являє собою певну вісь свідомості, навколо якої обертаються її думки та почуття, і з огляду на яку вирішується багато інших життєвих питань. Цінність розглядають як об'єктивний аспект установки, а саму установку – як індивідуальну, тобто суб'єктивну, складову цінностей» (с. 96).

Про наявність атиюдоду в дитини дошкільного віку свідчить усвідомлення нею своїх результатів. Оціночні параметри атиюдоду можуть вимірюватися за допомогою спостережень, тестів, інтерв'ювання. Властивість атиюдоду – це цінність для людини, яка виражається у вигляді узагальненої (позитивної або негативної) оцінки або почуття прихильності.

У контексті нашого дослідження вважаємо, що особливим спонукальним механізмом в освітньому процесі має бути інтерес до твору мистецтва. Інтерес і захоплення в поєднанні з прагненням до пізнання нового пробуджує здивування – імпульс, який заздалегідь визначає рівень уяви й мислення, привертає увагу, захоплює почуття й увагу дитини загалом. Подив виникає під час знайомства з новими, невідомими для дитини предметами, об'єктами, творами; концентрує увагу і стимулює розумову активність.

Паралельно з художньо-естетичними потребами формуються художньо-естетичні цінності. Художньо-естетичні потреби перебувають у тісному зв'язку з системою цінностей. Значну роль відіграють ціннісні орієнтації – «...складне утворення, що вбирає в себе рівні форми взаємодії суспільного та індивідуального в особистості, специфічні форми усвідомлення особистістю навколишнього світу, свого минулого, теперішнього і майбутнього, а також сутності свого власного «Я»» (Долинська & Максимчук, 2008, с. 12–14). Процес становлення ціннісних орієнтацій особистості тривалий і складний.

Цінність – це поняття, яким найчастіше послуговуються у філософії, культурології та соціології; це «...продукти матеріальної і духовної діяльності людини, що можуть стати предметом її потреб. Вони складають органічну частину культури; вказують на людське, соціальне і культурне значення певних явищ дійсності» (Шапар, 2007, с. 597).

Ціннісне ставлення людини до світу виявляється у «предметних» і «суб'єктних» цінностях. Будь-який предмет може характеризуватися «предметною цінністю», тобто бути об'єктом ціннісного ставлення з позиції добра і зла, краси й потворності тощо. Способи і критерії процесу оцінювання вважають «суб'єктними цінностями».

Існує розподіл цінностей на матеріальні й духовні, позитивні й негативні. Вважаємо, що основою для формування ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку мають стати художньо-естетичні цінності.

У контексті нашого дослідження важливими є наукові пошуки Н. Ветлугіної (1997), яка обґрунтувала основи художньо-естетичного виховання дошкільників. Учена розробила компонентну модель естетичного ставлення дітей дошкільного віку до мистецтва. Перший компонент – здатність до емоційного переживання. Емоційне співпереживання пов'язане з віковими особливостями дитини, воно сприяє розвитку мотиваційної установки до художньої діяльності. Другий компонент пов'язаний з отриманням художнього досвіду дитини, можливістю самостійно навчатися, з пошуковими діями дитини. Опанування пошукових творчих дій допоможе дитині самостійно переносити й застосовувати засвоєну інформацію в нових ситуаціях і засвідчуватиме рівень її навченості. Третій компонент – це художні і творчі здібності, які формуються у процесі засвоєння різних видів діяльності: сприйняття, виконання і творчості (с. 159).

Система цінностей у дітей дошкільного віку ще не повністю сформована через відсутність достатнього соціального досвіду, у ній відбуваються постійні трансформації під впливом сім'ї, однолітків, закладу дитячої освіти, засобів масової інформації тощо. Психіка дитини дошкільного віку дуже

мінлива, може піддаватися як позитивному, так і негативному впливу; вона залежить від умов, у яких дитина живе, розвивається й навчається.

Вважаємо, що процес формування основ художньо-естетичної культури пов'язаний з отриманням соціального досвіду вихованцями дошкільних установ. Цьому сприяє знайомство з творами народного мистецтва. Наприклад, обговорення вчинків казкових героїв, виконання та аналіз народних пісень дають змогу невимушено залучати дітей до цінностей, закладених у творах народного мистецтва.

Отже, формування особистісних цінностей починається зі сприйняття, розуміння й поваги до суспільних цінностей, тобто цінностей інших людей, зокрема тих, які закладені в народних традиціях. Це, своєю чергою, позитивно впливає не лише на розвиток художньо-естетичної культури дитини, а і сприяє її моральному вихованню. З огляду на це дуже важливо сприяти усвідомленню дитиною власної індивідуальності.

У процесі ціннісно-орієнтованої пізнавальної діяльності дитина дізнається про причинно-наслідковий ланцюжок цінностей. Під час повторного сприйняття однієї й тієї ж послідовності подій цінності набувають усвідомленого значення. Якщо художньо-естетичні потреби мають позитивну цінність для людини, то позитивною цінністю будуть характеризуватися й дії, які спрямовані на збереження, досягнення або задоволення певних потреб; якщо ж їм притаманна негативна оцінка, то позитивною буде діяльність, спрямована на позбавлення від цих потреб або їхнє запобігання. Причинно-наслідковий зв'язок мають потреби й дії, вчинки людини. Психологи стверджують, що потреба спонукає людину до діяльності, спрямованої на її задоволення, проте й у процесі діяльності можуть виникати потреби.

Когнітивний компонент відображає пізнавальну сферу дитини дошкільного віку, тобто знання, набуті у процесі накопичення художньо-естетичного досвіду під час сприйняття, вивчення творів народного мистецтва, виконання творчих та художньо-естетичних завдань.

У процесі освітньої діяльності діти дошкільного віку здобувають знання й отримують художньо-естетичний досвід. Можемо провести аналогію: не можна засвоїти фізичну культуру, не виконуючи певних фізичних вправ; не можливо стати доброю людиною, не здійснюючи добрих вчинків тощо.

Процес, який постійно повторюється, у більшості випадків стає для дітей звичкою. Когнітивний підхід до феномена потреби передбачає залежність, взаємозв'язок знань і свідомості дитини дошкільного віку.

Когнітивний компонент основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ характеризується наявністю в дітей знань і уявлень про особливості та специфіку виразних засобів народного мистецтва, розуміння їхньої знакової символіки, адекватним сприйняттям творів мистецтва, високим рівнем розвитку культури мислення й культури самопізнання. Складові цього компонента тісно пов'язані з широким діапазоном інтересів, постійною потребою пізнавати нові твори культурної спадщини, зі знанням стилів і жанрів народного мистецтва, а також видатних виконавців творів народного мистецтва різних історичних епох, зі сприйняттям спадщини народної культури в історико-культурному, змістовому та соціальному аспектах, з опануванням спеціальної термінології різних видів народного мистецтва.

Завдання освіти полягає не тільки в тому, щоб надати дитині знання щодо особливостей народної культури, а й зробити їх необхідною складовою повсякденного життя, тобто щоб вони стали переконаннями, потребами. Основні категорії естетики, твори мистецтва, які розширюють знання в галузі художньо-естетичної культури, формують водночас і естетичні погляди, які відображають усвідомлене естетичне ставлення людини до дійсності, особисту естетичну позицію. Ця система поглядів не є сталою. Естетичні погляди стають переконаннями в тих випадках, коли на їхній основі формуються звички, життєві принципи, риси характеру. Відповідно естетичні погляди стають естетичною складовою світогляду особистості загалом.

Знання допомагають дитині усвідомити необхідність спрямувати свою діяльність, поведінку на задоволення художньо-естетичних потреб. Ці знання мають підкріплюватися практичними діями, оскільки саме у процесі певної діяльності відбувається суб'єктивне усвідомлення цінностей, актуалізація і зростання потреб. Не можна змусити дитину творити, але їй можна продемонструвати, як це зробити. Позитивні приклади, зразки творчої діяльності – важлива умова ефективного формування художньо-естетичної культури здобувачів дошкільної освіти. Творче самовираження є одним зі способів формування, а також задоволення художньо-естетичних потреб.

Ще одним компонентом художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку, який потребує окремої уваги, є діяльнісний. Для характеристики *діяльнісного компонента* важливою є концепція людської діяльності й культури, яка може бути орієнтиром у розумінні структурних складових художньо-естетичної культури дитини дошкільного віку, тому що складові культури мають відображати структуру людської діяльності, оскільки через неї здійснюється зв'язок людини й культури (Овчиннікова, 2013, с. 138).

Важливим елементом людської діяльності поряд із пізнанням, перетворенням, ціннісним орієнтуванням та спілкуванням є художня діяльність. О. Малицька (2019) зазначає, що художньо-естетична діяльність – це «...спеціально організований процес, спрямований на створення умов, що сприяють формуванню досвіду емоційно-ціннісного й творчого відношення до дійсності, змістом якої є формоутворення, а метою – гармонізація себе та свого ставлення до навколишнього світу» (с. 373).

Науковиця робить висновок, що «...найважливішою специфічною характеристикою художньо-естетичної діяльності є зв'язок творчості і мислення.... Особливостями художньо-естетичної діяльності є також синкретизм, емоційний фон, який є обов'язковим для цієї діяльності, особистісний тип відображення дійсності, художність, наявність спеціальних здібностей у суб'єкта» (Малицька, 2019, с. 373).

Отже, художньо-естетична культура є одночасно і процесом і результатом діяльності, що спрямована на засвоєння та створення художніх цінностей. Художньо-естетична культура як процес є багатокомпонентною взаємопов'язаною структурою, яка спрямована на розвиток і передбачає, з одного боку, усвідомлення й засвоєння особистістю художніх цінностей, а з іншого – вивчення способів їх створення. Художня культура як результат – це певний рівень засвоєння людиною духовних цінностей культури, продукування мистецьких, естетично й художньо виразних форм і значень, створення художніх цінностей. Художня культура має різновекторну спрямованість: з одного боку, спрямована «на себе», на вдосконалення власного внутрішнього світу, і виявляється в натхненні людини, а з іншого – орієнтована «на інших», на самовираження себе у творчій діяльності. Саме тому виокремлення структурних складових основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку доцільно здійснювати з позиції ціннісного та діяльнісного підходів, на основі розуміння мистецтва як духовно-ціннісного явища.

Т. Поніманська (2016) слушно зауважує, що «...художньо-трудова діяльність виникає з ініціативи дітей, відповідає їхнім інтересам та потребам і вимагає особливого ставлення дорослих, непрямого педагогічного керівництва для збереження інтересу до самостійної творчої діяльності» (с. 281).

Художньо-естетична діяльність – це активна форма ставлення людини до світу, змістом і метою якої є зміна й перетворення світу за законами краси. Естетичне ставлення до дійсності – це одночасно й форма її духовно-практичного засвоєння. З одного боку, художньо-естетична діяльність є процесом створення естетично цінного продукту (малюнка, творчих виробів, виконання пісні, твору на музичному інструменті тощо), а з іншого боку – це сприйняття краси, тобто діяльність духовна, суб'єктивна, особистісна. Отже, художньо-естетична діяльність охоплює і сприйняття творів мистецтва, і створення естетично цінного продукту. Художня й естетична діяльності

споріднені між собою за своєю природою й походженням, однак вони не є тотожними. Із виникненням у людини потреби в задоволенні власне естетичних запитів пов'язана поява художньої діяльності, яка є концентрованим вираженням, своєрідним «ядром» естетичної діяльності.

У психолого-педагогічній літературі існують різні підходи до визначення об'єктивних критеріїв ефективності і якості освітнього процесу, натомість у педагогічній науці існують загальні вимоги щодо їхнього виділення й обґрунтування.

Критерії – «...це сукупність ознак, на основі яких складається оцінка умов, процесу і результату навчальної діяльності, які відповідають поставленим цілям» (Кремень, 2008, с. 434).

Аналіз літератури з методології наукових досліджень (Кремень, 2008) дав змогу узагальнити розуміння поняття «критерій», яке ми розглядаємо як правило, у якому визначають характеристики, показники, параметри, необхідні для всебічної оцінки об'єктів (явищ) або їх вибору після вимірювання. У педагогіці поняття «критерій» трактують як найрізноманітніші вимоги, які має задовольняти досліджуваний об'єкт (явище). Критерій, на нашу думку, є засобом, за допомогою якого вимірюють або підбирають альтернативні об'єкти (явища).

Основними функціями використання критеріїв є перевірка реалізації поставленої мети й оцінка ступеня цієї реалізації. Виокремлені й обґрунтовані критерії мають відповідати таким вимогам: відображати основні закономірності формування особистості; забезпечувати зв'язки між усіма компонентами досліджуваної проблеми; якісні показники мають корелюватися з кількісними.

О. Рудницька (2005) пропонує виділяти такі групи критеріїв художньо-естетичного розвитку особистості:

1) критерії, які відображають «...художньо-естетичний світогляд, знання і досвід спілкування з мистецтвом, своєрідність художніх інтересів і

потреб, характерні риси поведінки у різних ситуаціях художнього спілкування» (с. 281);

2) критерії «...естетичної оцінки учнями мистецьких творів, їх здатність до емоційного співпереживання художньому образу, емпатичного проникнення у задум автора, навички аналізу та інтерпретації художнього твору» (с. 281);

3) критерії «...самооцінки свого естетичного ставлення до мистецтва, до себе як суб'єкта художнього спілкування» (с. 282).

В. Рагозіна (2001), досліджуючи розвиток учнів у процесі художньо-естетичного виховання, використовує такі критерії: «...мотивація художньо-естетичної діяльності; освітній рівень; художньо-образне мислення; здібності до художньо-естетичної (практичної) діяльності» (с. 50–52).

На основі теоретичного аналізу педагогічних досліджень, власного досвіду, з урахуванням особливостей об'єкта і предмета педагогічної діагностики, виокремленої структури досліджуваного явища ми визначили критерії та показники сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості (табл. 2.1.). Основним показником сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості ми вибрали просування з низького рівня на середній і на високий.

Таблиця 2.1.

Критерії та показники сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості

Критерії	Показники
Емоційно-ціннісний	Вияв зацікавленості народною творчістю (інтерес до національної художньої культури, культурних традицій народів, прихильність до певних видів народної творчої діяльності); вияв емоційного ставлення до народного мистецтва (емоційна чуйність, інтерес під час сприйняття творів народного мистецтва та процесу творчої

	<p>діяльності, прагнення до мистецької самореалізації у процесі творчої діяльності); вияв мимовільної емоційної реакції у процесі сприйняття творів народного мистецтва (радість, захоплення, розчулення, обурення, потрясіння); характер емоційної реакції (тривалість, стійкість, інтенсивність, глибина, щирість, стриманість, виразність); адекватність емоційних реакцій на зміст твору народного мистецтва; уміння відчувати настрій людей, співпереживати; здатність оцінювати власний емоційний стан, співвідносити свої переживання з оточенням, із нормами поведінки; зовнішня культура вияву естетичних емоцій і почуттів (міміка, пантоміма, вербальна реакція); розуміння цінності та важливості збереження народної творчості.</p>
Когнітивно-пізнавальний	<p>Знання про роль народного мистецтва як відображення народної концепції світосприйняття, сформованості протягом століть естетичних ідеалів життя суспільства; естетичної та прикладної функції творів народного мистецтва; розуміння жанрового різноманіття творів народного мистецтва; знання виразних засобів, художніх матеріалів і технік створення художнього образу у творах народного мистецтва; знання творів народного мистецтва відповідно до програми дошкільної освіти; здатність до аргументованого естетичного судження, уміння висловити своє ставлення до творів народного мистецтва з використанням певної термінології.</p>
Діяльнісно-творчий	<p>Застосування практичних умінь і навичок художньо-творчої діяльності: змістовність, художньо-образна виразність, техніка виконання; наявність (відсутність) художнього задуму, фольклорна основа сюжету; навички співу (чистота, інтонування, дихання, дикція, злагодженість); навички гри на народних музичних інструментах; танцювальні вміння; вміння імпровізувати, виявляти творчість,</p>

	<p>розігрувати ігрові сюжети за мотивами народних казок; відображення характерних для народного мистецтва мотивів; фантастичність і оригінальність образів, новизна в контексті традицій, виявлена у продукті дитячої творчості; свідомий вибір декоративної, графічної, пластичної, кольорової, композиційної, музичної, словесної виразності художніх образів; взаємозв'язок між усіма елементами композиції, гармонійність поєднання складових образу; якість виконаної роботи (ступінь удосконалення техніки виконання); відповідність художнього образу предмета його призначенню; вияв творчих здібностей у процесі художньо-естетичної діяльності (швидкість орієнтування, винахідливість, кмітливість, самостійність, оригінальність, ініціативність, уміння планувати роботу).</p>
--	---

Наступним напрямом нашого експериментального дослідження є опис якісних станів сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості, тобто рівнів. Основними аспектами визначення кожного рівня є: приналежність до різних груп складності, специфічність закономірностей для кожного рівня, підпорядкування системи нижчого рівня системам вищих рівнів, походження системи кожного досліджуваного рівня з основних структур попереднього рівня.

У дослідженні ми дотримувалися трирівневої шкали (низький, середній і високий рівні), які в нашій дисертаційній праці відповідають трьом рівням сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості.

Механізм формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості, на нашу думку, відповідає процесу становлення уміння: спочатку реалізується спільна діяльність з

дорослими (отримання знань), потім – спільна діяльність з однолітками (переживання емоцій) і, нарешті, відбувається самостійна діяльність дитини (практика поведінки). Перехід творчої самостійності у практику поведінки дитини (довільну діяльність) сприяє розвитку гнучкості її мислення, творчій активності та ініціативності, вмінню самостійно здобувати знання (вчитися), формуванню навчально-пізнавальних і особистісних компетентностей (Vygotsky, L.S. (1997).

Визначені критерії уможливили розроблення рівневих характеристик (низький, середній, високий) *сформованості* основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості, які наведено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Характеристика рівнів сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості

<i>Рівні</i>	<i>Показники рівнів сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості</i>
Низький рівень	Має поверхові уявлення про роль та функції народного мистецтва, знання творів народного мистецтва є фрагментарними. Не розуміє специфіки засобів художньої виразності творів народного мистецтва. Не вміє надати естетичну оцінку твору. Немає активної зацікавленості до народного мистецтва. Відсутнє прагнення отримати нові знання про твори народного мистецтва. Уподобання в галузі народного мистецтва ще не склалися. Художньо-естетична діяльність дошкільника характеризується невмінням самостійно визначити задум роботи, придумати сюжет, обрати засоби виразності, недостатньо розвинені емоційно виразні й технічні вміння. Не може застосовувати самостійно засвоєні знання і способи діяльності для виконання завдань.
Середній рівень	Має досить повні знання про роль та функції народного мистецтва. Правильно називає твори, проте зазнає труднощі у визначенні техніки виконання, характеристиці художніх матеріалів. Дещо обмежене розуміння специфіки виразних засобів народного мистецтва. Переважає словесно-логічний аналіз твору з незначною емоційною чуйністю або яскраво

	<p>виражене емоційне сприйняття твору, яке поєднане з недостатнім рівнем аналітичного підходу.</p> <p>Під час первинного сприйняття творів народного мистецтва демонструє емоції захоплення, радості. Висловлює своє ставлення до твору, ставить питання. У процесі розглядання виробів народного мистецтва реагує з захопленням, радістю, проте досить швидко втрачає до цих виробів інтерес, відволікається. Інтерес до занять художньо-естетичного циклу має епізодичний і випадковий характер. Часто дитина не доводить розпочату роботу до кінця.</p> <p>Художньо-естетична діяльність дошкільника характеризується поверховими вміннями у визначенні задуму роботи, виборі засобів виразності і прийомів народного мистецтва, аплікації, ліплення. Дитина спроможна керувати своєю поведінкою; планувати дії на основі первинних ціннісних уявлень.</p>
<p>Високий рівень</p>	<p>Має глибокі знання про засоби народної творчості, роль народного мистецтва в житті людини, про засоби художньої виразності. Знає програмний матеріал. Дитина розуміє специфіку художнього відображення дійсності в різних видах народного мистецтва.</p> <p>В естетичному сприйнятті гармонійно поєднується інтелектуальна та емоційна складова. Уміє обґрунтувати своє ставлення до твору з застосуванням художніх термінів. Виявляє емоційну чуйність, висловлює естетичні почуття під час сприйняття народної творчості. Виявляє інтерес до творів народного мистецтва. Має яскраво виражені інтереси, схильності до занять народною творчістю.</p> <p>Продукти художньо-творчої діяльності відрізняються образною виразністю, змістовністю й фольклорною основою сюжетів, оригінальністю художнього задуму. Активно застосовує прийоми, традиційні для народних художніх промислів. Вирізняється глибоким розумінням, емпатією у сприйнятті художніх образів народного мистецтва. Дитина вміє працювати згідно з правилами і за зразком, слухати дорослого й одночасно виконувати його інструкції. Сформовані вміння та навички, необхідні для реалізації різних видів дитячої діяльності; дитина здатна самостійно запропонувати та втілити власні ідеї в малюнку, в інсценізації; наявність співочих навичок, уміння грати на народних інструментах, розвинуті танцювальні вміння.</p>

Визначаючи критерії, показники та рівні сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості, ми не вважаємо, що вони абсолютні: існують, безумовно, й інші. Критерії, запропоновані нами на підставі аналізу наукової літератури та власних досліджень, відображають реальний освітній процес здобувачів дошкільної освіти. Визначені критерії, показники та рівні використано під час проведення констатувального, формувального експериментів для перевірки ефективності педагогічних умов формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості.

2.2. Обґрунтування педагогічних умов формування основ художньо-естетичної культури засобами народної творчості у здобувачів дошкільної освіти

У сучасному світі відбувається переорієнтація акцентів у бік інформаційних технологій, які формують особистість технократичного суспільства. Необхідність систематичного, цілеспрямованого залучення дітей до культури, художньо-естетичних цінностей набуває особливого значення в умовах трансформації сучасного суспільства й девальвації соціокультурних цінностей. Сучасна людина адаптується й визначає своє місце у світі насамперед на основі культурних досягнень минулого й сьогодення, моделюючи і проєктуючи своє майбутнє. Закони життя доводять, що суспільство не може існувати, якщо відбувається розрив у ланцюжку наступності культурних цінностей, якщо з загального процесу розвитку культури випадає певна ланка.

Провідна педагогічна ідея художньо-естетичного виховання дітей дошкільного віку – це створення такої освітньої системи, яка орієнтована насамперед на розвиток особистості через залучення до духовних цінностей, до творчої музичної, образотворчої, театралізованої діяльності. Ефективне

художньо-естетичне виховання сприятиме успішному й гармонійному розвитку дитини, формуванню художнього смаку в літературі, музиці, живописі та інших видах мистецтва.

На сучасному етапі модернізації дошкільної освіти вирішення завдань художньо-естетичного розвитку дітей дошкільного віку гальмується, на наш погляд, недостатнім рівнем:

- розвитку сучасної культури як провідного інституту суспільної свідомості й системи цінностей, що формує духовно-культурний потенціал українського народу;

- сформованості інфраструктури, яка синтезує єдиний культурний та інформаційний простір;

- розвитку інформаційно-комунікаційних технологій у сфері культури й мистецтва;

- взаємодії закладів дошкільної освіти з суб'єктами культурної діяльності (музеями, театрами, бібліотеками, виставковими залами, культурними центрами тощо);

- відсутністю механізмів реалізації інноваційної діяльності педагогів щодо художньо-естетичного розвитку дошкільників у закладах дошкільної освіти;

- відсутністю належного ресурсного забезпечення та методичного супроводу освітнього процесу;

- залученням батьків у процес формування основ художньо-естетичної культури дітей.

Виявлені проблеми визначили, що на сьогодні актуальним питанням є теоретично-методична розробка оптимальних умов художньо-естетичного розвитку особистості, коли від батьків і педагогів залежить розкриття особистісно-творчого потенціалу кожної дитини, що визначає її унікальність і можливість реалізації в подальшому житті.

Для вивчення особливостей формування основ художньо-естетичної культури вихованців закладів дошкільної освіти засобами народної творчості першочергове значення має визначення поняття «створення умов».

У «Новому тлумачному словнику української мови» є декілька значень, серед яких умова:

1) «...необхідна обставина, яка уможлиблює здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь;

2) обставина, особливість реальної дійсності, за яких відбувається або здійснюється що-небудь;

3) правила, які існують або запроваджені в тій чи іншій галузі життя, діяльності, які забезпечують нормальну роботу чого-небудь;

4) сукупність даних, положення, що лежать в основі чого-небудь».

(Яременко & Сліпушко, 2008, с. 694).

Ураховуючи результати досліджень А. Литвина (2014), можемо констатувати такі положення: «...педагогічні умови є складовим елементом освітньої системи, цілісного освітнього процесу, який опосередковується активністю всіх його учасників; вони відображають сукупність можливостей освітнього середовища (зміст, методи, прийоми й форми навчання та виховання, програмно-методичне забезпечення освітнього процесу) і матеріально-просторового середовища (навчальне та технічне обладнання тощо), що впливають на діяльність освітньої системи; у структурі педагогічної умови присутні як внутрішні елементи, які впливають на розвиток особистісної сфери суб'єктів освітнього процесу, так і зовнішні обставини освітнього процесу; належне обґрунтування педагогічних умов забезпечує ефективне функціонування та стійкий розвиток педагогічної системи, гарантує неперервність, підвищує якість та ефективність освітнього процесу» (с. 21).

Виховання дітей дошкільного віку, готових не тільки до сприйняття естетики в житті, а й до створення художньо-естетичних виробів, неможливе без створення педагогами, батьками спеціальних умов, необхідних для

виникнення й культивування в дітей художньо-естетичних почуттів, переживань і досвіду художньої діяльності. У дошкільний період дитина активно засвоює не лише еталони кольору й форми, а й еталони краси. Життя за законами гармонії і краси стане потребою людини тоді, коли змалечку вона буде оточена красою.

Насиченість життя дітей художньо-естетичними враженнями дає змогу сформувати художньо-естетичну свідомість, оскільки досвід сприйняття естетичних явищ – це те підґрунтя, на основі якого формується естетичний смак, ідеали, потреби; закладається фундамент для подальшої творчої діяльності.

У нашому дослідженні формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості розглядаємо як взаємодію педагогів із дітьми з метою передавання й засвоєння здобувачами дошкільної освіти уявлень і знань про естетичні цінності, втілені в народному мистецтві, розвиток емоційно-чуттєвої сфери дітей, формування в них прагнення до самореалізації в естетично-творчій діяльності, заснованій на народних традиціях.

З огляду на зазначене вище виокремлюємо такі педагогічні умови формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості:

1) інтегрування у змісті виховної роботи з дошкільниками різних видів художньої творчості (літературної, музичної, театральної, хореографічної, образотворчої);

2) застосування проєктної освітньої технології, яка активізує проблемно-пошукову діяльність дітей і забезпечує формування у них досвіду емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва у тісному зв'язку з життєвою практикою;

3) організація партнерської взаємодії з батьками як референтними особами, котрі сприяють інтеріоризації дітьми цінностей народної культури та зразків художньо-естетичної творчості.

Розглянемо більш детально кожную з виокремлених умов.

Інтегрування у змісті виховної роботи з дошкільниками різних видів художньої творчості (літературної, музичної, театральної, хореографічної, образотворчої).

У контексті реформування сьогодні відбувається інтенсивний розвиток дошкільної освіти в різних напрямках: підвищується інтерес до особистості дитини, її унікальності, постають якісно нові вимоги до організації освітнього процесу, спрямованого на художньо-естетичний розвиток дитини дошкільного віку як фундаментального періоду цілеспрямованого становлення базових якостей особистості.

Метою художньо-естетичного розвитку дітей дошкільного віку в умовах впровадження Базового компонента дошкільної освіти (2021 р.) є «...формування основ художньо-естетичної культури через залучення дітей до цінностей культури і мистецтва; розвиток сприйняття; засвоєння художніх еталонів; ціннісно-смісловне спілкування; співтворчість педагога і дитини; формування художньо-естетичної потреби; формування художнього смаку і естетичного ставлення; формування активності, ініціативи та самостійності в художній творчості» (Базовий компонент дошкільної освіти, 2021).

У цілому, художньо-естетичне виховання є одним із пріоритетних напрямів виховання здобувачів дошкільної освіти, тому не випадково назва освітніх напрямів («Мовлення дитини», «Дитина у світі мистецтва») набули нового звучання в новій редакції Базового компонента дошкільної освіти (2021 р). Зміст освітнього напрямку «Дитина у світі мистецтва» «...має сприяти накопиченню дітьми досвіду сприйняття високохудожніх творів мистецтва, пробудженню інтересу до них і навколишнього світу. Важливо формувати у дітей дошкільного віку уявлення про види і напрями мистецтва, виразні засоби, культурні традиції регіону, народну творчість» (Дитина. Освітня програма для дітей віком від 2 до 7 років, 2016).

Зважаючи на контекст нашого дослідження, ми проаналізували державні та парціальні програми дошкільного виховання в сучасній дошкільній освіті України («Дитина» (Дитина. Освітня програма для дітей віком від 2 до 7 років,

2016), «Впевнений старт» (Піроженко, 2017), «Світ дитинства» (Богуш, 2015), «Українське дошкілля» (Білан & Низковська, 2017), «Україна – моя Батьківщина» (Каплуновська, 2016), «Радість творчості» (Борщ, 2013), «Веселкова музикотерапія» (Малашевська, 2015) та ін.) і дійшли висновку, що художньо-естетичні розділи містяться у всіх комплексних освітніх програмах для дітей дошкільного віку.

Програми є цілісними, інтегрованими за всіма напрямками естетичного виховання, що ґрунтується на різних видах мистецтва (музичного, образотворчого, літературного (як класичного, так і народного), театрального). Реалізується зміст наведених програм за допомогою засобів природи, естетичного розвивального середовища, різноманітної художньо-творчої діяльності, а саме: музичної, образотворчої (малювання, ліплення, аплікація, конструювання), художньо-мовленнєвої, театралізованої.

Побудова програми по горизонталі й вертикалі чітко відображає взаємовплив, взаємодію різних видів мистецтва. Наприклад, цілісність естетичного сприйняття дитиною композиції творів мистецтва досягається завдяки розв'язанню таких завдань: розповіді про структуру мови; виокремлення музичних фраз і речень у піснях (музика); уявленні про характер малюнка, про співвідношення зображених предметів у лінійній перспективі; визначенні розташування предметів на полотні картини (образотворче мистецтво); розумінні просторової відносності; орієнтації у просторі (пластика, ритміка, театральні форми). Реалізація програм передбачає широку варіативність у виборі ілюстративного матеріалу, способів активізації художнього мислення.

Наприклад, у новій освітній програмі для дітей від двох до семи років «Дитина», рекомендованій Міністерством освіти і науки України, для дітей кожного року життя є розділ «Дитина у світі культури», який складається з чотирьох компонентів: «Образотворча майстерня», «Музичний калейдоскоп», «Театральна мозаїка», «Літературна скринька» (Дитина. Освітня програма для дітей віком від 2 до 7 років, 2016).

Для всіх вікових категорій дітей дошкільного віку в розділі «Дитина у світі культури» передбачено вивчення творів народного мистецтва (прикладі орієнтовної тематики занять для дітей різних років життя за освітньою програмою «Дитина» представлено у додатку А).

Проаналізуємо програму дошкільного виховання «Впевнений старт», у якій зазначено, що «...провідними для старшого дошкільного віку залишаються комунікативна, здоров'язберігальна, пізнавально-дослідницька, мовленнєва, ігрова, художньо-естетична, господарсько-побутова (трудова) діяльність... Художньо-естетичний розвиток дитини здійснюється під час реалізації змісту художньо-естетичної діяльності і залежить від вікових особливостей та індивідуальних можливостей дитини, її здібностей і нахилів» (Андрієтті, 2013, с. 86).

Кожен із цих напрямів художньо-продуктивної діяльності (літературно-художньої, образотворчої, музичної, театральної) представлений творами народного мистецтва. Доведемо це положення на прикладі характеристики літературно-художньої діяльності дітей. Отже, у програмі зазначено, що дошкільники мають «...навчитися читати і розповідати літературні, фольклорні твори; розрізняти за жанрами фольклорні та літературні твори; вживати в процесі комунікації малі фольклорні форми; розігрувати щедрівки, колядки тощо». Окремо наголошено на тому, що необхідно створити умови «...для стимулювання словесної творчості дітей за мотивами літературних і фольклорних творів» (Андрієтті, 2013).

У парціальній програмі художньо-естетичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку «Радість творчості» (Борщ, 2013) поданий матеріал структуровано за сімома тематичними розділами. Особливу увагу, на нашу думку, варто звернути на розділи «Таємниці народних ремесел», «Декоративно-ужиткове мистецтво та дизайн», які в основному присвячені вивченню засобів народної творчості.

Отже, аналіз освітніх програм для дітей дошкільного віку уможливив висновок, що естетичне виховання відбувається в таких формах:

ознайомлення дітей із творами мистецтва, у контексті власної музичної, мистецької, театралізованої, експресивно-рухової діяльності дітей.

Відмінна риса вітчизняної моделі естетичного виховання – це її комплексність. Ця комплексність виявляється:

- в інтегруванні різних видів художньої творчості (мистецької, музичної, театральної, словесної) у різних формах;

- у розв'язанні завдань естетичного виховання за межами відповідного напряму освітнього процесу: на заняттях з ознайомлення з навколишнім світом, на заняттях з розвитку мови та елементарних математичних уявлень, на фізкультурно-оздоровчих заняттях, в ігровій діяльності тощо;

- у використанні засобів художньо-естетичного розвитку для розв'язання загальних педагогічних завдань закладу дошкільної освіти.

Аналіз освітніх програм для дітей дошкільного віку дав змогу зробити висновок, що зміст формування («Дитина» (Дитина. Освітня програма для дітей віком від 2 до 7 років, 2016), «Впевнений старт» (Піроженко, 2017), «Світ дитинства» (Богущ, 2015), «Українське дошкілля» (Білан & Низковська, 2017), «Україна – моя Батьківщина» (Каплуновська, 2016), «Радість творчості» (Борщ, 2013), «Веселкова музикотерапія» (Малашевська, 2015)) основ художньо-естетичної культури вихованців закладів дошкільної освіти можемо розглядати як педагогічно адаптований досвід, що складається з таких взаємопов'язаних і взаємозалежних компонентів:

1) система художньо-образних уявлень, засвоєння яких забезпечує формування у свідомості дитини цілісної естетичної картини світу як образу культури.

В освітньому процесі закладу дошкільної установи вивчають музику, образотворче мистецтво, літературу, театральне мистецтво, танець. На нашу думку, цей комплекс найбільш доступний дітям; відкриває широкі можливості для розвитку їхньої емоційної сфери та художньої культури. Картина світу дошкільника має динамічний характер і пов'язана зі збагаченням життєвого досвіду, розширенням низки художніх образів, перетином різних напрямів

розвитку (інтелектуального, естетичного, етичного, фізичного) у процесі взаємодії дитини з іншими дітьми й дорослими у процесі цікавої та змістовної діяльності;

2) досвід практичної діяльності охоплює спеціальні художньо-естетичні вміння та навички, які забезпечують результативність продуктивної художньо-естетичної діяльності.

Стратегія художньо-естетичного виховання за різними освітніми програмами для дітей дошкільного віку спрямована на поєднання практичної (продуктивної) художньої діяльності та здатності сприймати мистецтво і красу навколишнього світу.

Вважаємо, що тільки у процесі творчої діяльності можливо сформувати інтегральну якість – мистецько-творчу компетентність, загальну здатність до засвоєння спеціальних художніх умінь і навичок, їхнього застосування й видозміни в нестандартних ситуаціях;

3) досвід творчої діяльності, який пов'язаний із розвитком уяви, фантазії, визначених напрямів і видів мистецтва.

Досвід художньо-творчої діяльності забезпечує здатність людської свідомості відображати й перетворювати дійсність. Породжуючи нову інформацію, творчість є джерелом змін, що не скасовують сформовані традиції, а змінюють їх, залежно від критеріїв відбору естетичних і моральних цінностей.

Становлення творчого досвіду відбувається як розвиток дивергентного мислення, що охоплює такі основні якості: швидкість – здатність пропонувати якомога більше ідей; гнучкість – здатність висловлювати значну кількість різноманітних ідей; сміливість – здатність ризикувати; оригінальність – здатність продукувати нестандартні ідеї (Лисенко, 2021, с. 23).

Діти дошкільного віку характеризуються прагненням до самовираження і творчості. Творчий досвід, хоч і не дуже великий, є необхідною умовою художньо-естетичного розвитку дитини. Висока чутливість сенсорних зон нервової системи дітей дошкільного віку, усіх органів чуття дає змогу

інтенсивно збагачувати зорові, слухові, нюхові, мовно-слухові уявлення, які є основою образної пам'яті, асоціативного мислення, уяви. Усі ці особливості дітей дошкільного віку уможлиблюють залучення дітей до ігрової діяльності зі звуком, кольором, рухом. Як зазначає Т. Поніманська (2016), «...найчастіше у закладах дошкільного виховання дітей прилучають до таких видів художньої діяльності: зображувальної, музичної, художньо-мовленнєвої, театралізованої діяльності» (с. 290);

4) досвід емоційного ставлення до світу, що є основою формування в дитини системи художньо-естетичних цінностей.

Художнє пізнання світу є чуттєвим за своєю природою. В основі змісту твору мистецтва лежить безпосереднє емоційне переживання людиною свого естетичного ставлення до дійсності. Художньо-естетична цінність є суб'єктивно-об'єктивною, оскільки виявляє себе тільки через те, як сприймає її суб'єкт. В естетичних переживаннях опосередковано представлений весь духовний світ людини, її індивідуальність і соціальний досвід. У процесі художньо-естетичної діяльності виникає феномен причетності людини до світу інших людей і водночас розуміння унікальності кожного людського життя. Психологічна своєрідність естетичного переживання полягає в тому, що воно тісно пов'язане з уявою.

Одним із механізмів естетичного переживання є емпатія. Художня емпатія передбачає встановлення складного предметно-опосередкованого емоційного зв'язку між суб'єктами сприйняття і творами мистецтва. На основі загальної емоційної спрямованості дитини на привабливе, яскраве, красиве й незвичайне у її свідомості поступово формується позитивна естетична домінанта. Переживаючи естетичні почуття, дитина зіставляє своє ставлення до дійсності з тими соціальними нормами, які вже засвоїла. Пробуджуючи почуття, мистецтво розкриває безмежне різноманіття душевних станів дитини, її переживань та настроїв. Виховна роль мистецтва є тим сильнішою, чим емоційніше сприймає дитина образну оцінку життя в художньому творі, глибше осягає його специфіку. Отже, особливу увагу у процесі проектування

змісту освітнього напрямку «Дитина у світі мистецтва» необхідно приділити актуалізації саме змісту твору мистецтва для сприйняття його дитиною особистісно.

Ще однією педагогічною умовою, яку ми визначили, є застосування проєктної освітньої технології, яка активізує проблемно-пошукову діяльність дітей і забезпечує формування у них досвіду емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва у тісному зв'язку з життєвою практикою.

Модернізація, яка відбувається на всіх етапах освіти, характеризується не лише змінами у змістовому наповненні, але й пошуком нових форм, методів роботи. На нашу думку, актуальною, сучасною технологією, яка повністю співзвучна з вимогами компетентнісного підходу у вихованні здобувачів дошкільної освіти, є проєктна технологія навчання. Основою технології проєктування є самостійна дослідницька, пізнавальна, ігрова, творча, продуктивна діяльність, у процесі якої дитина пізнає себе й навколишній світ, утілює свої знання в реальні продукти діяльності. Основною метою проєктного методу в закладах дошкільної освіти є розвиток вільної творчої особистості дитини. Відомо, що повага до дитини, прийняття її цілей, запитів, інтересів, створення умов для самовизначення й самореалізації активно розвиває її творчість.

В основі цієї технології лежить поступове залучення дитини до діяльності: від спостереження за діяльністю дорослих, епізодичної участі в ній до партнерства й, нарешті, співпраці. Співпраця у діяльності – це спілкування на рівних, коли дорослі не вказують, не контролюють, не оцінюють.

Серед педагогічних технологій дошкільної освіти особливе місце займає технологія проєктної діяльності. Метод проєктів в освіті визначено як комплексний метод навчання. Він є способом досягнення конкретної дидактичної мети, результатом виступає культурно-значущий продукт творчої діяльності. У процесі роботи над проєктами педагог учить дітей зіставляти мистецтво й реальну дійсність, здійснюючи взаємозв'язок пізнавальної,

естетичної та художньо-творчої діяльності, а через них відбувається формування пізнавального інтересу і творчості.

На сучасному етапі рекомендації щодо використання методу проєкту в дошкільних закладах представлені у працях Горбуленко Л. В. (2011), Коршунова Т. Л. (2011), Вераска М. І. (2010), Токаренко Н. М. (2013), Козак Л. В. (2020), Крутій К. Л. (2016), Рабчук Н. О. (2017) тощо.

Наш досвід, аналіз практичної діяльності закладів дошкільної освіти свідчить, що одним з ефективних засобів розвитку художньої творчості дітей є залучення їх до участі в реалізації поліхудожніх проєктів, які сприяють розвитку пізнавального інтересу, залучення дітей до культури й мистецтва, формування художнього смаку.

Творчі проєкти для дітей дошкільного віку планують як комплексні тематичні заходи, поєднуючи при цьому такі види дитячої діяльності: сприйняття музики, співи, рух під музику, гра на найпростіших музичних інструментах, сприйняття казки. Такий інтегрований підхід сприяє розвитку мовної, пізнавальної активності, ритмічного слуху, творчих здібностей, навичок спілкування, емоційного світу дитини.

Проєкти класифікують за різними критеріями: за предметно-змістовим наповненням, за характером домінуючої діяльності, за кількістю учасників, за тривалістю (Волошина, 2015).

За предметно-змістовим наповненням розрізняють:

- монопроєкти, зміст яких обмежується рамками одного освітнього напрямку;
- інтегровані проєкти, у межах яких розв'язують завдання з різних освітніх напрямів програми.

За характером домінуючої в проєкті діяльності:

- творчо-ігрові з елементами творчих ігор, коли діти перевтілюються в образи персонажів казок, творчо розв'язують поставлені завдання;

- дослідно-творчі – дошкільники досліджують, експериментують, аналізують, а результати презентують, наприклад, у вигляді дослідницьких карт, колажів;

- інформаційно-практичні – діти засвоюють нові знання й відтворюють їх, наприклад, у процесі створення різних виробів, під час підготовки сюжетно-рольової гри, взаємодії з дітьми молодших груп;

- творчі продуктивні (наприклад, реалізація проєкту – проведення дитячого свята, рольової, театралізованої гри).

У процесі планування своєї роботи вихователь може орієнтуватися на конкретний вид проєкту, а може інтегрувати різні види дитячої діяльності в один проєкт.

За кількістю учасників проєкти поділяють на індивідуальні, парні, групові, колективні, масові. Для закладів дошкільної освіти ефективним є реалізація колективних та групових проєктів. У колективних проєктах беруть участь усі діти групи, спільно розв'язують поставлену проблему. Групові проєкти передбачають, що до них долучається невелика кількість дітей.

За тривалістю реалізації проєкти можуть бути короткотермінові (міні-проєкти), середньої тривалості й довготермінові. Для дітей молодшого дошкільного віку пріоритетними є короткотривалі і прості за результатом продуктивної діяльності міні-проєкти, які виконують, як правило, спільно з батьками. Для дітей старшого дошкільного віку проєктна діяльність стає більш тривалою. Робота над проєктом може призупинитися на деякий час, а потім знову активізуватися.

Упровадження цієї технології у практику надає педагогам можливість враховувати, що особистість дитини самоцінна; у неї вже є певний досвід у сприйнятті навколишнього світу.

М. Вераска (2017) визначив два типи дитячої активності: «...власну активність дитини, яка повністю визначається нею і активність дитини, яка стимулюється дорослими» (с. 34).

Особливість проєктної діяльності в дошкільній освіті полягає в тому, що дитина ще не може самостійно визначити проблему, над якою необхідно працювати. Тому в освітньому просторі закладу дошкільної освіти така діяльність має характер співробітництва, яке об'єднує дітей, педагогів і батьків. Проєкти, незалежно від виду, потребують супроводу на кожному етапі своєї реалізації. Дорослі мають ініціювати виникнення проблеми, викликати зацікавленість нею, долучи дітей до спільного проєкту, допомагати дітям знаходити доцільні методи роботи у процесі розв'язання поставлених завдань, знайомити з новою інформацією.

Основним організатором, джерелом інформації, консультантом і експертом є вихователь. Як правило, він є керівником проєкту й подальшої дослідницької, ігрової, художньої, практично-орієнтованої діяльності, координатором індивідуальних і групових зусиль дітей у процесі розв'язання проблеми. Дорослий є партнером дитини й помічником у її розвитку.

На увагу заслуговує дослідження Л. Швайки (2010), яка зазначає, що «...специфіка проєктної діяльності потребує від вихователя певних знань і вмінь, зокрема: знань форм і методів здійснення; володіння системою розвинених компетентностей у галузі технології моделювання, конструювання та реалізації педагогічного процесу на основі особливостей розвитку дітей; зміни традиційної технології взаємодії з ними. Аспекти, що необхідно враховувати педагогові, проводячи роботу над проєктом, полягають у діагностиці та плануванні освітньої роботи на засадах проєктного підходу, стимулюванні навчальних дій дитини на основі пізнавальних інтересів та життєвих потреб, контролі і корекції здобутих дитиною знань, умінь та навичок, аналізі освітніх результатів» (с. 42–43).

Відомо, що до п'яти років дитині властива діяльність наслідування. Відсутність життєвого досвіду не дає їй змоги виявляти самостійність у виборі варіантів розв'язання проблеми. Тому основна роль в організації роботи над проєктом належить дорослим.

Етапами роботи над проєктом для дітей чотирьох-п'яти років є такі: виокремлення дорослими проблеми (інтригуючий початок з урахуванням інтересів дітей); визначення дорослими мети проєкту; мотивація дітей; залучення дітей до участі в плануванні; спільна діяльність дорослих і дітей для отримання результату, виконання дітьми нескладних доручень; спільний аналіз виконання проєкту, загальна оцінка результату (Андросович; 2014)

До кінця п'ятого року життя діти накопичують певний соціальний досвід, який уможливорює перехід на новий, більш розвинений рівень проєктування. Змінюються відносини з дорослими: дитина рідше звертається до них із проханнями, активніше організовує самостійну діяльність, у неї розвивається самоконтроль, дитина спроможна адекватно оцінювати власні дії та рішення, вислуховувати думки дорослих та інших учасників спільної діяльності.

Етапи роботи над проєктом для дітей п'яти-шести років: визначення (дорослими або дітьми) проблеми, яка відповідає інтересам усіх учасників; спільне визначення мети проєкту, характеру майбутньої діяльності, прогнозування результату; планування діяльності дітьми за незначної допомоги дорослих, визначення засобів і способів реалізації проєкту; безпосередня проєктна діяльність дітей, диференційована допомога дорослих; обговорення результатів роботи, участі кожного, з'ясування причин успіхів і невдач; спільне з дітьми визначення перспективи розвитку проєктування.

Дитина старшого дошкільного віку виступає замовником проєкту. Практика доводить, що діти цього віку з задоволенням виконують завдання, їх захоплює сам процес спільної діяльності з дорослими.

Етапи роботи над проєктом для дітей шести років: визначення (дітьми або дорослими) проблеми, яка відповідає потребам дітей або інтересам усіх учасників; самостійне визначення дітьми мети проєкту, мотивів майбутньої діяльності, прогнозування результату; планування діяльності дітьми (за можливою участю дорослих як партнерів), визначення засобів реалізації проєкту; безпосередня проєктна діяльність дітей: творчі суперечки,

досягнення домовленості, взаємонавчання, взаємодопомога тощо; обговорення результатів роботи, участі кожного, з'ясування причин успіхів і невдач; визначення дітьми перспективи проєктування.

Необхідно наголосити, що проєктний метод є непрямим методом навчання, тому важливі не стільки отримані знання, як сам процес знаходження рішення, його реалізація, стосунки з учасниками проєкту.

Роль проєктної діяльності для дітей дошкільного віку, на думку С. Рудневої й А. Остапенко (2011), полягає в тому, що вона «...по-перше, відкриває значні можливості в розвитку творчої особистості дитини, спроможності діяти самостійно, відповідно до ситуації; по-друге, вона співзвучна сучасним життєвим позиціям: дитина робить із задоволенням тільки те, що вибрала і їй цікаво; по-третє, іноді знання, отримані дітьми, залишаються теорією, а мета проєктної діяльності – навчити застосовувати досліджувану теорію на практиці; по-четверте, індивідуальний темп роботи над проєктом забезпечує дитині реалізацію власних можливостей згідно з її рівнем розвитку» (с. 92–93).

Отже, проєктна робота наповнює діяльність дітей особистісним сенсом, сприяє тому, що дитина може стати активним суб'єктом пізнання. Дошкільнику надається можливість виявити ініціативу, самостійність і творчість.

Визначаючи ефективність використання проєктних технологій у роботі зі здобувачами дошкільної освіти, підкреслимо, що ці технології безпосередньо пов'язані з компетентнісним та інтегративним підходом у навчанні сучасних дітей.

Аналіз фахової літератури уможливив висновок, що проєктування в закладі дошкільної освіти буде ефективним за умови враховування інтересів кожної дитини, реалізації діяльності дітей без примусу, забезпечення самостійності та ініціативності, розв'язання завдань дослідження разом із дорослими, відповідності проєкту віковим інтересам та можливостям дітей.

Отже, організація роботи з реалізації проєктної діяльності здобувачами дошкільної освіти спрямована на результат, утілений у сформованих компетентностях дітей дошкільного віку, які можна оцінити, над розвитком яких можуть працювати вихователі й батьки. Результативність методу проєкту зумовлена потребою дітей дошкільного віку в перетворенні навколишнього світу, у пізнавальному інтересі, їх допитливому ставленні до навколишнього середовища, прагненні до спільної діяльності з однолітками.

Третьою педагогічною умовою, яку ми виділили, є *організація партнерської взаємодії з батьками як референтними особами, котрі сприяють інтеріоризації дітьми цінностей народної культури та зразків художньо-естетичної творчості.*

Сьогодні можливості сім'ї зазнають серйозної трансформації. Педагоги відзначають зниження її виховного потенціалу, зміну ролі у процесі соціалізації дитини. Сучасним батькам доводиться нелегко через брак часу, зайнятість, недостатню компетентність у питаннях дошкільної педагогіки і психології. Найближчими до дошкільника і проблем його виховання є педагоги закладів дитячої освіти, які зацікавлені у створенні сприятливих умов для розвитку кожної дитини, більш активному залученні батьків до виховання своїх дітей. Ефективне виховання дітей відбувається в умовах одночасного впливу сім'ї та закладу дошкільної освіти.

Нові завдання, які постають сьогодні перед закладами дошкільної освіти, вимагають їхньої відкритості, тісної співпраці та взаємодії з сім'ями вихованців, їхньої допомоги в розв'язанні освітніх завдань на взаємовигідних засадах. У сучасних умовах дошкільний заклад поступово перетворюється у відкриту освітню систему: з одного боку, освітній процес стає більш гнучким, диференційованим, гуманним, з іншого – педагогам важлива співпраця і взаємодія з батьками, добровільне залучення їх до співпраці.

В основі такої взаємодії лежить актуальна у XXI ст. педагогіка партнерства, яка передбачає рівність позиції партнерів, шанобливе ставлення сторін, що взаємодіють, одна до одної з урахуванням індивідуальних

можливостей і здібностей кожного з учасників освітнього процесу.

Отже, взаємодія закладу дошкільної освіти та сім'ї – важлива умова всебічного розвитку дітей, оскільки від узгодженості дій педагогів і батьків залежить результативність роботи. Поняття «взаємодія з сім'єю» не варто ототожнювати з поняттям «робота з батьками», оскільки друге є складовою частиною першого поняття.

Н. Гузь (2018) вважає, що «...підвищення якості взаємодії закладів дитячої освіти з батьками полягає у визначенні органами управління, закладами дошкільної освіти, їх керівниками та педагогічними колективами чітких завдань взаємодії, зміни психологічної орієнтації щодо замовників освітніх послуг закладів дошкільної освіти, усвідомленні педагогічними працівниками того, що «дітей їм довіряє сім'я, а не держава» (с. 83).

Ф. Карагозлю (2019), досліджуючи взаємодію закладу дошкільної освіти із сім'єю, робить висновок, що «...попри відсутність єдиного погляду на класифікацію типів педагогічної взаємодії (опіка, наставництво, партнерство, співпраця, співдружність; захист, допомога, підтримка, супровід; співробітництво, протиборство, уникнення від взаємодії; одновекторна протидія, контрастна взаємодія, компромісна взаємодія тощо), учені єдині в тому, що розглядають їх як взаємопов'язані, такі, що не є статичними, а в залежності від умов здатні змінювати один одного. Йдеться лише про провідний, домінуючий тип взаємодії, який повинен бути оптимальним і гуманістично спрямованим» (с. 65).

З огляду на зазначене вище можемо зробити висновок, що сьогодні дитина є головним об'єктом уваги, а взаємини дорослих мають бути емоційно рівними, взаємно прийнятними, вільними, незалежними, конструктивними. Не дивлячись на те, що співпраця передбачає більш активну участь сім'ї у процесі взаємодії, ця активність у багатьох випадках має локальний характер, оскільки передбачає лише посильну участь батьків. У процесі такої співпраці кардинально змінюється ставлення до «престижності батьківства». У батьків формуються навички свідомої участі

в єдиному, спільному з педагогами, освітньому процесі, а в педагогів зникає стереотип дистанціювання батьків від системи освіти.

Вибудовуючи модель соціального партнерства «батьки-дитина-педагог», вихователі дитячого садочка шукають нові форми й методи взаємодії з батьками. Поряд із традиційними методами педагоги застосовують сучасні підходи до взаємодії з сім'ями вихованців.

Залучаючи батьків в освітній простір закладу дитячої освіти, доцільно пропонувати різні форми співпраці: індивідуальні; колективні; дистанційні. Вважаємо, що перед педагогічним колективом закладу дошкільної освіти має стояти мета: зробити батьків активними учасниками освітнього процесу, надати допомогу у вихованні й навчанні дітей з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей, схильностей, розвитку здібностей і творчого потенціалу дошкільників.

В організації естетичного виховання провідну роль відіграє заклад дошкільної освіти, проте не варто недооцінювати й роль сім'ї. Тільки в єдності та послідовності впливу освітнього закладу й сім'ї можлива повноцінна реалізація завдань з естетичного виховання. Потрібно розуміти, що не кожна дитина стане музикантом або художником, проте в кожній дитині можливо й необхідно виховати любов та інтерес до мистецтва, розвивати естетичний смак, музичний слух, елементарні навички малювання тощо.

У Методичних рекомендаціях щодо організації взаємодії закладів дошкільної освіти з батьками вихованців (2019) зазначено, що співпраця педагогічного колективу з батьками покликана «...створити сприятливі умови для виховання здорової, соціально адаптованої, всебічно розвиненої дитини». Ця робота здійснюється за напрямками: «...створення інформаційно-просвітницького простору для батьків та інших членів родини, що займаються вихованням; підвищення фахової майстерності педагогів через ознайомлення з родинним досвідом виховання; сприяння інтеграції родинного виховання в суспільне; заохочення батьків брати активну участь в освітньому процесі; узгодження понять, цінностей педагогічної позиції, досягнення єдності

педагогічних впливів на дитину в родині та закладі дошкільної освіти; формування у педагогічних працівників та батьків позитивного ставлення до взаємодії, спонукання їх до дій і моделей поведінки, орієнтованих на взаєморозуміння та взаємоповагу» (с. 2).

Отже, сьогодні актуальними є такі партнерські відносини між педагогами та батьками, які дають змогу об'єднати їхні зусилля для виховання дітей, створити атмосферу спільності інтересів, активізувати виховні вміння батьків і підвищити ефективність роботи закладу дошкільної освіти.

Вважаємо, що перевагами інноваційних форм взаємодії закладів дошкільної освіти з сім'ями вихованців є:

- позитивне емоційне налаштування педагогів і батьків на спільну роботу у вихованні дітей. Батьки впевнені в тому, що заклад дошкільної освіти завжди допоможе у розв'язанні педагогічних проблем, оскільки враховується думка сім'ї та пропозиції щодо взаємодії з дитиною;

- урахування індивідуальних особливостей дитини. Педагог, постійно підтримуючи контакт із сім'єю, знає особливості, звички дошкільника і враховує їх у своїй роботі. Це, своєю чергою, призводить до підвищення ефективності освітнього процесу;

- можливість батькам самостійно обирати для дітей уже в дошкільному віці той напрямок у розвитку й вихованні, який вони вважають доцільним. Батьки розуміють відповідальність, яку несуть за виховання дітей;

- зміцнення сімейних зв'язків, що, на жаль, є проблемним питанням у педагогіці і психології;

- можливість реалізації єдиних підходів, напрямів у вихованні й розвитку дитини в освітньому закладі й сім'ї.

Вважаємо, що лише комплексне втілення обґрунтованих педагогічних умов спроможне сформувати основи художньо-естетичної культури у здобувачів дошкільної освіти.

2.3. Модель формування основ художньо-естетичної культури засобами народної творчості у вихованців закладів дошкільної освіти

Визначена в нашому дослідженні проблема вимагає розроблення і впровадження моделі *формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільного віку засобами народної творчості* в діяльність закладу дошкільної освіти.

Моделювання розглядають як універсальний метод дослідження. У багатьох сучасних наукових дослідженнях застосовують метод моделювання, проте моделювання в наукових роботах різних галузей знань має свою специфіку.

Моделювання як один із методів наукового дослідження широко застосовують у педагогіці. Метод моделювання є інтегративним, оскільки дає змогу об'єднати емпіричну й теоретичну складові в дослідженні, тобто поєднувати експериментальну складову з побудовою логічних конструкцій і наукових абстракцій у процесі вивчення педагогічного об'єкта (Важинський & Щербак, 2016).

Сучасні дослідники трактують моделювання «...як конструювання педагогічного процесу і його складових, які відображають основні ідеї, методи, форми, засоби, прийоми і технологічні рішення, що підлягають надалі експериментальному вивченню в умовах реального освітнього процесу» (Павлютенков, 2007, с. 11).

Є. Павлютенков (2007), досліджуючи проблему моделювання саме педагогічних процесів, зауважує, що «...процес моделювання – це відтворення характеристик одного об'єкта на іншому, спеціально створеному для їх вивчення» (с. 2). Цілком слушним, на нашу думку, є висновок Н. Фунтікової (2012), що «...моделювання має базуватися на логічному й концептуальному обґрунтуванні та мінімальній, але достатній для формування цілісного уявлення про об'єкт дослідження, кількості припущень» (с. 183).

Логічно виправданою вважаємо думку В. Кушнір: «Системоутворювальним чинником моделювання педагогічного процесу є

педагогічна реальність. У такому розумінні моделювання має гносеологічно-пізнавальний характер, а отримані моделі є «моделями дослідження» (Кушнір, 2003, с. 51).

І. Волощук (2009) підкреслює, що специфіка науково-педагогічних досліджень зумовлена «...обмеженими можливостями математичного моделювання в рамках гуманітарного дослідження» (с. 4).

Основним поняттям методу моделювання є модель. Модель («modele» франц. і «modulus» латин.) означає «міра», «зразок», «норма» (Шарапов, Дербенцев & Семьонов, 2004, с. 159).

У «Філософському словнику» зазначено: «Модель не тільки імітує об'єкт дослідження, але й дає можливість виявити та проаналізувати властивості, які важко побачити та прослідити в реальному об'єкті» (Шинкарук, 1986, с. 394), також «...модель дослідження генерує і породжує питання, стає інструментом для порівняльного вивчення різних галузей явища, процесу» (Павлютенков, 2007, с. 2).

Моделювання вимагає дотримання певних вимог. Так, Л. Султанова (2016) зазначає, що складовими процесу моделювання є «...дослідник; об'єкт дослідження (процес розвитку полікультурної компетентності майбутнього викладача вищого педагогічного навчального закладу); модель, яка опосередковано представляє відношення між суб'єктом, який пізнає і об'єктом, який пізнається» (с. 170).

Аналіз наукових праць, у яких охарактеризовано метод моделювання, дає нам підстави зробити висновок, що модель – це створений об'єкт у вигляді схеми, таблиць, фізичних конструкцій, знакових форм або формул, що відображає й відтворює в більш простій й узагальненій формі структуру, особливості, взаємовідношення між елементами цього об'єкта.

Опрацювання літератури з методології наукового дослідження дало змогу визначити вимоги до конструювання моделі, зокрема такі: модель є засобом розробки теорії; засобом інтерпретації гіпотези про певне явище, процес; вона підтверджує або спростовує висунуту гіпотезу; модель має бути

експериментально контрольованою, наочною, відображати різноманіття зв'язків об'єкта моделювання; обов'язковою складовою моделі є елементи, які відображають причинно-наслідкові зв'язки; моделювання здійснюється тільки за певними параметрами, за умови впливу на які можна змінити перебіг досліджуваного процесу. Структурним аспектом моделі є з'ясування особливостей внутрішньої організації системи й визначення того, як пов'язані між собою елементи цієї системи. Функціональний аспект моделі розглядає механізм функціонування системи, внутрішню функціональну взаємодію елементів і взаємодію системи з зовнішнім середовищем. Під час проведення експерименту перевіряють, підтверджують або спростовують достовірність моделі.

На підставі аналізу змісту поняття «модель» та враховуючи уточнене нами поняття «формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості», вважаємо, що модель формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості – це схема, яка відображає й відтворює в більш простому й узагальненому вигляді структуру, властивості, взаємозв'язки і взаємовідношення між компонентами освітнього процесу в закладах дошкільної освіти, що забезпечує формування в дітей дошкільного віку основ художньо-естетичної культури засобами народної творчості.

Проведене теоретико-методологічне дослідження, ретельне опрацювання методичної літератури й сучасних нормативних документів, а також наш практичний досвід дають підстави для проєктування моделі формування основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості (рис. 2.1.).

Рис. 2.1. Структурно-функціональна модель формування основ художньо-естетичної культури засобами народної творчості у вихованців закладів дошкільної освіти

Проектування нашої педагогічної моделі підпорядковувалося такій логіці: визначення меж моделі; мети й завдань проектування, їхнього співвідношення з цілями й завданнями освітнього процесу; визначення суб'єктів досліджуваного процесу; вибір та обґрунтування принципів, на основі яких буде здійснюватися проектування моделі; визначення основних функцій, змісту, методів, прийомів, засобів, форм освітнього процесу, який моделюється; теоретичне обґрунтування педагогічних умов, необхідних для досягнення мети дослідження; визначення основних результатів, які мають бути досягнуті завдяки впровадженню розробленої моделі, обґрунтування інструментарію діагностики.

Під час проектування педагогічної моделі формування основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості ми також враховували професійну компетентність педагогів, які займаються вихованням здобувачів дошкільної освіти; об'єктивно існуючі чинники, зокрема соціальне замовлення й вимоги Державного освітнього стандарту дошкільної освіти; особливості організації цілісного освітнього процесу закладів дошкільної освіти; можливість синтезу системного, діяльнісного, особистісного, культурологічного, компетентнісного й інтегрованого підходів; рівень сформованості основ художньо-естетичної культури та врахування вікових особливостей здобувачів дошкільної освіти.

Під час проведення експерименту ми перевіряли ефективність впровадження запропонованої моделі з метою підтвердження її доцільності.

Структура пропонованої моделі формування основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості є інтегративною. Вона охоплює п'ять блоків, кожен із яких виконує певну функцію: *цільовий блок* (функція цілепокладання) полягає у визначенні цілей і завдань досліджуваного явища; *концептуальний блок* (прогностична функція) – з'ясування підходів, принципів, на яких ґрунтується наше дослідження; *організаційно-змістовий блок* (проективно-конструктивна функція) визначення компонентів формування основ художньо-естетичної

культури дітей дошкільного віку, педагогічні умови формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості: інтегрування у змісті виховної роботи з дошкільниками різних видів художньої творчості (літературної, музичної, театральної, хореографічної, образотворчої); застосування проєктної освітньої технології, яка активізує проблемно-пошукову діяльність дітей і забезпечує формування у них досвіду емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва у тісному зв'язку з життєвою практикою; організація партнерської взаємодії з батьками як референтними особами, котрі сприяють інтеріоризації дітьми цінностей народної культури та зразків художньо-естетичної творчості; *технологічний блок* (інструментальна функція) – методика впровадження обґрунтованих нами педагогічних умов в освітній процес закладів дошкільної освіти; *аналітико-результативний блок* (діагностично-оцінювальна функція) – з'ясування рівнів сформованості основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості.

Визначені блоки функціонують у нашій моделі як взаємопов'язані і взаємозалежні складові: зміна будь-якого компонента моделі призводить до варіативності інших і, як наслідок, до їх змістової й функціональної трансформації.

Розглянемо складові нашої моделі більш детально.

Аналіз наукової літератури свідчить, що *цільовий блок* є визначальним щодо інших складових моделі. Вважаємо слушною думку Л. Ковальчук (2020), яка виявила такі джерела формування цілей педагогічної моделі: «...соціальне замовлення, яке пов'язане з об'єктивними тенденціями розвитку суспільства, з освітніми запитамися громадян, сам суб'єкт вивчення..., який є важливим не тільки в процесі конкретного вивчення; педагог як людина, яка ефективно реалізує «здатність до виховання» (с. 57). Вважаємо, що змістовою підструктурою цього блоку є ціннісно-мотиваційна характеристика, спрямована на усвідомлення мети формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості

педагогічними працівниками, на формування позитивної мотивації в самих дітей.

Цільовий компонент, на нашу думку, формує мотивацію навчально-пізнавальної діяльності в цілому. Як найближчу мету нашої моделі ми розглядаємо формування основ художньо-естетичної культури засобами народної творчості в дітей дошкільного віку на рівні, що відповідає вимогам Державного стандарту дошкільної освіти і сприяє формуванню соціально значущих якостей особистості в подальшому, що є необхідним для ефективного безперервного розвитку особистості в майбутньому, і може здійснюватися як у закладі дошкільної освіти, так і за його межами, у динамічно мінливих соціокультурних умовах сьогодення.

На основі зазначеного вище розглядаємо сформованість основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості як образ здобувача дошкільної освіти, який володіє основами художньо-естетичної культури на рівні, що відповідає вимогам Державного стандарту дошкільної освіти і сприяє формуванню соціально значущих якостей особистості в подальшому, відповідно до індивідуально-вікових особливостей дитини. Можемо припустити, що цей процес буде відбуватися в кожному освітньому закладі на основі соціального замовлення, з урахуванням власних можливостей і особливих характеристик дитячого закладу.

Концептуальний блок охоплює вихідні положення, на яких ґрунтується проведення нашого дослідження.

Варто зазначити, що в основних документах про дошкільну освіту наголошується: «Удосконалення змісту дошкільної освіти... передбачає втілення особистісно орієнтованого, компетентнісного, діяльнісного, соціокультурного та інтегрованого підходів...» (Базовий компонент дошкільної освіти, 2021, с. 33).

Вважаємо, що реалізація моделі формування основ художньо-естетичної культури здобувачів дошкільної освіти засобами народної творчості можлива

за умови інтеграції таких методологічних підходів: системного, діяльнісного, особистісного, культурологічного, компетентнісного й інтегративного. Розглянемо зазначені підходи детальніше.

Системний підхід – один із провідних підходів у системі освіти. Д. Чернілевський (2010) зазначає: «Кожну конкретну діяльність, об'єкт, процес можна розглядати як певну систему» (с. 171).

Ю. Бех та А. Слепцов (2012) системою називають «...сукупність об'єктів з їх відносинами і зв'язками, яка володіє наступними ознаками: цілісністю, зв'язністю (наявністю зв'язків, які дозволяють в процесі руху від елемента до елемента поєднувати декілька будь-яких елементів системи), функцією (наявністю цілей, що не є простою сумою цілей елементів, які належать системі)» (с. 312). Водночас С. Гончаренко (1997) розглядає системний підхід як «...напрям у методології науки, завданням якого є розробка методів дослідження й конструювання складних за організацією об'єктів як систем» (с. 305).

Основними складовими системного підходу є цілісність, структурованість, ієрархічність, взаємозалежність і взаємозв'язок середовища й системи. Вивчення об'єкта педагогічного дослідження з позиції системного підходу передбачає аналіз структурованих і взаємозалежних елементів, їхніх функцій і взаємин у системній цілісності й різноманітності зв'язків.

У педагогіці системний підхід дає можливість відокремити й детально вивчити кожен частину функціонуючої системи окремо: проаналізувати, порівняти частини, об'єднавши їх у цілісну структуру. Необхідно також з'ясувати спільні та відмінні характеристики елементів моделі, їхню пріоритетність, визначити характеристики, які їх поєднують, та протиріччя, динаміку розвитку кожного елемента окремо й системи в цілому. Отже, вивчення об'єктів педагогічних досліджень із позиції системного підходу передбачає застосування методів аналізу й синтезу. Синтез полягає в розподілі об'єкта на складові й розгляд їх окремо. Аналіз передбачає зіставлення всіх елементів, поєднання їх в єдину систему за схожими ознаками. Відповідно

можемо зробити висновок, що теоретичними методами аналізу є абстрагування й вивчення законодавчих, наукових, методичних джерел, а практичними – спостереження, експеримент, бесіда, анкетування й оцінка.

З точки зору системного підходу розглядаємо процес формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості як взаємозв'язок таких компонентів: мети, завдань, змісту, форм, методів і засобів навчання, суб'єктів цього процесу, педагогічних умов організації освітнього процесу. У процесі нашого експериментального дослідження цей підхід набуває особливого значення, оскільки вимагає систематичної й цілеспрямованої роботи.

Діяльнісний підхід. У центрі будь-якої діяльності стоїть суб'єкт з активною, самостійною, творчою позицією, для якого об'єктом дії і пізнання є навколишня дійсність.

Дослідник І. Волощук (2009) зазначає: «Діяльнісний підхід – це спрямованість освітнього процесу на розвиток ключових компетентностей та наскрізних умінь особистості; застосування теоретичних знань на практиці; формування здібностей до самоосвіти й командної роботи; успішна інтеграція в соціумі та професійна самореалізація» (с. 85).

З огляду на зазначене вище вважаємо, що необхідно створити умови для вільного вибору напрямів діяльності дитини й досягнення кінцевого результату. Водночас варто звернути увагу на те, що важливою складовою освітнього процесу є зміна позицій дитини як активного суб'єкта пізнання, творчості, праці, спілкування. Дитину необхідно навчати, на нашу думку, не тільки змісту конкретної діяльності, а й самостійному плануванню цієї діяльності, її організації та регулюванню, самоконтролю, аналізу й оцінці результатів. Діяльність дитини має бути різноманітною, охоплювати різні сфери життя (емоційну, практичну, розумову, естетичну).

У нашому дослідженні діяльнісний підхід обґрунтовує з методологічної позиції процес формування основ художньо-естетичної культури дітей

дошкільного віку засобами народної творчості через активну творчу діяльність самої дитини.

Особистісний підхід передбачає допомогу дитині в усвідомленні себе особистістю, у здійсненні особистісно значущої діяльності, самореалізації, самовизначенні та самоствердженні. Відповідно до цього підходу особистісний розвиток визначає напрям освітньої діяльності. Вивчення особистості вихованців є головною умовою успіху досягнення освітніх результатів.

У контексті особистісного підходу важливими є такі гуманістичні установки: особистість дитини необхідно сприймати як даність; педагог має бути відкритим до безпосереднього спілкування зі своїм вихованцем, вести з ним безперервний діалог, заснований на розумінні інтересів, нагальних проблем і потреб дитини, надавати їй дієву допомогу. Відкритість, довірливі стосунки у спілкуванні передбачають, що педагог не виконує певну роль, він завжди має залишатися самим собою.

Модернізація освітнього процесу в закладах дошкільної освіти в Україні характеризується спрямованістю на індивідуалізацію освіти з опорою на зміну освітніх парадигм, а це дає змогу визначати потенційні можливості кожної дитини для супроводу її розвитку протягом усього періоду дошкільного дитинства. Індивідуалізацію в дошкільній освіті розглядають як організацію освітньої діяльності дитини на основі її індивідуальних можливостей і здібностей, коли дошкільник стає активним суб'єктом освіти у виборі змісту навчання.

В аспекті художньо-естетичного розвитку особистості індивідуалізація є особливо своєрідною, оскільки мистецтво й художньо-творча діяльність дитини індивідуалізовані: сприйняття творів мистецтва і власна творчість є завжди особистісною, емоційною, образною й суб'єктивною. Сьогодні проблема індивідуалізації набуває нового звучання в аспекті становлення «Я» дитини, розкриття творчого потенціалу й підтримки її індивідуальності.

Отже, особистісний підхід у процесі формування основ художньо-естетичної культури в закладах дошкільної освіти засобами народного мистецтва розуміємо як особливу стратегію організації життєдіяльності дитини, спрямовану на засвоєння різних видів художньо-творчої діяльності й розширення естетичних уявлень на основі пізнавальної активності, емоційної чуйності, співпереживання явищам і образам мистецтва.

Культурологічний підхід зумовлений зв'язком людини з системою культурних цінностей, оскільки людина є носієм і частиною культури одночасно. Вона розвивається за допомогою засобів культури, водночас вносячи в неї щось нове, індивідуальне. Засвоєння культури є процесом безпосереднього розвитку самої людини, становлення її як творчої особистості й суб'єкта культури.

С. Машкіна (2016) щодо цього слушно зауважує: «Культурологічний підхід, будучи методологічною основою... освіти, дає можливість розглядати її як процес оволодіння культурою, спрямований на розвиток, цілісне перетворення особистості людини» (с. 25).

На думку Г. Балла та В. Медінцева (2011), особистість – «...втілення або, точніше, буття культури в людському індивіді» (с. 7); особистість є «...відносно автономним і індивідуально своєрідним суб'єктом культури» (Балл, 2011, с. 8).

Для нашого дослідження важливою є позиція А. Коломієць та Н. Лазаренко (2020), які доводять: «Позиції культурологічного підходу розширюють межі традиційного навчання... шляхом активізації не лише чуттєвого сприйняття світу, а й відтворення культурної діалектики самого процесу пізнання світу» (с. 49).

У контексті нашого дослідження цей підхід визначає необхідність залучення дітей дошкільного віку до різних видів народної творчості; передбачає створення в освітньому закладі культуровідповідного освітнього середовища, формування інтеграційних зв'язків між різними видами народного мистецтва як особливого виду духовного та культурного вивчення

світу; організацію спеціальних заходів, спрямованих на формування основ художньо-естетичної культури здобувачів дошкільної освіти.

Компетентнісний підхід порівняно недавно увійшов в методологію науки у зв'язку з пошуком шляхів модернізації освіти. У науковому просторі з'являється безліч науково-теоретичних, методичних і практичних досліджень, присвячених аналізу сутності цього підходу і проблемам формування ключових компетентностей здобувачів освіти. Метою сучасної освіти стає формування компетентностей особистості у процесі навчання, виховання й розвитку як основи для її подальшого саморозвитку. Отже, важливо розвивати здатність дітей до самостійного розв'язання проблем у різних видах діяльності, як наслідок – діти отримують соціальний досвід, переносять його в особистий.

О. Кононко (2016) зазначає: «Виховання, яке розглядалося раніше як передача знань та ставлень від попередніх поколінь до майбутніх, виявилось нездатним задовольнити потреби сучасності. Очікування суспільства пов'язані сьогодні із формуванням життєздатної, гнучкої особистості» (с. 3).

У новій редакції Базового компонента дошкільної освіти (2021 р.) як Державного стандарту дошкільної освіти одними з ключових компетентностей дитини є *художньо-мовленнєва компетентність*, яку визначено як «...здатність відтворювати художньо-естетичні враження від сприйняття літературних і фольклорних творів засобами різних видів художньо-мовленнєвої діяльності, що засвідчує ціннісне ставлення дитини до художнього слова як культурного явища, друкованої чи електронної книжки, достатній для художньої комунікації рівень літературної обізнаності» (с. 9.) та *мистецько-творча компетентність*, яку трактують як «...здатність дитини практично реалізовувати свій художньо-естетичний потенціал для отримання бажаного результату творчої діяльності на основі розвинених емоцій та почуттів, емоційно-ціннісного ставлення до різних видів мистецтва, елементарно застосовувати мистецькі навички в життєвих ситуаціях, під час

освітньої та самостійної діяльності» (Базовий компонент дошкільної освіти, 2021, с. 9).

Інтегративний підхід на сьогодні є стратегічним напрямом розвитку дошкільної освіти.

М. Прокоф'єва (2018) стверджує: «Інтеграція – це процес взаємодії елементів із заданими властивостями, що супроводжується встановленням, ускладненням і зміцненням істотних зв'язків між елементами на основі достатньої підстави, в результаті якої формується зінтегрований об'єкт (цілісна система) з якісно новими властивостями, у структурі якого зберігаються індивідуальні властивості вихідних елементів» (с. 11).

К. Крутій (2017), вивчаючи особливості ефективної організації дошкільної освіти, доводить, що інтегративний підхід реалізується в «...інтеграції змісту запропонованого дітям матеріалу з метою розкриття сутності понять; інтеграції методів навчання з метою всебічного розгляду понять і явищ; інтеграції теорії та практики з метою практичного використання набутих знань, умінь і навичок; розвитку інтегративних якостей особистості дитини як результату дошкільної освіти, а також основи базової культури дитини дошкільного віку; інтеграції різних типів організацій і центрів для дітей дошкільного віку, які надають різні можливості для розвитку та забезпечують позитивну соціалізацію дошкільників» (Крутій, с. 5).

Погоджуємося з Л. Масол (2019) в тому, що «...найпопулярнішою є тематична інтеграція, коли навчальний матеріал добирається за принципом зовнішньої формальної спорідненості образів і тем художніх творів – поетичних, музичних і візуальних» (с. 24).

Отже, в освітньому просторі закладів дитячої освіти з'явилася можливість розв'язувати проблеми художньо-естетичного розвитку дітей дошкільного віку через інтеграцію як спосіб залучення дітей до культури й мистецтва в різних видах дитячої діяльності для формування цілісної картини світу. Інтеграція є інноваційним напрямом діяльності закладів дошкільної освіти й зобов'язує педагогів докорінно переорієнтувати педагогічну

діяльність на основі синтезу освітніх галузей, різних видів дитячої діяльності, ресурсів, коштів, форм і методів роботи з дітьми дошкільного віку.

Під час визначення принципів упровадження педагогічної моделі формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості враховано загальні принципи виховання; принципи, пов'язані з особливостями виховання дітей дошкільного віку; принципи, задекларовані в Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні. Отже, ми виокремили такі принципи:

- принцип природовідповідності (організація освітнього процесу відповідно до вікових та індивідуальних особливостей дітей дошкільного віку);

- принцип гуманності (відсутність вольового тиску, створення умов для максимального розкриття індивідуальності кожної дитини, її самореалізації і самоствердження);

- принцип системності (організація освітнього процесу як взаємопов'язаного комплексу педагогічних заходів);

- принцип активності, який передбачає наполегливість і доречну ініціативу у трансформації світогляду особистості дошкільника і його ціннісних установок;

- принцип збереження історичної пам'яті народу, який передбачає здатність дорожити історичними традиціями свого народу, зокрема й культурними, зберігати їх у пам'яті.

Організаційно-змістовий блок у розробленій нами моделі є системоутворювальним, оскільки через його реалізацію найвиразніше представлений процес і результат формування основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості. У процесі роботи на цьому етапі ми проаналізували нормативне, програмне забезпечення організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти. На підставі вивченої науково-теоретичної, методичної літератури, анкетування педагогів закладів дошкільної освіти, власного педагогічного досвіду

визначено педагогічні умови формування основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості. Детальне їх обґрунтування подано в §2.2 нашого дослідження.

Наступним структурним компонентом моделі формування основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості є *технологічний*, який визначає методи й форми роботи щодо формування основ художньо-естетичної культури дошкільників. Технологічний компонент охоплює методи навчання й виховання, які використано в освітньому процесі для досягнення мети нашого дослідження. Цей блок моделі буде детально розглянуто в §3.2 дослідження.

Аналітико-результативний блок моделі охоплював інструментарій моніторингу, критерії та показники досліджуваної якості. На цьому етапі за допомогою визначених критеріїв і показників зіставлено рівень сформованості основ художньо-естетичної культури з одним із трьох визначених нами рівнів розвитку цієї якості. Сформованість основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості ми розглядаємо на трьох рівнях (низькому, середньому, високому), які тісно взаємодіють між собою. Кожен визначений нами рівень має специфічні описові характеристики сформованості основ художньо-естетичної культури, що докладно розглянуто в §2.1 дисертаційної праці. Основні результати проведення педагогічного експерименту подано в §3.3.

Отже, розроблена модель формування основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості характеризується: цілісністю, оскільки всі зазначені блоки (*цільовий, концептуальний, організаційно-змістовий, технологічний, аналітико-результативний*) взаємопов'язані між собою, несуть певне смислове навантаження і працюють на кінцевий результат; відкритістю, оскільки модель впроваджена в контекст системи формування основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку як самостійна ланка;

прагматичністю, адже модель є засобом організації практичних дій, етапами реалізації зазначеної мети.

Висновки до другого розділу

У структурі художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості визначено компоненти:

- емоційно-ціннісний компонент, який поєднує естетичні емоції, почуття, переживання, стан, характеризує емоційно-чуттєве розуміння дійсності, ставлення до неї;

- когнітивний компонент, який стосується опанування знань про народну творчість, естетичні судження, завдяки яким відбувається естетичне пізнання світу;

- діяльнісний компонент, який визначає систему художніх умінь і навичок у галузі народної творчості.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури щодо досліджуваної нами проблеми й узагальнення педагогічного досвіду визначено такі критерії сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості: емоційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, діялісно-творчий. Основним показником сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості ми обрали просування з низького рівня на середній і на високий.

Оптимальні умови, створені педагогами для формування основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку в закладах дошкільної освіти, є необхідним педагогічним засобом, адже від педагогів залежить, наскільки буде розкритий особистісно-творчий потенціал кожної дитини, що визначає її індивідуальну унікальність і можливість реалізації в подальшому житті.

Визначено педагогічні умови формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості,

зокрема такі: інтегрування у змісті виховної роботи з дошкільниками різних видів художньої творчості (літературної, музичної, театральної, хореографічної, образотворчої); застосування проєктної освітньої технології, яка активізує проблемно-пошукову діяльність дітей і забезпечує формування у них досвіду емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва у тісному зв'язку з життєвою практикою; організація партнерської взаємодії з батьками як референтними особами, котрі сприяють інтеріоризації дітьми цінностей народної культури та зразків художньо-естетичної творчості.

Спроектвана нами педагогічна модель формування основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості має структурну організацію, в її основі лежить системний, діяльнісний, особистісний, культурологічний, компетентнісний, інтегрований підходи. Вона охоплює п'ять блоків: *цільовий, концептуальний, організаційно-змістовий, технологічний, аналітико-результативний*. Модель характеризується цілісністю, оскільки всі зазначені компоненти взаємопов'язані, відображають змістове навантаження і працюють на кінцевий результат; відкритістю, оскільки модель є складовою системи формування основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку як самостійна ланка; прагматичністю, тому що модель пов'язана з практичною складовою реалізації поставленої мети.

Матеріали розділу відображено в наступних публікаціях автора (Мазур (2018); Мнишенко & Волошина (2020); Мнишенко (2021a); Мнишенко & Волошина (2021б); Dmitrenko, Voloshyna, Kizim, Mnyshenko & Nahorniak (2022a); Kuchynska, Blashkova, Rodiuk, Holiuk, Polishchuk, Ivanytska & Mnyshenko (2022б))

РОЗДІЛ 3 ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВИХОВАНЦІВ ДОШКІЛЬНИХ УСТАНОВ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ

3.1. Організація проведення педагогічного експерименту

Дослідно-експериментальна перевірка ефективності моделі формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості, теоретично обґрунтованої у другому розділі нашого дослідження, проходила на базі закладів дитячої освіти м. Вінниці й Вінницької області з 2016 по 2022 рр., а саме: Комунального закладу «Заклад дошкільної освіти № 10 Вінницької міської ради», Комунального закладу «Дошкільний навчальний заклад №1 Вінницької міської ради», Рахнівсько-Лісового закладу дошкільної освіти №2, закладу дошкільної освіти №1 «Дзвіночок» Комунальної власності Жмеринської об'єднаної територіальної громади Вінницької області, Київського закладу дошкільної освіти №305.

Педагогічний експеримент відбувався у природних умовах освітнього процесу закладу дошкільної освіти. Під час проведення дослідницької роботи ми опиралися на такі принципи:

- принцип цілісного вивчення педагогічного явища, який ґрунтувався на використанні системного підходу, чіткому визначенні місця досліджуваного явища в освітньому процесі закладу дошкільної освіти, аналізі динаміки досліджуваного явища. Цим принципом ми послуговувалися під час виокремлення етапів експериментальної роботи;

- принцип об'єктивності, який передбачав перевірку кожного факту декількома методами, фіксацію вияву всіх змін досліджуваного явища, зіставлення результатів дослідження. Цим принципом ми керувалися під час проведення констатувального та формувального етапів педагогічного експерименту, у процесі розробки діагностики дослідження, аналізу та оцінки отриманих результатів;

- принцип ефективності, суть якого полягала в тому, що результати, отримані в експериментальній групі, мають бути вищими порівняно з результатами контрольної групи за певний період. Цим принципом ми керувалися під час планування та організації проведення педагогічного експерименту, аналізу результатів дослідження.

Достовірність отриманих результатів багато в чому залежить від обставин, у яких проводилося дослідження. Отже, мета експериментальної роботи полягала в дослідженні ефективності обґрунтованих педагогічних умов формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості.

Констатувальний етап експерименту (2016–2017 рр.) полягав у визначенні рівня сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців закладів дошкільної освіти засобами народної творчості.

Формувальний етап експерименту (2017–2021 рр.) полягав безпосередньо в реалізації запропонованої нами моделі формування основ художньо-естетичної культури здобувачів дошкільної освіти засобами народної творчості, спроектованої на основі системного, діяльнісного, особистісного, культурологічного, компетентнісного, інтегративного підходів, а також у впровадженні обґрунтованих нами педагогічних умов ефективного функціонування цієї моделі, а саме інтегрування у змісті виховної роботи з дошкільниками різних видів художньої творчості (літературної, музичної, театральної, хореографічної, образотворчої); застосування проєктної освітньої технології, яка активізує проблемно-пошукову діяльність дітей і забезпечує формування у них досвіду емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва у тісному зв'язку з життєвою практикою; організація партнерської взаємодії з батьками як референтними особами, котрі сприяють інтеріоризації дітьми цінностей народної культури та зразків художньо-естетичної творчості.

Узагальнювальний етап експерименту (2021–2022 рр.) полягав у визначенні рівнів сформованості основ художньо-естетичної культури дітей

дошкільного віку засобами народної творчості, аналізі, узагальненні й оформленні результату проведеного педагогічного експерименту.

Відповідно до мети, об'єкта і предмета дослідження були сформульовані завдання педагогічного експерименту, а саме:

- розробити діагностичний інструментарій, спрямований на визначення рівня сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості;

- дослідити і проаналізувати результативність освітнього процесу в закладах дошкільної освіти щодо ефективності впровадження моделі формування основ художньо-естетичної культури вихованців закладів дошкільної освіти засобами народної творчості;

- здійснити порівняльний аналіз результатів констатувального й формувального етапів педагогічного експерименту.

Відповідно до завдань педагогічного експерименту були відібрані експериментальна група (ЕГ), до складу якої входило 148 дошкільників, та контрольна група (КГ), яка складалася зі 152 дітей дошкільного віку. Також у дослідженні були задіяні 43 вихователі та музичні працівники, батьки вихованців, які брали участь в експериментальному дослідженні.

Таке планування дослідницької роботи, визначення експериментальної та контрольної груп зумовлено специфікою проведення експериментального дослідження, а саме обмеженістю випадкової вибірки з генеральної сукупності, необхідністю відбору приблизно однакових груп за рівнем розвитку та початковим рівнем сформованості основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку, необхідністю проводити дослідження в умовах закладу дошкільної освіти.

У контрольній групі процес формування основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості відбувався спонтанно, у процесі традиційного навчання й виховання. В експериментальній групі перевірялася дієвість обґрунтованої нами педагогічної моделі.

У педагогічному експерименті важливим етапом роботи є проведення педагогічного моніторингу. Зміст моніторингу пов'язаний з освітньою програмою дошкільної освіти відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти, у якому визначено основний зміст освітніх галузей.

Педагогічний моніторинг сформованості основ художньо-естетичної культури здобувачів дошкільної освіти спрямований на визначення ефективності обґрунтованих педагогічних умов формування основ художньо-естетичної та їхнє впровадження з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей вихованців.

Т. Поніманська (2008) зазначає, що традиційно методи педагогічного дослідження в галузі дошкільної педагогіки поділяються на «...основні (педагогічне спостереження, експеримент) і допоміжні (аналіз продуктів діяльності, бесіда, тестування та ін.)» (с. 58).

Для нашого дослідження важливою є позиція А. Богуш (2008), яка зазначає, що в умовах розвитку сучасної ідеології дошкільної освіти активно ведуться наукові дослідження з розробки магістральної діагностики, яка вивчає дитину як практика – суб'єкта дитячої діяльності і поведінки в самостійному перетворенні світу, що ґрунтується на власній ініціативі (творчій ініціативі, ініціативі як вольовому зусиллі, комунікативній та пізнавальній ініціативі, допитливості тощо).

У моніторинговій діагностиці використовують різні методи отримання інформації для оцінення рівня сформованості основ художньо-естетичної культури дитини, а саме: спостереження, діалогічна бесіда, вивчення продуктів художньо-творчої діяльності (малюнок, саморобка тощо), творчі завдання, дослідницька і проєктна діяльність, експериментальні та діагностичні ситуації, дидактичні ігри, малюнкові методики, тести тощо.

Обов'язковою умовою якісного моніторингу є діагностичний інструментарій, складовими якого можуть бути діагностичні карти, що дають змогу здійснювати вивчення особливостей сформованості основ художньо-естетичної культури дітей у різних формах. Розроблення й реалізація таких

карток може здійснюватися вихователем з урахуванням програми дошкільного виховання, згідно з якою працюють зі здобувачами дошкільної освіти.

Накопичення й опрацювання отриманих даних діагностичних методик дає змогу педагогу отримати порівняльну характеристику якості своєї роботи, виокремити групи дітей із різним рівнем сформованості основ художньо-естетичної культури засобами народної творчості, відстежувати динаміку результатів, проводити індивідуальну роботу.

Важливе завдання педагогічних працівників полягає в тому, щоб навчитися за незначними, а іноді непрямими ознаками виявляти й оцінювати «внутрішню» роботу дитини. Якість діагностики визначається умовами організації діагностування дітей дошкільного віку, до яких зараховуємо: неформальний підхід до проведення діагностики, послідовність отримання інформації про результати розвитку дитини, порівняльний аналіз вияву явища, що діагностується, урахування всіх складових освітнього процесу, коректне використання діагностичного інструментарію.

Вважаємо, що під час проведення діагностики вихователь може надати дитині різні види допомоги. Зокрема стимулювальна допомога активізує власний потенціал дитини («подивись уважно», «подумай», «згадай, як це можна виконати»). Емоційно-регулювальна допомога завдяки позитивній або негативній оцінці діяльності скеровує дитину у правильному напрямку («дуже добре», «молодець», «ти не подумав, це неправильно», «ти постарався», «у тебе вийшло дуже добре» тощо). Спрямовувальна допомога регулює постановку мети, допомагає зрозуміти завдання завдяки повторенню інструкції виконання («послухай уважно завдання», «згадай, що потрібно зробити», «за допомогою яких матеріалів ти можеш виконати завдання?»). Організувальна допомога спрямована на розвиток думок і контроль дій дитини («порівняй», «чим відрізняються?», «згрупуй за певною ознакою», «на що схоже?»). Такі види допомоги є водночас стимулювальною підтримкою й

педагогічним супроводом, сприяють отриманню кращих результатів у процесі формування основ художньо-естетичної культури дошкільників.

Отже, педагогічний моніторинг розглядаємо як безперервне накопичення інформації про діяльність учасників освітнього процесу, її інтерпретацію для подальшого прогнозування й визначення ефективних шляхів упровадження, що передбачає творчий пошук у вдосконаленні професійної майстерності педагогів щодо формування основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості.

Вивчення методологічної літератури уможливило окреслення етапів проведення моніторингу сформованості основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості (табл. 3.1.).

Таблиця 3.1.

Етапи проведення моніторингу сформованості основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості

<i>Етапи моніторингу</i>	<i>Зміст етапів моніторингу сформованості основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості</i>
Визначення та обґрунтування об'єкта моніторингу	Об'єктом педагогічного моніторингу є здобувачі дошкільної освіти з приблизно однаковим вихідним рівнем <i>сформованості</i> основ художньо-естетичної культури засобами народної творчості. Це в подальшому визначає важливі напрями для дослідження, а саме: обґрунтування та експериментальну перевірку педагогічних умов формування основ художньо-естетичної культури дітей засобами народної творчості.
Визначення критеріїв та показників моніторингу	Комплексна методика вивчення особливостей процесу формування основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості впроваджується відповідно до розробленої діагностики, якісних і кількісних характеристик. Згідно з обґрунтованими критеріями визначаємо

	рівень сформованості основ художньо-естетичної культури дошкільників засобами народної творчості.
Вибір методів моніторингу	Визначаємо з урахуванням основних вимог, визначених у Державному стандарті дошкільної освіти. Коректне використання методів моніторингу впливає на організацію досліджуваного процесу і є умовою успішної оптимізації всього освітнього процесу.
Підготовка діагностичного інструментарію.	Обов'язковою умовою якісного моніторингу є діагностичний інструментарій. Важливу роль відіграють діагностичні карти, карти спостережень, у яких фіксується інформація під час проведення дослідження. Тому важливим є вміння педагога самостійно розробляти зміст цих карт.
Збір інформації	У моніторинговому дослідженні використовують різні методи отримання інформації для оцінювання рівня сформованості основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості: спостереження, діалогічна бесіда, вивчення продуктів художньо-творчої діяльності (малюнок, саморобки тощо), творчі завдання, дизайнерська, дослідницька, проєктна діяльність тощо.
Систематизація й обробка отриманих даних	Передбачає використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Збір, аналіз, обробка отриманих даних може здійснюватися у формі таблиць, діаграм, у текстовій формі. Аналіз отриманих даних дає змогу педагогам порівняти результати своєї роботи, виділити групи дітей із різними рівнями сформованості основ художньо-естетичної культури засобами народної творчості, прослідкувати динаміку зміни результатів, спланувати подальшу як групову, так і індивідуальну роботу.
Оцінювання й інтерпретація	Система моніторингу досягнення дітьми

отриманих результатів	запланованих результатів засвоєння освітньої галузі «Художньо-естетичний розвиток» програми.. забезпечує комплексний підхід до оцінювання проміжних і підсумкових результатів засвоєння програми, що дає змогу визначати динаміку сформованості основ художньо-естетичної культури засобами народної творчості кожної дитини.
Зіставлення даних з отриманими результатами	Зіставлення даних моніторингу з запланованими показниками дає можливість скорегувати педагогічні дії або переконатися в правильності їх вибору. Основне завдання вихователів полягає в тому, щоб за незначними, а іноді непрямими ознаками виявити й оцінити «внутрішню» роботу кожної дитини.

Отримання й опрацювання даних у процесі проведення моніторингу експериментальної роботи здійснювалося за допомогою діагностичних методик і методів математичної статистики, вибір яких зумовлений логікою проведення нашого дослідження.

Під час організації та проведення педагогічної діагностики використано такі методи: спостереження за активністю дітей у процесі спонтанної та спеціально організованої діяльності, вільне спілкування з дітьми, індивідуальні бесіди, ігри, розгляд ілюстрацій, творчі завдання з метою визначення рівня сформованості художньо-творчих здібностей.

Із метою розуміння стану досліджуваної проблеми було проведено анкетування для педагогічних працівників, у якому взяли участь 43 вихователі та музичні керівники закладів дошкільної освіти м. Вінниці й Вінницької області віком від 26 до 63 років, з педагогічним стажем від 3 до 41 року.

Анкета містила десять запитань. Із метою отримання об'єктивних даних із теми дослідження в анкеті використано питання, які дали змогу педагогам поділитися власним баченням цієї проблеми: були як відкриті питання, так і питання з альтернативним варіантом відповіді.

На перше питання про те, чи вважають педагоги, що знання народних традицій є важливою умовою виховання дітей, формування їхніх духовних і моральних якостей, етнічної самоідентичності, усі вихователі відповіли позитивно. Освітяни відзначили значущість та актуальність проблеми виховання дітей за традиціями народної культури, а також погодилися з тим, що сьогодні необхідно ще більше уваги звернути на важливість формування в дітей основ моральної, духовної й художньо-естетичної культури. Водночас було відзначено, що усний та музичний фольклор містять потужний освітньо-виховний потенціал, можуть бути школою формування основ художньо-естетичної культури в дітей дошкільного віку. Також було зауважено, що саме фольклорну діяльність можна розглядати як засіб формування художнього смаку, естетичних почуттів, розвитку ціннісного ставлення дітей до природи, навколишньої дійсності. На думку вихователів, залучення дітей до народних традицій виховує почуття патріотизму й любові до своєї Батьківщини (100 %), формує художньо-естетичну культуру (93 %), екологічну культуру і працелюбність (85 %).

Відповіді на питання «У яких напрямках проводиться робота в Вашому закладі дошкільної освіти щодо ознайомлення дітей з народною творчістю і збереженням народних традицій» свідчать, що робота, спрямована на відродження народних традицій проводиться майже систематично (86 %). Однак було відзначено, що народні календарні свята відзначають не завжди систематично. На своїх заняттях музичні керівники у якості дидактичного матеріалу часто використовують народні ігри й пісні, натомість календарні пісні й обряди часто залишаються поза увагою.

У деяких закладах дошкільної освіти є музеї народного побуту, однак народні костюми у своїй роботі використовують лише 78 % респондентів. В інтер'єрі дитячих садочків представлено предмети декоративного-ужиткового мистецтва та народного побуту. Більшість педагогів вважає, що в сучасному суспільстві не використовують максимально потенціал народної творчості для виховання підростаючого покоління. На їхню думку, для того, щоб змінити

таку ситуацію, необхідно пропагувати значущість залучення до витоків народної творчості у засобах масової інформації (90 %), підтримувати діяльність народних творчих колективів (80 %), працювати над проектами за участю народних творчих колективів тощо.

Більшість освітян поділяє думку, що важливим для формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості є створення спеціальних освітніх програм, проведення практичних семінарів для вихователів, музичних керівників, завідувачів закладів дошкільної освіти з досліджуваної проблеми. Більшість респондентів (80 %) відзначили, що необхідними є сучасні методичні матеріали для формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості. Важливо, щоб ці матеріали були адаптовані для дітей дошкільного віку, було враховано особливості застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі.

Отже, проведене анкетування свідчить, що педагоги не сумніваються в тому, що дітей дошкільного віку необхідно обов'язково знайомити з витоками народної творчості, відзначають важливість знань традицій та звичаїв свого народу.

Одним із провідних методів педагогічного дослідження дітей дошкільного віку є спостереження, що дає змогу проаналізувати результати діяльності дитини, особливості її спілкуванні з іншими суб'єктами освітнього процесу. У процесі діагностики використано карти спостереження як ефективний засіб фіксації інформації (додаток Б). Вважаємо, що важливо здійснювати спостереження як за організованим освітнім процесом, так і за самостійною діяльністю вихованців у процесі рухової та спонтанної ігрової активності. Вихователі в картах спостереження також аналізували продукти творчої діяльності дітей. Педагоги проводили різноманітні бесіди з вихованцями: як групові, так і індивідуальні. У картах спостережень фіксували не лише зміст бесіди, а й реакцію дітей, вияви емоційних переживань (міміку, вираз очей, жести, загальний емоційний фон).

Наприклад, для визначення рівня сформованості когнітивного критерію ми провели з дітьми бесіду з метою виявлення в них рівня сформованості уявлень і знань про народні свята, а також інтересу до народної культури. Наведемо уривок цього етапу роботи.

На питання «Які свята відзначають в Україні?» 70 % респондентів назвали народні та календарні свята, 30 % було складно дати відповідь. Серед народних свят діти найчастіше називали Різдво та Великдень, рідше – Водохреще, Масляну, Трійцю, Маковія, Купала, а 30 % – назвали Новий рік та 8 Березня.

На запитання «Які народні свята ти відзначаєш вдома з батьками?» 82 % дітей відповіли, що святкують Великдень, Різдво, Масляну, додавши до них Новий рік та 8 Березня, 18 % опитаних відповіли, що вдома вони відзначають тільки День народження та Новий рік.

Зазначимо, що в закладі дошкільної освіти діти брали участь у проведенні значної кількості народних свят, зокрема Великодня, Коляди, Масляної й Пасхи, проте лише 82 % змогли дати відповідь на запитання «Які народні свята відзначаєте в дитячому садочку?».

До прикладу, 76 % вихованців знають про народне свято Коляда, вони відповіли, що святкують його в дитячому садочку. Однак 34 % дітей не змогли детально розповісти про це свято.

З народним святом Масляна знайомі 72 % дітей, також вони змогли розповісти, що на це свято печуть млинці, воно триває цілий тиждень, при цьому з 72% чверть опитаних змогли розповісти про символи і традиції цього свята. Інші 28 % респондентів не знайомі з цим святом.

Варто також відзначити рівень інтересу дітей під час бесіди. Так, 85 % дітей виявили щире зацікавлення до проведення народних свят. Вони відзначили, що хотіли б дізнатися, як готувалися до свят у давнину, яких пісень співали, як прикрашали приміщення, який був святковий одяг, у які ігри раніше діти грали на свята. Відповідно 15 % дітей не продемонстрували зацікавленості тим, як відзначали народні свята в давнину.

Для визначення рівня сформованості когнітивного критерію використано різні методики. (додаток В)

Метою методики «Скринька премудрості» було виявлення в дітей дошкільного віку наявності знань про різні сторони життя людини, які зазначені в прислів'ях.

Педагог зачитував прислів'я, а діти мали їх пояснити. Цікавим із методичного погляду було проведення цієї гри у вигляді змагання між командами. До прикладу, прислів'я про знання, про роль науки в житті людини: «Вчи іншого – і сам помудрішаєш», «Учитися ніколи не пізно», «За одного розумного дають десять дурних», «Ученому світ, а невченому тьма». Опрацювання результатів здійснено за допомогою якісного аналізу відповідей.

Методика «Незакінчене речення» дала змогу виявити рівень знань народних прикмет, ігор, казок та свят. Діти мали закінчити кожне речення відповідно до тексту казки, народної гри, свята. Наприклад:

- 1) *Українська народна лялька ...*
- 2) *Яблуня їй говорить ...*
- 3) *Першим весняним народним святом є ...*
- 4) *Зиму проводжають народним святом ...*
- 5) *Млинці завжди печуть на свято ...*
- 6) *Вінки починають плести з народного свята ...*
- 7) *Ученому світ, а невченому*

Метою застосування методики «Назви одним словом» було виявлення в дітей знань, пов'язаних із народною творчістю. Наприклад:

- Великдень, Різдво, Трійця (народні свята);
- бандура, кобза, сопілка, трембіта (українські музичні народні інструменти);
- колядки, щедрівки, веснянки (пісні);
- вишиванка, шаровари, запаска (національний одяг);
- «Удень сяє, уночі зникає», «Чорне сукно лізе у вікно» (загадки);

- гончарство, ковальська справа, килимарство (народні промисли);
- петриківський розпис, писанкарство (декоративно-ужиткове мистецтво).

Метою методики «Дізнайся свято за описом» було з'ясування рівня проінформованості дітей дошкільного віку про народні свята.

Вихователь зачитував декілька фраз, а учасники мали за описом назвати предмет, дати правильну відповідь. Цінним було, коли діти з задоволенням більш детально розповідали про загадний предмет чи подію.

Наведемо приклад дидактичного матеріалу цієї гри:

- 1) Хресні ходи до ополонки, освячення води на річках і ставках, свята вода (Хрещення);
- 2) млинці, будівництво снігових містечок, катання на санках (Масляна);
- 3) фарбовані яйця, паска, сирна паска (Великдень);
- 4) прикрашання храмів і будинків гілками молодих дерев, рослинами (Трійця).

Для визначення рівня знань про національні свята з дітьми було проведено дидактичну гру «Вгадай, що це?». Дітям було запропоновано загадки (5–10 загадок) про особливості народних свят, про предмети народного побуду. За кожну правильну відповідь діти отримували бал. Наприклад:

В заметіль і в холоди
Люди всі йдуть до води,
Воду святять, умиваються,
В ополонку опускаються (Водохреще).

Знання назв предметів національного одягу перевірено за допомогою дидактичної гри «Переплутаний одяг». Дітям було запропоновано набір карток із зображенням предметів сучасного одягу та взуття, а також українського національного костюма (10 картинок), які вони мали правильно розподілити на дві групи.

Знання страв національної кухні перевірено за допомогою сюжетно-рольової гри «На госинах у бабусі». Гра проходила в музеї, стилізованому під українську хату. Діти приходять у гості до бабусі. Їм пропонували назвати українські страви (від трьох до п'яти), якими може пригощати бабуся.

Для перевірки діяльнісного критерію оцінено вміння відтворювати характерні ознаки предметів народного костюму у продуктивних видах діяльності під час проведення занять із ліплення, аплікації й малювання.

Дітям було запропоновано загадки про народні свята, предмети побуту, розгадки до яких вони мали намалювати, зліпити або зробити аплікацію. Також здійснено спостереження за тим, як дошкільники вміють використовувати предмети народного побуту й національного костюма відповідно до їхнього призначення у процесі самостійної діяльності. У тематичних куточках було розміщено не лише іграшкові атрибути, а й предмети побуту українського народу й елементи національного костюма. Вихователі спостерігали, наскільки активно й чи за призначенням дитина використовувала ці предмети.

За підсумками проведення цієї гри ми з'ясували, що діти дошкільного віку у своїй ігровій діяльності активно використовували запропоновані нами предмети, виявляли до них інтерес, згадували традиції святкування народних свят. Проте були діти, які продемонстрували низький рівень зацікавленості запропонованою діяльністю, неактивно використовували предмети українського побуду у своїй ігровій діяльності.

Що стосується знань про фольклор (казки, прислів'я) різних народів, то більше половини опитаних назвали по 2–3 казки й 1–2 прислів'я. Варто зазначити, що дошкільники знають фольклор українського народу краще, ніж твори інших народів. Найчастіше респонденти називали ті твори, з якими вони ознайомилися на заняттях у дитячому садочку. Серед популярних українських казок були названі такі: «Теремок», «Колобок», «Гуси-лебеді», «Кривенька качечка», «Пан Коцький», «Лисичка та Журавель». Деякі діти плутали літературні й народні казки.

Не менш важливим процесом формування знань про жанри, специфіку народного мистецтва, на нашу думку, є розвиток передумов ціннісного сприйняття й розуміння народних творів дітьми дошкільного віку, а в перспективі й самостійної творчої діяльності.

У цьому контексті доцільно зосередитися на дослідженні емоційної поведінки під час сприйняття творів народного мистецтва.

До прикладу, під час читання народних казок необхідно звернути увагу на те, як діти сприймають ці твори. Визначаємо такі показники розвиненості емоційної чутливості під час ознайомлення з художнім твором:

- здатність дитини емоційно реагувати на фольклорний твір, визначати його настрій, характер;

- здатність відображати переживання й емоції, які виникли в дитини під час ознайомлення з твором народного мистецтва, уміння створити власний творчий продукт;

- здатність дитини розуміти емоційно-образний зміст твору народної творчості.

Ці показники відповідають, на нашу думку, етапам розвитку емоційної чутливості.

Отже, у процесі діагностування у протоколі спостереження фіксували особливості емоційної поведінки дітей: входження в сюжет, співпереживання і співчуття персонажам, оцінення подій казки (таблиця 3.2).

Таблиця 3.2.

Особливості емоційної поведінки дошкільників у процесі вивчення народних казок

Етапи емоційних виявів під час вивчення народних казок	<i>Характеристика емоційного вираження</i>
Входження в сюжет	<ul style="list-style-type: none"> - перебування в одній позі (завмирання); - рухове занепокоєння, несвідома або несподівана дія (радість, подив, плескання в долоні, притискання до товариша тощо).

Співпереживання, співчуття персонажам у процесі розвитку сюжету	<ul style="list-style-type: none"> - співпереживання, яке відповідає стану персонажів, що іноді перетворюється в копіювання їхніх дій (вираз обличчя, зітхання, широко розкриті очі, мімічні реакції); - реальне сприйняття різних епізодів (наприклад, бере уявну рушницю і стріляє, коли з'являються мисливці); - бажання уникнути сильного співпереживання (закривають очі, щипають себе).
Оцінення подій	<ul style="list-style-type: none"> - поява у дітей потреби спілкуватися один з одним, ділитися переживаннями (переглядування, взаємне підштовхування, загальний сміх); - вигуки, які стосуються конкретних персонажів, ситуацій, однолітків.

У своїй роботі ми використовували діагностичну методику «Заєць і Вовк» (Мартиненко, 2020).

Дитині пропонували за допомогою виразних рухів відтворити образний зміст казки. Цей зміст формулювався як сюжет із 12 коротких епізодів, які становили основу казки, без деталей і подробиць.

Опишемо поетапно процес застосування цієї методики. Дитині було запропоновано такі умови гри: «Давай пограємо. Я буду розповідати казку словами, а ти спробуй за допомогою рухів зобразити, що в ній відбувається. Можеш рухатися по-різному: в різні боки, як тобі підкаже казка».

Потім вихователь розповідав казку, робив паузи після кожного епізоду, щоб дитина спробувала передати його зміст рухами.

У кожному епізоді узагальнено презентувалася дія, проте не називалися рухи. Дитина мала самостійно підібрати виразні засоби. Текст епізодів однаково відтворювали для всіх дітей (фрази в дужках, які спонукали дитину, могли бути короткими або розгорнутими, залежно від того, наскільки дитина зрозуміла завдання). Наведемо, до прикладу, епізод казки:

- 1) жив-був зайчик (Покажи, як зайчик рухається; уяви, що ти зайчик);
- 2) він був маленький (Продемонструй, як рухається маленький зайчик);

- 3) і дуже веселий (Покажи, як зайчик веселився);
- 4) одного разу він пішов на прогулянку в ліс (Уяви: ти зайчик, який гуляє в лісі);
- 5) раптом – назустріч вовк (Покажи, який вовк, як він рухається);
- 6) зайчик злякався... (Необхідно зобразити, як зайчик злякався);
- 7) і навіть заплакав (Покажи ...);
- 8) а потім подумав: «Чому ж я плачу ?!» (Продемонструй, як зайчик задумався);
- 9) і став захищатися (Покажи, як він захищався);
- 10) вовк не очікував такого і злякався (Покажи, як вовк злякався);
- 11) і навіть заплакав (Покажи, як...);
- 12) а потім став рятуватися (Покажи, як вовк рятувався від зайчика).

Оцінювання кожного епізоду відбувалося за п'ятьма показниками:

- використання рухово-пластичного засобу;
- самодостатність рухово-пластичного засобу;
- деталізація образу;
- оригінальність способів передачі образного змісту;
- перевтілення в образ.

Ефективною для визначення рівня сформованості основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку, на нашу думку, була діагностика під час театралізованої діяльності на основі творчих завдань.

До прикладу, було розіграно казку «Лисичка-сестричка і сірий вовк», використовуючи на вибір настільний театр, театр на фланелеграфі, ляльковий театр.

Вихователь пропонував «чарівну скриньку», на якій була ілюстрація до казки «Лисичка-сестричка і сірий вовк». Дітям було необхідно впізнати героїв казки. Потім вихователь по черзі виймав картки із зображенням героїв і просив, щоб діти розповіли про кожного з них: від особи казкаря, від особи самого героя, від іншого казкового героя.

Вихователь показував дітям, що в «чарівній скриньці» сховалися герої цієї казки з різних видів театру, він по черзі демонстрував героїв лялькового, настільного, театру на фланелеграфі й запитував, чим відрізняються ці герої. Діти мали назвати різні види театру й пояснити особливості різних ляльок.

Після цього дітям було запропоновано зіграти казку. Було проведено жеребкування. Кожна підгрупа розігрувала казку, використовуючи театр на фланелеграфі, ляльковий чи настільний театри. Дітям було надано дитячі музичні інструменти, фонограми народних мелодій для представлення казки.

Потім відбувався самостійний розіграш сюжету казки дітьми, підготовка вистави й показ казки глядачам. Приклади інших творчих завдань, які стали основою нашого дослідження, наведено в параграфі 2.2., у якому описаний формувальний етап педагогічного експерименту.

Вважаємо, що інформативною була також проектна методика «Вернісаж». Для цієї діагностики було використано предмети традиційних народних промислів (гончарство, петриківський розпис, вишивку, писанкарство, ляльку-мотанку). Основними методами цієї діагностики були гра, бесіда, запис дій і відповідей дитини.

На початку дітям було запропоновано допомогти організувати «Вернісаж» – виставку предметів народних традиційних промислів. Кожен вихованець мав можливість вибрати із запропонованих предметів ті, які пов'язані з вивченими раніше народними промислами. Вибір кожної дитини колективно обговорювався, зайві предмети забирали. Потім за бажанням дитина ставала «екскурсоводом» на вернісажі, а педагог та інші діти – глядачами.

Екскурсовод мав представити свій предмет народного промислу й розповісти про нього так, щоб глядачі захотіли придбати цей виріб (назва промислу, його характерні ознаки тощо). На завершення, після вивчення народних промислів, дітям запропонували організувати виставку власних робіт. Дошкільник мав самостійно придумати й технічно відтворити кілька виробів за мотивами традиційних народних промислів (3–5) на рівні кольору,

композиції, матеріалу. Це міг бути й малюнок представлених народних промислів на окремих аркушах паперу, який імітує гончарство, петриківський розпис, вишивку, писанкарство тощо.

Наприклад, під час підготовки до виконання проєкту «Готуємося до Великодня» діти ознайомилися з різними видами традиційних народних промислів, вивчили їхні характерні особливості. Після цього вони із задоволенням брали активну участь у грі «Вернісаж», де розповідали про особливості писанкарства, про український рушник. Діти з захопленням демонстрували крашанки, писанки, які були розписані разом із батьками вдома чи зроблені власноруч.

Проведення цього діагностичного дослідження дало змогу виявити такі якісні зміни: у цілому знання видів, назв і характерних особливостей традиційних народних промислів у дітей дошкільного віку перебувають на середньому рівні; труднощі в дітей викликало створення оригінального художнього виробу з використанням засобів художньої виразності (кольору, форми, композиції). Найбільші труднощі діти відчували, коли описували зміст і задум своєї роботи в цікавій і різноманітній формі: найчастіше їм було недостатньо наявного лексиону. Водночас отримані результати свідчать, що в дітей значно підвищився рівень спостереження та сприйняття творів народного мистецтва, зріс інтерес до народних промислів загалом, до процесу створення нових художніх виробів. Діти стали більш творчо підходити до вибору художніх засобів для створення художніх виробів.

3.2. Хід експериментальної роботи

Сформульовані теоретичні положення стали вихідними для розв'язання завдань нашого дослідження. Визначення ефективності розробленої нами моделі формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості здійснено шляхом експериментальної перевірки.

На підставі аналізу результатів констатувального експерименту ми

розробили програму формувального етапу експерименту, метою якого було підвищити рівень сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості.

Освітній процес у контрольній групі здобувачів дошкільної освіти відбувався за традиційною методикою, передбаченою навчальним планом, а в експериментальній групі в освітній процес було втілено обґрунтовані нами педагогічні умови формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості.

У процесі роботи з дітьми експериментальної групи ми активно використовували твори народного мистецтва як дидактичний матеріал. Опишемо хід проведення експериментальної роботи на прикладі розвитку мовленнєвої діяльності під час ознайомлення з фольклорними творами.

Літературний розвиток дошкільника в педагогіці розглядають як процес якісних змін у сприйнятті, інтерпретації художніх текстів та здатності до відображення літературного досвіду в різних видах дитячої діяльності.

Складовою літературної освіти й виховання, з одного боку, є навчальний матеріал, з яким має ознайомитися дитина під час розв'язання завдань мовленнєвого, пізнавального, соціально-комунікативного та художньо-естетичного спрямування. Інша сторона літературної освіти й виховання – це формування вміння уявити словесні картини, побачити обстановку, дії героїв, їхню зовнішність, вчинки, взаємини тощо.

Сприйняття та інтерпретація художнього твору характеризується емоційною, інтелектуально-пізнавальною, образною, мовною активністю дитини, тобто її ставленням до художнього твору. Бачення художнього твору відрізняється в дітей різних вікових категорій.

Так, наприклад, технологія роботи з казкою з дітьми старшого дошкільного віку передбачає такі етапи: розповідь або прослуховування казки; розгляд ілюстрацій; емоційний аналіз казки: пропозиція пригадати й розповісти найсмішніший (сумний, страшний) епізод; опорні питання; постановка проблемних запитань (аналітичного характеру); знаходження

конкретних слів, мовних особливостей жанру (епітетів, порівнянь); малювання казки; словесні замальовки (діти розповідають, які картинки вони намалювали б до казки); гра-драматизація, етюди-перевтілення; інсценування казок (Поніманська, 2008, с. 170).

Формування зв'язного мовлення є одним із важливих завдань розвитку дітей дошкільного віку. Ми у своїй роботі застосовували методику навчання дітей переказу народних казок за допомогою карток В. Проппа (додатки Д).

В. Пропп займався вивченням народних казок, був відомим філологом, фольклористом. У своїй праці дослідник розділив казку на двадцять вісім функцій. Ці функції можна уявити у вигляді карток зі схемами (Маринченко, 2020, с. 38).

За допомогою картки дитина легко запам'ятовує сюжет, що в подальшому полегшить його переказ і сприятиме створенню власної казки.

Робота з картками В. Проппа передбачає кілька етапів. На першому етапі відбувається знайомство дітей із казкою: з'ясовуємо її відмінність від інших жанрів, визначаємо сюжет казки. На другому етапі аналізуємо картки у процесі гри з дітьми. («Чарівні імена», «Хто розумний (хто вродливий, хто добрий, хто злий)?», «Хороший – поганий» тощо). На третьому етапі читаємо казку й розбираємо її за допомогою карток. Для початку ми підбирали невеликі казки, використовували невелику кількість карток (5–8 карток). Поступово обсяг казки збільшували, додавали інші картки. На четвертому етапі діти, опираючись на картки В. Проппа, переказували казку. На п'ятому етапі дошкільники самі намагалися створювати казку за допомогою карток В. Проппа: дитина може сама обрати героя (варто звернути увагу на те, що героєм можна зробити як доброго, так і злого персонажа, наділивши його позитивними якостями); можна змінити місце дії, придумати щось своє; можна наділити чарівними властивостями предмет зі своєї казки.

За допомогою карток В. Проппа грали в сюжетно-рольову гру «Репортер», коли дитина презентувала власну казку, могла вислухати думку інших.

Використання такого методу вчило дітей не тільки визначати жанр твору, а й запам'ятовувати послідовність подій та розуміти основний зміст казки. Така методика вивчення народних казок сприяла й мовному розвитку, а саме: стимулювала розвиток граматичної складової, сприяла розвитку зв'язного мовлення, збагаченню лексики, удосконалювала вміння розповідати; збагачувала творчий потенціал дітей дошкільного віку. Уміння розповідати казку готувало дитину до подальшої успішної участі в театралізованій творчій діяльності.

У Базовому компоненті дошкільної освіти (2021) зазначено, що ігрова діяльність є провідною діяльністю дитини дошкільного віку – «...принцип навчання має здійснюватися через гру як наскрізний вид діяльності у взаємодії з дитиною» (Базовий компонент дошкільної освіти, с. 33).

У своїй роботі ми акцентували увагу на дитячій театралізованій діяльності як різновиді художньої діяльності, що інтегрує в собі літературну, музичну й образотворчу діяльності, а також творчу сюжетну гру, яка існує в самостійному ігровому досвіді дитини.

У такому контексті гра починає виконувати функції театральної-ігрової діяльності, яка поєднує художній та ігровий компоненти. В іграх-виставах в особах за допомогою виразних засобів розігрували народні казки. Вважаємо, що це особлива форма організації діяльності дитини, адже відбувається «проживання» дитиною різних ситуацій, коли вона демонструє власне ставлення до подій.

Із дітьми експериментальної групи проводили театралізовані ігри, які можна розділити на дві групи: ігри-драматизації та режисерські театралізовані ігри. Ігри-драматизації – це ігри, у яких дитина виконує роль «артиста», самостійно створює образ за допомогою засобів вербальної й невербальної виразності. Ці ігри регламентовані контекстом народної казки, можуть проводитися як без глядачів, так і бути складовою концертного виконання.

Діти з особливим зацікавленням брали участь в іграх-драматизаціях, зокрема таких: іграх-імітаціях літературних персонажів, іграх-діалогах на

основі тексту, інсценуванні народної казки, постановці вистав, іграх-імпровізаціях із розігруванням сюжету без попередньої підготовки. Розглянемо ці ігри детальніше.

Тематика і зміст ігор-імітацій відображала зрозумілі дітям явища, знайомі образи тварин і птахів, дії людини. Ці ігри спрямовані насамперед на засвоєння виразних жестів і рухів. Під час проведення ігор-діалогів діти з задоволенням розігрували діалоги персонажів українських народних казок.

Ігри-інсценізації – це вид самостійної художньої діяльності дітей, який полягає в розігруванні епізодів казки у вигляді п'єси. Важливо, щоб «написання п'єси» відбувалося разом із дітьми. Вихователь спочатку розповідає казку, наприклад: «Посадив дід ріпку. Виросла ріпка велика-превелика. «Виросла ріпка великою-превеликою», – дивувався кожний. Тягне-потягне дід, витягнути не може...».

Діти разом з вихователем обговорюють, якою була ріпка (великою, круглою, жовтою, з корінцем, з хвостиком, достиглою, корисною, хрусткою тощо). А потім працюють над сценарієм для інсценізації: «Що саме могла сказати ріпка, коли дід її не витягнув?» («Я ще не виросла!», «Не піду!», «Не впораєшся, діду, сам! Поклич помічників!»). Таким чином створювався драматичний сюжет: відбувалася інтерпретація, переосмислення класичного сюжету. У казці можуть з'явитися різні «ріпки, дідусі, бабусі» та інші персонажі, що дає можливість програти казку «на новий лад» і задіяти в якості акторів усіх дітей групи.

Гра-інсценізація була побудована на основі сценарію, що був написаний заздалегідь. Завдання дошкільників полягало в тому, щоб імпровізувати, при цьому можна було імпровізувати не тільки текст, а й сценічні дії. Виникнення в дошкільників різних творчих пропозицій свідчить про розвиток творчої уяви.

Вистави за творами – це та художньо-творча діяльність, у процесі якої діти стають справжніми артистами, адже відбуваються репетиції, учасники продумують оформлення вистави: декорації, реквізит, костюми, музичне та

художнє оформлення тощо.

Ігри-імпровізації – це особливий вид творчості, коли продумують, як зіграти роль безпосередньо у процесі виконання. Наприклад, необхідно розіграти історію, у якій мама-жаба ловить комара і вмовляє жабеня його з'їсти. Проте жаби не вміють говорити, як люди, тому дітям доводиться на «мові жаб» («ква-ква») розігрувати діалог. Акцент зміщується на передачу образу за допомогою засобів вербальної та невербальної виразності: інтонації, міміки, жесту.

Отже, завдання педагога в театралізованих іграх полягає в тому, щоб підтримувати прагнення дітей самостійно шукати вербальні й невербальні виразні засоби для створення образу. До прикладу:

- добираємо інтонацію герою: «Побачив дівчинку веселий / сумний / сердитий ведмідь»;

- добираємо міміку: «Добрий, веселі / сумні / здивовані пташенята!»;

- добираємо жест: «Ведмідь не вмів говорити, як люди. Як би він сказав без слів: «Іди сюди, дівчинко! / Іди звідси!». Або: «Ведмідь, ти мед любиш? А бджіл?»;

- добираємо поставу: «Хто зможе встати так, щоб ми зрозуміли, що це веселий ведмідь? Що він зажурився, злякався, розсердився .. »;

- добираємо ходу: «Хто зможе пройтись, щоб ми зрозуміли, що це веселий ведмедик? Сумний ведмедик? Що злякався?».

Поділяємо думку Шинкарук Т. Ю. та Руденко Л. С. (2009), що в роботі з дошкільниками «На ранніх етапах онтогенезу введення предметів у ігрову ситуацію є одним із показників зародження творчості» (с. 93) доцільно застосовувати методи і прийоми Дж. Родарі, автора праці «Грамматика фантазії: введення в мистецтво придумування історій» (Gianni Rodari, 2021. р. 148).

Ми активно використовували прийом «перебріхування казки», коли змінювали характеристики й головних персонажів казок. Наприклад, заєць ставав сильним, а ведмідь – слабким. Дітям дуже сподобався метод «салат з казок», коли в одній казці зустрічаються герої з різних народних казок.

Наведемо приклад такої казки-імпровізації. Дітям необхідно не тільки навчитися імпровізувати на тему казок, а й уміти відтворити образи персонажів за допомогою міміки, жестів, рухів, інтонаційно-образного мовлення, пісні, танцю. Необхідно підібрати декорації, костюми, музичний супровід. У такій роботі важливо навчитися узгоджувати власні дії з діями партнерів.

Важливою, на нашу думку, є фабула цієї гри. Наприклад, вихователь повідомляє дітям: «Сьогодні до нас прийдуть гості. Вони почули, що в нашому дитячому садочку є свій театр і дуже захотіли побувати на виставі. Часу до їхнього візиту залишається обмаль, отож давайте подумаємо, яку казку ми покажемо гостям».

Пропонуємо розглянути ілюстрації до казок «Теремок», «Колобок», «Лисиця та Вовк» тощо. Усі ці казки знайомі дітям і гостям. Необхідно об'єднати всіх героїв у новій казці, яку діти створять самостійно. Потрібно створити новий сюжет: продумати, які дії будуть відбуватися на початку казки, у її основній частині, наприкінці. Необхідно обрати головних героїв і продумати послідовність подій, які з ними відбуваються. Найцікавішу колективну версію беруть за основу.

Вихователь проводить жеребкування за допомогою жетонів, на яких позначені виконавці ролей, гримери й художники, що створюють костюми, музиканти-оформлювачі, художники-декоратори. Потім відбувається підготовка вистави. Інсценізація такої казки-імпровізації поєднує різноманітні види художньо-естетичної діяльності, а саме: музичну, театральну-ігрову, мовну й образотворчу.

Ми вважаємо, що ефективною в закладах дошкільної освіти є інтегрована робота, у якій поєднано різноманітні види художньо-естетичної діяльності. Головна мета такої діяльності полягає в тому, щоб розвивати дитину цілісно, у взаємозв'язку інтелектуальної й чуттєвої сфери.

Так, у процесі розвитку мовленнєвої діяльності, під час вивчення фольклору діти можуть займатися образотворчою діяльністю, створювати

зображення, в основу якого покладено словесний образ. Важливо, щоб дитина за словом побачила образ, а потім утілила його образотворчою мовою, змогла передати своє ставлення до нього. Намалювати своє бачення почутого можна й на основі музичного твору, наприклад, народної пісні. Ступінь естетичного сприйняття музики залежить від розуміння мови цього мистецтва. Безумовно, розуміння й естетичний відгук на художній образ у будь-якому виді мистецтва ґрунтується на безпосередньому пізнанні навколишнього світу. Чим багатшим є це пізнання, чим яскравішими є уявлення дітей про такі явища, тим багатшими і яскравішими будуть образи, уявлення та почуття від сприйняття казок, народної музики.

Саме тому методика вивчення такого твору є двоетапною: спочатку необхідно забезпечити глибоке естетичне сприйняття дітьми літературного (музичного) образу на основі безпосередніх вражень від подібних явищ у житті. Для цього на початку необхідно в цікавій формі «пожвавити» враження, пригадати, про що йдеться в казці, хто є головними героями, які їхні характеристики, які найбільш цікаві моменти народного твору. Після цього етапу необхідно забезпечити формування образотворчого уявлення на основі сприйняття й аналізу самого художнього образу.

Корисними для естетичного розвитку дітей також є організовані розважальні заходи, які поєднують різні види народного мистецтва, адже для їх проведення добирають різноманітний матеріал (літературний, музичний, образотворчий тощо) певної тематики. Такі розважальні вечори приносять дошкільникам радість, залучають їх до національної культури, виховують естетичні почуття.

Вважаємо, що ефективною для формування основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості є проєктна діяльність, яка відповідає основним принципам дошкільної освіти, що визначені Державним стандартом. Технологія проєктного навчання враховує специфіку дошкільної освіти: відсутність жорсткої предметності, інтегрований зміст, що враховує особливості пізнавальних інтересів дітей

дошкільного віку.

Творчі проекти для дітей дошкільного віку планують як тематичну, інтегровану, захоплюючу ігрову діяльність. Інтегрований підхід сприяє розвитку мовленнєвої, пізнавальної активності, ритмічного слуху, творчих здібностей, навичок спілкування, емоційного світу дитини.

Діти використовують слово, рух, пантоміму, гру, казку, театр, тобто ті методи роботи, які відповідають дошкільному вікові. У процесі проектної діяльності творчість дитини може виявлятися в найрізноманітніших творчих продуктах (табл. 3.3).

Таблиця 3.3.

Продукти творчої діяльності дітей дошкільного віку у процесі театралізованої діяльності

<i>Види імпровазації</i>	<i>Творчий продукт</i>
Музична	Придумування музичних мелодій, музично-ритмічних рухів або звукового супроводу тощо.
Мовна	Пошук емоційно-образних визначень характеру, передача змістового значення через інтонаційну виразність: радісно, тривожно, сумно, злякано тощо.
Пластична	«Пластичне інтонування», передача образу в характерних рухах.
Образотворча	Створення елементів костюмів для акторів, декорацій, ілюстрацій, оформлення афіші, програми тощо.

У процесі проектної діяльності в дітей дошкільного віку розвивається творча уява, критичне мислення, формуються комунікативні вміння, пізнавальні дослідницькі навички, здатність до виявлення проблем і пошуку способів їхнього розв'язання. Навчання в такому форматі сприяє також розвитку творчості дошкільників, формує вміння орієнтуватися в інформаційному просторі, спрямоване на самостійну діяльність дітей – індивідуальну, парну, групову.

Педагоги у процесі роботи над проектом як формою спільної діяльності дітей і дорослих мають підійти до його організації цікаво, творчо, продуктивно, що в сучасному суспільстві є досить актуальним. Робота над проектом дає змогу сформувати активну життєву позицію дитини, а також учить продуктивно взаємодіяти з дорослими й однолітками.

Особливість проектної діяльності полягає в тому, що в освітньому процесі закладу дошкільної освіти вона має характер співробітництва, у якому беруть участь діти та педагоги, а також долучають батьків та інших членів родини. Застосування методу проекту робить освітню систему закладу дошкільної освіти відкритою для активної участі батьків.

Підґрунтям для виконання проектних завдань стало стимулювання інтересу дітей до художньо-естетичної діяльності. Вивчаючи особливості організації проектної діяльності, дослідники вважають, що вона сприяє ціліснішому засвоєнню матеріалу, формуванню умінь і навичок планування, а згодом і практичного застосування матеріалу, розвитку проектних умінь і навичок, формуванню творчих здібностей.

У процесі організації проектної діяльності педагог виступає в ролі проектувальника (проектуює основні етапи роботи), фасилітатора-консультанта (спонукає до самостійного пошуку завдань і способів їхнього розв'язання, до осмислення нової інформації, ставить питання дослідницького характеру, створює доброзичливу атмосферу), координатора (аналізує напрями пошуку, виконує організаторські функції).

У процесі організації проектної діяльності дошкільники не залишалися пасивними слухачами й виконавцями, а ставали активними дослідниками, що уможливило досягнення високих результатів у розв'язанні проектних завдань та сприяло самоорганізації, самоконтролю та самокорекції. Відзначимо, що велику підтримку у виконанні проектних завдань надали батьки дітей: від участі у визначенні теми проекту до реалізації спільного задуму.

Організація проектної діяльності на основі інформаційно-комунікаційних технологій передбачала їх використання під час підготовки і

розв'язання проєктних завдань. Ці технології спрямовані на посилення мотивації, активізацію розумової діяльності здобувачів дошкільної освіти, підвищення ефективності засвоєння матеріалу.

Так, наприклад, з метою ознайомлення з декоративно-ужитковим мистецтвом ми провели заочну екскурсію Національним музеєм українського народного декоративного мистецтва, Міжнародним музеєм української вишивки. Під час підготовки проєкту, присвяченого святкуванню Пасхи, було проведено віртуальну он-лайн екскурсію музеєм писанкового розпису (<https://www.youtube.com/watch?v=IWQlhxxP9fU>).

Працюючи над проєктним завданням, здобувачі дошкільної освіти проходили чотири етапи: занурення у проєктну діяльність, організація діяльності, реалізація діяльності, презентація отриманих результатів. На першому етапі роботи над проєктом перед дітьми ставили певну проблему, яка спонукала інтерес до теми дослідження, розв'язуючи яку самостійно або за підтримки вихователя та своїх друзів вони отримували знання. На наступних етапах проєктної діяльності дошкільники пробували себе в різних ролях, наприклад: актора, сценариста, художника, декоратора тощо. Після презентації своїх робіт обмінювалися враженнями й оцінювали результативність власної діяльності. Важливу роль в організації проєктної діяльності відіграли батьки, беручи активну участь у підготовці й розв'язанні проєктних завдань.

У своїй роботі ми реалізовували проєкти різних напрямів, наприклад: присвячені українській народній казці, обрядовим народним святам, відомим народним промислам (додатки Е, Ж, З, К, Л). У проєктній діяльності активно використовували інформаційно-комунікативні технології. В ігровій формі дітям пропонували новий матеріал, який супроводжувався рухом, звуком, мультиплікацією, що відповідає наочно-образному мисленню дошкільників.

Проєктні завдання, присвячені народним святам, є особливо актуальними, оскільки вони відіграють суттєву роль у залученні дошкільників до духовних, художньо-естетичних цінностей народної культури, виховують

у дітей патріотичні почуття. Відбувається ненав'язливе залучення дітей дошкільного віку до культурної спадщини свого народу. Народні свята дають змогу дітям та дорослим із різними інтересами долучитися до активної діяльності, сприяють вихованню всебічно розвиненої особистості, розвитку взаємин в колективі, формують позитивне ставлення до життя. Фольклорні свята сьогодні є своєрідною формою художньо-естетичного самовираження і збагачення особистості.

Так, проводячи свято «Масляна», ми прагнули ознайомити дітей із народними обрядами зустрічі весни і проводів зими. Перед проведенням цього заходу з дітьми було проведено підготовчу роботу на заняттях. Ми ознайомили дітей з картиною, на якій був зображений обряд Масляної. Разом із вихованцями охарактеризували її. Діти звернули увагу, що на картині художник зобразив один із днів масляного тижня. Він дуже гармонійно передав красу цього свята. Картина захоплює своєю широтою, розмахом, радісними фарбами: небо синє, з золотими й рожевими хмарами; куполи церков одягнені у снігові шуби й шапки; герої везуть назустріч один одному сані, обличчя людей рум'яні, переливаються на сонці мідні бляшки збруї; блищать пружні, сильні спini коней, бадьоро, весело і жваво біжать по заметах діти. Сліди на снігу, дерева у снігових заметах...

Потім із дітьми провели бесіду: Який настрої створює ця картина? Які зимові забави зобразив художник на картині? Як художник передає красу природи? Як прикрасили зимове місто? Опишіть церкви на задньому плані картини.

Разом із батьками готували театралізовану виставу з казковими героями. Діти також брали участь у народних іграх. На музичних заняттях дошкільники задалегідь учили народні пісні, які виконували під час театралізованого дійства. Ми дійшли висновку, що саме на таких заходах дошкільники мають можливість реалізувати свій творчий потенціал, продемонструвати творчі здібності і таланти, навчитися спілкуватися з однолітками.

Варто відзначити, що ретельно проведена підготовка фольклорних свят – одна з умов успішного їх проведення. Під час проведення таких свят діти мають відчутти свою причетність до народного свята. Це має проявлятися в усьому: у костюмах персонажів, в оформленні залу, в особливому емоційному настрої колективу, в організації різноманітної дитячої діяльності.

У процесі підготовки до свята ми разом із дітьми прагнули вивчити місцеві традиції, звичаї, ігри, щоб використати їх під час проведення святкового заходу. Наприклад, під час підготовки до святкування Пасхи цікавою була розповідь одного дідуся про Барську кераміку, про її роль у гончарній спадщині Поділля.

Ми звернули увагу, що емоційність сприйняття матеріалу дітьми посилюється завдяки активній участі дорослих, адже свято – це чудова нагода поспілкуватися з близькими, зайнятися спільною цікавою справою, відбувається трансляція досвіду старшого покоління молодшому.

Під час проведення свят православного календаря («Хрещення», «Різдво», «Великдень») ми не акцентували увагу на православних традиціях українського народу, а тільки знайомили вихованців із традиціями святкування.

Дошкільники дізнавалися про сімейно-побутові традиції та обряди, про народні пісні й танці, промисли й ремесла, загадки і прислів'я. На жаль, не можна не відзначити, що в багатьох сім'ях спостерігається послаблення зв'язків між поколіннями. Це призводить до втрати традицій, які і є основою культурного життя людського суспільства.

Цікавою формою роботи в контексті виконання проєктів, на нашу думку, була «презентації сім'ї». Представники сімей підготували не тільки виставку сімейних фотографій, а й розказали про традиції, які передаються від одного покоління до іншого, презентували хобі членів родини, підготували виставку спільних робіт дітей і дорослих членів сім'ї. Також провели майстер-клас із виготовлення ляльки-мотанки.

У контексті виконання проєкту, присвяченого святкуванню Пасхи, відбувалася конференція, у якій взяли участь і діти, і батьки. Діти представили різнобічну, доступну їхньому віку інформацію, зокрема вони мали зацікавити не тільки своїх однолітків, а й дорослих. Дошкільники й батьки обирали теми «доповідей», з якими виступили. Після виступів присутні могли поставити питання доповідачам. Така форма роботи, на нашу думку, розширила кругозір дітей, допомогла збагатити їх знаннями, окрім того всі присутні отримали позитивні емоції.

Одним із продуктів проєктного завдання, присвяченого святкуванню Пасхи, стало створення дитячої книжечки (додаток М).

Результатом виконання одного з проєктів був створений лепбук. У процесі створення лепбуку збирають інформацію за певною темою, що допомагає дітям закріпити й систематизувати вивчений матеріал. Ми працювали над лепбуком, що був присвячений українській народній творчості. У ньому містилися ілюстровані українські прислів'я і приказки, загадки, словесні ігри на основі усної народної творчості, а також було подано інформацію про українські народні традиції та народні промисли. Вважаємо, що використання лепбуку на заняттях із дітьми дошкільного віку сприяє поповненню й активізації словникового запасу здобувачів освіти, сприяє розвитку зв'язного мовлення, учить грамотно висловлювати власні думки. У роботі над створенням лепбуку дітям допомогла авторська гра «Моя країна – Україна» (додаток Н).

Робота над проєктами уможливила висновок, що ефективність педагогічного впливу залежить від активності самої дитини: чим активнішою є дитина, чим більше вона залучена в цікаву для себе діяльність, тим кращим є результат.

Варто наголосити, що успішній реалізації нашої проєктної діяльності допомагає те предметно-просторове середовище, у створенні якого активну участь беруть батьки. Вони активно допомагають у виготовленні атрибутів,

костюмів для театралізованих постановок, беруть участь у підготовці музичного супроводу.

Вдалим, на нашу думку, був довготривалий проєкт, у якому батьки та педагоги разом із дітьми долучилися до створення музею народної культури в дитячому садочку. Сьогодні взагалі намітилися тенденція створення музеїв, міні-музеїв, тематичних музейних експозицій у закладах дошкільної освіти й загальноосвітніх навчальних закладах.

Культурно-освітній простір дитячого музею стає розвивальним середовищем для засвоєння культурно-мистецької спадщини, а засоби музейної педагогіки емоційно та інтелектуально збагачують цей освітній процес. Практика свідчить: комплексне засвоєння художньої спадщини народної культури в усіх її видах і жанрах – усній поетичній творчості, музичному, танцювальному, декоративно-ужитковому мистецтві – може бути забезпечене засобами музейної педагогіки.

Крім того, засоби й методи музейної педагогіки допомагають імплементувати культурну спадщину в систему освіти, подолати розрив між освітою й культурою, інтелектуальним і моральним розвитком особистості.

За визначенням І. Довжук (2008), музейна педагогіка є «...галузь наукового знання і побудованої на його основі науково-практичної діяльності сучасного музею, орієнтованої на передачу культурного досвіду через педагогічний процес в умовах музейного середовища...» (Довжук, 2008, с. 157). В умовах музейного середовища педагогічна діяльність представлена синтезом виховання, навчання й розвитку, вона «...орієнтована на естетичне виховання, художню освіту і творчий розвиток особистості» (Кузьменко, 2013, с. 103). Сучасна музейна педагогіка розвивається в руслі проблем музейної комунікації і спрямована насамперед на розв'язання завдань активізації творчих здібностей особистості. Проте музеї, які працюють із дітьми дошкільного віку, або музеї, які створені в закладах дошкільної освіти, мають специфіку, використовують спеціальну методіку, яка враховує особливості педагогічного спілкування з дитиною.

Коли створювали музей українського народного побуту, враховували такі особливості дитячого музею:

- музей адресований дітям і має бути цікавим для них;
- експозиції музею в закладі освіти мають бути емоційно привабливими для дітей;
- діти – не пасивні глядачі, а активні учасники або співучасники музейного дійства;
- музейні експозиції мають бути інтерактивними, щоб дошкільники могли порівнювати, розглядати, досліджувати експонати;
- музей є синтезом усіх видів дитячої діяльності, надає можливості для вияву творчої ініціативи;
- основними методами роботи в дитячому музеї є ігрові методи, «музейні ігри», які насичують дитячу фантазію образами історичної епохи, ігри-драматизації, що поглиблюють емоційні переживання дошкільників, народні ігри, дидактичні ігри тощо.

Музей розповідає дітям про культуру й історію мовою предметів та символів, тому завдання музейної педагогіки полягає в необхідності продемонструвати прихований зміст предметів, експонатів, відтворити колорит епохи, емоційно долучити дитину до культурної спадщини і, як наслідок, викликати її інтерес, повагу до історії й культури предків. Кожна експозиція дитячого музею має свою мету, її експонати мають зацікавити дошкільників, а показником цього інтересу є відображення вражень у вільній творчій діяльності.

Так, наприклад, педагогічний колектив комунального закладу «Дошкільний навчальний заклад №1 Вінницької міської ради» «Слов'яночка» створив дитячий музей, який став етнокультурним, художньо-естетичним та дозвіллевим осередком закладу, в освітньому просторі якого поєднуються гра й майстерня, заняття й театр, екскурсії та пізнавальна діяльність. У музеї зібрано предмети українського побуту: піч, чавунець, рогач, самовар, глиняний і дерев'яний посуд, українські народні костюми, вишиванки,

розшиті візерунками рушники, вироби декоративно-ужиткового мистецтва, якими прикрашали будинки в давнину, різні види ляльок-мотанок.

Матеріали музейної експозиції дають змогу педагогам долучати дітей до цінностей традиційної культури, цьому також сприяє використання всіх видів фольклору (казки, пісеньки, прислів'я, приказки тощо).

За участю батьків у групі створено куточок із різними видами театрів, зібрані відеоматеріали українських народних казок, створено альбоми «Український костюм», «Народні промисли», куточок українського традиційного побуту, що уможливило долучення дітей до художньо-естетичних цінностей минулого.

Засоби музейної педагогіки допомагають розширювати кругозір дітей, розвивати їхні пізнавальні, дослідницькі здібності, виховувати почуття патріотизму, толерантності, повагу та інтерес до історії, традицій свого народу, до цінностей культурно-мистецької спадщини. Відкриттю музею передувала систематизація творів мистецтва, народно-прикладної творчості і справжніх етнографічних реалій, які були в дитячому садочку, а також підвищення професійної підготовки педагогів із музейної педагогіки.

Еле Хохстат та Анемарі Велс Гейн (2015) зазначають, що ознайомлення з музейною педагогікою проходить в «...декілька етапів: ознайомлення з новим матеріалом, дидактичні ігри та невеликий майстер-клас. Такий принцип дозволяє утримувати увагу дітей та підвищує їхній інтерес до музейних заходів. На наш погляд, така система певним чином враховує теорію навчання Девіда Колба з урахуванням вікових особливостей вихованців ДНЗ, оскільки поєднує "чергування концептуалізації досвіду, умоглядного спостереження, абстрактної концептуалізації та активного експериментування" (с. 96).

Аналіз практичного досвіду використання інтерактивних форм музейної педагогіки, зокрема сімейних екскурсій, дав змогу дійти висновку, що вони значною мірою гарантують позитивну динаміку особистісного розвитку дитини, її художньо-естетичного виховання.

Методика реалізації педагогічних умов формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості була використана нами як дидактичний матеріал в процесі викладання дисципліни «Методика проведення занять з народознавства» для студентів ступеня вищої освіти «бакалавр» галузі знань 01 Освіта / Педагогіка, спеціальності 012 Дошкільна освіта (додатки М).

Протягом усієї дослідно-експериментальної роботи проводився збір і аналіз даних про формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості. Їх зіставлення й перевірка, синтез основних висновків і узагальнень відбувалися на етапі узагальнення та обговорення результатів експерименту, що буде охарактеризовано в наступному параграфі дослідження.

3.3. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості

Визначення актуального рівня сформованості основ художньо-естетичної культури здобувачів дошкільної освіти засобами народної творчості у традиційних умовах освітнього закладу було завданням констатувального етапу нашого дослідження. На цьому етапі педагогічного експерименту було задіяно 299 дітей дошкільного віку (148 – контрольна група і 151 – експериментальна група), 43 вихователі, а також батьки вихованців старшої групи, які брали участь в експериментальній роботі.

Проаналізуємо результати констатувального етапу дослідження за кожним із виділених критеріїв (когнітивно-пізнавальним, емоційно-ціннісним, діяльнісно-творчим) рівнів сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості (високого, середнього, низького).

Результати констатувального етапу дослідно-пошукової роботи відображені в таблицях 3.4.–3.11. Результати початкової діагностики

сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості за емоційно-ціннісним критерієм свідчать про вияв більшою мірою середнього рівня (68,9% респондентів КГ і 64,9% – ЕГ), значну групу склали дошкільники з низьким рівнем (23,2% респондентів КГ, 25% – ЕГ), високий рівень продемонстрували 7,9% – респондентів КГ, 10,1% – ЕГ (табл. 3.4.).

Наочно початковий рівень сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості за емоційно-ціннісним критерієм показано на рис. 3.1.

Таблиця 3.4

Початкова діагностика сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості за емоційно-ціннісним критерієм

Рівні	високий (кількість респондентів, %)		середній (кількість респондентів, %)		низький (кількість респондентів, %)	
	n	%	n	%	n	%
Експериментальна група	15	10,1	96	64,9	37	25
Контрольна група	12	7,9	104	68,9	35	23,2

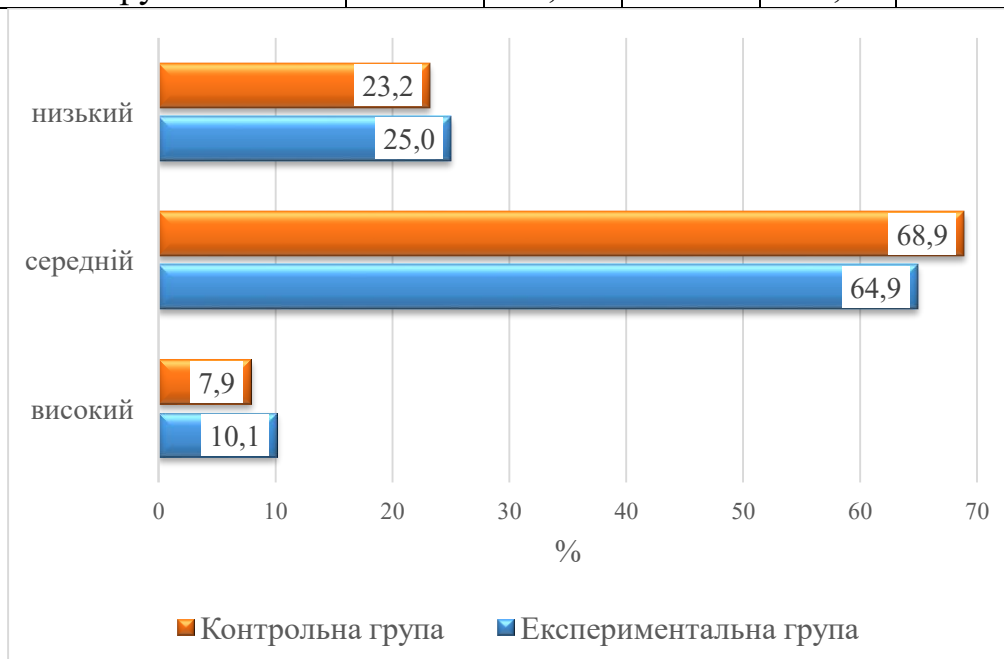

Рис. 3.1. Початкова діагностика сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості за емоційно-ціннісним критерієм, %

У контексті вивчення когнітивно-пізнавального критерію на констатувальному етапі експерименту низький рівень продемонстрували 17,9% респондентів КГ і 20,3% – ЕГ, середній рівень у дошкільників КГ групи – 74,2%, а ЕГ – 73,6%; високий рівень – у 7,9% респондентів КГ і 6,1% – ЕГ (таблиця 3.5.).

Таблиця 3.5.

Початкова діагностика сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості за когнітивно-пізнавальним критерієм

Рівні	високий (кількість респондентів, %)		середній (кількість респондентів, %)		низький (кількість респондентів, %)	
	n	%	n	%	n	%
Експериментальна група	9	6,1	109	73,6	30	20,3
Контрольна група	12	7,9	112	74,2	27	17,9

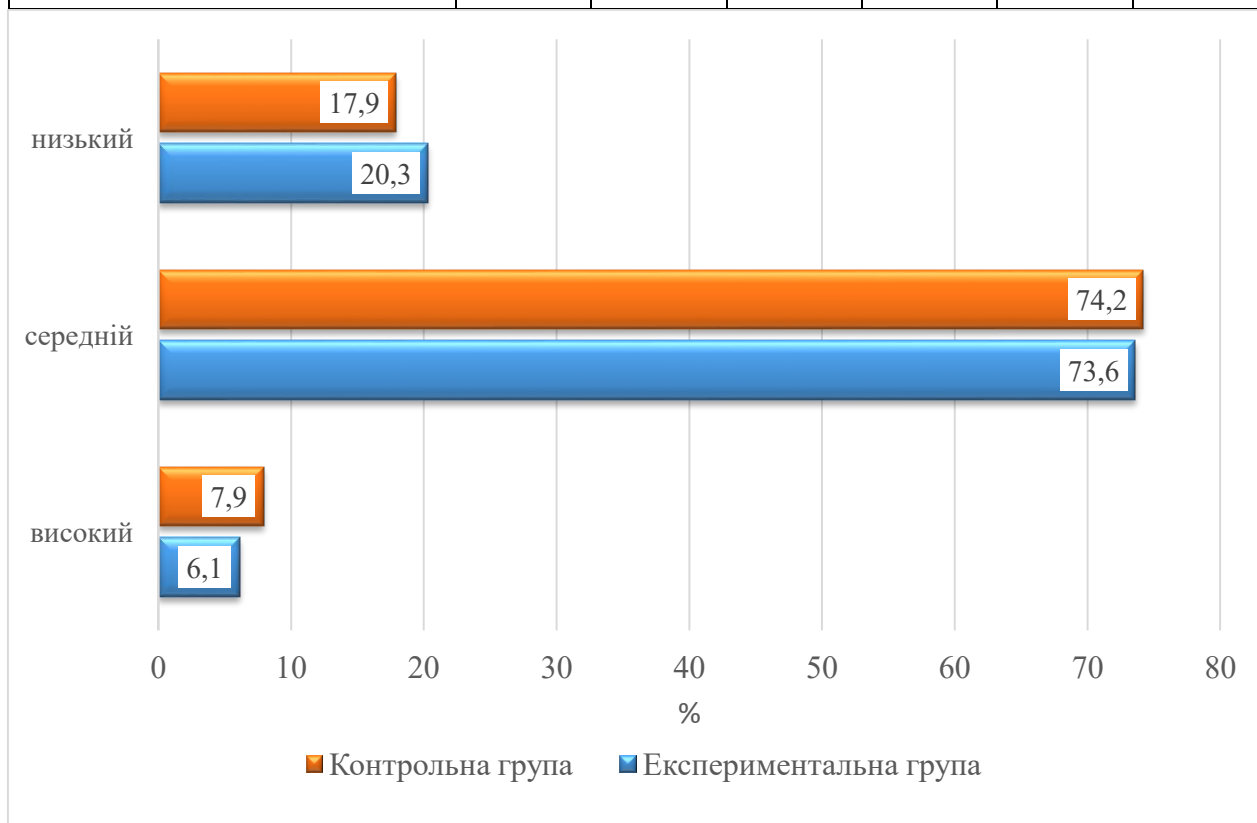

Рис. 3.2. Початкова діагностика сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості за когнітивно-пізнавальним критерієм, %

Із гістограми (рис. 3.2) видно, що серед респондентів експериментальної й контрольної груп на середньому рівні перебуває майже однакова кількість дітей дошкільного віку. Отже, у здобувачів дошкільної освіти є значні резерви для підвищення сформованості основ художньо-естетичної культури засобами народної творчості за когнітивно-пізнавальним критерієм.

Наступним критерієм сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості є діяльнісно-творчий критерій. У контексті його вивчення виявлено, що на констатувальному етапі експерименту за діяльнісно-творчим критерієм продемонстрували низький рівень 13,9% респондентів КГ і 10,1% – ЕГ, середній рівень – у 72,2% респондентів КГ і 77,7% – ЕГ, високий рівень – у 13,9% респондентів КГ і 12,2% – ЕГ (табл. 3.6).

Таблиця 3.6.

Початкова діагностика сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості за діяльнісно-творчим критерієм

Рівні	високий (кількість респондентів, %)		середній (кількість респондентів %)		низький (кількість респондентів, %)	
	n	%	n	%	n	%
Експериментальна група	18	12,2	115	77,7	15	10,1
Контрольна група	21	13,9	109	72,2	21	13,9

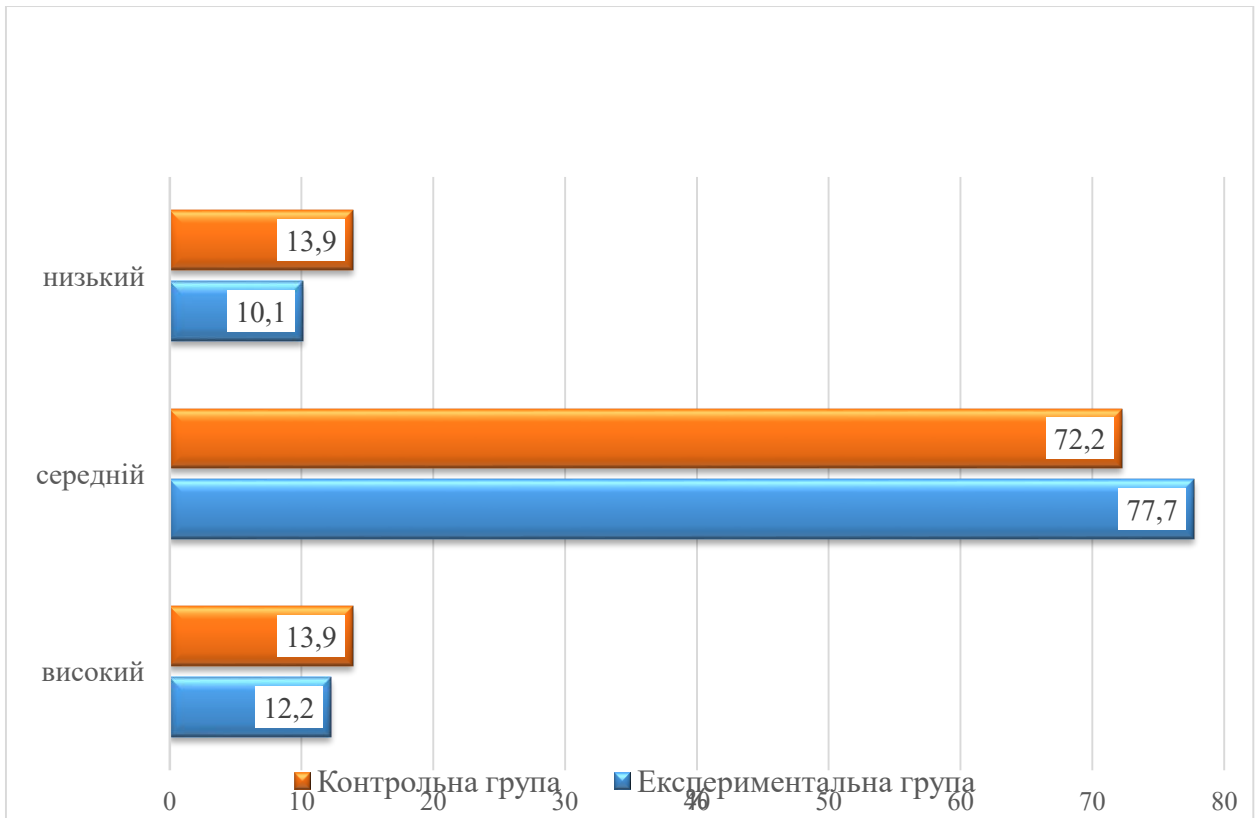

Рис. 3.3. Початкова діагностика сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості за діяльнісно-творчим критерієм, %

Отримані результати дослідження рівнів сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості КГ й ЕГ за діяльнісно-творчим критерієм наочно представлені на рис. 3.3.

Вважаємо, що для коректності нашого дослідження необхідно перевірити, чи дійсно вибрані нами ЕГ і КГ із зазначеним розподілом дітей дошкільного віку за рівнями сформованості основ художньо-естетичної культури засобами народної творчості за виокремленими нами критеріями не мають статистично вагомих розбіжностей і можуть бути віднесені як ідентичні за складом. Для цього перевірку проведемо за допомогою критерію узгодження К. Пірсона χ^2 .

$\chi_{\text{емп}}^2$ розрахуємо за формулою:

$$\chi_{\text{емп}}^2 = N \times M \times \sum_{i=1}^L \frac{\left(\frac{n_i - m_i}{N - M}\right)^2}{n_i + m_i}, \quad (1)$$

де N і M – кількість здобувачів дошкільної освіти ЕГ і КГ;

n_i, m_i – кількість учасників ЕГ і КГ, які мають i -тий рівень сформованості основ художньо-естетичної культури засобами народної творчості;

L – кількість рівнів (Коношевський, Шахіна, 2011, с. 45).

За допомогою обраного нами критерію узгодження К. Пірсона χ^2 перевіряємо справедливість нульової гіпотези H_0 щодо достовірності збігу сформованості основ художньо-естетичної культури у здобувачів дошкільної освіти ЕГ і КГ засобами народної творчості на констатувальному етапі педагогічного експерименту.

Сформулюємо гіпотези:

H_0 – розподіл дітей дошкільного віку за рівнями сформованості основ художньо-естетичної культури засобами народної творчості в ЕГ і КГ є однаковим. Якщо $\chi_{\text{емп}}^2$ за відповідного порівняння ЕГ і КГ виявиться нижче критичного $\chi_{\text{крит}}^2 < \chi_{\text{емп}}^2$, то гіпотеза H_0 вважатиметься підтверженою.

H_1 – розподіл здобувачів дошкільної освіти за рівнями сформованості основ художньо-естетичної культури засобами народної творчості в ЕГ і КГ не є однаковим.

Наступним кроком з'ясуємо $\chi_{\text{емп}}^2$ для ЕГ і КГ на констатувальному етапі педагогічного експерименту для визначення рівнів сформованості основ художньо-естетичної культури здобувачів дошкільної освіти засобами народної творчості за виокремленими нами критеріями.

Підставимо значення з табл. 3.4.-3.6. у формулу (1). У середовищі табличного процесору Microsoft Excel отримаємо результати (рис. 3.4), які наведемо в таблиці 3.7.

Розрахунок Пірсона - Microsoft Excel

Разметка страницы Формулы Данные Рецензирование Вид ABBYY FineReader 11 Acrobat FinAnalysis

Шрифт: Times New Roman 14 Выравнивание: Общий Число: \$ % 000

Значення критерію узгодження К. Пірсона на на констатувальному етапі педагогічного експерименту

Критерій	Експериментальна група			Контрольна група			x _{емп} ²
	високий	середній	низький	високий	середній	низький	
	3	2	1	3	2	1	
Емоційно-ціннісний критерій	15	96	37	12	104	35	0,678857
Когнітивно-пізнавальний критерій	9	109	30	12	112	27	0,59715
Діяльнісний критерій	18	115	15	21	109	21	1,36152

Рис. 3.4. Результати розрахунку критерію узгодження К. Пірсона $\chi^2_{\text{емп}}$ в середовищі Microsoft Excel

Таблиця 3.7

Значення $\chi^2_{\text{емп}}$ для ЕГ і КГ, здобуті на констатувальному етапі педагогічного експерименту, щодо рівнів сформованості основ художньо-естетичної культури здобувачів дошкільної освіти засобами народної творчості за різними критеріями

Компонент основ художньо-естетичної культури	$\chi^2_{\text{емп}}$	$\chi^2_{\text{крит}}$
Емоційно-ціннісний критерій	0,67886	5,991
Когнітивно-пізнавальний критерій	0,59715	
Діяльнісно-творчий критерій	1,36152	

Порівняємо критичні значення $\chi^2_{\text{крит}}$ з $\chi^2_{\text{емп}}$:

емоційно-ціннісний критерій – 0,67886 < 5,991;

когнітивно-пізнавальний критерій – 0,59715 < 5,991;

діяльнісно-творчий критерій – 1,36152 < 5,991.

$\chi^2_{\text{емп}} < \chi^2_{\text{крит}}$. Можемо зробити висновок: розподіл респондентів в ЕГ і

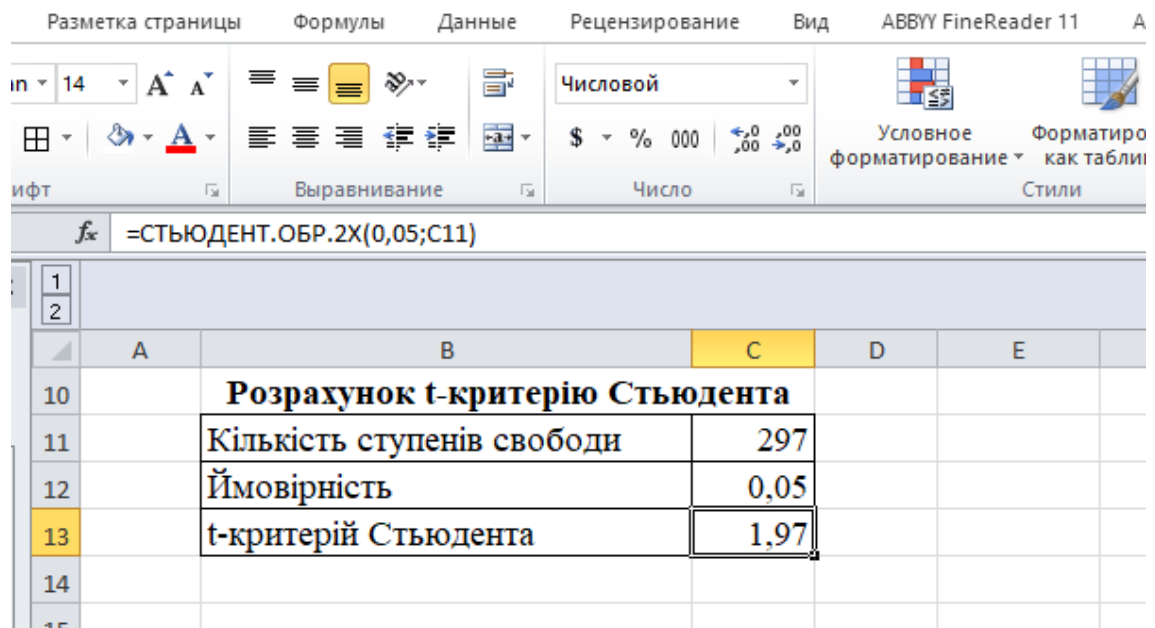
КГ проведено рівномірно.

Нам необхідно переконатися, що контрольна й експериментальна групи рівноцінні. Для цього ми визначимо, наскільки суттєві відмінності між рівнями

сформованості основ художньо-естетичної культури здобувачів дошкільної освіти на констатувальному етапі експерименту. Ми визначили середнє значення рівня сформованості основ художньо-естетичної культури для кожного учасника ЕГ і КГ.

Отримані дані зіставили з використанням t-критерію Стьюдента для незалежних вибірок (Коношевський, Шахіна, 2011, с. 160).

Отже, для ЕГ середній бал склав – 5,97, стандартне відхилення – 1,43. Для КГ середній бал – 6,26, стандартне відхилення – 1,62. При цьому $t_{\text{емпір}} = 1,64$.

	A	B	C	D	E
10		Розрахунок t-критерію Стьюдента			
11		Кількість ступенів свободи	297		
12		Ймовірність	0,05		
13		t-критерій Стьюдента	1,97		
14					
15					

Рис. 3.5. Результати розрахунку t-критерію Стьюдента $t_{\text{крит}}$ в середовищі Microsoft Excel

У таблиці критичних значень t-критерію Стьюдента для нашої кількості ступенів свободи 297 значень не наведено. Тому критичне значення t-критерію Стьюдента визначимо за допомогою табличного процесору Microsoft Excel і функції СТЮДЕНТ.ОБР.2Х (рис. 3.5.).

Результати виконаних обчислень доводять, що $t_{\text{крит}} = 1,97$ за $p < 0,05$.

У нашому випадку емпіричне значення t-критерію Стьюдента дорівнює 1,64, відповідно воно потрапляє в зону незначущості $1,64 < 1,97$, а це доводить, що КГ й ЕГ мають майже однакові показники. Можемо переконливо констатувати: контрольну й експериментальну групи можемо порівнювати.

На узагальнюючому етапі експериментальної роботи на основі повторного застосування діагностичних методик було проведено порівняльний аналіз результатів дослідження, отриманих на констатувальному й формуальному етапах експерименту. Можемо констатувати позитивну динаміку в усіх вибірках, проте якісний і кількісний приріст вищий в експериментальній групі.

Порівняємо результати констатувального й формуального експерименту за кожним із визначених критеріїв (емоційно-ціннісним, когнітивно-пізнавальним, діяльнісно-творчим).

Порівнюючи дані КГ та ЕГ до й після проведення експерименту за *емоційно-ціннісним критерієм*, відзначимо невеликі зміни в КГ і значні зміни в ЕГ після проведення експерименту. В експериментальній групі з низького рівня 16,9% респондентів перейшли на середній та високий рівні, а з середнього рівня 15,6% респондентів досягли високого.

Результати контрольної та експериментальної груп до й після проведення експерименту за *емоційно-ціннісним критерієм* наведено в таблиці 3.8. та візуально представлені на рис. 3.6.

Таблиця 3.8.

**Динаміка сформованості основ художньо-естетичної культури
вихованців дошкільних установ засобами народної творчості за
емоційно-ціннісним критерієм**

Рівні	високий (кількість респондентів, %)		середній (кількість респондентів %)		низький (кількість респондентів, %)	
	n	%	n	%	n	%
ЕГ, констатувальний етап	15	10,1	96	64,9	37	25
ЕГ, формуальний етап	38	25,7	98	66,2	12	8,1
КГ, констатувальний етап	12	7,9	104	68,9	35	23,2
КГ, формуальний етап	18	11,9	118	78,1	15	10

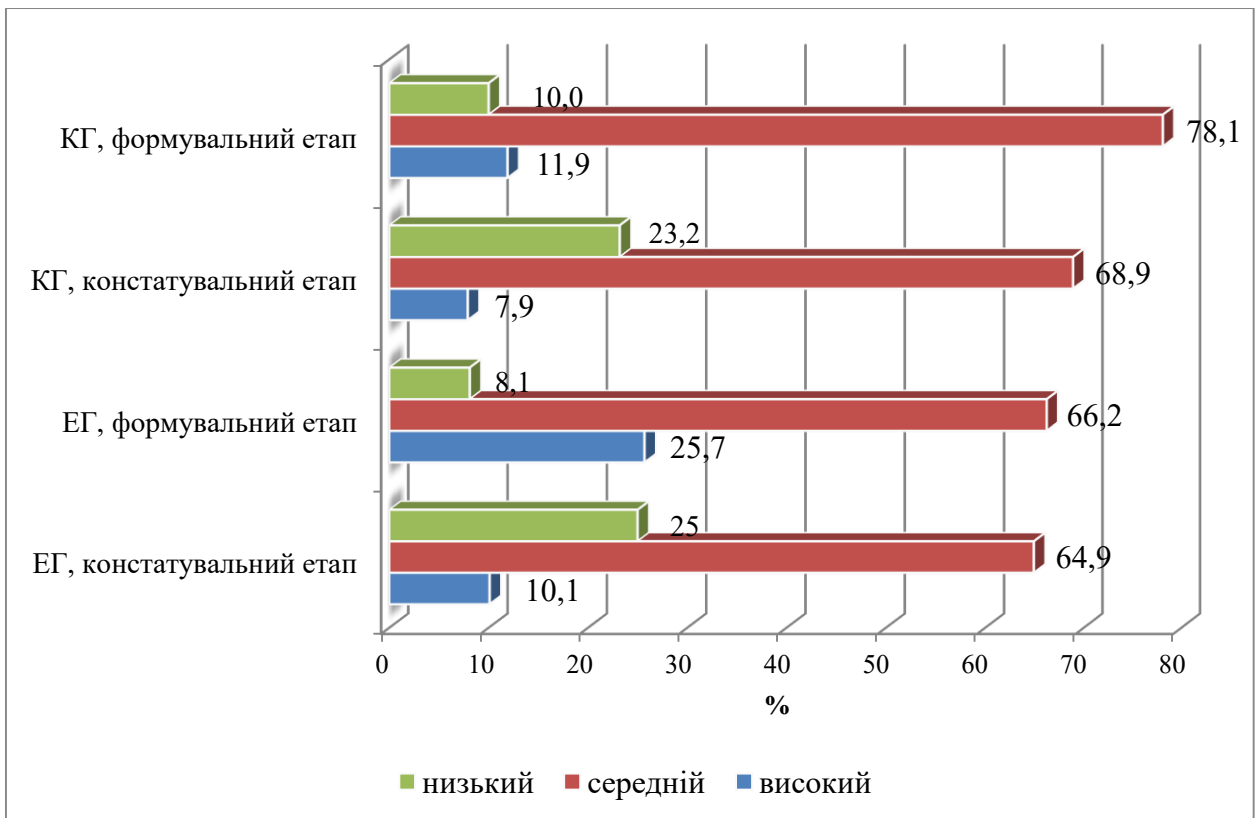

Рис. 3.6. Динаміка сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості за емоційно-ціннісним критерієм

Проаналізуємо отримані результати контрольної та експериментальної груп до й після проведення експерименту за когнітивно-пізнавальним критерієм.

У підсумку на контрольному етапі експерименту за когнітивно-пізнавальним критерієм в експериментальній групі респондентів із низьким рівнем виявилося 6,8% (до експерименту – 20,3%), із середнім рівнем – 64,2% (до експерименту – 73,6%), із високим рівнем – 29% (до експерименту

– 6,1%), що відображає підвищення рівня сформованості знань основ художньо-естетичної культури в дітей дошкільного віку (табл. 3.9.).

Таблиця 3.9.

**Динаміка сформованості основ художньо-естетичної культури
вихованців дошкільних установ засобами народної творчості за
когнітивно-пізнавальним критерієм**

Рівні	високий (кількість респондентів, %)		середній (кількість респондентів %)		низький (кількість респондентів, %)	
	n	%	n	%	n	%
ЕГ, констатувальний етап	9	6,1	109	73,6	30	20,3
ЕГ, формувальний етап	43	29	95	64,2	10	6,8
КГ, констатувальний етап	12	7,9	112	74,2	27	17,9
КГ, формувальний етап	21	13,9	115	76,1	15	10

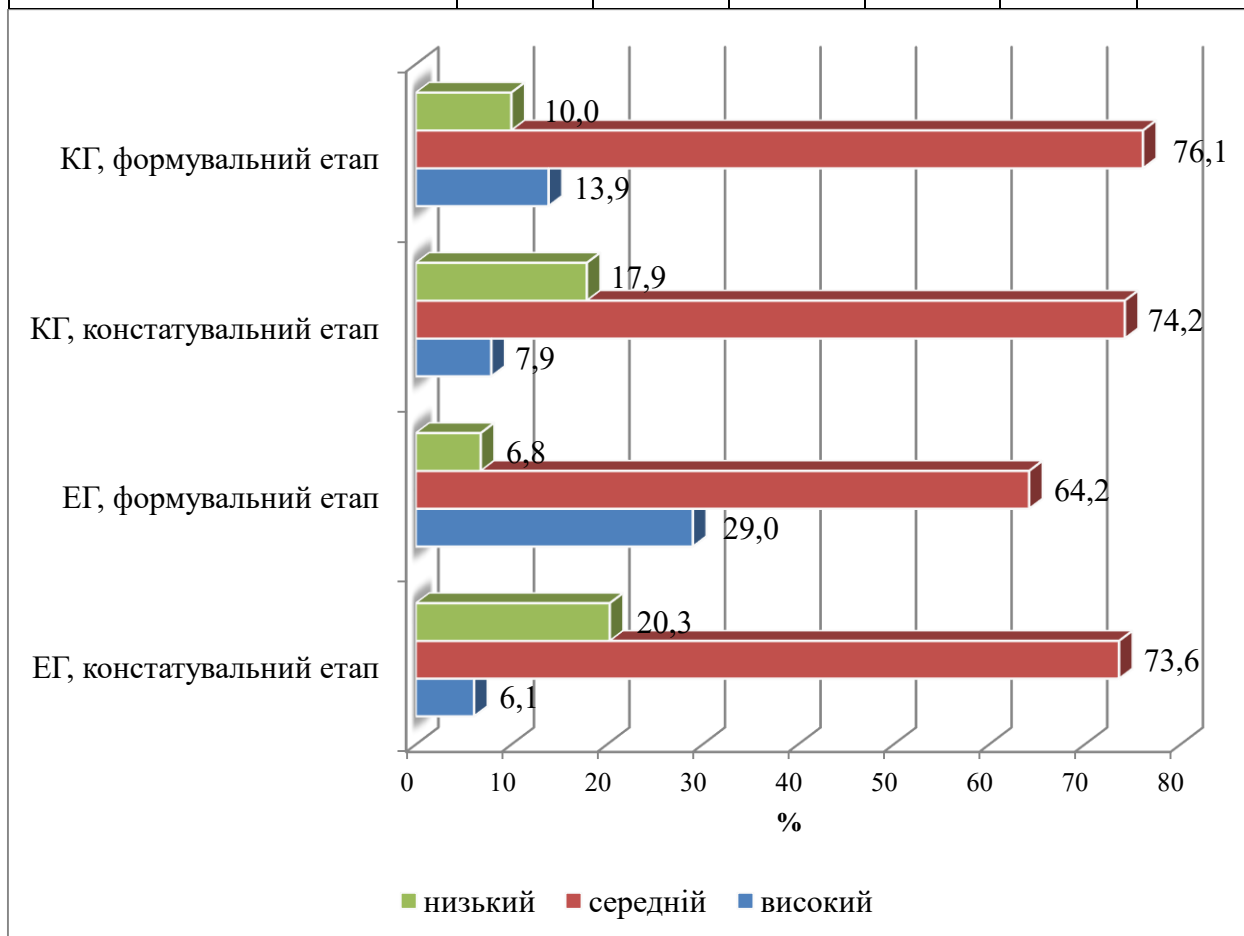

Рис. 3.7. Динаміка сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості за когнітивно-пізнавальним критерієм

Порівняння отриманих даних КГ та ЕГ до й після проведення експерименту за когнітивно-пізнавальним критерієм свідчить про незначні

зміни результатів КГ після заключної діагностики, на відміну від ЕГ. В експериментальній групі з низького 13,5% респондентів перейшли на середній і високий рівні, з середнього рівня 9,4% респондентів досягли високого. Отримані дані контрольної й експериментальної груп до й після проведення експерименту за когнітивно-пізнавальним критерієм представлено на рис. 3.7.

Розглянемо отримані результати респондентів контрольної та експериментальної груп до й після проведення експерименту за діяльнісно-творчим критерієм і порівняємо отримані результати.

На узагальнюючому етапі експерименту за діяльнісно-творчим критерієм в експериментальній групі респондентів із низьким рівнем виявилось всього 4,1% (до експерименту – 10,1%), із середнім рівнем – 66,2% (до експерименту – 77,7%), із високим рівнем – 29,7% (до експерименту 12,2%), що відображає підвищення рівня розвитку основ художньо-естетичної культури в дітей дошкільного віку (талиця 3.10.)

Таблиця 3.10.

Динаміка сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості за діяльнісно-творчим критерієм

Рівні	високий (кількість респондентів, %)		середній (кількість респондентів %)		низький (кількість респондентів, %)	
	n	%	n	%	n	%
ЕГ, констатувальний етап	18	12,2	115	77,7	15	10,1
ЕГ, формувальний етап	44	29,7	98	66,2	6	4,1
КГ, констатувальний етап	21	13,9	109	72,2	21	13,9
КГ, формувальний етап	24	15,9	118	78,1	9	6
КГ, формувальний етап	24	15,9	118	78,1	9	6

Порівнюючи дані КГ та ЕГ до й після проведення експерименту за діяльнісно-творчим критерієм, варто відзначити незначну зміну результатів КГ після заключної діагностики. В ЕГ з низького рівня 6% респондентів

перейшли на середній і високий, із середнього рівня 11,5% респондентів досягли високого. Отримані результати контрольної та експериментальної груп до й після проведення експерименту за діяльнісно-творчим критерієм представлено на рис. 3.8.

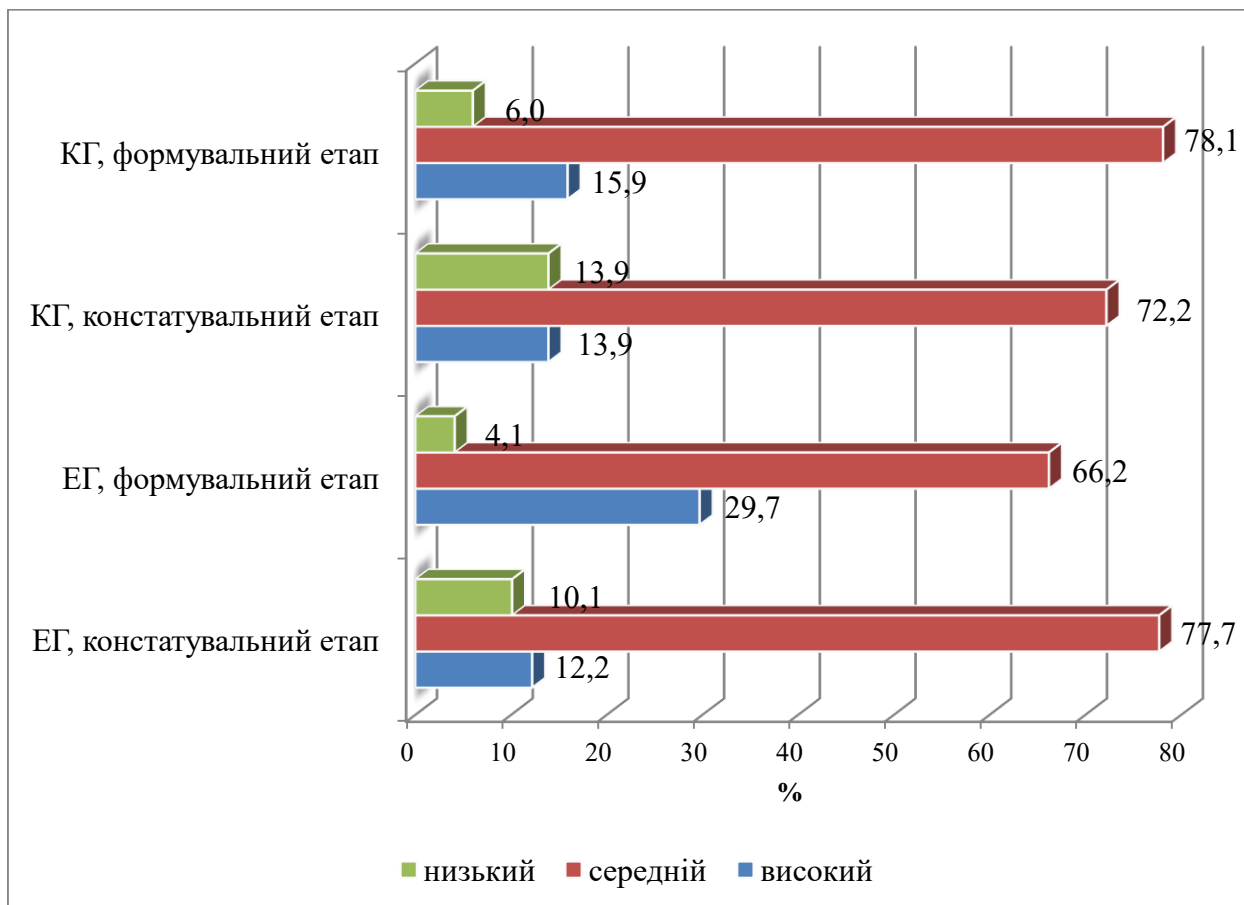

Рис. 3.8. Динаміка сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості за діялісно-творчим критерієм

Враховуючи отримані дані, підкреслимо незначну зміну в отриманих результатах контрольної групи й суттєву зміну рівнів сформованості основ художньо-естетичної культури в дошкільників експериментальної групи за всіма критеріями після проведення експерименту. Отже, різниця між КГ та ЕГ після заключної діагностики свідчить про ефективність апробованої моделі.

Для визначення достовірності збігів і відмінностей КГ й ЕГ ми здійснили кількісний аналіз отриманих даних із використанням статистичного критерію Пірсона χ^2 (Коношевський, Шахіна, 2011).

Результати підсумкової діагностики порівнювалися з даними,

одержаними на констатувальному й формувальному етапах дослідження, це дало змогу визначити динаміку розвитку рівнів сформованості основ художньо-естетичної культури здобувачів дошкільної освіти.

Підсумкова діагностика рівня сформованості основ художньо-естетичної культури здобувачів дошкільної освіти показала, що в учасників експериментальної групи відбулися зміни в бік підвищення рівня сформованості основ художньо-естетичної культури.

Використаємо критерій узгодження К. Пірсона χ^2 , щоб простежити залежність рівня сформованості основ художньо-естетичної культури здобувачів дошкільної освіти впродовж педагогічного експерименту та моделі й педагогічних умов її формування.

Розрахунок Пірсона - Microsoft Excel

Разметка страницы Формулы Данные Рецензирование Вид

imes New Roman 11 A⁺ A⁻ Шрифт Выравнивание Общий Число Условное форматирование Форматировать как таблицу Обычные Хороши

Значення критерію узгодження К. Пірсона на завершення формувального етапу									
Критерій	Експериментальна група			x2 емпір	Контрольна група			x2 емпір	
	високий	середній	низький		високий	середній	низький		
Емоційно-ціннісний критерій									
Перший зріз	15	96	37	22,75685	12	104	35	10,08288	
Другий зріз	38	98	12		18	118	15		
Когнітивно-пізнавальний критерій									
Перший зріз	9	109	30	33,19155	12	112	27	5,92276	
Другий зріз	43	95	10		21	115	15		
Діяльнісний критерій									
Перший зріз	18	115	15	16,11718	21	109	21	5,35683	
Другий зріз	44	98	6		24	118	9		

Рис. 3.9. Результати розрахунку критерію узгодження К. Пірсона $\chi^2_{\text{емп}}$ на формувальному етапі педагогічного експерименту в середовищі Microsoft Excel.

Знайдемо $\chi^2_{\text{емп}}$ для ЕГ і КГ, за даними, здобутими на завершальному етапі педагогічного експерименту. Підставимо отримані дані у формулу (1) в середовищі табличного процесора Microsoft Excel (рис. 3.9.). Одержані результати наведено в таблиці 3.11.

Таблиця 3.11.

**Значення $\chi^2_{\text{емп}}$ для ЕГ і КГ, здобуті після проведення
формульованого етапу педагогічного експерименту**

Компонент основ художньо-естетичної культури здобувачів дошкільної освіти	$\chi^2_{\text{емп}}$
Емоційно-ціннісний критерій	22,75685
Когнітивно-пізнавальний критерій	33,19155
Діяльнісний критерій	16,11718

Перевіримо табличне значення $\chi^2_{\text{крит}}$ для рівня $\alpha = 0,05$ і числа ступенів свободи 2. Табличне значення $\chi^2_{\text{крит}(\alpha=0,05)} = 5,991$.

Необхідно порівняти отримане $\chi^2_{\text{емп}}$ з табличним значенням $\chi^2_{\text{крит}}$ на формульованому етапі діагностики:

емоційно-ціннісний критерій – $22,75685 > 5,991$;

когнітивно-пізнавальний критерій – $33,19155 > 5,991$;

діяльнісний критерій – $16,11718 > 5,991$.

Як бачимо, $\chi^2_{\text{емп}} > \chi^2_{\text{крит}}$. Отже, можемо прийняти альтернативну гіпотезу H_1 і зробити висновок: зміни в рівнях сформованості основ художньо-естетичної культури здобувачів дошкільної освіти є не випадковим явищем, а зумовлені спроектованою моделлю і впровадженням в освітній процес обґрунтованих педагогічних умов формування основ художньо-естетичної культури у здобувачів дошкільної освіти.

Отже, порівняння показників сформованості основ художньо-естетичної культури здобувачів дошкільної освіти контрольної та експериментальної груп проведення формульованого експерименту свідчить, що в експериментальній групі, порівняно з контрольною групою, відбулися значні зміни, які полягають у збільшенні кількості здобувачів дошкільної освіти з вищим рівнем сформованості основ художньо-естетичної культури.

Після завершення формульованого експерименту ми знову визначили середнє значення рівнів сформованості основ художньо-естетичної культури

здобувачів дошкільної освіти за кожним учасником ЕГ та КГ і зіставили ці результати з використанням t-критерію Стьюдента для незалежних вибірок.

Для ЕГ середній бал – 8,31, а стандартне відхилення – 2,35. Для КГ середній бал – 6,46, а стандартне відхилення – 1,79.

Отже, можемо констатувати: за даними діагностики відбулося підвищення рівнів сформованості основ художньо-естетичної культури здобувачів дошкільної освіти (рис. 3.10.) порівняно з контрольною групою ($t = 7,65, p < 0,05$).

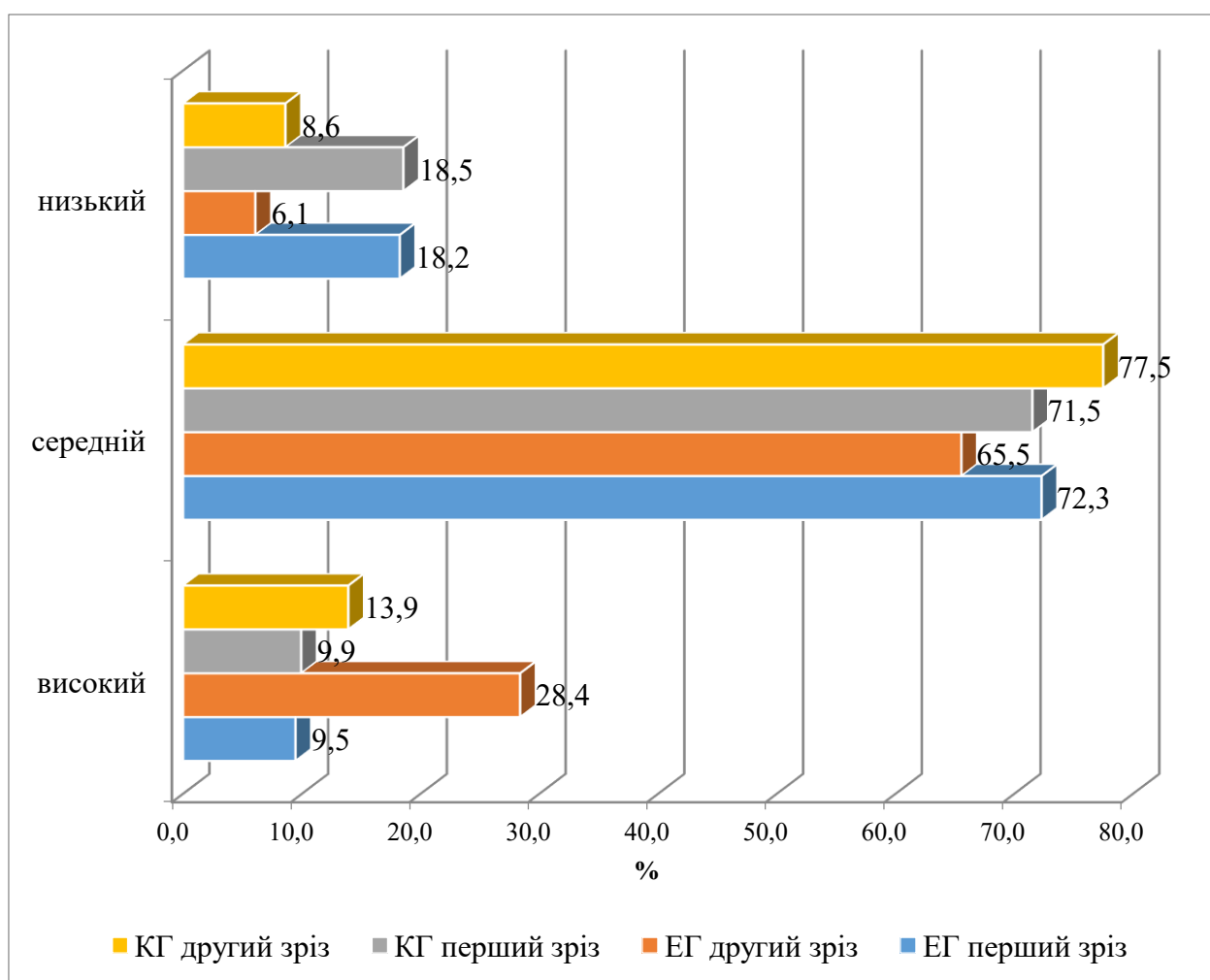

Рис. 3.10. Динаміка сформованості основ художньо-естетичної культури здобувачів дошкільної освіти засобами народної творчості в експериментальній і контрольній групах

Отримані дані переконливо свідчать, що застосування моделі формування основ художньо-естетичної культури здобувачів дошкільної освіти засобами народної творчості, а також педагогічних умов її успішної

реалізації призводить до підвищення якості художньо-естетичного розвитку, творчо реалізує державні вимоги до організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти. На підставі одержаних результатів можна зробити висновок про помітне зростання сформованості основ художньо-естетичної культури здобувачів дошкільної освіти засобами народної творчості в експериментальній групі порівняно з вихованцями, які входили до складу контрольної групи. Різниця в результатах дослідження дає змогу визначити таку тенденцію: рівень сформованості основ художньо-естетичної культури засобами народної творчості є вищим у дітей групи, де реалізовані всі виявлені нами педагогічні умови в комплексі. У контрольній групі також спостерігається зростання кількості дітей, які мають середній і високий рівні сформованості основ художньо-естетичної культури засобами народної творчості, проте вона є нижчою, ніж в експериментальній групі. Також відзначимо, що в цілому позитивна динаміка формування основ художньо-естетичної культури засобами народної творчості в дітей контрольної групи відбувається повільними темпами, що не задовольняють належним чином запити освітніх закладів та сучасного соціуму.

Таким чином, порівняльний аналіз і перевірка отриманих результатів за допомогою статистичних методів дає змогу стверджувати, що зміни в рівнях сформованості основ художньо-естетичної культури засобами народної творчості, які відбулися в експериментальній групі не випадкові, вони є наслідком комплексної реалізації педагогічних умов розробленої нами моделі і сприяють досягненню поставленої мети.

Висновки до третього розділу

Експериментальна робота відбувалася у природних умовах освітнього процесу закладу дошкільної освіти за варіативним типом, для якого притаманне цілеспрямоване варіювання в різних групах із приблизно однаковим початковим рівнем сформованості досліджуваних параметрів і порівнянням кінцевих результатів. Моніторинг відбувався за допомогою діагностичного інструментарію, який передбачав спостереження,

анкетування, стандартні діагностичні методики, а також статистичний і порівняльний аналіз результатів виконання дошкільниками художньо-естетичних завдань.

Після проведення початкової діагностики сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості з'ясувалося, що переважна більшість дітей перебуває на низькому чи середньому рівні сформованості досліджуваної якості, що свідчить про необхідність упровадження розроблених педагогічних умов формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільного віку засобами народної творчості в освітній процес закладу дошкільної освіти.

Формувальний етап педагогічного експерименту, спрямований на перевірку визначених педагогічних умов формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості, було проведено впродовж 2017–2022 рр. Для цього на початку експерименту було визначено експериментальну й контрольну групи.

У контрольній групі формування основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості відбувалося спонтанно, у процесі традиційного навчання. В експериментальній групі перевірялася дієвість обґрунтованої нами педагогічної моделі.

В експериментальній групі відбулося збільшення показників високого рівня сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості на 18,9%, у контрольній групі – на 4%. На середньому рівні сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості перебувають 65,5% дітей експериментальної групи (більшість досягли високого рівня, який становить 28,4%) і 77,5% контрольної групи (високий рівень мають 13,9% дітей). Відповідно показники низького рівня експериментальної групи на підсумковому етапі експерименту зменшилися на 12,1% (6,1% дітей), контрольної групи – на 9,9% (8,6%).

Порівняльний аналіз і перевірка отриманих результатів за допомогою статистичних методів свідчить про те, що зміни в експериментальній групі не є випадковими. Вони є наслідком комплексного впровадження педагогічних умов розробленої педагогічної моделі та сприяють досягненню мети – покращенню рівня сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості.

Матеріали розділу відображено в наступних публікаціях автора (Мазур & Король (2019); Мнишенко (2021); Мнишенко (2022ф); Мнишенко (2022б)).

ВИСНОВКИ

У дисертаційній праці проаналізовано способи розв'язання проблеми формування основ художньо-естетичної культури здобувачів дошкільної освіти засобами народної творчості, що знайшло відображення в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов формування основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості. У результаті проведеного дослідження одержано такі висновки.

1. Ретроспективний аналіз проблеми художньо-естетичного розвитку особистості в цілому, і дитини дошкільного віку зокрема, дав змогу визначити зміну естетичних домінант у культурно-творчій, соціальній та творчій діяльності людини, що представлено логікою відображення культурного різноманіття суспільства й гуманістичних ідей соціокультурного виховання в конкретний історичний період.

Доведено, що в умовах реалізації Базового стандарту дошкільної освіти (2021 р.) формування основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку орієнтоване на активізацію потреби особистості у творчій самореалізації на основі взаємопов'язаної трансляції гуманітарних цінностей суспільства, культури й мистецтва, на пізнання дітьми дошкільного віку культурних і мистецьких цінностей через засвоєння системи загальнолюдських цінностей.

На основі аналізу підходів науковців до визначення поняття «художньо-естетична культура» розглядаємо її як цілісну систему сприйняття художньо-естетичних цінностей та надбань, формування естетичної свідомості, художньо-естетичного смаку, втілення емоцій та почуттів, викликаних художньо-естетичним змістом творів мистецтва, у власній творчій діяльності. Стрижневою категорією художньо-естетичної культури є мистецтво, яке, з одного боку, є засобом формування художньо-естетичної культури через сприйняття існуючих творів мистецтва, а з іншого боку, через мистецтво як діяльність створюються нові художні твори.

Художньо-естетичною культурою здобувачів дошкільної освіти вважаємо частину загальної культури особистості, що об'єднує систему уявлень про художню красу світу, художньо-естетичні цінності, певні вміння в галузі художньо-естетичних технологій і потреби в їхньому використанні, творчий підхід до здійснення художньої діяльності.

Багатий освітньо-виховний потенціал народної творчості, художньо-образна виразність української народної культури (ритм, динаміка, гармонія, орнаментальність, декоративність тощо) є цінним дидактичним матеріалом у формуванні основ художньо-естетичної культури здобувачів дошкільної освіти.

Формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості розглядаємо як взаємодію педагогів із дітьми з метою передачі й засвоєння здобувачами дошкільної освіти уявлень і знань про естетичні цінності, втілені в народному мистецтві, розвиток емоційно-чуттєвої сфери дітей, формування в них прагнення до самореалізації в естетично-творчій діяльності, заснованій на народних традиціях.

2. У структурі основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ виокремлено компоненти:

- емоційно-ціннісний компонент, який поєднує естетичні емоції, почуття, переживання, стан, характеризує емоційно-чуттєве розуміння дійсності, ставлення до неї;

- когнітивний компонент, який стосується опанування знань про народну творчість, естетичних суджень, завдяки яким відбувається естетичне пізнання світу;

- діяльнісний компонент, який визначає систему художніх умінь і навичок у галузі народної творчості.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури, що стосується досліджуваної нами проблеми, а також узагальнення педагогічного досвіду визначено такі критерії сформованості основ художньо-естетичної культури

вихованців дошкільних установ засобами народної творчості: емоційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, діяльнісно-творчий. У якості основного показника сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості ми обрали просування з низького рівня на середній і на високий.

3. Спроектвана нами педагогічна модель формування основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості має структурну організацію, у її основі лежить системний, діяльнісний, особистісний, культурологічний, компетентнісний та інтегрований підходи. Вона охоплює п'ять блоків: цільовий, концептуальний, організаційно-змістовий, технологічний, аналітико-результативний. Модель характеризується цілісністю, оскільки всі зазначені компоненти тісно пов'язані між собою, мають певне смислове навантаження і працюють на кінцевий результат; відкритістю, оскільки модель вбудована в контекст системи формування основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку як самостійна ланка; прагматичністю, оскільки модель є засобом організації практичних дій, тобто складовою реалізації поставленої мети.

Ключовою ланкою нашою моделі є педагогічні умови формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості, а саме: інтегрування у змісті виховної роботи з дошкільниками різних видів художньої творчості (літературної, музичної, театральної, хореографічної, образотворчої); застосування проєктної освітньої технології, яка активізує проблемно-пошукову діяльність дітей і забезпечує формування у них досвіду емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва у тісному зв'язку з життєвою практикою; організація партнерської взаємодії з батьками як референтними особами, котрі сприяють інтеріоризації дітьми цінностей народної культури та зразків художньо-естетичної творчості.

4. Відповідно до визначених педагогічних умов розроблено методичку формування основ художньо-естетичної культури у вихованців закладів дошкільної освіти засобами народної творчості.

Формувальний етап педагогічного експерименту, спрямований на перевірку визначених педагогічних умов формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості, було проведено впродовж 2017–2022 рр. Для цього на початку експерименту було визначено експериментальну й контрольну групи.

У процесі проведення формувального експерименту застосовували технологію роботи з фольклорними творами, методику навчання дітей переказу народних казок за допомогою карток В. Проппа, методи і прийоми роботи з казкою Дж. Родарі; технологію організації образотворчої, музичної, проєктної діяльності здобувачів дошкільної освіти, інформаційно-комунікаційні технології навчання. Ефективною була організація театралізованої діяльності, що інтегрувала в собі літературну, музичну й образотворчу діяльності. Проводили творчі сюжетні ігри (ігри-драматизації, зокрема такі: ігри-імітації літературних персонажів, ігри-діалоги на основі тексту, інсценування народної казки, постановка вистав та ігри-імпровізації).

В експериментальній групі відбулося збільшення показників високого рівня сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості на 18,9 %, у контрольній групі – на 4 %. На середньому рівні сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості перебувають 65,5 % дітей експериментальної групи (більшість досягли високого рівня, який становить 28,4 %) і 77,5 % контрольної групи (високий рівень мають 13,9 % дітей). Відповідно показники низького рівня експериментальної групи на підсумковому етапі експерименту зменшилися на 12,1 % (6,1 % дітей), контрольної групи – на 9,9 % (8,6 %).

Порівняльний аналіз і перевірка отриманих результатів за допомогою статистичних методів свідчить про те, що зміни в експериментальній групі не є випадковими. Вони є наслідком комплексного впровадження педагогічних умов розробленої педагогічної моделі та сприяють досягненню мети –

покращенню рівня сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості.

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Потребує подальшої уваги вдосконалення методичного забезпечення формування основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості з урахуванням зарубіжного досвіду; розроблення інформаційного, методичного забезпечення процесу формування основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості; розроблення, адаптація достовірних методик визначення рівня сформованості основ художньо-естетичної культури засобами народної творчості для дітей різних вікових груп. У цих напрямках ми й будемо продовжувати подальше дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Абрамов, С.П. (2012) *Естетичне виховання учнів засобами етнохудожньої творчості* : [метод. посіб.]. Херсон: Грінь, 148.
- Агіляр, Т. В. (2018) Сюжетно-рольові ігри дітей: спостерігаємо, спрямовуємо, надихаємо. *Дошкільне виховання*. (7), С. 20—24.
- Акімова, О.В. (2010). *Теоретико-методичні засади формування творчого мислення майбутнього вчителя в умовах університетської освіти* (автореф. дис. на здобуття ступ. д-ра. пед. наук). Тернопіль, 43 с.
- Акімова, О.В., Сапогов, М.В. & Бахчеван, М.В. (2023) Художньо-естетичне виховання учнів засобами народної педагогіки. Перспективи та інновації науки. Серія Педагогіка. (1(19)). С. 23-32. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-1\(19\)](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-1(19)).
- Андрієтті, О. О., Голубович, О. П., Долинна, О. П., Дяченко, Т. В., Ільченко, Т. С., Іванова, Г. Є., ... & Трикоз, Н. І. (2013). Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт». *Тернопіль: Мандрівець*, 264, 3.
- Андросович, К. А. (2014). Проектна діяльність у сучасному дошкільному навчальному закладі. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*, (1), 23-30.
- Андрущенко, Т. І. (2011). Виховна функція мистецтва в освітньому процесі. *Рідна школа*, (1-2), 8-12.
- Андрущенко, Т. І. (2015). Естетична освіта педагога: *колективна монографія*. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 174 с.
- Артемова, Л. В. (2006). *Педагогічна думка в другій половині XVIII-XIX ст.* (підручник для студ. вищ. пед. навч. закладів). Київ : Либідь, 424 с.
- Атрощенко, Т. О. (2018). Полікультурне виховання особистості крізь призму праць М.Г. Стельмаховича. *Освітній простір України*, (13), 7-12.
- Бабій, І. В. (2009). Моральне виховання дошкільників засобами народної педагогіки. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*, (2), 9-15.

- Бабій, І. В. (2014) Засоби народної педагогіки та шляхи їх використання у моральному вихованні дошкільників. *Науковий вісник МНУ імені ВО Сухомлинського*. Педагогічні науки, URL: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=oKwswCUAAAAJ&citation_for_view=oKwswCUAAAAJ:IWHjjKOFIN ЕС (дата звернення: 27.09.2022)
- Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) Затверджено наказом МОН № 33 від 12.01.2021. https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 25.08.2022)
- .Балл, Г. О. (2015) Психологія професійної діяльності крізь призму категорій «особистість» і «культура» *Концептуальні засади професійного розвитку особистості в умовах євроінтеграційних процесів: зб. наук. статей* Київ: НТУ, с. 281-290
- Балл, Г.О. & Медінцев, В.О. (2011) Особистість як індивідуальний модус культури і як інтегративна якість особи. *Горизонти освіти*. №3, 7-14.
- Баран, В.Д. (2005). *Історичні витоки українського народу*. Київ: Генеза, 208 с.
- Барановська, Н.Г. & Мозгальова, І.Г. (2017) Українські народні традиції як засіб виховання дітей дошкільного віку. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Сер.: Педагогічні науки. (152), 20-24.
- Беспалько, Г.М. (2017) Проблема естетичного розвитку дошкільників засобами зображувальної діяльності у дослідженнях вітчизняних науковців (друга половина ХХ століття). *Молодий вчений* (9 (49)), 302-306.
- Бех, І. Д. (2003) *Виховання особистості*. Київ: Либідь, 280 с.
- Бех, І. Д. (2008) *Виховання особистості: підруч.* Київ: Либідь, 848 с.
- Біда О. А., Кучай О. В. & Чичук А. П. (2019) Стан дослідженості проблеми розвитку інтелекту й обдарованості у дітей дошкільного віку у працях

вітчизняних і зарубіжних учених. *Гірська школа Українських Карпат*. (20), С. 5-10. Режим доступу: <https://scijournals.pnu.edu.ua/index.php/msuc/article/view/803/864> (дата звернення: 08.10.2022)

- Біла, І. М. (2014) *Психологія дитячої творчості*. Київ: Фенікс, 137.
- Білан, О. І. & Низковська, О. В. (2017). *Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля»*. Тернопіль: Мандрівець, 256 с
- Білан, О. І. (2013) *Українське дошкілля: програма розвитку дитини дошкільного віку*. Тернопіль: Мандрівець, 264 .
- Блудова, Ю. О. (2016) Нематеріальна культурно-історична спадщина регіону як ефективний засіб формування художньо-естетичного смаку дітей молодшого шкільного віку. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, (2 (56)), 115-123.
- Блудова, Ю. О. (2018) *Формування художньо-естетичного смаку дітей молодшого шкільного віку засобами регіональної культурно-історичної спадщини*: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 «Теорія та методика виховання». Сєверодонецьк, 323.
- Бованенко, О. А. (2018) *Формування художньо-естетичної культури студентів педагогічних університетів у процесі декоративно-прикладної діяльності*: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 «Теорія та методика виховання». Київ, 284.
- Бовт, А. Ю. (2018) *Художньо-естетичне виховання учнівської молоді в середній школі Канади (кінець ХХ – початок ХХІ століття)*: дис. ... канд. Пед. наук: 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки», Київ, 211.
- Богініч, О. Л., Гончаренко, А. М. & Глухова, Н. Є. (та ін.). (2004). *Програма розвитку та виховання дитини раннього віку «Зернятко»* Київ: Кобза.
- Богуш, А. М. (2008) *Творче самовираження дошкільників у художньо-мовленнєвій діяльності: монографія*. Одеса: М. П. Черкасов, 203.

- Богуш, А.М. (Кер.) (2015) *Світ дитинства: комплексна освітня програма для дошкільних навчальних закладів*. Тернопіль: Мандрівець, 200 с.
- Борисенко, В. К. (2000) *Традиції і життєдіяльність етносу: на матеріалах святково-обрядової культури українців: навч. посібник для студ. вищих навч. закл.* Київ: УНІСЕРВ, 190.
- Борисова, З. Н. & Кузьменко, В. У. (2004) *Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки. Навчальний посібник* Київ: Вища школа, 511.
- Борщ, Р. М. (2013) *Радість творчості: програма художньо-естетичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку*. Тернопіль: Мандрівець, 72.
- Боснюк, В. Ф., Дейнеко, Н. В. & Склярів, С. О. (2019) Установка як оціночне відношення до соціальних об'єктів. *International scientific and practical conference «Prospects for the development of psychology as a science in EU countries and Ukraine»*, 108-111.
- Ваганова, Н. А. (2012) Розвиток естетичного художнього сприймання в дошкільному віці. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. Т. XII. Психологія творчості. (15 (1)), 68-76.
- Важинський, С. Е. & Щербак, Т. І. (2016) *Методика та організація наукових досліджень : Навчальний посібник*. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 260 с.
- Васянович, Г. П. & Шевкун, Г. В. (2020) Естетична і художня культура особистості педагога. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки : проблеми та перспективи: зб. наук. праць*. (6), 13-21
- Ващенко, Г. В. (1994) *Виховний ідеал: Підручник для педагогів, вихованців, молоді і батьків*. Полтава: Полтавський вісник, 192.
- Вдович, С. М. (2018). Гуманістична спрямованість естетичного виховання ВО Сухомлинського. *Видатні українські педагоги. Василь Сухомлинський: наук. Праці*. 252 с.

- Великорода, О. М. & Вовк, А. А. (2015) Правовий режим об'єктів народної творчості. *Прикарпатський юридичний вісник*. (3(9)), 30-34.
- Вераска, М. І. (2010) Організація проектної діяльності у дитячому садку: творчі проекти. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. (2) С. 31–36.
- Вераска, М. І. (2017) Організація проектної діяльності у дитячому садку: творчі проекти. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. (2). 31–36.
- Ветлугіна, Н. О. (1998) *Музичний розвиток дитини*. Київ : Музична Україна., 124 с
- Ветлугіна, Н. О. (1977) *Система естетичного виховання в дитячому садку*. Київ: Радянська школа, 256.
- Вигорій, К. Ю., & Марчук, Н. В. (2016). Можливості української народної казки як засобу морального виховання дошкільників. *Рекомендовано до друку вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 8 від 25.03. 2016 р.)*, 50.
- Вільчанська, Т. В. & Кузь, О. В. (2019) Інтегрований підхід у використанні програмно-методичного комплексу «Впевнений старт». Інтеграція як освітня стратегія модернізації дошкільної освіти. *Інтеграція як освітня стратегія модернізації дошкільної освіти*. Хмельницький, 85-87.
- Вітвицька, С. С. (2012). Естетичне виховання майбутнього вчителя в контексті ідей ВО Сухомлинського. *Естетичне виховання дітей та молоді: теорія, практика, перспективи розвитку: збірник наукових праць/за ред. ОА Дубасенюк, НГ Сидорчук*, 142-150.
- Волошина, О. В. & Мнишенко, К. В. (2020) Підготовка вихователя до формування художньо-мовленнєвої компетенції дітей дошкільного віку засобами фольклору. *Особистісно-професійний розвиток учителя: погляди стейкхолдерів. Монографія*. С. 102-118
- Волошина, О. В. (2015) *Педагогіка інновацій у вищій школі*. Навчально-методичний посібник. Вінниця: Твори., 161.

- Волошина, О. В. (2020) Формування у майбутніх учителів компетентності у сфері естетичного виховання школярів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія.* (61), 111-116.
- Волощук, І. С. (2009) *Педагогічне дослідження : навч. посіб.* Київ: Педагогічна думка, 390.
- Воропай, О. В. (1993) *Звичай нашого народу.* Київ: Оберіг, 592.
- Гайдай, І. О. (2017). Усна народна творчість як засіб морального виховання учнів молодшого шкільного віку. *Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти.*
- Гатеж, Н. В (2017) Особливості виховання естетичної культури учнів загальноосвітнього навчального закладу. *Молодий вчений* (3 (43)), 362-365.
- Гатеж, Н. В. (2019) *Підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва до виховання естетичної культури учнів закладу загальної середньої освіти: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти».* Київ, 353.
- Гончаренко, І. О. (2018) Діагностика стану естетичного розвитку молодших школярів в процесі хореографічної діяльності. URL: <https://journal.kdpu.edu.ua/ped/article/download/6082/5563/9798> (дата звернення: 14.09.2022)
- Гончаренко, С. У. (1997) *Український педагогічний словник.* Київ: Либідь, 376.
- Гончаренко, С. У. (2010) *Педагогічні дослідження: Методологічні поради молодим науковцям.* Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 308.
- Горбуленко, Л. В. (2011) *Тематичні проекти для дітей старшого дошкільного віку. Формування життєвої компетентності у дошкільника. Навчально-методичний збірник.* Полтава: ПОІППО Режим доступу: <http://poippo.pl.ua/otmz/biblioteka/zbirnik3.pdf>
- Григоренко, В. Є. (2004) Технічні уміння і образотворча діяльність дошкільників. *Підготовка вчителя початкової школи в умовах нової*

парадигми освіти: матеріали міжнар. наук.-метод. конф. 1-2 квіт.: до 170-річного ювілею. Київ, 266–268.

Григоренко, В. Є. (2017) *Формування естетичного ставлення дітей старшого дошкільного віку до декоративно-ужиткового мистецтва на заняттях з образотворчого мистецтва: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 «Теорія та методика навчання».* Київ, 329 с.

Грицишина, Т.І. (2014) Особливості формування естетичного ставлення дошкільнят до навколишньої природи в умовах педагогічної взаємодії. *Проблеми виявлення та проектування розвитку обдарованості дошкільників: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції.* Київ, 165-175.

Грищенко, Т. О. (2018). Виховний потенціал усної народної творчості в системі естетичного виховання учнівської молоді. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: "Педагогічні науки", (8).*

Гузь, В. В. (2018) Організаційно-педагогічні умови ефективної взаємодії дошкільного закладу з сім'єю. *Молодь і ринок (3).* 27–30.

Гук, О. Ф. (2013) Теоретичні передумови формування естетичної культури. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки.* (18), 193–199.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apspp_2013_18_28

Державний стандарт дошкільної освіти. Затверджено наказом МОН № 33 від 12.01.2021. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2632021/12.01/nakaz-33-bazovyyukomponent-doshk-osv.pdf> (дата звернення: 22.10.2022).

Джола, Д. М. & Щербо, А. Б. (1998) *Теорія і методика естетичного виховання школярів.* Київ: Ін-т змісту і методів навчання, 390 с.

Дитина. (2016) Освітня програма для дітей віком від 2 до 7 років. Київ.
URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/programyrozvytkuditey/osvitnya-programa-ditina-nmc.pdf> (дата звернення: 24.10.2022)

- Довжук, І. В. (2008). *Основи музеєзнавства: навчальний посібник*. Луганськ: Видавництво СНУ ім. В. Даля.
- Долинська, Л. В. & Максимчук Н. П. (2008) *Психологія ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя* : навч. посіб. Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О. В., 124 с.
- Дронова, О. О., Аксьонова, О. П. , Аніщук, А. М. & Артемова, Л. В. (2014) *Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція): у 2 ч*. Київ: ТОВ «МЦФЕР-Україна», 204 с.
- Дуткевич, Т. В. (2012) *Дитяча психологія. Навч. посіб.* Київ.: Центр учбової літератури, 424 с.
- Дуткевич, Т.В. (2020) *Дошкільна психологія*. Київ: центр навчальної літератури, 392.
- Житник, Т. С. (2016) *Розвиток художньо-творчої активності старших дошкільників засобами живопису*: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 «Дошкільна педагогіка». Мелітополь, 269 .
- Житник, Т. С. (2021). *Методика формування художніх цінностей у дітей старшого дошкільного віку у процесі набуття естетичного досвіду*. *Acta Paedagogica Volynienses*, 5, 16–22, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.5.3>
- Зайченко, І. В. (2010) *Історія педагогіки : у двох книгах : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Книга 1. Історія зарубіжної педагогіки*: Навчальний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 624 с.
- Зайченко, І. В. (2010) *Історія педагогіки: у 2 книгах*. Київ: Видавничий Дім «Слово», 624.
- Закович, М. М. & Зязюн, І. А. (2004) *Культурологія: українська та зарубіжна культура*: Навчальний посібник. Київ: Знання, 567 с.
- Закон «Про вищу освіту» від 01.07.2014. *Відомості Верховної Ради*, 2014. № 37-38. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/ed20170727#Text> (дата звернення: 16.08.2022).

- Закон «Про освіту» від 05.09.2017. *Відомості Верховної Ради*, 2017. № 38-39.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 06.08.22).
- Захарова, Л. В. (2017) Народна творчість як засіб естетичного виховання дітей дошкільного віку. *Традиційна культура в умовах глобалізації : сучасний дискурс щодо збереження та популяризації нематеріальної культурної спадщини : матеріали наук.-практ. конф.* Харків, 100–103.
- Зеленська, Н. О. (2014) Естетична й художня культура – найважливіші складові формування творчої особистості. *Вісник Житомирського державного Університету. Педагогічні науки (2 (74))*, 74-78.
- Зузяк, Т. П. & Марущак, О. В. (2019) Зміст поняття художньо-естетичної компетентності педагога в галузі декоративно-ужиткового мистецтва. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр.* (53), С. 185-189. Режим доступу: <https://vspu.net/sit/index.php/sit/issue/view/179/sit-53-2019>
- Зузяк, Т. П., Марущак, О. В. & Савлук, В. М. (2019) Інтегративна природа декоративно-ужиткового мистецтва як чинник збереження художніх традицій народних ремесел і промислів *Perspectives of world science and education*, с. 172-180
- Зязюн, І. А. (1984) *Естетичний досвід особистості*. Київ: Вища школа, 172.
- Іваницький, А. І. (2004) *Український музичний фольклор. Підручник для вищих навчальних закладів*. Вінниця: НОВА КНИГА, 320 с.
- Іщенко, Л. В., & Журавко, Т. В. (2020). Художнє слово як засіб патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку.
- Казмерчук, І. А. (2012) Естетичне виховання дошкільників засобами природи. *Інноваційний досвід педагогів дошкільної та початкової освіти Житомирщини: зб. наук. метод.* Житомир, 107 – 110.
- Калуська, Л. В. (1993) *Ознайомлення дошкільнят із народними звичаями та обрядами*. Івано-Франківськ: Обласний інститут ПОПП, 3-20.

- Карагозлю, Ф. (2019) *Педагогічні умови взаємодії закладу дошкільної освіти із сім'єю у полікультурному вихованні старших дошкільників*: автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Дошкільна педагогіка». Одеса, 20.
- Карнаухова, А. В. (2016) *Формування шанобливого ставлення у дітей 5-го року життя до дорослих засобами української казки* (дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08). Київ, 240.
- Качуровська, Я. (2017). Українська народна казка як засіб морального виховання молодших школярів. *Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти*.
- Кемпінська, У., Біда, О. А., Кучай, О.В, Рокосовик, Н.В. & Кучай Т.П. (2020) Проблеми естетичного виховання молоді в сучасних умовах розвитку суспільства. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. (10(104)). С. 21-30.
- Кириленко, В. Г. Голубєва, М. О. & Рябець, І. В. (2009) Формування художньо-естетичної культури старшокласників на уроках української та зарубіжної літератури і в позаурочний час *Наукові записки НаУКМА. Т. 97 : Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. Київ, 31-35
- Кисельова, О. І. (2009) *Морально-етичне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами українського фольклору*: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 «Дошкільна педагогіка». Одеса, 278.
- Клокова, Ю. (2011) Формування художньо-естетичного смаку в дошкільників. *Вісник Інституту розвитку дитини (додаток): методичні та практичні матеріали. (2)*. Київ, 265 – 268.
- Коваленко, Є. І., & Белкіна, Н. І. (2006) *Історія зарубіжної педагогіки. Хрестоматія: навч. посіб.* К.: Центр навчальної літератури, 664 с.
- Коваль, Т. В. (2022). Українські народні традиції та звичаї як засіб національного виховання молодших школярів в умовах НУШ. *Актуальні питання у сучасній науці*, (2 (2)).

- Ковальчук, Л. О. (2020) *Моделювання науково-педагогічних досліджень: Навчальний посібник*. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 520.
- Козак, Л. В. (2020). *Сучасні форми організації освітнього процесу*. Дитини: Освітня програма для дітей від двох до семи років. К.:Київ.ун-т ім.Б.Грінченка. 440 с.
- Козак, Л. В. & Коваль В. Ю. (2020). Проектна діяльність як засіб підготовки дитини до навчання у Новій українській школі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. (71 (1)). С.127-131. DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.71-1.22>
- Коломієць, А. М. & Лазаренко, Н. І. (2016). Сучасні методологічні підходи в організації вищої педагогічної освіти. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського : зб. наук. пр.* (3). С. 47-52.
- Комарівська, Н. О. (2016). Розвиток творчого потенціалу дітей дошкільного та молодшого шкільного віку засобами фольклору. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*, (46), 30-34.
- Кононко, В. А. (за ред.) (2005) *Українська етнопедагогіка : навч.-метод. посіб.* Івано-Франківськ, 508 с.
- Коношевський, Л. Л. & Шахіна, І. Ю. (2011) *Обробка психологічних досліджень засобами ІКТ : навчально-методичний посіб.* Вінниця: ТОВ Фірма «Планер», 200.
- Концепція Нової української школи від 27.10.2017. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 16.09.2022)
- Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку (2020). Національна академія педагогічних наук України. Київ: ФОП Ференець В.Б., 44 с.
- Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах (2004) URL:

https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1_11290-04#Text (дата звернення: 18.09.2022)

Коршунова, Т. Л. «Диференційований підхід до типів проектування» [Електронний ресурс] /Режим доступу:

http://poipro.pl.ua/otmz/kruglyj_stol (дата звернення: 07.09.2022)

Котенєва, І. С. (2015) Розвиток ідей естетико-екологічного навчання та виховання в історії педагогіки. URL: <http://uk.xlibx.com/4istoriya/2400-1-is-kot-n-va-luganskiy-nacionalniypedagogichniy-universitet-imeni-tarasa-shevchenka-rozvitok-idey-estetiko-eko>. Php. (дата звернення: 16.09.2022)

Кравець, Н. С. (2019) До питання естетичного виховання дітей засобами української народної педагогіки. *Педагогічний часопис Волині*, (2 (13)). 74-78

Кремень, В. Г. (Ред). (2008). *Енциклопедія освіти*. Київ : Юрінком Інтер. 1038 с.

Кримський, С. Б. (2009) Культура розкриває внутрішню безмежність людини. *Культурологічна думка*. (1). С. 18–26.

Крутій, К. Л. (2017) Інтеграція в дошкільній освіті як інноваційне явище, або що треба знати про інтеграцію? URL:<http://ukrdeti.com/> (дата звернення: 16.09.2022)

Крутій, К. Л. (2009) *Сучасне заняття з дошкільниками: традиції чи інновації?* Монографія. Запоріжжя: ТОВ “ЛІПС” ЛТД, 160.

Кузьменко, В. У. (2013) Естетична обдарованість дошкільника: теоретичні засади діагностичної роботи. *Освіта та розвиток обдарованої особистості, щомісячний науково - методичний журнал*. (8-9 (15-16)). 114-116.

Купріянюк, В. І., Мохіна, Н. О. & Корінько, І. Б. (2013) *Петриківський первоцвіт: методичний посібник*. Тернопіль: Мандрівець, 40.

Кучеренко, С. Ю. (2015) Соціальна установка: адаптаційна класифікація особистостей. *Психологія і суспільство* (1), 92-101.

- Кушнір, В. А. (2003) *Теоретико-методологічні основи системного аналізу педагогічного процесу вищої школи*: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Київ, 483.
- Лазаренко, Н. І. (2019). Теоретико-методологічні засади підготовки фахівців в умовах сучасних трансформаційних. *Actual question and problems of development of social sciences : Conference Proceedings*. Kielce : Holy Cross University. P. 172-175.
- Лановик, М. Б. & Лановик, З. Б. (2005) *Українська усна народна творчість*: Підручник. 3-тє вид., стер. К.: Знання-Прес, 2005. 591 с.
- Лановик, М. Б & Лановик, З. Б. (2000) *Українська народна словесність: посібн. для студентів вищих навчальних закладів*. Львів: Літопис, 614.
- Лапченко, І. О. (2017) *Хрестоматія з дитячої психології*: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня Рута», 320 с.
- Левківський, М. В. (2006). *Історія педагогіки* (підручник). Київ : Центр навчальної літератури. 376 с.
- Лисенко, Н. В. (2011) *Етнопедagogіка дитинства : навчально-методичний посібник для студ. вищ. навч. закл.* / Н. В. Лисенко. К. : Слово, с. 720 с.
- Лисенко, Н. В. (2010) *Педагогіка українського дошкілля. Частина 2*. Навчальний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2010. - 360 с
- Литвин, А. В. (2014) *Методологічні засади поняття “педагогічні умови” : на допомогу здобувачам наукового ступеня*. Львів: СПОЛОМ, 76 с.
- Литвиненко, В. А. (2011) *Мова національного танцю. Культура і мистецтво у сучасному світі*. Київ, 227-232.
- Литвишко, О. М. (2019) *Формування основ соціальної компетентності дітей 5-6 років засобами казки в дошкільних навчальних закладах*: дис. ... канд. гед. наук: 13.00.07 «Теорія та методика виховання». Переяслав-Хмельницький, 286.

- Лобова, О. В. (Ред.) (2020) *Дошкільна та початкова освіта в сучасному педагогічному просторі*: [монографія]. Суми: СумДПУ імені А.С.Макаренка, 352 с.
- Лозовий, В. О. (Ред.) (2003) *Естетика: Навч. посіб.* Київ: Юрінком Інтер, 208 с.
- Любар, О. О. & Кремень, В. Г. (ред.) (2005) *Історія української школи і педагогіки: хрестоматія*. Київ: Знання, 767 с.
- Ляшко, М. П. (2017) Музично-естетичне виховання як один з найважливіших факторів формування духовної культури особистості засобами фольклору. *Молодий вчений* (12(52)), 171-174.
- Мазур, К. В. & Король, А. В. (2019) Особливості естетичного виховання дітей у процесі ознайомлення з декоративно-ужитковим мистецтвом: критерії і показники. *Молодий вчений*, (5.2 (69.2)), с. 15-16.
<https://library.vspu.net/jspui/bitstream/123456789/4385/1/Особливості%20естетичного%20виховання%20дітей%20у%20процесі%20ознайомлення%20з%20декоративно-ужитковим%20мистецтвом.pdf>
- Мазур, К. В. (2017). Формування художньо-естетичної культури в дітей дошкільного віку як нагальна потреба сьогодення. *Педагогічний пошук: Збірник наукових праць студентів і молодих учених*. (8), с. 77-80.
- Мазур, К. В. (2018). Організація патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами українського музичного фольклору. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. (52), 89-93.
https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=Tkln89gAAAAJ&citation_for_view=Tkln89gAAAAJ:3fE2CSJlrl8C
- Макарчук, С. А. (2015) *Етнографія українців*: навч. посібн. Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 711.
- Малашевська, І. В., Павлюк, Н. М., & Науменко, М. О. (2022). Народна пісня та її роль у патріотичному вихованні молоді.

- Малицька, О. В. (2019). Гармонізація особистості засобами художньо-естетичної діяльності. *Молодий вчений*, (2 (66)), 372-375.
- Маляр, Л. В. & Кухта, М. І. (2020) *Історія зарубіжної педагогіки: конспект лекцій*. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ». 64 с.
- Маринченко, Г. М. (2020). Карти "Проппа" і "Пассаторе" у розвитку мовленнєвої компетентності на уроках суспільствознавчих дисциплін. *Sciences of Europe*, (58-3 (58)), 38-41.
- Мартиненко, О. В. (2020) *Методика роботи з хореографічним колективом: теорія і практика: підручник для здобувачів першого рівня вищої освіти спеціальностей 024 Хореографія, 014 Середня освіта (Хореографія)*. Мелітополь: Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 390 с.
- Масол, Л. М. (2006) Концепція загальної мистецької освіти. *Мистецтво та освіта*. (2), С.2-3.
- Масол, Л. М. (2015) *Художньо-педагогічні технології в основній школі: єдність навчання і виховання* : метод. посіб. Харків: «Друкарня Мадрид», 178 с.
- Масол, Л. М. (2019) *Методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво»*. Київ: Генеза, 207.
- Матвієнко, С. І. (2017) *Теорія та методика музичного виховання дітей дошкільного віку* : навч. посіб. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 297.
- Матвієнко, С. І. (2016) *Художня праця та основи дизайну*: навч. посіб. Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 201.
- Матковський, О. М. (2017). Народна музикальна культура як засіб естетичного виховання студентської молоді. *Організаційний комітет Голова оргкомітету–Богданов Ігор Тимофійович–ректор Бердянського*, 181.
- Машкіна, С. В., Усатенко, Т. П., Хомич, Л. О. & Шахрай, Т. О. (2016) *Теоретичні засади культурологічного підходу у підготовці педагога до виховної діяльності. Монографія*. Київ: ШКОЛА НАПН України, 168.

- Мельник, І. С. (2013). *Педагогічна психологія: дошкільний вік*. Навчальний посібник для студентів напряму підготовки «Дошкільна освіта». Київ.: Київський університет імені Бориса Грінченка, 128 с.
- Мельничук, С. Г. (2006) *Теорія і практика формування естетичної культури майбутніх учителів (історико-педагогічний аспект 1860-1990 рр.): монографія*. Кіровоград, 248.
- Методика работы с картами Проппа. URL: <http://detstvogid.ru/metodikaraboty-i-s-kartami-v-ya-proppa/>.html (дата звернення: 10.11.2022).
- Методичні рекомендації щодо організації взаємодії закладів дошкільної освіти з батьками вихованців [Електронний ресурс] : лист М-ва освіти і науки України від 11 жовт. 2017р. №1/9-546. URL:<https://drive.google.com/file/d/0Bxpu4GDxDpc7YWVvcWUtVWJpdEk/view>. (дата звернення: 16.09.2022)
- Микуліна, А. К. (2016) Художня культура як наукове поняття та професійна якість педагога. *Педагогічні науки : збірник наукових праць. Херсонський державний університет*. (LXIX (2)), С. 100-104
- Миропольська, Н. Є. (2003) Виміри сформованості художньої культури школярів. *Мистецтво і освіта*. 20–23.
- Михайлова, Л. М. (2018) *Естетично ціннісний розвиток особистості в навчально-виховному просторі закладу освіти: теорія і практика: наук.-метод. посіб. для керівників шкіл, педагогів, студ. пед. спец.* Харків: Видавництво «Точка», 248.
- Михальчук, М. А. (2018) Український пісенний фольклор як засіб морально-естетичного виховання молодших школярів. *Креативний підхід у сучасній освіті: збірник*, 192.
- Мишанич, С. В. (1994) *Система жанрів в українському фольклорі. Українознавство : посібник*. Київ: Зодіак-ЕКО, 263.
- Мнищенко, К. В. & Волошина, О. В. (2020). Формування в майбутніх учителів етнопедагогічної компетентності. *Наукові записки ВДПУ імені Михайла*

Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія (63), 81-85 [DOI 10.31652/2415-7872-2020-63-81-85](https://doi.org/10.31652/2415-7872-2020-63-81-85)

- Мнишенко, К. В. (2020) Роль мистецтва у формуванні моральних якостей дошкільників. *Ціннісно-орієнтований підхід в освіті і виклики євроінтеграції: матер. Міжнар. наук.-метод. конф.* С. 84-85.
- Мнишенко, К. В. & Волошина, О. В. (2021) Педагогічні умови формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості. *Особистісно-професійний розвиток учителя: погляди стейкхолдерів. Монографія.* С. 277-294
- Мнишенко, К. В. (2022) Участь дітей у календарних святах як засіб патріотичного виховання. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»).* (13(18)). 352-361 [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-13\(18\)-352-360](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-13(18)-352-360)
- Мнишенко, К. В. (2022). Особливості формування основ художньо-естетичної культури у здобувачів дошкільної освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми.* (64), 126-136.
- Мосіяшенко, В. А. (2005). Українська етнопедагогіка: Навч. посіб. Суми: ВТД «Університетська книга, 174 с.
- Музальов, О. О. (2012) *Культурологія: навчальний посібник для учнів, студентів, викладачів.* Львів. 185 с.
- Музика, О. Л., Никончук, Н. О. (2016) *Розвиток здібностей молодших школярів засобами усної народної творчості: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів.* Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 200 с.
- Мурзіна, Д. Ш. & Твердохліб, Т. С. (2022). Поєднання народності й естетичного виховання у науковому доробку К. Ушинського. *Персоналії у науково-педагогічному дискурсі.* 63-66
- Національна Доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. Указ Президента України від 17.04.2002 р. № 347/2002. URL:

<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002> (дата звернення: 13.08.2022)

Національна Доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. Указ Президента України від 17.04.2002 р. № 347/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text> (дата звернення: 16.10.2022)

Непша, О. В., Суханова, Г. П. & Ушаков, В. С. (2016). Українські народні рухливі ігри як засіб національно-патріотичного виховання учнів на уроках фізичної культури та позаурочний час. In *Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи: зб. Матеріалів V Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 20 вересня 2016 р.* (Vol. 5, pp. 123-127). Переяслав-Хмельницький.

Нікітчина, С. О. (2014) *Актуальні проблеми дошкільної освіти: теорія і практика. Навчальний посібник.* Київ: Видавничий дім «Слово», 368.

Ніколаєнко, В. М. (2013) *Народознавство в дошкільному навчальному закладі 2-6 років.* Харків: вид. група «Основа». 207 с.

Ніколаєску, І. О. & Дронова, О. О. (2019). Організаційно-методичні засади формування основ художньо-естетичної компетентності дітей дошкільного віку. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць.* (41). С. 10-16.

Ніколаєску, І. О. (2018). Творче використання геокешингу як засобу розвитку дослідницьких умінь дітей старшого дошкільного віку. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»,* с. 66-72. Режим доступу: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/3193>

Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 18.09.2022)

Овчиннікова, А. П. (2013) *Філософські підходи до поняття динаміки культури. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»:* зб. наук. пр. (13), 132-141.

- Одерій, Л. Є. (2010) Розвиток художніх та естетичних здібностей дітей старшого дошкільного віку. *Актуальні проблеми психолого-педагогічного та соціального супроводу дитини на ранніх етапах соціалізації. Гуманізація навчально-виховного процесу.* (4 (1)), 217 – 222.
- Онищук, І. А. (2019) Взаємозв'язок культури й освіти у контексті проблеми розвитку творчого самовираження майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр.* (67 (2)), С. 96-100
- Отич, О. М. (2012) Сутність та складові художньо-естетичної культури особистості. *Естетичне виховання дітей та молоді: теорія, практика, перспективи розвитку: збірник наукових праць.* Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, С.44-52
- Очеретянко, В. І. (2019)Інтеграція як освітня стратегія модернізації дошкільної освіти. *Зб.наук.пр.* Хмельницький: ХОІППО, 550..
- Павелків, Р. В. (2013) *Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу:* навч. посіб. Київ: «Центр учбової літератури», 296.
- Павлюк, С. П. (1997) *Українське народознавство:* Навч. Посібник. Львів: Фенікс, 608.
- Павлюк, С. П. (Ред) (2004) *Українське народознавство: Навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп.* Київ: Знання, 570 с.
- Павлютенков, Є. М. (2007) Моделювання педагогічних процесів. *Управління школою* (10), с. 2-19.
- Паламарчук, Л. Б. & Горохова, Т. О. (2013). *Хрестоматія з етнопедагогіки.* К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 416 с.
- Паласевич, І. Л. (2018) Засоби формування художньо-естетичної компетентності старших дошкільників. *Молодь і ринок,* (10 (165)), С. 35-40
- Пальм, Н. Д. & Гетало, Т. Є. (2013) *Історія української культури : навчальний посібник.* Харків: Вид. ХНЕУ, 296 с.

- Папушина, В. А. (2021) *Теоретичні і методичні засади формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури*: дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Рівне, 560.
- Петрук, Л. П. (2018). Дитячий фольклор як засіб морально-естетичного виховання дошкільників. *Інноватика у вихованні*, 1(7), 195-203.
- Піроженко, Т. О. (2018) *Впевнений старт: книга вихователя: методичний посібник*. В 3-х частинах. Ч.3. Київ: Українська академія дитинства, 184.
- Піроженко, Т. О. (Ред) (2017) *Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку*. Київ: Українська академія дитинства, 80.
- Поніманська, Т. І. (2016) *Дошкільна педагогіка*: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Київ: Вища школа, 456.
- Поніманська, Т. І. (2008) *Дошкільна педагогіка*: навч. посіб. Київ: Вища школа, 456.
- Прокоф'єва, М. Ю. (2008) *Інтеграція педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів і вчителів початкових класів* (автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04) Одеса, 21.
- Проскура, О. В. (2012) *Дитина. Програма виховання і навчання дітей від 2 до 7 років*. Київ, 492.
- Пташук, О. А. (2016) Естетична культура особистості як мета естетичного виховання: теоретичний аналіз. *Інноватика у вихованні*. 2016. (3). С. 289–295.
- Рабчун, Н. В. (2017). *Геокешинг – це весело!* Інноваційний проєкт з впровадження освітньої технології геокешинг, квест-геокешинг в роботу з дітьми дошкільного віку. Нетішин: 116 с.
- Рагозіна, В. А. (2001) Особистісно-орієнтований підхід до діагностики розвитку учнів у процесі художньоестетичного виховання. *Рідна школа*. (1), 50-52.

- Радкевич, В. О. (2010). *Теоретичні і методичні засади професійного навчання у закладах профтехосвіти художнього профілю: монографія*. Київ: УкрІНТЕІ, 420с.
- Рашидова, Н. М. (2016) Виховання художньої культури у студентів педагогічних ВНЗ. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика* (5 (74)), С. 171-179.
- Рекомендація ООН про збереження традиційної культури та фольклору (1997) *European Centre for Traditional Culture (ECTC). Bulletin.* (3). Budapest, P.51-54.
- Роговська, Є. В. (2005). Фольклор як засіб культурної адаптації і виховання патріотичної свідомості особистості. *ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка*, (21), 236-238.
- Росовецький, С. К. (2005) *Український фольклор у теоретичному висвітленні.: посібник для університетів. Ч. 1 : Теорія фольклору*. Київ: Вид-во Укр. фітосоціологічного центру, 28 с.
- Руднева, С. М. & Остапенко, А. С. (2011) *Організація роботи з дітьми 5-річного віку в умовах обов'язкової дошкільної освіти*. Харків: Харківська академія неперервної освіти, 222.
- Рудницька, О. П. (2005) *Педагогіка : загальна та мистецька : навчальний посібник*. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 360 с.
- Рудницька-Юрійчук, І. Р. (2022). Народна та авторська казка як засіб морально-етичного виховання дітей дошкільного віку. *Перспективи та інновації науки*, (8 (13)).
- Русова, С. (1997) *Вибрані педагогічні твори: У 2 кн. Кн.. 1*. Київ: Либідь, 272.
- Савіцька, І. Ю. (2010) *Художньоестетичний розвиток учнів молодших школярів засобами мистецтва* (на прикладі Харківського ліцею мистецтв (133) URL: http://tme.umo.edu.ua/docs/Dod/2_2010/savitska.pdf
- Саврій, Ю. Ф. (2020) *Педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до формування основ етнокультури у*

- дітей старшого дошкільного віку: дис. ... канд. пед. наук: 011 Освітні, педагогічні науки, Умань, 277.*
- Савчук, Б. П. (2004) *Українська етнологія*. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 560.
- Садовенко, С. М. (2007) *Методика формування музичних здібностей у дітей дошкільного віку (на матеріалі українського фольклору) (автореф. дис. ... канд. пед. наук ; спец. : 13.00.02)*. Київ, 23.
- Сафарова, О. В. (2018). *Музичний фольклор як засіб патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку. студентського наукового товариства, 252.*
- Сбітнєва, Л. М. (2015) *Розвиток системи музично-естетичного виховання в Україні: історико-педагогічний дискурс : монографія*. Київ : Педагогічна думка, 186 с.
- Сбітнєва, О. Ф. (2018) *Естетичне виховання молодших школярів у процесі хорової діяльності: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 «Теорія та методика виховання»*. Старобільськ, 258.
- Семенов, О. М. (2004) *Український фольклор: Навч. посіб. Глухів: РВВ ГДПУ, 254.*
- Семенюк, А. Ю. (2019) *Формування художньої культури майбутніх художників-конструкторів у процесі професійної підготовки(автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04)*. Одеса, 21с.
- Сердега, Р. Л. (2017) *Конспект лекцій зі спецкурсу «Українська лінгвофольклористика»*. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 228 с.
- Серих, Л. В. (2020) *Естетичне виховання: освітній простір. Монографія*. Суми: НВВ КЗ СОШПО, 176 с.
- Сисоєва, С. О. & Кристопчук, Т. Є. (2013) *Методологія науково-педагогічних досліджень: Підручник*. Рівне: Волинські обереги, 360
- Сірант, Н. П. (2019а) *Освітньо-виховний та естетичний потенціал української народної педагогіки. Молодь і ринок (4 (171)), 153-157.*

- Сірант, Н. П. (2019б) Проблеми естетичного виховання дітей в історичній ретроспективі. *Молодь і ринок (1 (168))*, С. 111-116
- Скільський, Д. М. (2011) *Історія зарубіжної педагогіки : ілюстр. навч. посіб.* Київ: Смолоскип, 376 с.
- Скільський, Д. М. (2012) *Історія української педагогіки : ілюстр. навч. посіб.* Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 340 с.
- Скопненко, О. І. & Цимбалюк, Т. В. (Укл.) (2007) *Мала філологічна енциклопедія.* Київ: Довіра, 478 с.
- Скрипнікова, С. В. (2015) Досвід естетичного виховання в Україні: витоки, сучасний стан та перспективи розвитку *Естетична освіта педагога: колективна монографія.* Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, с. 99-119
- Скутіна, В. І. (1993) За традиціями української народної педагогіки. *Початкова школа. (7).*
- Сопіна, Я. В. (2013) Психолого-педагогічні умови формування естетичної культури майбутніх учителів музичного мистецтва *Збірник наукових праць. (15) с. 230-235.*
- Старовойт, Л. В. & Ліхіцька, Л. М. (2022) Розвиток художньо-творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами декоративно-ужиткового мистецтва. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. (64), С.147-160*
- Старовойт, Л. В. (2015) Художньо-естетичне виховання дошкільників засобами ліплення. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. (43). С. 131-135*
- Стельмахович, В. Г. (1994) Виховний ідеал української народної педагогіки. *Початкова школа. (2). С. 1-5.*
- Стельмахович, М. Г. (1996). *Українська родинна педагогіка.* Київ: Радянська школа, 86 с.

- Стельмахович, М. Г. (1997) *Українська народна педагогіка*. Київ: Радянська школа, 312.
- Стефуранчин, А. & Бай, І. Б. Декоративно-прикладне мистецтво як засіб художньо-естетичного виховання дітей. *Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи: матеріали*, 61.
- Стеченко, Д. М. & Чмир, О. С. (2005) *Методологія наукових досліджень: Підручник*. Київ: Знання. 309 с.
- Султанова, Л. Ю. (2016) Обґрунтування вибору методу моделювання у дослідженні процесу розвитку полікультурної компетентності майбутніх викладачів. *Витоки педагогічної майстерності*. (16), с. 169-174.
- Сухомлинська, О. В. (1997) Цінності у вихованні дітей і молоді: стан розроблення проблеми. *Педагогіка і психологія*. (1), 105–111.
- Сухомлинський, В. О. (1977) *Вибрані твори. [Т. 3]*. Київ: Радянська школа, 670.
- Танько, Т. П. & Чернявська, М. В. (2017) *Естетичне виховання дітей у дошкільних закладах освіти України (друга половина ХХ століття) : навч. посіб.* Харків : ХНПУ, 204 с.
- Тарасенко, Г. С. (2012) Формування у дошкільників гуманно-особистісного ставлення до природи: аксіологічний аспект. *Актуальні проблеми дошкілля: зб. наук. Праць*. Дрогобич, 13 – 20.
- Терлецька, Л. Г. (2013) *Вікова психологія та психодіагностика: підручник*. Київ: Видавничий Дім «Слово», 608.
- Тименко, В. П. & Аніщенко, Н. В. (2015) *Методичні засади діагностики естетичної обдарованості дітей та молоді: монографія*. Київ.
- Тимків, Б. М. (2017). Мистецькі традиції давнього Галича в діяльності Малої академії народних ремесел. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 64 с.
- Токаренко, Н. М. (2013) Проектна діяльність із дітьми старшого дошкільного віку. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. (10), С. 11–18.

- Тюрменко, І. І. (За ред,) (2010) *Культурологія: теорія та історія культури. Навч. посіб. Видання 3_те, перероб. та доп.* Київ: Центр учбової літератури, 370 с.
- Улюкаєва, І. Г. (2016) *Історія дошкільної педагогіки: навч. посіб.* Х.: Вид-во «Діса плюс». 354 с
- Федотова, Н. О. (2021). *Художня творчість як засіб національного виховання дітей середнього дошкільного віку. Д71 Дошкільна освіта в Україні та зарубіжжі: традиції, досвід, 78.*
- Фірсова, Л. С. (2001) *Формування естетичної культури майбутніх учителів засобами декоративно-прикладного мистецтва (автореф. дис...канд. пед. наук : спец). Кривий Ріг, 20 с.*
- Фунтікова, Н. В. (2012) *Теоретичні засади моделювання процесу виховання інтелігентності у студентів вищих навчальних закладів. Духовність особистості: методологія, теорія і практика (3 (50)), 181-193.*
- Хриков, Є. М. (2018) *Методологія педагогічного дослідження: монографія: Монографія. Харків, 294.*
- Чаговець, А. І. (2009) *Гармонійне виховання дітей 4-6 років у культурно-освітньому просторі дошкільного навчального закладу (автореф. дис. ... д-ра пед. наук) Жит. держ. пед. університет ім. І. Франка. Київ, 39.*
- Чайченко, Н. Н. (2015) *Науково-педагогічне дослідження : навчальний посібник для магістрантів.* Суми: СОІППО, 190.
- Чашечникова, Н. В. (2017) *Патріотичне виховання молодших школярів засобами народного танцю в позашкільних навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 «Теорія та методика виховання». Вінниця, 311.*
- Чен, Хань (2021) *Методика підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до формування національної культури школярів засобами народно-пісенної творчості: дис. ... канд. пед. наук: 014 Середня освіта. Одеса, 274.*
- Чернілевський, Д. В. (2010) *Методологія наукової діяльності: Навч. посібн.: Вид. 2-ге, допов. Вінниця: вид-во. АМСКП, 484.*

- Чернявська, М. В. (2011) *Естетичне виховання дітей у дошкільних закладах України (друга половина ХХ століття)*: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Харків, 251 с.
- Човрій, М. Я., & Сухацька, Л. М. (2016). Патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами українського музичного фольклору.
- Чорнописький, М. Г. (2008) *Українська фольклористика: словник-довідник*. Тернопіль, 447.
- Чугай, Т., Станкевич, М., Селівачов, М. Р., Удрис, І. & Фіголь, М. Народна творчість як засіб естетичного виховання дітей дошкільного віку. *Редакційна колегія*, 100.
- Чужа, Н. П. (2018) *Формування естетичного досвіду молодших школярів засобами українських народних паремій*: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 «Теорія та методика виховання». Київ, 273.
- Шапар, В. Б. (2007) *Сучасний тлумачний психологічний словник*. Харків: Прапор, 640.
- Шарапов, О. Д., Дербенцев, В. Д., & Семьонов, Д. Є. (2004). Економічна кібернетика: навч. посібник. К.: КНЕУ, 231, 24.
- Швайка, Л. А. (2010) *Метод проектів у діяльності дошкільного закладу Х.*: Вид. група «Основа», 203 с.
- Шевченко, Н. О. (2015) Використання елементів народознавства у практиці сучасних ДНЗ. *Дошкільна освіта у сучасному освітньому просторі : актуальні проблеми, досвід, інновації : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.*, с. 260–266.
- Шевченко, Г. П. (2018) Художньо-естетична вихованість як ознака культурної особистості. *Духовність особистості : методологія, теорія і практика : зб. наук. праць*, (6 (87)), 196–210.
- Шевченко, Н. О. (2015) Використання елементів народознавства у практиці сучасних ДНЗ. *Дошкільна освіта у сучасному освітньому просторі :*

- актуальні проблеми, досвід, інновації : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* Харків, 260–266.
- Шевчук, О. М. (2012) Дитина у світі культури: орієнтири до освітньої лінії. *Дошкільне виховання* (9). С. 15 – 21.
- Шевчук, О. М. (2016) *Дитяча хореографія : навч.-метод. посібник*. Тернопіль: Мандрівечь. 288 с.
- Шинкар, Т. Ю. & Руденко, Л. С. (2009). Особливості творчого розвитку дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. Реалізація наступності дошкільної і початкової освіти. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, 92-95.
- Шинкарук, В. Д. (2015) *Теорія та історія соціального виховання в зарубіжних країнах (для студентів напряму підготовки «Соціальна педагогіка»)* К.:ЦП «Компринт», 236 с.
- Шинкарука, В. І. (1986) *Філософський словник*. 2-е вид., перероб. і доп. Київ: Абрис, 800.
- Якуба, Л. В. (2020). Розвивальний потенціал народної іграшки як засіб формування мовленнєвої компетенції дітей старшого дошкільного віку з знм. *Класичні та інноваційні підходи у роботі вихователя сучасного закладу дошкільної освіти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Бердянськ, Україна, 21 липня 2020 року). Частина II. Бердянськ: Центр прогресивної освіти «Генезум», 2020.– 180 с., 35.*
- Яременко, В. В. & Сліпушко, О. М. (2008) *Новий тлумачний словник української мови*. Том 2. Київ: Аконіт, 928.
- Ярославцева, М. І. & Кучай, О. В. (2020) Пісочне мистецтво як засіб морально-естетичного виховання дітей дошкільного віку. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. (5 (98)). С. 249-261.
- Abelson R. P. & Prentice D. A. (1989) Beliefs as possessions: A functional perspective //Attitude structure and function / A.R. Pratkanis, S.J. Breckler, A.G. Greenwald (Eds.). Hillsdale, NJ : Lawrence Erlbaum Associates, 328 p.

- Allport, G. W. (1935). Attitudes Reprinted in: Readings in attitude theory and measurement / Ed. by M. Fishbein: New York, 9.
- Dewey, J. (2018). Democracy and education by John Dewey: With a critical introduction by Patricia H. Hinchey (Vol. 1). Myers Education Press.
- Dmitrenko, N., Voloshyna, O., Kizim, S., Mnyshenko, K. & Nahorniak, S. (2022) Smart Education in the Prospective Teachers' Training. *CTE Workshop Proceedings of ACNS Conference on Cloud and Immersive Technologies in Education (CITEd 2022)*, Kyiv, December 21-22, 2022.
- Gianni, Rodari (2021) The Grammar of Fantasy: An Introduction to the Art of Inventing Stories, translated by Jack Zipes. To be published in April 2021. p. 148
- Greenwald, A. G. (2019) Why attitudes are important: Defining attitude and attitude theory 20 years later // Attitudes structure and function / A.R. Pratkanis, Warsaw, Republic of Poland February 1–2, 234 p
- Honigmann, J. J. (1954) Culture and Personality. New York, 499.
<https://doi.org/10.17770/sie2021vol3.6321>
- McGuire, W J. (1985) Attitude and attitude change // The handbook of social psychology (2), 366 p
- Morgan, D. H., (2011). The Ethical Turn in Family Studies. *Rethinking Family Practices*, 127-143.
- National Board for Professional Teaching Standards. Early Childhood and Middle Childhood/ Art Standards. 2000, revised in 2015. URL: <http://boardcertifiedteachers.org/sites/default/files/EMC-ART.pdf> (дата звернення: 15.11.2022)
- Punch, B. S. (1997) *The Psychology of Art Appreciation. Copenhagen*, (V (XII)), 312 p.
- Road Map for Arts Education Building Creative Capacities for the 21st Century. 26 p. URL: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/CLT/pdf/Arts_Edu_RoadMap_en (дата звернення: 15.09.2022)

- Vygotsky, L. S. (1993) *The Collected Works of L.S. Vygotsky, Vol. 2, The Fundamentals of Defectology (Abnormal Psychology and Learning Disabilities)*. Translated and with an introduction by Jane E. Knox and Carol B. Stevens. Editors of the English translation: R.W. Rieber and A.S. Carton. New York: Plenum Press.
- Vygotsky, L. S. (1997) *Educational Psychology* Edition 1st Edition Pub. Location Boca Raton Imprint CRC Press, P.416
- White, L. A. (1959) The concept of culture. *American Anthropologist*. Wash. (61). 227–251.

ДОДАТКИ

Додаток А

Тематика вивчення творів народного мистецтва для дошкільників
третього року життя за освітньою програмою «Дитина»

Друга молодша група «Крихітки» (третій рік життя)	
Образотворча майстерня	<p>ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ: Продовжувати формувати у дітей зацікавленість образотворчою діяльністю. Стимулювати ініціативність дітей під час занять образотворчим мистецтвом.</p> <p><i>Орієнтовна тематика завдань:</i> <i>Малювання.</i> «Сонечко і дощик», «Веселка», «Ходить гарбуз по городу». <i>Аплікація.</i> «Котики вербові», «Бузок» <i>Ліплення:</i> «Варенички»</p>
Музичний калейдоскоп	<p>ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ: Виховувати емоційну сприйнятливість до творів музичного мистецтва. Знайомити з основними музичними жанрами (пісня, танець, марш), сприяти розвитку музичної пам'яті</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>співаночки:</i> «Кую, кую чобіток», укр. нар. примовка; «Сорока-ворона», укр. нар. примовка, обр. Я. Степового; «Печу, печу хлібчик», муз. В. Верховинського, сл. народні; «Ладки, ладки», укр. нар. забавлянка; – <i>Музичні ігри:</i> «Гра з різнокольоровими хусточками», укр. нар. мелодія «Ой за гаєм, гаєм», обр. Я. Степового – <i>Танці:</i> «Потанцюймо веселіше», укр. нар. мелодія, обр. І. Прача; «Танок із дзвіночками», укр. нар. мелодія; «Бігти до ялиночки», муз. В. Сметани («Полька»); «Танок з ляльками», укр. нар. мелодія, обр. М. Лисенка; – <i>гра на дитячих музичних інструментах:</i> «Дрібушечки», укр. нар. примовка,

Театральна мозаїка	<p><i>Орієнтовна тематика завдань:</i> — показ театральних інсценівок вихователем (із частковим залученням дітей); — «Вовк та семеро козенят» (українська народна казка),</p>
Літературна скринька	<p>ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ Підтримувати інтерес дітей до художньої літератури, розвивати бажання слухати літературні твори різних жанрів (усна народна творчість, оповідання, віршовані твори).</p> <p>ЗМІСТ ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ Привчати слухати, розуміти зміст нескладних художніх творів (народних казок, невеликих оповідань, віршів), впізнавати твір за його фрагментом, ілюстрацією, знаходити на малюнках героїв, пригадувати назву знайомого твору, розрізняти прозову (укр. нар. казка «Рукавичка» та ін.) і віршовану мову</p> <p>Вчити самостійно, виразно та осмислено промовляти знайомі короткі утішки, вірші, пісеньки, використовувати їх у іграх з однолітками. Залучати до інсценування забавлянок (утішок), відтворення нескладних добре знаних примовлянок, казок в іграх-драматизаціях (укр. нар. казки «Колобок», «Рукавичка», «Ріпка», «Коза-Дереза», «Півник і двоє мишенят» та ін.).</p>

*Тематика вивчення творів народного мистецтва для дошкільників
п'ятого року життя за освітньою програмою «Дитина»*

Середня група «Чомусики» (п'ятий рік життя)	
Образотворча майстерня	<p>ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ: Розвивати емоційну та зорову чутливість, здатність захоплюватись та дивуватись, радіти розмаїттю барв та образів навколишньої дійсності.</p> <p><i>Орієнтовна тематика завдань:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Малювання.</i> «Ваза», «Зимові візерунки» - <i>Аплікація:</i> «Килимок», «Зимові візерунки», «Вийди, вийди сонечко», «Картата сорочка» - <i>Ліплення:</i> «В гостях у казки» (виготворення персонажів казок для настільного театру «Рукавичка», «Троє поросят», «Маша і Ведмідь», «Пан Коцький», «Сірко», «Солом'яний бичок» та ін.),

<p>Музичний калейдоскоп</p>	<p>Музичний калейдоскоп ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ: Продовжувати розвиток інтересу до музики, бажання її слухати. Викликати емоційний відгук при сприйнятті творів музичного мистецтва.</p> <p><i>Орієнтовний музичний репертуар:</i> - слухання музики: «Гопак», укр. нар. танець; <i>співаночки:</i> «Труби, Грицю, в рукавицю», муз. В. Верховинського, сл. народні; «Іде, іде, дід, дід», укр. нар. примовка, обр. Я. Степового; «Бім-бом», укр. нар. пісня, обр. Я. Степового; «Козо, козо, вилий воду», укр. нар. пісня; «Дрібушечки», укр. нар. примовка, обр. Я. Степового; «Зробимо коло», муз. В. Верховинця, сл. народні; <i>-музично-ритмічна діяльність:</i> <i>вправи:</i> «Вертушки», укр. нар. мелодія, обр. Я. Степового; <i>танці:</i> «Танок з ляльками», укр. нар. мелодія, обр. М. Лисенка; «Танок — запрошення», укр. нар. мелодія; «Танок з бубнами», укр. нар. мелодія, обр. М. Вериківського; «Український танок», укр. нар. мелодія, обр. Г. Левкодимова; <i>-гра на дитячих музичних інструментах:</i> «Гоп-гоп», укр. нар. примовка, обр. Я. Степового; «Іде, іде, дід, дід», укр. нар. примовка, обр. Я. Степового; «Сію, сію, посіваю», укр. нар. колядка; «Щедрик, ведрик», укр. нар. щедрівка; «Бім-бом», укр. нар. пісня, обр. Я. Степового;</p>
<p>Театральна мозаїка</p>	<p><i>Орієнтовна тематика показу театральних інсценівок дітьми (інколи з допомогою та участю вихователя):</i> — <i>ігри-драматизації з ляльками:</i> «Курочка Ряба» (українська народна казка); «Колобок» (українська народна казка), театр смикунчиків; «Рукавичка» (українська народна казка)</p>
<p>Літературна скринька</p>	<p>ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ Організовувати різні види дитячої діяльності за змістом художніх творів. Використовувати твори художньої літератури у повсякденні.</p> <p>ЗМІСТ ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ Продовжувати знайомити дітей з художніми творами різних жанрів, учити відчувати їх характер, розрізняти жанри: казки та оповідання, вірші, загадки, приказки, прислів'я.</p>

*Тематика вивчення творів народного мистецтва для дошкільників
шостого року життя за освітньою програмою «Дитина»*

Старша група «Фантазери-мрійники» (шостий рік життя)	
Образотворча майстерня	<p style="text-align: center;">ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ: Вчити елементам декорування предметів, використовуючи українські народні регіональні традиції та сучасні підходи, що застосовуються у декоративно-ужитковому мистецтві.</p> <p style="text-align: center;"><i>Орієнтовна тематика завдань:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Малювання.</i> «Майстерня українського народного розпису», «Запрошення на українські вечорниці», «Афіша на свято Стрітєння», «Запрошення на Масляну», «Писанка», «Великодня листівка», «Рушник на щастя» - <i>Аплікація:</i> «Пасхальний кошик». - <i>Ліплення:</i> «Декоративна тарілочка».
Музичний калейдоскоп	<p style="text-align: center;">Музичний калейдоскоп</p> <p style="text-align: center;">ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ: Формувати музичну культуру через знайомство з творчістю композиторів різних країн та епох, класичною, сучасною, народною, національною музикою.</p> <p style="text-align: center;"><i>Орієнтовний музичний репертуар:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>слухання музики:</i> «Гопак», укр. нар. танець; - <i>співи:</i> <i>співаночки:</i> «Вода, вода холодна», укр. нар. примовка; «Гриби», укр. нар. примовка; «Ковалі», укр. нар. примовка; «Бобер», укр. нар. примовка; «На зеленому горбочку», укр. нар. примовка; «Добрий вечір, щедрий вечір», укр. нар. щедрівка; «Коляд, коляд, колядниця», укр. нар. колядка; <i>пісні:</i> «Врожайна», укр. нар. мелодія, гарм. А. Філіпенка, сл. Н. Кукловської; «Ой, на горі жита много», укр. нар. пісня; «Гарна наша Україна», укр. нар. пісня, обр. С. Файнтуха; - <i>музично-ритмічна діяльність:</i> <i>танці:</i> «Український танок», укр. нар. мелодія; - <i>гра на дитячих музичних інструментах:</i> «Дрібушечки», укр. нар. примовка, обр. Я. Степового; «Іди, іди, дощику», укр. нар. примовка, обр. Я. Степового; «Щедрик, щедрик, щедрівочка», укр. нар. щедрівка; «Коляд, коляд, колядниця», укр. нар. колядка; «Ой, дзвони дзвонять», укр. нар. пісня, обр. Я. Степового; «Іди, іди, дід», укр. нар. пісня,

	обр. Я. Степового; «Вийди, вийди, сонечко», укр. нар. пісня, обр. Л. Ревуцького; «Ластівочка», укр. нар. пісня, гарм. Ю. Михайленка
Театральна мозаїка	<p><i>Орієнтовна тематика показу театральних інсценівок дітьми (інколи з допомогою та участю вихователя):</i></p> <ul style="list-style-type: none"> — <i>настільний театр іграшок:</i> «Солом'яний бичок» (українська народна казка); — <i>ігри-драматизації з ляльками:</i> «Півник і двоє мишенят» (укр. нар. казка); — <i>власне драматизація:</i> «Летюча миша» (нар. казка за переказом О. Заміховської), «Про ледачу дівчину» (укр. нар. казка).
Літературна скринька	<p>ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ</p> <p>Продовжувати ознайомлення з фольклорними та авторськими творами різних жанрів та тематики як української, так і світової літератур; творами письменників-класиків, сучасних українських письменників.</p> <p>ЗМІСТ ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ</p> <p>Продовжувати ознайомлювати дітей з новими чарівними (фантастичними), соціально-побутовими, народними та авторськими казками, веснянками, легендами. Учити відповідати на запитання за змістом казок, самостійно розповідати у вільний час знайомі казки; висловлювати своє ставлення до героїв казок, оцінювати їхні вчинки; впізнавати назву казки за описом героїв, ілюстраціями та фрагментами з тексту казки; самостійно виділяти зачин і кінцівку, знаходити повтори, називати фантастичні події, чарівні предмети тощо. Залучати до читання віршів, байок за ролями, вивчення напам'ять кількох казкових зачинів, кінцівок.</p> <p>Продовжувати ознайомлення дітей з приказками та прислів'ями, вчити розуміти і пояснювати їх прихований зміст, під час спілкування використовувати їх. Ознайомити з лічилками, їх призначенням.</p>

Тематика вивчення творів народного мистецтва для дошкільників
сьомого року життя за освітньою програмою «Дитина»

«Дослідники» (сьомий рік життя)	
Образотворча майстерня	<p>ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ: Формувати у дітей знання про види образотворчого мистецтва (живопис, графіку, скульптуру, архітектуру, декоративно-ужиткове мистецтво).</p> <p><i>Орієнтовна тематика завдань:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Малювання.</i> «Майстерня українського народного розпису», «Таємниці писанки», «Зацвіла в долині червона калина», «Скринько моя мальована»; <i>Аплікація.</i> «Таємниці бабусиноного кошика» (аплікація з ниток); <i>Ліплення.</i> «Сорочинський ярмарок» (цикл занять, що передбачає виготовлення посуду, фігурок домашніх тварин та людей, які на останньому занятті оформлюються у загальну композицію); «Школа гончарного мистецтва» (виготовлення посуду: макітри, глечики, горнятка, філіжанки, куманці, плескачики, цукорниці, джезви для кави тощо)
Музичний калейдоскоп	<p>ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ: Формувати музичний смак та свідоме ставлення до класичної та сучасної національної мистецької спадщини.</p> <p><i>співаночки:</i> «Ой ну, люлі, котку!», укр. нар. примовка, обр. Я. Степового; «Сонечко, сонечко», укр. нар. примовка, обр. Я. Степового; «На гойдалці», укр. нар. примовка, обр. Я. Степового; «На виру, вирочку», укр. нар. примовка, обр. Я. Степового; «Добрий вечір, щедрий вечір», укр. нар. щедрівка; «Коляд, коляд, колядниця», укр. нар. колядка;</p> <p><i>Музично-ритмічна діяльність:</i> «Перемінний крок», укр. нар. мелодія, обр. Я. Степового; «Елементи українського народного танцю», укр. нар. мелодія, обр. М. Різоля;</p> <p><i>Танці:</i> «Танок парами», укр. нар. мелодія; «Український народний танок», укр. нар. мелодія «Ой, лопнув обруч»; «Танець з віночками», укр. нар. пісня, обр. А. Лазоренка;</p> <p><i>гра на дитячих музичних інструментах:</i> «Мак», укр. нар. пісня, обр. Я. Степового; «Мак», укр. нар. пісня, обр. Я. Степового;</p>

<i>Театральна мозаїка</i>	Орієнтовна тематика завдань: — «Казка про котика та півника» (укр. нар. казка)
<i>Літературна скринька</i>	ОСВІТНІ ЗАВДАННЯ Підтримувати і розвивати у дітей бажання грати в ігри драматизації та театралізовані ігри за змістом відомих казок, оповідань, віршів. ЗМІСТ ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ Продовжувати знайомити з творчістю українських та зарубіжних поетів, письменників та ін., залучати до активної участі у бесідах про них.

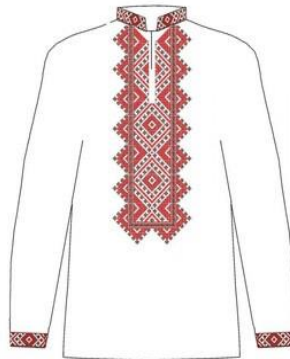
Карта спостережень

Прізвище ім'я дитини				
Дата проведення діагностики				
Результат діагностики				
Критерії сформованості основ художньо-естетичного розвитку	Показники критеріїв	Оцінка показників «+», «-»	Середнє значення блоку. Рівні розвитку дитини.	Корективи: тема, №№ завдань і вправ індивідуального маршруту

“Одягни українку та українця”

Розглянь зображення одягу. Як називається цей одяг. Що з цього носить українка, а що українець?

© linupkios.com.ua

«Яке слово зайве»

В кожному рядку прочитай слова та визнач, яке з них зайве.

Різдво, колядки, куця, вертеп, Новий Рік.

Святий Миколай, грудень, щедрівка, чемна поведінка

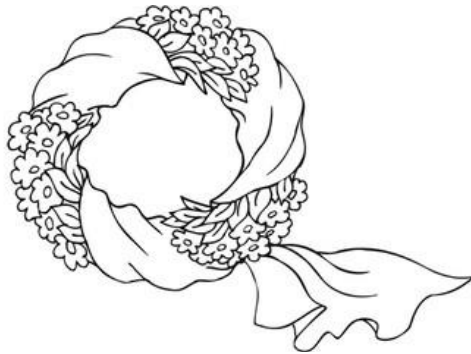
Паска, куця, писанки, Христос Воскрес, весна

Млинці, Масляна, проводи зими, новорічна ялинка

Снігуронька, Новий рік, Дід Мороз, Святий Миколай

“Святковий віночок”

Розглянь зображення рослин та вкажи, які з них влітають у віночок.

“Свята українців”

Подивіться на картинки. Скажіть що це за свято, як і коли його святкують.

“Закінчи прислів'я”

Пригадай прислів'я, подумай та скажи яквоно закінчується.

Кожному мила ...

Добре тому, хто ...

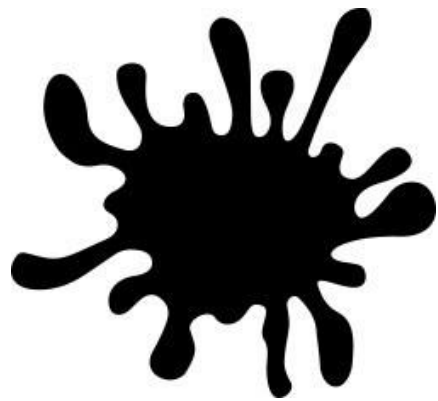
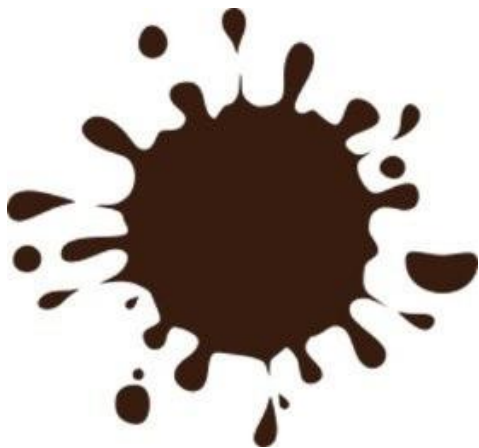
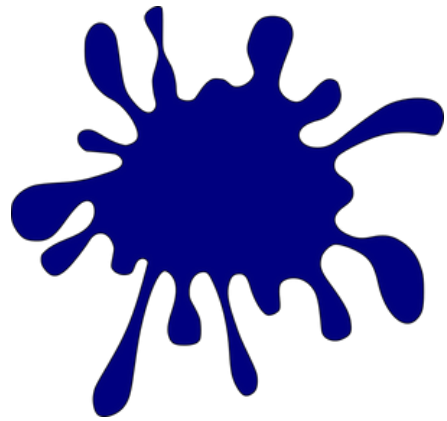
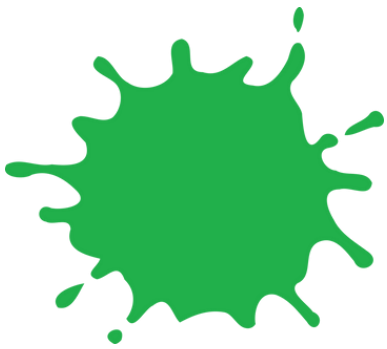
Вдома і стіни ...

Де народився, там ...

Всюди добре, а вдома ...

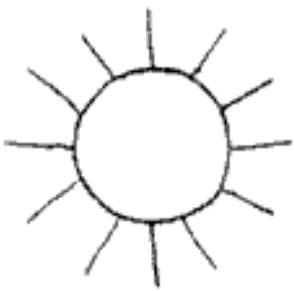
“Кольори писанок”

Розкажіть що означають кольори в які розфарбовують писанки.

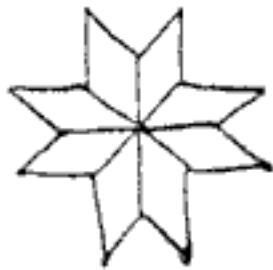

“Символи писанок”

Розглянь символи, які зображують написанках та розкажи що вони означають.

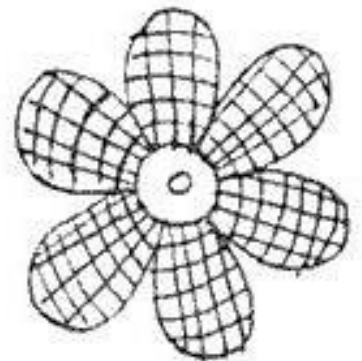
сонечко

ружа

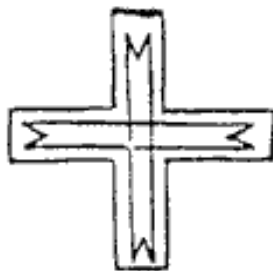
риба

квітка

смерека

хрест

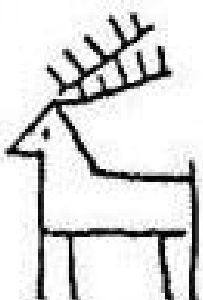
соняшник

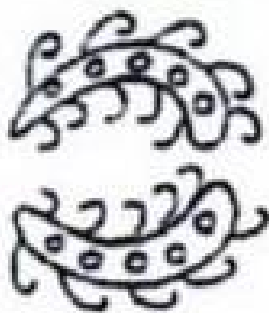
лист

грабельки

олень

п'явки

баранячі
ріжки

Дерево життя

“Українські страви”

Які з цих страв є українськими народними? Знайди та назви їх.

“З чого виготовлені народні іграшки”

Перегляньте іграшки, якими грались наші предки. Визначте з чого вони виготовлені.

“Українська хата”

Розгляньте зображення меблів що були в українській хаті. Назвіть їх, скажіть для чого їх використовували.

“Ремесла українців”

Розгляньте картинки. Назвіть ремесло що зображено на ній. Розкажіть про нього

Карти Пропа

			
1. Жили-були	2. Особливі обставини	3. Заборона	4. Порухення заборони
			
5. Герой залишає будинок	6. Поява друга - помічника	7. Спосіб досягнення цілі	8. Вораг починає діяти
			
9. Здобуття перемоги	10. Погоня (переслідування)	11. Порятунк від переслідування	12. Дарувальник випробує героя
			
13. Герой витримує випробування	14. Отримання чарівного засобу	15. Відхід дарувальника	16. Герой вступає в битву з ворогом

17. Вoрoг
переможений

18. Мітять
героя

19. Герoю дають
складне завдання

20. Герoй
виконує завдання

21. Герoю дається
новий вигляд

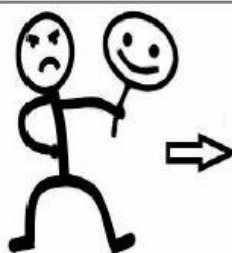
22. Герoй
повертається
додому

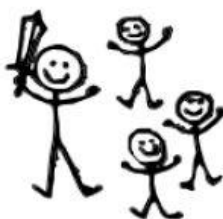
23. Герoя
не впізнають
вдома

24. З'являється
несправжній
герoй

25. Викриття
несправжнього
герoя

26. Впізнання
герoя

27. Щасливий
кінець

28. Мораль

Пропоную вашій увазі казки, які придумали діти старшої групи № 2 «Здоров'ячки» з використанням карт Проппа.

Казка «Каченя і пес».

Жив - був каченя Ціп. Він жив з іншими каченятами в клітці. Ціп вирішив втекти і почати подорож на озеро, щоб поплавати і попірнати в воді. На шляху до озера каченя зустрів великого злого kota. Кіт хотів його з'їсти. Але тут на допомогу Ціпу наспів його друг - пес Гав. Пес почав гавкати і гарчати на kota. І кіт від страху впав в озеро. Він дуже боявся води, тому швидко вибрався з озера і втік. Наші друзі побудували будиночок біля озера і стали в ньому жити. Каченя плавав і пірнав, а пес Гав його охороняв.

Карти Проппа, застосовані у вигадуванні казки:

					
1. Жили-були	5. Герой залишає будинок	8. Ворог починає діяти	6. Поява друга - помічника	17. Ворог переможений	27. Щасливий кінець

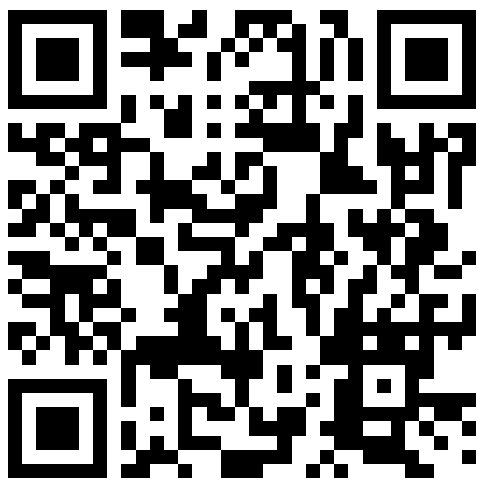
Конспекти народних свят та розваг

Конспекти занять із дітьми
молодшої групи

Сценарій екологічної розваги
“Діти, вітаймо весну!”

Дитячі ігри та розваги

Екологічна розвага
“Подорож до пані Осені”

**Сценарій родинного свята:
«З родини йде життя людини»**

для дітей молодшого дошкільного віку.

Мета заходу. Сприяти розвитку пізнавальної активності дітей, збагачувати враження про явища суспільного життя, створити сприятливі умови для збагачення життєвих вражень про народні традиції та звичаї. Залучати до сприймання творів національно культури (прислів'я, пісні, вірші) та розповідати їх напам'ять.

Розвивати уявлення про устрій сільської хати, характерні її ознаки. Виховувати культуру пізнавальної та ігрової діяльності.

Місто проведення: музична зала.

Декорації. Інтер'єр української хати.

Обладнання. Колиска, ляльки мотанки, різнокольорові стрічки, муляжі овочів та фруктів, відерця, віночок, гімнастичні палки, кеглі, коні.

Музичний репертуар. Фонограми запису українських пісень та мелодій.

Пісні: «Запорізькі діти» (сл. та муз. О. Загрудний);

«Колискова» (сл. та муз. Н. Май);

колискова «Котику сіренький» (сл. та муз. народні);

«Печу, печу хлібчик» (сл. та муз. народні);

пісня «Розпрягайте хлопці коней» (укр. нар. пісня);

пісня-гра «Віночок» (муз. і сл. В. Бабій).

Попередня робота з дітьми. Ознайомлення дітей з родинними традиціями та звичаями, а саме першого обряду закосичення та . Розучування віршів, пісень та колискових, музичних ігор та спортивних розваг. Виготовлення ляльки-мотанки.

Хід свята.

Лунає музика «Кривий танок» (укр. нар. мелодія)

Діти разом з батьками заходять до зали.

Вихователь. Добрий вечір, шановна родина! Так ми хочемо всіх вас назвати. Щоб в тісному родинному колі українські традиції пригадати.

Дитина: На світі білому єдине,

Як і дніпрова течія,

Домашнє вогнище родинне,

Оселя наша і сім'я.

В щасливі і тяжкі години –

Куди б нам не стелився шлях –

Не гасне вогнище родинне,

В людських запалене серцях.

«Без сім'ї – нема щастя на землі» – твердить народна мудрість. А найбільшою цінністю кожної української сім'ї завжди вважалися діти. Діти – це великий дар Божий. Діти – то Божа роса. І дякуючи Богу – цей дар є у кожного з нас. Наші найдорожчі донечки й синочки.

Любі діти, заспівайте нам пісню!

Діти співають пісню «Запорізькі діти» (сл. та муз. О. Загрудний)

Вихователь. Ой, нема тепла без сонця,

А садочка без дитини.
 І людини не буває
 Без рідної Батьківщини.
 Ростуть хлопці – козаки,
 А дівчата – ластівки.
 Як червоні ягідки.

Вихователь. Не знаю, чи помітили ви, як гарно за старим українським звичаєм прибрана наша світлиця. Зверніть увагу на речі давнього побуту. Чи знає хто-небудь з вас про їхнє призначення?

Відповіді дітей.

Вихователь. І, мабуть, саме ці речі зберігалися у родині та передавалися від матері до дитини як обереги щасливого побуту родини. Сім'я є ще й берегиною моральних норм, національних звичаїв і традицій нашого народу. Саме батько й мати – це перші педагоги дитини.

Перші матусині колискові назавжди залишаються в нашому серці. В колисаночці є і велика ніжність, і любов, і турбота.

Коліскова пісня, коліскова.

То найкраща материнська мова.

Пахне вона м'ятою і цвітом.

Чебрецем і суничним літом.

Пахне молоком і споришами...

Скільки в ній ласкавості і шани,

Скільки в ній тривожності людської.

Коліскова пісня, коліскова!

Сьогодні ми вас запрошуємо послухати гарну, ніжну бабусину коліскову.

Виконання одним із батьків пісні

«Коліскова» (сл. та муз. Н. Май)

Вихователь. Ми з дітьми теж вивчили коліскову «Котику сіренький».

Діти співають коліскову «Котику сіренький» (сл. та муз. народні)

Вихователь. Ви почули яку ніжність і ласку, всю свою любов показали діти, в цій колисаночці.

З дитинства мати і батько виховували в дитині всі найкращі якості. Одна з найбільших якостей українців є працелюбність – любов до праці, тому що праця є основою буття людини.

В народі кажуть: «Щоб добре жити, треба працю любити».

«Без труда нема добра».

Народилася в родині дівчинка. Поки була малою тільки й турбот мала, що радіти сонечку, матусиній ласці, тільки й час був, щоб рости здоровою, набиратися розуму. Однією з ознак цього безтурботного періоду було вільне, розпущене волоссячко прикрашене віночком. Підросла дівчинка – і настав час, коли стала справжньою помічницею. Охоче долучається до родинних справ і турбот. Так і народився гарний, ніжний, дивної краси й великого змісту обряд першого закосичення.

Дівчинка 1. Я маленька українка,
 В мене коси по коліна.

Я в сорочку вишиванку,
Й у віночок гарно вбрана.

Дівчинка 2. Українка я маленька!
Українка моя ненька!
В неї щира я дитина,
Добра, люба та єдина!

Вихователь. Дуже гарні в нас дівчата. А чи готові вони коси заплітати? Чи стали вони помічницями? Зараз ми перевіримо.

Випробування для дівчат: «Варимо борщ та компот»

Хід гри.

Гравці стають у дві колони. У першого гравця в руках відерце. Навпроти кожної колони стоїть стіл з каструлею. Біля граючих на столі таця з овочами та фруктами. За сигналом гравці по черзі вибирають потрібний компонент своєї страви, кладуть у відерце і несуть до каструлі. Повертаються до своєї команди і передають відерце наступному гравцю. Перемагає команда яка швидше і без помилок приготує свою страву.

Пісня-гра «Печу, печу хлібчик» (сл. та муз. народні)

Хід гри.

Діти виконують рухи відповідно до тексту пісні.

Вихователь. От ми і з'ясували, що наші дівчатка є старанними помічницями для своїх матусь. Усі відмінно впоралися з завданням. То ж саме час дівчатам коси заплітати. Заплести косу своїй донечці ми запрошуємо наших рідненьких матусь. Мама, будь ласка проходите до своїх донечок.

Обряд закосичення.

Кожна матуся заплітає своїй доньці косу та вплітає в неї різнокольорові стрічки.

Лунає музика «Калинонька» (укр. нар. мелодія)

Матусі плетуть своїм дочкам коси та по черзі читають вірші.

- Матусі.**
1. Плетися коса, родися краса,
Розумнішай головонька, добрішай душа!
 2. Косу заплітаю, у стрічки вбираю.
Щоб виросла довга, густа і красива!
 3. Заплету в косу жовтеньку стрічку,
Щоб в душі у донечки завжди було сонечко.
 4. А я ось, уплітаю блакитну –
Символ неба і води.
 5. Для моєї донечки – малинова стрічка.
Щоб душевною була і свій рід любила.
 6. Я вплету донечці жовтогарячу стрічку.
Символ хліба.
 7. Я фіолетову стрічку додаю –
Щоб мудрою донечка була.
 8. Яскраво рожева стрічка – символ достатку.
 9. Для моєї доні червона стрічка – символ любові.
 10. Рости коса до пояса,
Не випадай ні волоса!

11. Рости коса до п'ят,
Всі волосинки в ряд!

Вихователь. Ой, які ж гарні наші дівчата!

Дівчинка для мами – це велика радість!
Навіть дехто з хлопців виявляє заздрість.
Бо таке розкішне у дівчаток волосся,
М'яке, густе й ніжне як золоте колосся!

А зараз я запрошую наших дівчаток пройти залю, пишаючись красою
свого волосся, заплетеного в косу.
Тож матусі візьміть донечку за руку і обійдіть коло. А ми оплесками
привітаємо наших дівчат.

Лунає музика «Жайворонки» (укр. нар. мелодія)

Дівчата разом з мамою йдуть залю.

Вихователь. В народі кажуть: «Коса – то дівоча краса!»

«Дівчинка з косою – мов трава з рососою».

За звичаєм наші хлопці хочуть привітати дівчаток:

Хлопчик 1. Я дарую вам віночок.

Хай квіти й трави
Усіх дівчаток бережуть!

Вихователь. Український віночок запрошує всіх дівчаток і хлопців пограти в гру.
Давайте станемо у коло, щоб пісню заспівати і в гру пограти.

Гра «Віночок» (муз. і сл. В. Бабій)

Хід гри.

Діти стоять у колі спиною до середини. Дівчинка з віночком у витягнутих руках іде,
співаючи, повз них. Закінчивши співати, зупиняється і, якщо напроти неї дівчинка,
називає її ім'я і вдягає на голову віночок. Якщо хлопчик – дає йому віночок у руки.
На повторення музичного супроводу обоє виходять на середину кола й кружляють,
узявшись під руки. Діти в колі плескають у долоні.

Вихователь. Жінка завжди була берегинею сімейного затишку, вона створювала
гармонію і лад в сім'ї.

Проте чоловік також несе відповідальність за лад і добробут в сім'ї.
Влада батька в сім'ї була безмежною.

«Отець як Бог» – говорить народне прислів'я. Він вів господарство, брав
участь у вихованні дітей. Батьківський приклад в поведінці вчив і
спрямовував діяльність дітей:

«Що робить батько, те й дитина».

«Яка гребля такий млин, який батько, такий син».

Вихователь. Для всіх присутніх в залі звучить українська народна пісня.

Діти виконують пісню

«Розпрягайте хлопці коней» (укр. нар. пісня)

Вихователь. Зараз наші татусі покажуть які вони спритні, мужні і уважні.

Запрошуємо чоловіків вийти в наше коло.

Конкурс для батьків «Не втрачай спис».

Хід гри. Чоловіки стоять у колі один за одним. Правою рукою тримають «спис»
(гімнастичну палку). За музичним сигналом гравці, відпускають свій «спис» та
підхоплюють «спис» попереднього гравця. Якщо гравець не встиг підхопити «спис»

то він виходить з гри. Гра закінчується коли залишається один гравець – переможець.

Лунає музика (за сигналом фортепіано)

Вихователь. Хлопців виховував батько працьовитими, мужніми, спритними. Виходьте наші хлопці в коло, свою спритність і силу показати. А ми оплесками привітаємо їх.

*Лунає музика «Козацький марш» (укр. нар. мелодія)
(виходять хлопці, стають у коло)*

Тато: Я козак і ти козак!
Я вояк і ти вояк!
Щоб в бою стояти мужньо
Ми повинні бути дружні.

Хлопчик 2. Ми козаки, ми – вільні люди,
Хоробрі і відважні всюди!
Ми козаки борці за волю,
За народу щастя й долю!

Хлопчик 3. Я маленький козак,
Я не знаю що це страх.
В мене серце як кришталь,
Дух у мене немов сталь.

Вихователь. Вже в три роки для хлопчиків існував обряд «посадження на коня». То вже й наші хлопці готові сісти на коней. Але перш ніж на коня сідати, треба коня напувати.

Ми відеречка беремо, і в команди всі стаємо.
Коника ми напуваємо,
Конику ми догоджаємо!

Гра «Напої коня»

Хід гри. Гравці стають у дві колони. Навпроти кожної колони стоїть кінь. За сигналом гравці по черзі підбігають до коня з відерцем – дають коню попити. Повертаються до своєї команди і передають відерце наступному. Виграє команда яка швидше виконає завдання.

Лунає музика «Гусачок»

Вихователь. Хлопці коней напували, до походу приготували. То ж сідлайте хлопці коней і в дорогу вирушайте!

Гра «Осідлаймо хлопці коней».

Хід гри.

Гравці стають у дві колони. Навпроти кожної колони стоїть «вежа» (кегля). За сигналом гравці по черзі їдуть на коні до «вежі», об'їжджають її. Повертаються до своєї команди і передають коня наступному. Виграє команда яка швидше виконає завдання.

Лунає музика «Шалантух» (ансамбль «Дивограй»)

Вихователь. Молодці наші хлопці! Ми пишаємося вашою спритністю, силою і відвагою!

Хлопчик 5. Хлопці, юні козаченьки,
Вчаться в дитсадку гарненько.
Опановують всі мову.

Спортом всі займаються.

Праці не цураються.

Вихователь. Творити лад в сім'ї і в усьому що їх оточувало намагалися наші предки в усі часи. «Нащо клад, коли в сім'ї лад» – говорить народне прислів'я. То ж і ми з вами не цураймося нашого великого роду, нашого минулого, його звичаїв і традицій.

Дівчинка 3. Красивий, щедрий, рідний край
І мова наша солов'їна!
Шануй, люби, оберігай
Усе що зветься Україна!

Лунає музика «Сонячний дім» (А. Німенко)

Вихователь. Привітний і світлий наш сонячний дім,
Як радісно й весело жити у нім.
Тут мамина пісня і усмішка тата.
В любові й добрі тут зростають малята.
Дзвінка наша пісня до сонечка лине
Наш сонячний дім – це Україна!

Вихователь. Запрошую дітей разом з батьками закружляти у веселому українському таночку.

Лунає музика «Одна калина» (сл. В. Куровський, муз. Р. Квінта).

Діти разом з батьками танцюють.

Вихователь. От і закінчується наше свято, але не закінчуються наші сімейні традиції, наш родовід, адже недаремно говорять, що нашому роду нема переводу. Тож нехай завжди вас манить родинний вогник у батьківській оселі, нехай не згасне вогнище родинне, живе в калинових піснях!
Дякую за увагу.

*Лунають українські народні мелодії,
під веселий танок всі залишають світлицю.*

Конспект заняття для дітей старшого дошкільного віку
Подорож у світ казок

Мета: розвивати уяву, пам'ять та мислення. Вчити закріплювати знання дітей про знайомі їм казки, продовжувати знайомити дітей з українськими народними казками. Вчити правильно відповідати на запитання, дотримуючись правильного порядку слів в реченні. Формувати естетичний та художній смак дітей. Виховувати доброзичливість та естетичні почуття

Хід заняття

Зібралися всі діти в коло.
Я - твій друг і ти - мій друг!
Дружно за руки візьмемося
І один одному посміхнемося.
Ми за руки візьмемося,
Один одному посміхнемося.
Ми по колу підемо.
Хоровод заведемо (ходьба по колу)
Доброго ранку, очі!
Ви прокинулись?
Доброго ранку, вушка!
Ви прокинулись?
Доброго ранку, ручки!
Ви прокинулись?
Доброго ранку, ніжки!
Ви прокинулись?

А тепер давайте відгадаємо загадки

Підробив він голосок,
Став малим співати.
Здогадалися вони:
Вовк — не наша мати.
(Вовк і семеро козенят)

Ой, набридло на віконці
Все на сонечку сидіть.
Я візьму і покочуся,
Щоб побачити весь світ.
(Колобок)

Вигнав дід козу із хати —
Та й пішла вона блукати:
В зайця хатку відібрала.
Всі козу ту виганяли,
Рак козуню ущипнув,

Зайцю хатку повернув.
(Коза-Дерева)

Молодці, ви вірно назвали казки та героїв казок. Діти а ви любляете казки?
Ой дивіться а хто це до нас завітав.

- Доброго дня діти, я Казкова Чарівниця, сьогодні хочу запросити вас у свою країну. Але вона не проста що б до неї потрапити потрібно вам назвати по одні свої улюблені казці. (називають казку та сідають за столики)

Ми вже пригадали з вами деякі казки, але насправді існує ще велика кількість народних казок і сьогодні ми з ними детальніше познайомимося.

Давайте разом назвемо казки ілюстрації до яких ви бачите.

У вас на дошці представлені герої з різних українських народних казок, я буду вмикати вам різну музику, а ваше завдання буде полягати в тому що маєте називати героя казки якому б підійшла дана музика.

<http://deti.e-papa.com.ua/dytyachi-pisni/9/103.html>

<http://deti.e-papa.com.ua/dytyachi-pisni/9/9326.html>

<https://vidos.top/w/67652>

<https://xn----8sbc9abelkbew3ond.mp3hq.cc/>

<https://xn-----6kcajzldld2bxczmg6eg5mvfcc.mp3hq.cc/>

А тепер нам потрібно допомогти Чарівниці, то ж пограємо в гру та потренуємо нашу пам'ять.

«Казковий ряд»

Подивіться уважно на рядок з картинками на яких зображено казкових героїв, вам потрібно запам'ятати які герої є в рядку заплющити очі і коли я скажу (Відкриваємо) назвати які герої зникли.

Молодці, А ось Казкова Чарівниця, вдячна що ви їй допомогли і підготувала для вас у подарунок вірш

«Чарівні фарби казки»

Казка — вигадка, всяк знає,
 Але казка — дивина.
 В ній усе не так буває
 І потрібна нам вона!
 Нас вона навчає жити
 І поради нам дає.
 Все в ній вміє говорити
 І у казці — правда є.
 До роботи нас привчає
 І гостинності нас вчить.
 Той, хто казочки читає,
 Потім буде добре жити.

«Хвилинка-цікавинка»

Сюжети казок в усьому світі часто мають спільні мотиви та схожих героїв. Проте, є персонажі, котрі зустрічаються тільки в українських казках.

Це Дівка-семилітка – дитина, яка, маючи всього лише 7 років, рятує батька від розорення, одну за одною розгадуючи за нього надзвичайно складні загадки пана.

Пан Коцький – старий кіт, якого господар вивів у ліс помирати, але замість того хитрий кіт непогано влаштувався, обдуривши всіх лісових звірів, та ще й узявши лисичку за дружину.

акож автентичні українські герої – Івасик-Телесик, хлопчик, що втік від змія на крилах лебедя, та Котигорошко, який розібрався зі змієм по-своєму – одним ударом величезної булави.

Фізкультхвилинка

(виконуємо з рухами за зразком вихователя)

У оленя світлий дім

Він виглядає у нім

Зайчик по ліску біжить

І в віконечко бринить

Стук-стук: «Відчини!

Ти мене не прожени»

- «Зайчик, зайчик, забігай. Лапку подавай».

Казкові герої.

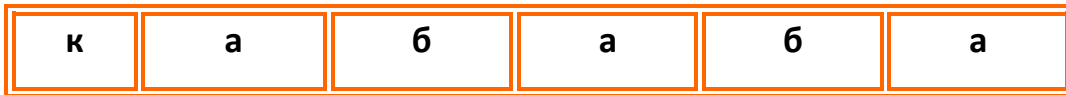
Робота в парах.

Кожна пара отримує таблицю, в якій потрібно знайти назви казкових героїв.

«Знайди казкових героїв.»

м	в	е	ь	в	о
и	ш	д	д	ч	в
ж	к	м	і	и	к
а	а	д	п	і	в
б	д	і	к	и	н

л	ж	у	р	а	в
и	с	к	о	т	е
ї	и	ц	я	и	л
ж	м	и	ш	к	ь
а	к	а	к	р	а
ц	а	п	б	а	н

Ви сьогодні молодці, час завершувати мандрівку в Країні казок.

Але перш ніж ми залишимо Казкову країну давайте ще раз пригадаємо казки.

Вам потрібно слухати мене уважно і виправляти помилки.

«Знайди помилку»

1. Жили собі лід та жаба.
2. Спекла якомсь жаба колосок. А він скік-поскік — та й утік!
3. Зустрілися якомсь миска та бабка.
4. Бабка й питає: «Як ти можеш в дірці шити? От я живу в ручці».
5. Посіяв лід річку. Виросла річка велика-велика...

Молодці.

Наша подорож завершена, тому розкажіть що вам найбільше сподобалось на занятті.

Гра «Мікрофон»

- Що найбільше запам'яталось?
- Який казковий герой сподобався найбільше?
- Що для вас сьогодні було новизною?

Сценарій
музично-драматичної казки
з інноваційним музикуванням:
«Солом'яний бичок»

Ведуча

Любі наші гості,
 Ми раді, що ви прийшли
 До нас на свято.
 Свято казки починається.
 Казочка про Солом'яного бичка розпочинається.

А ви, гості, уважно дивіться,
 Гарно плескайте в долоньки і веселіться...

КАЗКА

Жили в маленькій хатині
 Дід Петро (*ксилофон*)
 Та Баба Маланка (*металофон*).

Виходять Дід Петро та Баба Маланка, вклоняються, сідають на лавку біля хати.

Ведуча

І була у них Внучка Оксанка (*дзвоники*).

Виходить Внучка Оксанка, обіймає Діда та Бабу, іде гратися в хатку.

Ведуча

Дідусь та Бабуся Оксанку любили,
 Онуччину мрію здійснити хотіли.
 А мріяла вона про бичка маленького (*трикутник*),
 Про бичка маленького та гарненького.

Дід

З соломи я речі робити люблю,
 Бичка для Оксанки з соломи зроблю (*ксилофон*).

Баба

Правильно, Діду! Мерщій-бо робити,
 Щоб мрію Оксанчину швидше здійснити (*металофон*).

Дід робе бичка (*ксилофон, металофон*).

Дід

Обмажу смолою його я гарненько,
 Щоб бік у бичка цього вийшов чорненький.
 Дивись-но, Бабусю Маланка (*ложки, ксилофон*)

Виводить бичка

От гарний сюрприз для Оксанки.

Пісня Бичка (*ложки*)**Бичок**

Я бичок-третячок,
 Ще й засмолений бочок.
 Маю гострі ріжки
 І тоненькі ніжки.

Баба

Буде вона бичка годувати,
 Піде у ліс із ним погуляти,
 Та зараз вже сонце за обрій сідає,
 То сонечко любе вже спати лягає.

Дід

Тож, Бабо Маланко, підемо до хати,
 Швиденько вечеряти та спати лягати.

Дід і Баба ідуть в хату, Бичок залишається (*грають металофон, ксилофон*).

Ведуча

Тільки сонечко всміхнулось – (*трикутник*)

Вмить Оксаночка проснулась,

Вийшла з хатоньки на двір.

Виходить Оксана

Бачить, там гуляє звір... (*дзвоники, ложки*)

Придивилась – то бичок,

В нього чорненький бочок.

Пісня Бичка (*ложки*)

Бичок

Я бичок-третячок,

Ще й засмолений бочок.

Маю гострі ріжки

І тоненькі ніжки.

Пісня (*танець, ложки, дзвоники*)

Внучка

Тепер в мене є бичок, є бичок, є бичок (*дзвоники*)

В нього чорненький бочок, смоляний бочок.

Буду я з бичком гуляти, буду його годувати,

Я свого бичка люблю і для нього все зроблю.

Танцюють (*ксилофон, металофон*).

Виходять Дід і Баба.

Внучка

Велике спасибі, рідненький дідусю,

Спасибі тобі, моя мила бабуся.

З бичком я у лісі буду гуляти,

Смачною травою його годувати.

Дід і Баба махають услід внучці (баба хустинкою). Внучка з Бичком обходять зал і виходять за лаштунки, з'являються з другого входу, після слів Ведучої.

Ведуча

Небом сонечко іде

Шле проміння золоте (*металофон*),

Вітерець тепленький дує,

В небі хмарками малює (*маракаси*).

Заходять

Оксанка лісочком гуляє,

А сонечко все припікає (*дзвіночки, ложки*).

Оксаночка трішки втомилась,

Під кущиком вмить зупинилась.

Зупиняються біля кущика.

Внучка

Яка тінь під кущиком,

Ляжу спочивати.

Попереду цілий день,

Куди ж поспішати.

Ведуча

Оксанка наша позіхнула,

Вмостилась зручно і заснула.

Ось біжить по лісу зайчик,

Бичка бачить пострибайчик.

Зайчик стрибає по залу (*барабан*).

Заєць

Ти хто такий?

Пісня Бичка

Бичок Я бичок-третячок,
Ще й засмолений бочок.
Маю гострі ріжки
І тоненькі ніжки.

Заєць Ой, який гарненький
Бичок солом'яненський.

Заєць торкається до бичка, «прилипає».

Пісня Зайчика

Заєць Ай – ай – ай, ой – ой – ой!
Лихо трапилось зі мною!
Мої лапки малі
Вмить прилипли до смоли.

Ведуча Зайченятко налякалось (*горіхи*),
Галас, шум в лісі здійняло (*горіхи*).
Тут Оксаночка проснулась (*дзвоники*)
Та навколо озирнулась (*дзвоники*).
Ось Бичок стоїть, пасеться (*ложки*),
Біля нього Зайчик в'ється (*барабан*).
Бідний лапкою прилип,
Виривається – «смик», «смик»!

Внучка Пішли, Бичок, скоріш до хати (*дзвіночок*),
Щоб Зайченятко визволяти.

Внучка веде Бичка до хати (*дзвоники, ложки*).

Внучка Дідусь Петро (*ксилофон*), моя Бабуся мила (*металофон*)
Звільнити Зайчика мені не сила.

Заєць Відпустіть мене рідненькі,
Принесу вам овочів смачненьких.

Дід Відчеплю від смоли, від соломи,
Відпущу, бідолаху, додому.

Баба Хай біжить собі та й годі,
Може стати у пригоді.

Дід визволяє Зайця (*ксилофон*).

Заєць тікає до лісу (*барабан*).

Дід і Баба – в хату.

Ведуча Сонце новий день веде,
Бичок пастися іде (*дзвоники, ложки*).

Внучка «веде» Бичка до лісу, лишає його біля дерева, а сама вертається в хатку.

Ведуча Небо хмарками сміється (*металофон*),
Пісня жайворонка ллється (*сопілка*).
Комахи весело дзижчать (*дз – дз – дз*),
Дерева листям шарудять (*султанчики*).
Ось сердитий Вовк іде
І як вітер він гуде (*дмуть у банку*).
Бичка вгледів і зрадів –
Його з'їсти захотів.

Вовк З'їм тебе, ти так і знай,
Ти від мене не тікай.

Вовк хапає Бичка за бік та «прилипає».

Пісня Вовка

Вовк Ай – ай – ай! Ой – ой – ой!
Лихо трапилось зі мною!
Сірі лапки мої
Вмить прилипли до смоли.

Бичок «веде» Вовка до хати (*ложки, банка*).

Ведуча А Бичок собі мовчить та йде,
Вовка за собою веде.
Притягнув його до хати (*ксилофон*),
Той почав Діда прохати (*металофон, дзвоники*).

Вовк Відпустіть, рідненькі, відпустіть, старенькі,
Вам віддячу, обіцяю,
Я мішок горіхів маю.

Дід Відчеплю від смоли, від соломи,
Відпущу бідолаху додому.

Баба Хай біжить собі та й годі,
Може стане у пригоді (*ксилофон, банки*).

Дід відпускає Вовка в ліс.

Дід і Баба ідуть в хату.

Бичок стає за тин.

Ведуча Нічка розтанула і прийшов ранок (*глісандо, металофон*).
Вийшла Оксаночка з хати на ганок (*дзвіночки*).

Внучка Ти, Бичок, гарненький,
Бичок солом'янений,
Йди до лісу погуляй
І травички пощипай.

Внучка заходить в хату (*ложки*), Бичок іде в ліс.

Ведуча Раптом тріск із лісу чути... (*горішки*)
Йде Ведмідь! (*бубон*)

Ведмідь Очам не вірю...
Це Бичок.
Гаяти не буду часу, з'їм тебе,
Бо хочу м'яса!

Ведмідь торкається лапою до Бичка та «прилипає».

Пісня Ведмедя

Ведмідь Ай – ай – ай, ой – ой – ой!
Лихо трапилось зі мною!
Бідні лапки мої
Вмить прилипли до смоли.

Бичок веде Ведмедя до хати.

Ведуча А Бичок собі мовчить та йде,
Ведмедя за собою веде.

Виходять Дід та Баба (*дзвоники, ксилофон, металофон*).

Ведмідь Дуже буду вас прохати.
Відпустіть мене у ліс,
Щоб я зранку вам до хати
З медом вулика приніс.

Дід Відчеплю від смоли, від соломи,
Відпущу бідолаху додому.

Баба Хай біжить собі та й годі,
Може стане у пригоді.

Дід відпускає Ведмедя в ліс, а сам з Бабою сідає на лавку. До них виходить Внучка.
З лісу виходить Зайчик з кошиком овочів.

Ведуча За обрій сонечко сховалось (*глісандо, металофон*),
Ось і вечір настає.
Хтось до нашої хатинки
Через ліс густий іде.
Зайчик весело стрибає
Кошик овочів несе (*барабан*).

Заєць Слово я своє тримаю,
Кошик цей вам залишаю.
Овочів вам прозапас –
Борщик буде – вищий клас.

Дід, Баба, Внучка Дякуємо, Зайчику.

Ведуча Раптом чути, щось гуде (*дмуць у пляшку*),
До хатинки хтось іде?

З'являється Вовк з мішком горіхів.

Вовк Слово я своє тримаю,
І горіхи вам лишаю.
Ви шкарлупки розбивайте,
Смачні ядра діставайте.

Дід, Баба, Внучка Дякуємо, Вовчику!

Ведуча Тільки Вовк мішок віддав,
Про горішки розказав,
Бачать всі – Ведмідь іде (*бубон*),
Вулик з медом він несе.

Ведмідь Я не їв і не спав,
Подарунок вам шукав.
Своє слово я тримаю,
Вулик з медом залишаю.

Дід, Баба, Внучка Дякуємо, Ведмедику!

Дід Скільки маємо добра!
Чи раденька ти, стара?

Баба Так, цілком, тепер багаті...

Внучка Просимо гостей до хати!

Всі разом Будем разом танцювати!

Загальний танець

Ведуча Ось такий акорд останній,
Був у казці на прощання.

Закінчилися гостини –
Наша казка далі лине.
Іншим діткам на розвагу,
А вам – вдячність за увагу!

Мнишенко К.В.

ПАСХАЛЬНА КНИЖЕЧКА

Вінниця 2022

Мнишенко К.В

Інтерактивна книжка. Пасхальна книжка для дітей середнього та старшого дошкільного віку. Вінниця, 2022. 16 с.

Інтерактивна книжка для дітей дошкільного віку підготовлена відповідно до Базового компоненту дошкільної освіти. Систематизований і поданий в оригінальному форматі матеріал дає змогу набути та систематизувати знання дітей про свято Паски. Сучасне оформлення та наочна форма подання матеріалу роблять роботу з книгою легкою та зручною.

Книга розрахована для дітей середнього та старшого дошкільного віку, педагогів та батьків дітей дошкільного віку.

МНИШЕНКО Катерина Володимирівна

Інтерактивна книжка. Пасхальна книжка

Для дітей середнього та старшого дошкільного віку

Чудове весняне свято — Великдень!

Це свято Воскресіння Христового, свято перемоги життя над смертю. Відзначають його навесні, коли після тривалої зими день стає довшим за ніч, і на зігріту сонячним промінням землю повертається життя.

Яйце є символом весняного пробудження, зародження нового життя. Тому воно є головним у великодніх обрядах.

Здавна люди розписували писанки, наносячи воском і писачком свої орнаменти. У різних місцевостях люди по-різному створюють візерунки. Існує безліч орнаментів, і кожен з них неповторний, має свою назву.

Дана книжечка занурить Вас в атмосферу Великодня. У ній зібрані цікаві завдання, виконуючи які ви більше дізнаєтесь про мистецтво писанкарства та його особливості.

Свято Пасхи недалечко

*Свято Пасхи недалечко,
Люди звичай бережуть, –
Розмальовують яєчка,
Пишні пасочки печуть.
Святкування йде віками, –
Це такі чудові дні:
В гості йти, під рушниками
Страви нести запашні.
Доброзичливо, з любов'ю
Мати щирі почуття,*

*Людам зичити здоров'я
І щасливого життя.
Святість – це чарівне слово,
Тільки треба так зуміть,
Щоб життя своє святково
У труді й добрі прожити.*

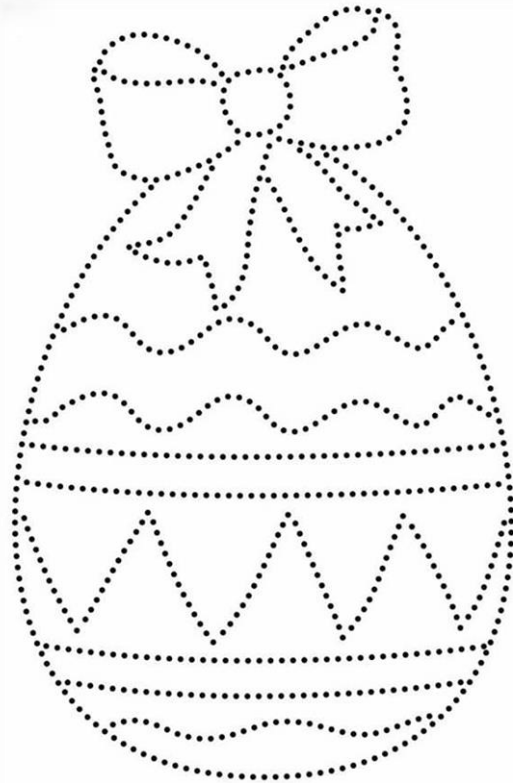
Н. Куфко

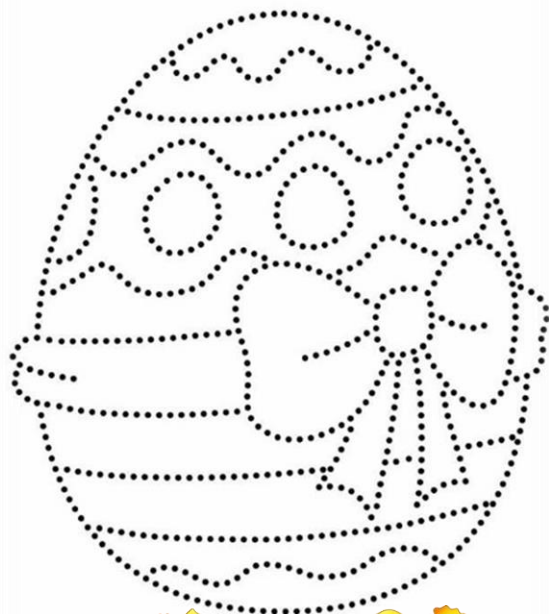

ВЕЛИКОДНІ ПИСАНКИ – ДИВО ІЗ ДИВ

Пропонуємо взяти свої кольорові олівці та спочатку обвести писанки по контуру, а потім розфарбувати їх на власний розсуд.

Писанка – яйце, декороване традиційними символами, які намальовані за допомогою воску й барвників.

Мова кольорів:

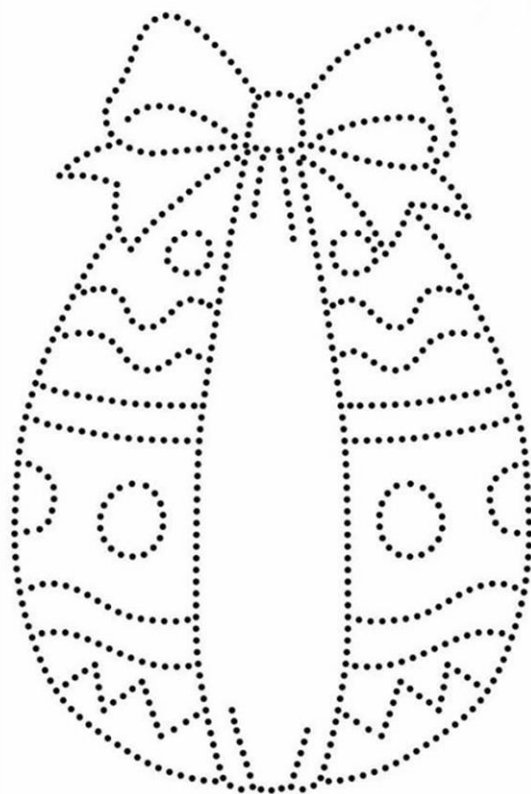
Червоний – радість життя.

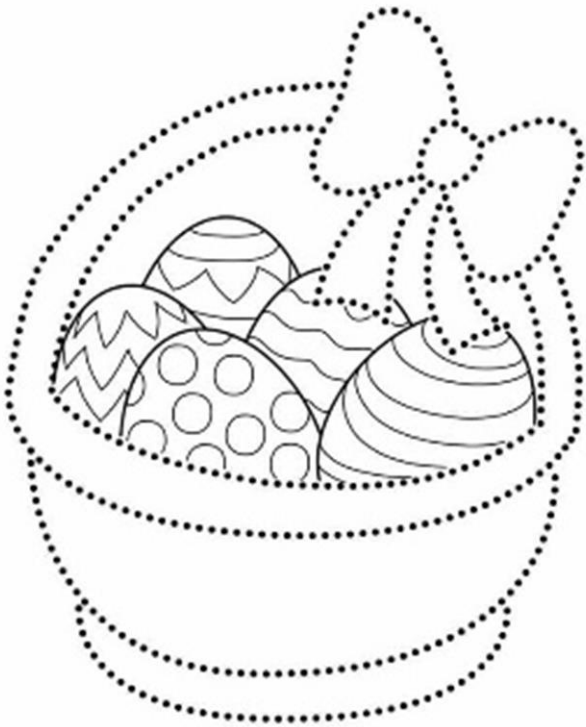
Жовтий - місяць, зорі, врожай.

Блакитний – здоров'я.

Зелений – воскресіння природи.

Чорне з білим – пошану духів.

Писанка

В хаті на осонні
Сяду на ослоні.
Сяду я скраєчку —
Розпишу яєчко.

Нумо, пензлю, потанцюй,
Гарно писанку малюй.
Буде небо і земля,
І ставочок, і поля.

Сильний і міцний дубок,
А на ньому — яструбок.
Буде в мене писанка —
Про Україну пісенька.

Володимир Таран

ЗАГАДКИ-КАРТИНКИ

Пропонуємо зіграти в цікаву онлайн-гру, де тобі потрібно відгадати загадки, що присвячені темі Великодня. Для цього скануйте QR-код або перейдіть за посиланням: <https://learningapps.org/19102789>

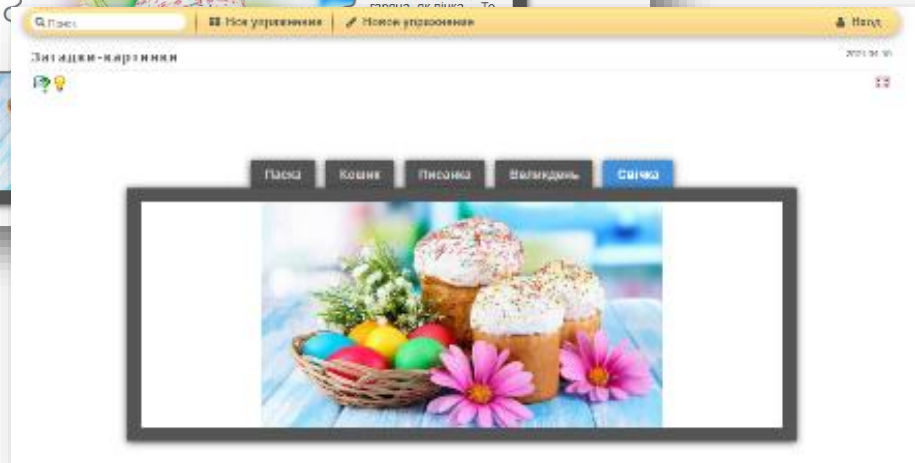
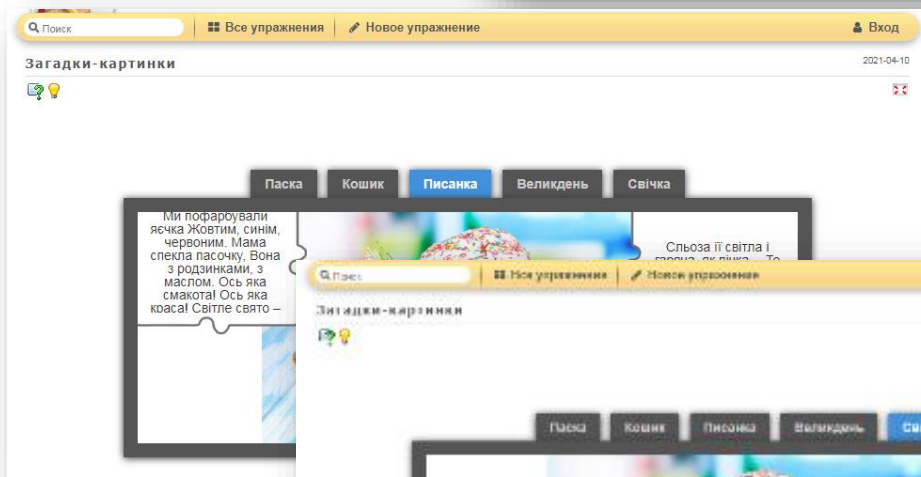
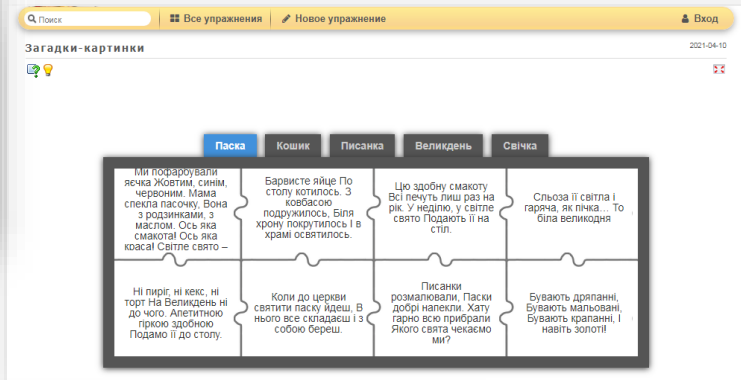

Помощь

Грати можна двома способами:

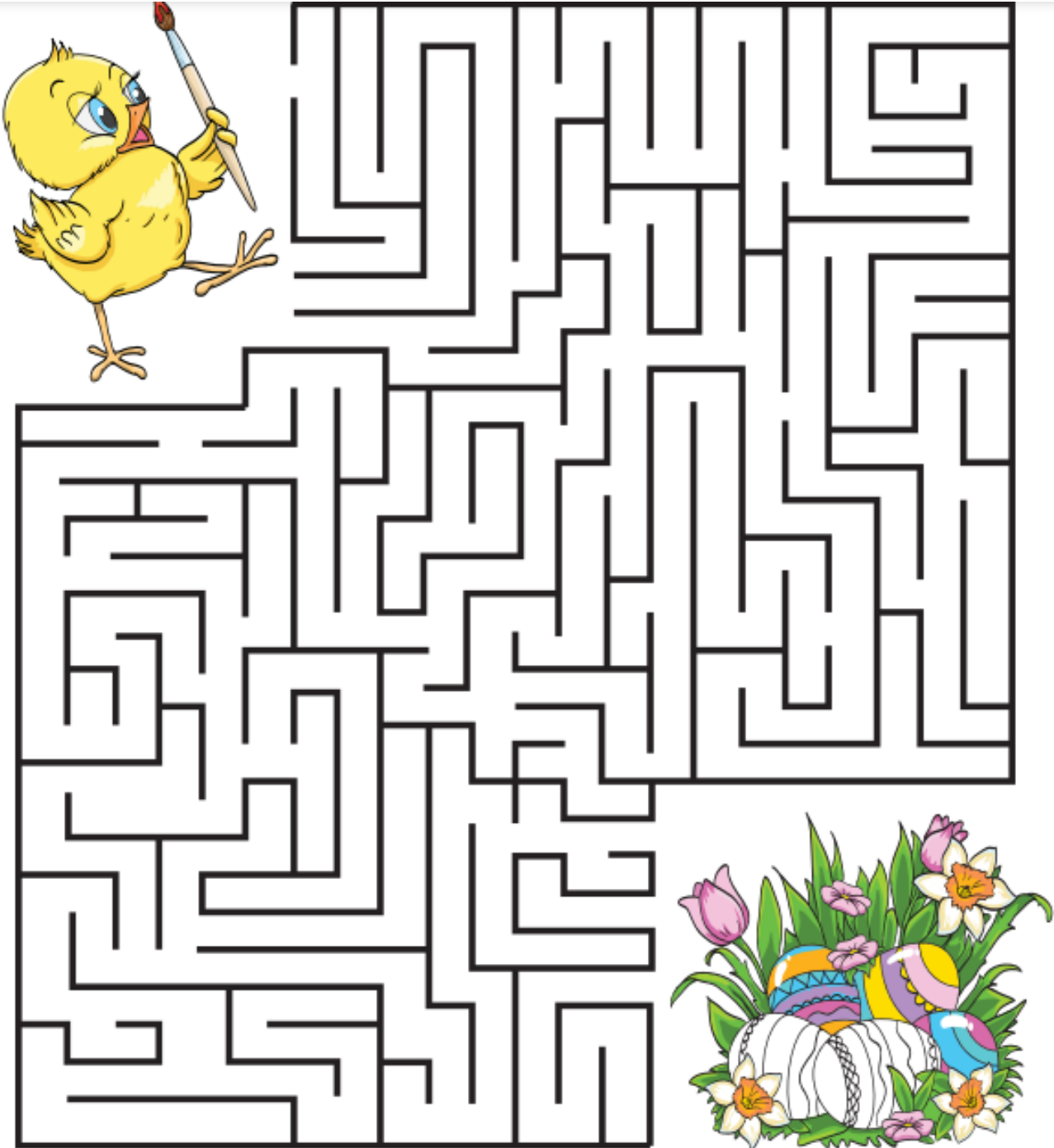
- 1). Вибери загадку і розгадай її, запам'ятай, де знаходиться картка. * Натисни на вкладку з відповіддю - а потім знову а картку з загадкою, яку ти вибрав.
- 2). А можна навпаки: вибери відповідь на вкладці. * Вибери загадку, до якої підходить обраний відповідь - і натисни на обрану картку

OK

ВЕЛИКОДНІЙ ЛАБІРИНТ

Допоможи курчаті пройти лабіринтом, дістатися до
писанок та розмалювати їх.

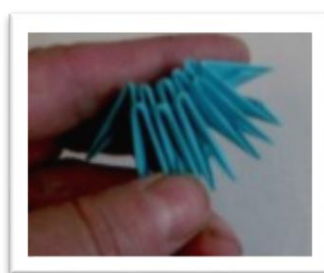

МАЙСТЕР-КЛАС
«ГОТУЄМО ПИСАНКИ РАЗОМ»

Писанка виконана в техніці «модульне орігамі»

Поетапне виконання:

1. Збираємо модулі в ланцюжок так, як показано на фото:

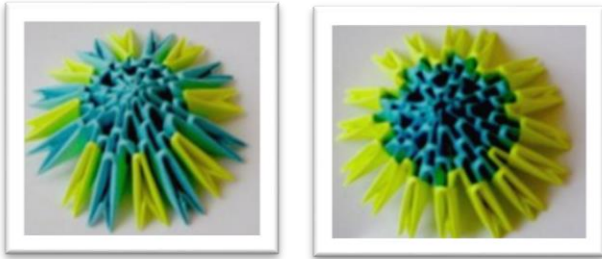
2. З'єднуємо ланцюжок у коло, отримуємо 2 ряди модулів: по 8 модулів у кожному ряду. Викладаємо 3-й ряд.

3. На кожен куточок надягаємо по одному модулю одною кишенькою. Кількість модулів у нас збільшилася вдвічі і стало 16.

4. Чергуємо модулі за кольором.

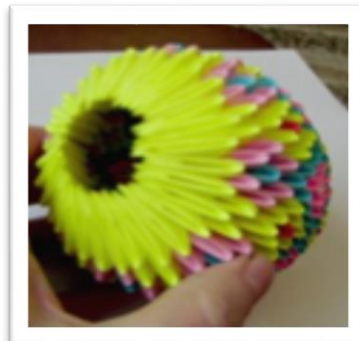

5. Знову нарощуємо модулі : на кожен куточок надягайте по одному модулю однією кишенькою. Нарощуємо як жовті , так і рожеві модулі. В результаті кількість модулів збільшується вдвічі і стає 32 модуля.

6. Далі в кожному ряду чергуємо модулі за кольором, дивіться фото.

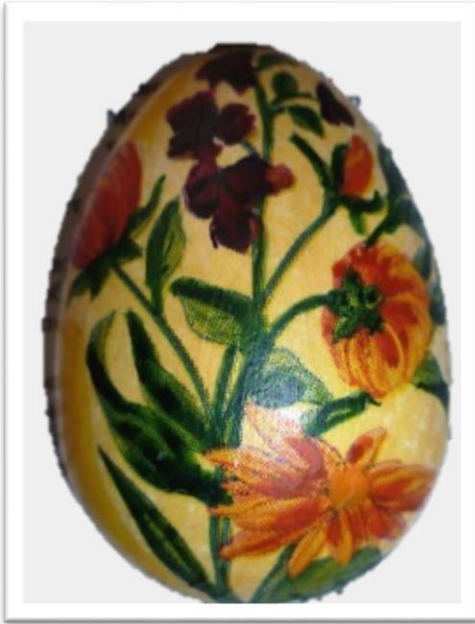

Яйце готове.

МАЙСТЕР-КЛАС

«ГОТУЄМО ПИСАНКИ РАЗОМ»

Писанка виконана в техніці «Декупаж»

Матеріал:

- форми для основи;
- гіпс чи гіпсова шпаклівка;
- наждачний папір;
- магніт;
- для декупажу – серветка, клей ПВА, лак на водній основі (не обов'язково).

Поетапне виконання:

Етап 1.

Для того, щоб зробити основу у вигляді половинки яйця, дуже добре підійдуть «коробочки» від кіндера. Далі потрібно замішати гіпс (шпаклівку) з водою і наповнити половинку форми яйця. Ретельно утрамбовувати, заповнити формочки, намагатися, щоб верх був рівним, без горбків, на рівні краю форми. Почекати до повного застигання, це може зайняти певний час.

Етап 2.

Після

висихання майбутній магніт можна відшліфувати наждачним папером до гладкості, якщо в цьому є потреба.

Етап 3.

Потрібно підібрати серветку з малюнком відповідного розміру. Заготовку слід пофарбувати акриловою фарбою чи гуашшю в тон фону малюнка, дати висохнути. Фрагмент вирізати ножичками, далі за допомогою клею ПВА, розведеного водою до стану негустих вершків, акуратно наклеїти на поверхню заготовки. Після висихання вкрити магніт лаком на водній основі, якщо його немає, то згодиться той же ПВА, розведений водою, яким ми приклеювали фрагмент серветки.

Етап 4.

Приєднати до заготовки магніт за допомогою суперклею чи клейового пістолету. Робота готова!

ЦІКАВІ ФАКТИ ПРО ВЕЛИКДЕНЬ

Назва свята

Свято Христового Воскресіння має ще такі назви: Свято Пасхи, Велика Неділя Пасхи, а найбільше поширена назва цього свята - Великдень.

Слово «пасха» означає (з єврейської мови) «перехід» і «ягня». Свято Пасхи святкували на спомин визволення вибраного народу Божого з Єгипетської неволі.

Великдень у православних прийнято святкувати у першу неділю після весняного повного місяця. При цьому в 45% випадків католицький Великдень святкується на тиждень раніше православного.

Настання свята в Україні

1. У Четвер в церквах служать Літургію, читають про страсті Христові при запалених свічках, які люди самі приносять, а після відправи всю дорогу несуть їх запаленими додому. Ці свічки березуть дім від грому й блискавки.

2. Дуже важливим ритуалом Великодня є благословення та освячення їжі - Божих земних дарів. Святочне одягнені дорослі та діти, з кошичками в руках, вкритими вишитими рушниками, поспішають до церкви, щоб освятити Великодню їжу.

3. З давніх-давен в Україні побутує прекрасний християнський звичай - на Великдень снідати в колі сім'ї.

У Велику Суботу батьки разом з діточками розфарбовують яєчка різними орнаментами, і під час Великодніх свят обдаровують одні одних словами: «Христос Воскрес!». Родина за столом збирається і святочне дійство так розпочинається: батько родини ділить свячене яєчко на стільки частин, скільки присутніх снідає (залишають на тарілці для тих, хто відійшов у вічність із сім'ї).

4. Після відправи Пасхальної Літургії наступного дня (понеділок) молодь разом старшими водили біля церкви гаївки.

Великодні паска та яйце

1. Паска – незабутній атрибут Великодня, історія якої бере свій початок із язичницьких часів. У багатьох народів існував звичай пекти навесні хліб і приносити його в дар землі. Таким чином, наші предки дякували Богові родючості за урожай.

2. Найбільш традиційний колір, в який фарбують крашанки, - червоний: він символізує кров Христа, який приніс себе в жертву в ім'я порятунку людства. Жовті, червоні, жовтогарячі кружальця, багатокутні зірки на писанці — зображення Сонця. Хвилі означають воду. Ще зображують листя — дубове або вишневе. Малюють півників, козликів, пташок, рибок, метеликів, бджілок.

3. Найбільшою крашанкою у святі вважається яйце, яке знаходиться у канадському місті Вегревіль. Його вага становить 2 тони, а довжина – близько 8 метрів.

4. 18 квітня в Дніпропетровській історичний музей ім. Д. Яворницького передали найбільшу в Україні пасхальну писанку, яку створили дніпровські діти в техніці пап'є-маше.

5. Архітектурна споруда у формі найбільшого у світі писанкового яйця висотою 14 м та діаметром у 10 м стала візитівкою Коломиї.

Особливості проведення свята в інших країнах

великодніх зайців і різнобарвних яєць.

2. Одним із головних символів католицького Великодня вважається кролик. У багатьох європейських країнах діти вірять, що саме Великодній Кролик приносить у будинок солодкі гостинці та яйця.

3. У США існує цікава великодня гра – катання яєць по похилому газону. Наймасовіше змагання протягом багатьох років проходить на території Білого дому за участю президентської родини.

4. Незвичайна великодня традиція існує у Болгарії. Тут прийнято скидати з вікон глиняні горщики. Таким чином, жителі країни святкують перемогу добра над злом. При цьому кожен перехожий може взяти черепок від розбитого горщика на щастя.

Департамент освіти Вінницької міської ради
Міський методичний кабінет

СЕРТИФІКАТ

учасника конкурсу

“Кращий навчально-методичний посібник”
в рамках акції “Ярмарок фахових сподівань”

ВН № 2016/144

виданий

Мазур Катерині Володимирівні

(прізвище, ім'я, по батькові педагога)

вихователю

(посада)

Дошкільного навчального закладу № 45

(повна назва навчального закладу)

м. Вінниці

номінація

«Електронно-освітній ресурс»

Директор Департаменту

В. Буняк

Завідувач ММК

Москальчук

2016

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ ВІННИЦЬКОЇ
МІСЬКОЇ РАДИ МІСЬКИЙ
МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ
ДОШКІЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД №45 «КАЛИНКА»

**«Моя країна –
Україна»**

номінація
«Електронно-освітній ресурс»

м. Вінниця

Автор: **Мазур Катерина Володимирів**, вихователь ДНЗ №45 «Калинка»

Департаменту освіти Вінницької міської ради

Мазур К.В. «Моя країна - Україна». Електронно-освітній ресурс

К.В.Мазур. - Вінниця: ММК, 2016. 12с

Рецензенти:

Карпина А.В., вихователь-методист ДНЗ №45 «Калинка» Департаменту освіти Вінницької міської ради

Рекомендовано педагогічною радою
дошкільного навчального закладу №45
(Протокол №2 від 29.01.2016 р.)

Електронний посібник допоможе в цікавій формі збагатити і узагальнити знання дітей про батьківщину, міста, походження назв міста, символи, визначні місця України. Гра сприяє виникненню в дітей інтересу до рідного краю. Посібник знайомить дітей із сімома чудесами України, допомагає у захопливій формі засвоїти найважливіші моменти історичних традицій. Матеріали доступні у використанні з дітьми старшого дошкільного віку.

Рецензія

на електронно-освітній ресурс «Моя країна — Україна»

Автор: Мазур Катерина Володимирівна — вихователь дошкільного навчального закладу №45.

Гра — важлива і невід’ємна провідна діяльність дітей дошкільного віку і важливий елемент виховання. Гра сприяє становленню довільної поведінки дитини. Механізм керування своєю поведінкою (тобто дотримання правил) формується саме під час гри, а вже згодом упродовжується в інших видів діяльності. Довільність припускає наявність зразка поведінки, який наслідує дитина, і контролю. Самоконтроль з’являється тільки в період завершення дошкільного віку, тому спочатку дитина потребує зовнішнього контролю — з боку її товаришів по грі. Спочатку діти контролюють одне одного, а потім — кожний сам себе. Поступово зовнішній контроль зникає із процесу керування поведінкою, і образ починає регулювати поведінку дитини безпосередньо.

Поява персональних комп’ютерів посприяла тому, що дитячі електронні ігри зайняли важливе місце в житті дитини. Завдяки простому управлінню, електронні ігри для дітей стали подарунком №1, який хоче отримати кожна дитина. У електронні ігри обожнювали грати ще ми з вами — пам’ятаєте, в дитинстві як нам подобалася гра, де вовк ловив курячі яйця? Сучасні діти мають великі можливості для розвитку своїх здібностей з використанням електронної гри.

До складу електронної гри «Моя країна — Україна» входять дидактичні ігри:

- ✚ «Держава та конституція очима дітей»;
- ✚ «Подорож містами України»;
- ✚ «Прикрасимо неньку найкращим вбранням»;
- ✚ «Знайди тваринами житло на батьківщині»;
- ✚ «Моя країна в пазлах».

Всі ігри спрямовані на формування і розвиток компетентності у дітей старшого дошкільного віку відповідно до змісту освітніх ліній «Дитина у світі культури» та «Дитина в соціумі» Базового компоненту дошкільної освіти. Під час електронної Гри «Моя країна Україна», автор розкриває такі поняття, як «держава», «конституція», «столиця», «символи», розширює знання дітей про Батьківщину, рідне місто, знайомить з іншими містами України. Педагог систематизує знання дітей про історичні та видатні місця нашої держави, пам’ятки, музеї, природні багатства. Катерина Володимирівна підкреслює символи, які характерні деяким містам, походження їх назв. Автор акцентує увагу вихованців на географію України, її неповторні ландшафти, тваринний світ деяких регіонів. Діти ознайомлюються із національними костюмами, розміщуючи їх до відповідних регіонів.

Посібник забезпечує віртуальну реальність, надає можливість індивідуального підходу до користувача. Матеріал ЕОР розбитий на блоки, які відповідають дидактичним іграм, рекомендовані автором. За допомогою ілюстрацій дітям можна детально і просто пояснити матеріал, який важко сприймається користувачами. Основний матеріал блоків поєднаний допомогою гіперпосилань.

Всі ігри спрямовані на формування у дітей позитивного образу батьківщини, ціннісного ставлення до культури українського народу, його історичного, минулого, власної гідності як представників свого роду. Автор акцентує увагу на прищеплення дітям елементарних правових знань, формування найпростіших

навичок правової поведінки. Разом з тим в ЕОР охоплено питання високої художньо-естетичної культури.

ЕОР розвиває пізнавальну активність старших дошкільнят, їх самостійність, формує емоційний ресурс для подальшої діяльності вихованців ДНЗ. Дидактична гра розрахована на педагогів дошкільного навчального закладу та батьківський загал вихованців.

Рецензент:

Картина Альона Василівна – вихователь-методист ДНЗ №45

ПЕРЕДМОВА

Усі складові частини виховання дітей дошкільного віку в педагогічному процесі здійснюються в єдності. Людина не розвивається і не виховується за окремими напрямками. У Концепції дошкільного виховання в Україні зазначено, що провідними засадами діяльності сучасного національного дошкільного закладу мають бути національна психологія, культура та історія, а також загальнолюдські духовні надбання.

До основних завдань патріотичного виховання старших дошкільних належать:

- формування любові до рідного краю (причетності до рідного дому, сім'ї, дитячого садка, міста);
- формування духовно-моральних взаємин;
- формування любові до культурного спадку свого народу;
- виховання обов'язку, поваги до своїх національних особливостей;
- почуття власної гідності як представників свого народу.

Треба відмітити, що в роботі в сучасними дошкільниками набувають актуальності проблема впровадження нових інноваційних та інформаційних засобів і методів навчання, які забезпечать подальше удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві. Використання комп'ютера у ДНЗ слід розглядати як потужний дидактичний засіб, який залучає дітей до активної праці, підвищує їхній інтерес до навчання, сприяє кращому засвоєнню матеріалу і підвищує ефективність навчання.

Дитячі електронні ігри зайняли важливе місце в житті дитини. Завдяки простому управлінню, електронні ігри для дітей стали подарунком, який хоче отримати кожна дитина.

З метою забезпечення дошкільного навчального закладу матеріалами з питань формування основ національної свідомості дошкільника, знань про державу та Символіку України був створений електронний посібник «Моя країна – Україна»

ОПИС ПОСІБНИКА

Сучасна складна ситуація в нашій державі змусила всіх усвідомити: система національно-патріотичного виховання дітей, починаючи з дошкільного віку, потребує змін. Ми маємо шукати нові підходи, методи, форми роботи, які відповідатимуть

викликам сьогодення. Розуміючи, що патріотизм - це одне із найглибших почуттів, гордість за духовні матеріальні досягнення свого народу, своєї батьківщини, бажання зберігати її характерні особливості, культурні надбання, готовність захищати інтереси свого народу, проаналізувавши проблему ми вирішили розробити електронний посібник, що відповідає рівню розвитку дитини дошкільного віку. Відповідно до Методичних рекомендацій було відібрано 5 напрямків, які й розмістили в ЕОР.

У посібнику створено інтерактивні дидактичні ігри, вправи та презентації, які допоможуть краще засвоїти такі поняття, як «держава» та «конституція», «культурні надбання», «визначні місця», «карта України», розширити та закріпити знання про регіони України, характерний національний одяг, тварини, які прикрашають нашу природу, поєднати улюблену гру багатьох дітей «Пазли» з картою нашої держави. Разом з цим ЕОР стимулює роботу мислення, розвиває кмітливість, уяву, пам'ять, спостережливість і увагу, пробуджує творчий пошук і подарує дітям радість здогадки.

В електронному посібнику розміщено інформацію про усі області України, визначні місця, символи міст. Тут діти можуть ознайомитися із поняттями «держава», «державні національні символи», «гроші», природними та заповідниками та національним одягом регіонів України. Електронно-освітній посібник складається з окремих розділів, які відповідають дидактичним іграм та темам патріотичного змісту. Даний електронний ресурс може бути розміщений в Інтернеті та використовуватися для дистанційного навчання дошкільників.

Посібник забезпечує віртуальну реальність, надає можливість індивідуального підходу до користувача. Матеріал ЕОР розбитий на блоки, які відповідають дидактичним іграм, рекомендовані автором. За допомогою ілюстрацій дітям можна детально і просто пояснити матеріал, який важко сприймається користувачами. Основний матеріал блоків поєднаний за допомогою гіперпосилань.

Всі ігри спрямовані на формування у дітей позитивного образу батьківщини, ціннісного ставлення до культури українського народу, його історичного минулого, власної гідності як представників свого роду. Автор акцентує увагу на прищеплення дітям елементарних правових знань, формування найпростіших навичок правової поведінки. Разом з тим в ЕОР охоплено питання високої художньо-естетичної культури.

ЕОР розвиває пізнавальну активність старших дошкільнят, їх самостійність, формує емоційний ресурс для подальшої діяльності вихованців ДНЗ. Дидактична гра розрахована на педагогів дошкільного навчального закладу та батьківський загальний вихованців.

До складу електронної ЕОР входять дидактичні ігри:

- «Моя країна - Україна»
- «Держава та конституція очима дітей»
- «Подорож містами України»
- «Прикрасимо неньку найкращим вбранням»
- «Знайди тваринам житло на батьківщині»
- «Моя країна в пазлах»

Дидактична гра «Держава та конституція очима дітей»

Мета: виховувати громадянина своєї держави, любов до рідного краю, шанобливе ставлення до національних та державних символів, повагу до українського народу, гордість за красу і велич нашої Батьківщини. Розвивати інтерес до України, бажання спілкуватися рідною мовою. Продовжити знайомити дітей з поняттям «Наша Батьківщина», формувати знання про державні символи: прапор, герб, ознайомити з державним Гімном України, національною валютою, поняттям «держава».

Дидактична гра «Подорож містами України»

Мета: формувати у дітей знання про Україну, її визначні місця, символи міст. Розвивати логічне мислення, вміння грати разом, приходити один одному на допомогу. Виховувати почуття любові до України та її традицій, доброти, доброзичливого ставлення до навколишнього середовища.

Дидактична гра «Прикрасимо неньку найкращим вбранням»

Мета: закріпити знання дітей про український національний одяг; продовжити знайомити їх з вишиванням як одним із видів українського декоративно-прикладного мистецтва, орнаментами вишиванок; вчити бачити спільне і відмінне в одязі хлопчиків і дівчаток; формувати шанобливе ставлення до традицій українського народу, зокрема до національного вбрання.

Дидактична гра «знайди тваринам житло на батьківщині»

Мета: поширити знання дітей про тварин, які живуть у різних областях нашої батьківщини; розвивати логічне мислення, пам'ять, уважність, вміння допомагати один одному; виховувати турботливе ставлення до братів наших менших.

Дидактична гра «Моя країна в пазлах»

Мета: за допомогою гри-головоломки розмістити області на мапі України; розвивати логічне мислення, пам'ять, окомір, уважність, вміння допомагати один одному; виховувати шанобливе ставлення до звичаїв краси своєї держави.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

- Кількість проведених хвилин за ПК дорівнює віку дитини помноженому на 1,5. Наприклад ,для шестирічки - гра триває 9 хвилин.
- Кількість сесії за ПК - максимум 3 в день .Для шестирічки - це півгодини в день.
- Після роботи- обов'язкова гімнастика для очей та рухливі ігри.
- Екран відео монітора повинен знаходитися на рівні очей або трохи нижче ,на відстані не ближче 50 см. Дитина ,що носить окуляри, має займатися за комп'ютером в них.
- Використання комп'ютерних програм повинно бути пов'язано з дидактичною метою заняття ,органічно входити в його структуру і вести до раціонального вирішення поставлених завдань всіма способами: і традиційними (традиційні види діяльності) і сучасними (комп'ютерні програми)
- Доцільно проводити заняття по підгрупах (до 6 дітей)

ІНСТРУКЦІЯ ПО ВИКОРИСТАННЮ

Посібник представлений у вигляді презентації розробленої в Microsoft PowerPoint. Для того ,щоб переглянути презентацію натисніть клавішу «F5» або на робочій панелі оберіть «Показ слайдов»,»С начала». Якщо ви бажаєте розпочати роботу з конкретного слайду, то варто натиснути на нього у переліку всіх слайдів , далі

«Показ слайдов», з» С текущего слайда». Для зручності використання усі розроблені презентації та ігри мають гіперпосилання. Це дозволить Вам під час показу презентації перейти до необхідного матеріалу без завершення роботи . Презентації до заняття перемагають в ручному режимі, тобто при натисканні лівої кнопки миші . Додаткові ігри та вправи перемикаються автоматично, а також при вихованні певних дій . При необхідності завершити перегляд презентації раніше натисніть клавішу «Esc».

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. **Бігич О.Б.** Результати апробації мультимедійного електронного посібника «Планування уроку англійської мови в початковій школі» / Бігич О.Б. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rusnauka.com/20>.
2. **Жосан О.Е.** Мультимедійний навчально-ігровий посібник: педагогічні можливості та вимоги [Електронний ресурс] – Режим доступу: about:blank.
3. **Жосан О.Е.** Дидактичні можливості мультимедійного-навчально-ігрового посібника [Електронний ресурс] : – Режим доступу: <http://timso.koippo.kr.ua>.
4. **Кузбит І.М.** Створення та використання електронних посібників у навчальному процесі / І.М.Кузбит//Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2009/– № 1. – С.18– 20.
5. **Стромило І.** Технологія та методологія розробки електронних посібників [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua>.
6. **Дитина: Програма виховання і навчання дітей від двох до семи років** / наук. кер. проекту: В.О. Огнев'юк, К.І. Волинець; наук. кер. програмою О.В. Проскура, Л.П. Кочина, В.У. Кузьменко, Н.В. Кудикіна; авт.кол.:Г.В. Беленька, Е.В. Белкіна, О.Л. Богініч, Н.І.Богданець-Білокаленко, С.А.Васільєва,О.Л.Вашуленко [та ін.] / Мін. осв. і науки, мол. та спорту України, Головн. упр. осв. і науки. викон. орг. Київміськради (КМДА), Київ, ун-т ім.Грінченка, -3-є вид., доопр. та доп.-К. :Київ. Ун-т ім.Б.Грінченка, 2012.- 492с.
7. **Методичні рекомендації до Програми виховання і навчання дітей від двох до семи років «Дитина»** / наук. кер. проекту: В.О.Огнев'юк; наук. ред. Н.В. Кудикіна В.У.Кузьменко; авт.кол.: Е.В.Белкіна, Н.І.Богданець-Білокаленко, О.Л.Богініч, З.Н.Борисова, М.С.Вашуленко [та ін.]/ Мін. осв. і наук., мол. та спорту України, Головн. упр. осв. і наук. викон. орг. Київміськради (КМДА), Київ, ун-т ім.Б.Грінченка. –3-є вид., доопр. та доп.-К.:Київ, ун-т ім. Б.Грінченка, 2012.-400с.
8. **Грицюк Л.А., Каратаєва М.І.** Громадське виховання особистості. Книга 2. Методологічні аспекти / Кам'янець Подільський: ПП Мошак М.І., 2007- С.109.
9. **Поніманська Т.І.** Соціальний розвиток дитини. Друге видання. Методологічний посібник/вид. «Генеза». Київ, 2011.-С.86.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

Факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв
Кафедра дошкільної та початкової освіти

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор Вінницького державного
педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

_____ доц. Лазаренко Н.І.

« ____ » _____ 2018 р.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З НАРОДОЗНАВСТВА

(назва навчальної дисципліни)

ПРОГРАМА

нормативної навчальної дисципліни

підготовки _____ бакалаврів _____ в

(назва ступеня вищої освіти)

галузі знань **01 Освіта / Педагогіка а**

(шифр та найменування галузі знань)

спеціальності **012 Дошкільна освіта а**

(код і назва спеціальності)

додаткової спеціальності **013 Початкова освіта**

додаткової спеціалізації **Логопедія**

РОЗГЛЯНУТО І СХВАЛЕНО

на засіданні Вченої ради

Вінницького державного

педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

Протокол № _____ від « _____ » _____ 20 ____ р.

Вінниця – 2018 рік

УДК 371
ББК 74. 00

Розробники:

Мазур К.В., асистент кафедри дошкільної та початкової освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Рецензенти:

Колосова О.В., кандидат пед. наук, старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Федчишина Т.Л., спеціаліст вищої категорії, старший викладач, магістр педагогічної освіти, завідувач дошкільного відділення Вінницького комунального гуманітарно-педагогічного коледжу

Методика проведення занять з народознавства: програма обов'язкової навчальної дисципліни для студентів ступеня вищої освіти «бакалавр» галузі знань 01 Освіта / Педагогіка, спеціальності 012 Дошкільна освіта / укладачі: К.В.Мазур. – Вінниця, 2018. – 11 с.

АНОТАЦІЯ

Реалізація основних завдань і принципів виховання здійснюється в усіх ланках системи освіти. Саме заклад дошкільної освіти є першою сходинкою, яка виступає посередником між родинним колом, з якого виходить дитина, і незнайомим світом, до якого їй належить незабаром долучитись. Втілення принципу гуманізації навчання і виховання має на меті взаємопроникнення сімейного і суспільного виховання, спрямоване на створення для кожної дитини єдиного виховного простору.

Метою викладання навчальної дисципліни «Методика проведення занять з народознавства» є ознайомлення студентів з теоретичними і практичними підходами до проблеми національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку. Програма містить два розділи: «Фольклорні жанри в роботі з дошкільниками. Ознайомлення з символами України, культурою родинних стосунків» та «Ознайомлення дітей з українською календарною обрядовістю, побутом, народними промислами, ремеслами та рідним краєм».

Дана програма може бути використана педагогами, які займаються підготовкою майбутніх спеціалістів за спеціальністю «Дошкільна освіта».

Програма розглянута і схвалена на засіданні кафедри дошкільної та початкової освіти факультету дошкільної, початкової освіти і мистецтв

Протокол № 14 від «27» квітня 2018 року

Програма розглянута і схвалена на засіданні навчально-методичної комісії факультету дошкільної, початкової освіти і мистецтв

Протокол № 9 від «10» травня 2018 року

ВСТУП

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «методика проведення занять з народознавства» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавра

галузі знань 01 Освіта / Педагогіка

спеціальності 012 Дошкільна освіта

додаткової спеціальності 013 Початкова освіта

додаткової спеціалізації Логопедія

Предметом вивчення навчальної дисципліни є закономірності, принципи, технології організації роботи з народознавства з вихованцями.

Міждисциплінарні зв'язки: Навчальна дисципліна «Методика проведення занять з народознавства», з одного боку, базується на компетентностях, отриманих студентами в процесі вивчення навчальних дисциплін «Педагогіка загальна зі вступом до спеціальності», «Загальна педагогіка», «Загальна психологія», «Педагогіка дошкільна», «Дитяча психологія», «Основи наукових досліджень», а з іншого – є базою для засвоєння «Основ педагогічної майстерності», «Історії педагогіки», «Педагогічної психології». Особливу роль відіграє практика в дитячих садках, під час якої студенти повною мірою можуть використати набуті знання та безпосередньо вправлятися в організації занять з народознавства з дітьми різних вікових груп.

1. Мета, завдання, компетентності та програмні результати навчання

1.1. **Метою** вивчення навчальної дисципліни «Методика проведення занять з народознавства» є підготовка студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв як майбутніх вихователів дошкільних закладів до організації народознавчої роботи з дітьми дошкільного віку.

1.2. Основними **завданнями** вивчення дисципліни «Методика проведення занять з народознавства» є:

- формувати у майбутнього вихователя ЗДО гуманістичну педагогічну позицію і суб'єктні якості особистості педагога як людини культури, що дозволять їй інтегруватись у широкий світовий соціокультурний контекст, зрозуміти унікальність культур, поглядів, звичаїв;
- допомогти майбутнім вихователям більш глибоко оволодіти базовими основами педагогічної культури як динамічної системи загальнолюдських педагогічних цінностей, творчих способів педагогічної взаємодії та особистісних досягнень;
- створити умови для оволодіння знаннями у контексті зазначеної проблематики (особливості сучасної української сім'ї, традицій та побуту минулого українського народу), для усвідомлення багатозначності позицій і поглядів на те чи інше педагогічне явище та необхідності пошуку внутрішніх альтернативних рішень (враховуючи плюси і мінуси) будь-якої діяльності, що

вимагає планування наслідків вчинків, дій, прогнозування близьких і віддалених життєвих перспектив;

- сприяти розвитку у студентів необхідних загальнонавчальних умінь (аналізувати, синтезувати, порівнювати, узагальнювати отриману інформацію тощо), загальнопрофесійних умінь (застосовувати отримані знання на практиці, ретроспективно відтворювати типові педагогічні обставини, в яких може відбутися те або інше психолого-педагогічне явище тощо), їх професійного мислення, творчого потенціалу, а відтак - професійної компетентності майбутніх фахівців;

- розвивати у студентів діагностичні уміння щодо виявлення особливостей виховання дітей з народознавства в умовах сім'ї і закладу дошкільної освіти;

- ознайомити із специфікою організації народного освітнього розвиваючого простору ЗДО;

- здійснити установку на співпрацю та діалог на рівні взаємодії окремих людей (вихователь-вихованець, вихователь-батьки, вихователь-вихователь і т.д.), носіїв різних поглядів і культур.

1.3. Компетентності (за освітньо-професійною програмою)

1.3.1. Загальні компетентності

ЗК 2. Здатність до самостійного пошуку, обробки та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 3. Здатність ідентифікувати, формулювати та розв'язувати проблеми.

ЗК 5. Здатність до планування, складання прогнозів і передбачення наслідків своїх дій.

ЗК 8. Здатність приймати рішення і діяти відповідно до морально-етичних і правових норм.

ЗК 9. Здатність до ефективного етичного спілкування із суб'єктами взаємодії та в колективі (групі).

ЗК 13. Здатність створювати команду, мотивувати її членів та досягати спільних цілей.

1.3.2. Фахові компетентності

ФК 1. Здатність до розвитку в дітей раннього і дошкільного віку базових якостей особистості (довільність, самостійність, креативність, ініціативність, свобода поведінки, самосвідомість, самооцінка, самоповага).

ФК 2. Здатність до розвитку допитливості, пізнавальної мотивації, пізнавальних дій у дітей раннього і дошкільного віку.

ФК 4. Здатність до формування у дітей раннього і дошкільного віку первинних уявлень про предметне, природне, соціальне довкілля, властивості і відношення предметів; розвитку самосвідомості (Я дитини і його місце в довкіллі).

ФК 7. Здатність до навчання дітей раннього і дошкільного віку суспільно визнаних морально-етичних норм і правил поведінки.

ФК 9. Здатність до виховання у дітей інтересу і поваги до національних традицій, звичаїв, свят, обрядів, народних символів.

2.4. Програмні результати навчання (за освітньо-професійною програмою)

Знання:

ПРН 2. Розуміти, описувати і аналізувати явища з розвитку, навчання і виховання різних категорій дітей раннього і дошкільного віку з використанням базових психологічних і педагогічних понять і категорій.

Уміння:

ПРН 5. Критично використовувати світоглядні теорії та засвоєні теоретичні знання при розв'язанні професійних педагогічних завдань.

Комунікація:

ПРН 15. Здійснювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію і розвивальне міжособистісне спілкування з дітьми дошкільного віку.

ПРН 16. Дотримуватися етичних норм у процесі формування комунікаційної стратегії із суб'єктами взаємодії, застосовувати демократичні технології прийняття колективних рішень, враховуючи власні інтереси і потреби інших, у процесі використання ефективних стратегій спілкування залежно від ситуації.

Автономія і відповідальність:

ПРН 18. Знаходити рішення у складних і непередбачуваних умовах, що потребують застосування нових підходів та прогнозування.

ПРН 19. Співвідносити рівень особистісного і професійного розвитку з сучасними потребами ринку праці та моделювати траєкторію особистісного самовдосконалення.

1.4. Програмні результати навчання

Знання:

ПРН 2. Розуміти, описувати і аналізувати явища з розвитку, навчання і виховання різних категорій дітей раннього і дошкільного віку з використанням базових психологічних і педагогічних понять і категорій.

Уміння:

ПРН 5. Критично використовувати світоглядні теорії та засвоєні теоретичні знання при розв'язанні професійних педагогічних завдань.

Комунікація:

ПРН 15. Здійснювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію і розвивальне міжособистісне спілкування з дітьми дошкільного віку та особистісно- і соціально зорієнтоване спілкування з батьками.

ПРН 16. Дотримуватися етичних норм у процесі формування комунікаційної стратегії із суб'єктами взаємодії, застосовувати демократичні технології прийняття колективних рішень, враховуючи власні інтереси і потреби інших, у процесі використання ефективних стратегій спілкування залежно від ситуації.

Автономія і відповідальність:

ПРН 18. Знаходити рішення у складних і непередбачуваних умовах, що потребують застосування нових підходів та прогнозування.

ПРН 19. Співвідносити рівень особистісного і професійного розвитку з сучасними потребами ринку праці та моделювати траєкторію особистісного самовдосконалення.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин / 3 кредита ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Розділ 1. Фольклорні жанри в роботі з дошкільниками.

Ознайомлення з символами України, культурою родинних стосунків.

Теоретичні основи методики ознайомлення дошкільників з українським народознавством. Поняття народної педагогіки. Предмет та завдання методики проведення занять з народознавства. Принципи ознайомлення дітей з українським народознавством. Завдання дошкільного навчального закладу та зміст ознайомлення дітей з українським народознавством.

Методика використання різних фольклорних жанрів у роботі з дітьми дошкільного віку. Жанрова характеристика української фольклористики. Колискові пісні, забавлянки, їх використання в роботі з дошкільниками. Прислів'я, приказки, загадки, скоромовки, лічилки, дражнили, мирилки їх місце в роботі з дошкільниками.

Вплив усної народної творчості на формування національної свідомості. Методика використання малих жанрів українського фольклору в роботі з дітьми раннього та дошкільного віку.

Українські народні ігри, їх значення у вихованні дітей. Характеристика народних ігор, їх місце у вихованні дітей. Класифікація народних ігор. Специфічні особливості застосування народних ігор в навчально-виховному процесі дошкільного навчального закладу.

Українська народна казка як засіб виховання дошкільників. Види, типи, жанрові особливості казки. Особливості використання українських народних казок в різних формах навчально-виховної роботи з дітьми дошкільного віку. Методика ознайомлення дітей з родинними відносинами та сімейними традиціями. Сім'я, рід, родина, батьки, хрещені батьки. Ознайомлення дітей з сімейними відносинами. Сімейні свята та традиції української сім'ї. Ознайомлення з ними дошкільників.

Державна символіка України. Тризуб – національний герб України, символічна характеристика. Прапор – державний символ України, історія його виникнення. Гімн, його символічна характеристика. Методика ознайомлення дітей з державною символікою України.

Методика ознайомлення дошкільників з національними символами України. Український віночок. Символічне значення квітів та стрічок у вінку. Рушник. Види рушників, їх регіональна характеристика, та призначення. Методика ознайомлення дітей з рушниками. Рослинні символи України: верба, калина, тополя, мальва, чорнобривці, рута, липа, їх символічне значення, ознайомлення дошкільників.

Розділ 2. Ознайомлення дітей з українською календарною обрядовістю, побутом, народними промислами, ремеслами та рідним краєм.

Історія виникнення та розвиток української календарної обрядовості. Історичні традиції та сучасність. Завдання програми «Українське дошкілля» на ознайомлення дітей з календарно-обрядовими святами.

Сезонно-календарна обрядовість. Характеристика весняної обрядовості. Методичні прийоми в роботі з дітьми. Характеристика літньо-осінньої обрядовості. Характеристика зимової обрядовості. Методика святкування в умовах дошкільного навчального закладу.

Методика проведення українських свят і розваг в ДНЗ. Використання народних свят у сучасній практиці виховання дітей дошкільного віку. Підготовка та проведення свят народознавчої тематики. Дозвілля за тематикою української календарної обрядовості, участь дітей та дорослих.

Методика ознайомлення дошкільників з побутом населення України.

Українська національна іграшка. Історія, регіональні особливості.

Український національний одяг: жіночий, чоловічий; українська національна кухня, регіональна характеристика страв.

Інтер'єр житла та українського подвір'я: посуд, меблі, регіональні особливості.

Методика ознайомлення дітей з народними ремеслами. Народні промисли та ремесла, їх регіональна характеристика. Художня цінність народних ремесел. Їх місце у сучасному житті.

Зміст та форми роботи для ознайомлення дітей з народними художніми промислами. Українська вишивка. Гончарство, ткацтво, килимарство, лозоплетіння, вироби з каменю, металу, шкіри. Писанкарство. Ознайомлення дошкільників з художніми промислами України.

Ознайомлення дітей з рідним краєм. Рідний край, рідна земля. Україна. Батьківщина. Місто, село, вулиця. Ознайомлення з природою рідного краю; поняття про народну метеорологію. Народні сезонні прикмети, їх використання в роботі з дітьми.

3. Рекомендована література

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / Наук. ред. та упоряд. О.Л. Кононко. – К.: Світич, 2014. – 430.

2. Білан М. Український стрій: Навчальний посібник / М. Білан, Г. Стельмащук. – Львів : Фенікс, 2000. – 325 с.

3. Білан О. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О. Білан; за заг. ред. О. Низьковської. – Тернопіль : Мандрівець, 2017. – 256 с.

4. Богуш А., Лисенко Н. Українське народознавство в дошкільному закладі. – К.: Вища школа, 2002. – 407 с.

5. Васіна З. Український літопис вбрання: [Книга-альбом] / З. Васіна. – К.: Мистецтво, 2006. – 448 с.

6. Воропай О. Звичаї нашого народу. – К. : Фоліо, 2013. – 512 с.

7. Дитина: освітня програма для дітей від двох до семи років / Автор. колектив; наук. керівник В. Огнев'юк. – К., 2016. – 304 с.
8. Дроботій О., Кривоніс М. Патріотичне виховання в ДНЗ. – К.: Ранок, 2017. – 192 с.
9. Енциклопедія українознавства для школярів і студентів [Текст] / авт.-упоряд. В. В. Оліфіренко [та ін.]. – Донецьк : Сталкер, 2001. – 494 с.
10. Каплуновська О. М. «Україна – моя Батьківщина». Парціальна програма національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку / Каплуновська О. М., Кичата І. І., Палець Ю. М.; за наук. ред. О. Д. Рейпольської. – Тернопіль: Мандрівець, 2016. – 72 с.
11. Кононенко П. Українознавство. — К.: МАУП, 2005. – 392 с.
12. Лаврик О. Україна. Все, що робить нас українцями. – Х. : Віват, 2015. – 256 с.
13. Лановик М., Лановик З. Українська усна народна творчість: Підручник. – К.: Знання-Прес, 2001. – 475с.
14. Лепеха Т.В. Українознавство. Навч. Посібник. – К.: Просвіта, 2005. – 376 с.
15. Лисенко Н. Етнопедагогіка дитинства: навчально-методичний посібник / Н. Лисенко. – К.: Слово, 2011. – 702 с.
16. Лозко Г.С. Українське народознавство. – Х.: Див, 2011. – 512 с.
17. Народознавство. Творча майстерня народних митців / Уклад. Л. Яковенко. – Х. : Видавництво «Ранок», 2016. – 16 арк. у папці.
18. Ніколаєнко В. Народознавство у дошкільному навчальному закладі (2-6 років). – Х. : Основа, 2010. – 208 с.
19. Ніколаєва Т. Український костюм. Надія на ренесанс / Т. Ніколаєва. – К.: Дніпро, 2005.– 320 с.
20. Українська етнологія: Навч. посіб. / За ред. В. Борисенко. – К. : Либідь, 2007. – 400 с.
21. Українське народознавство: Навч. посіб. /За ред. С.П.Павлюка. -2-ге вид. – К.: Знання, 2004. – 570 с.
22. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / [Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О. Ю. Хартман, А. С. Шевчук]; За заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. – К. : Українська академія дитинства, 2017. – 80 с.
23. Павлюк С. Українське народознавство. – К.: Знання, 2006. – 568 с.
24. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт» / [Андрієтті О., Голубович О., Дяченко Т., Ільченко Т. та ін.]. – Т.: Мандрівець, 2012. – 104 с.
25. Савчук Б. Українська етнологія. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2004. – 559 с.
26. Фоменко Е. Формування національної самосвідомості дітей. – Х. : Основа, 2009. – 121 с.
27. Хоружа Л. Педагогічна деонтологія: навч-методич. посіб. / Л. Хоружа. – К.: КМПУ імені Б.Д. Грінченка, 2008. – 96 с.
28. Щербань П. Національне виховання в сім'ї. – К., 2000. – 258 с.

с

Інформаційні ресурси

- мережі "Інтернет"
- Lib.com.ua та ін.);
- електронної бібліотеки;
- бібліотеки університету;
- журналів: «Дошкільне виховання», «Палітра педагога», «Джміль», «Розкажи онуку» та ін. видань.

4. Методи та технології викладання і навчання:

Студентоцентроване навчання, самонавчання, проблемно-орієнтоване навчання. Стиль навчання – активний, що дає можливість студенту обирати предмети та організовувати власну навчальну діяльність у позааудиторний час. Викладання та навчання проводиться у вигляді: лекцій, мультимедійних лекцій, інтерактивних лекцій, практичних занять, лабораторних занять, самостійного навчання, індивідуальних занять, консультацій, підготовки курсової роботи.

Технології навчання: проблемні, модульні, інтерактивні, проектні, інформаційно-комп'ютерні, ігрові, кооперативні, інтегративні, контекстні технології навчання, особистісно-орієнтовані, технологія ситуативного моделювання.

5. Форма підсумкового (семестрового) контролю навчання: залік

6. Критерії та методи оцінювання запланованих програмних результатів навчання: поточне опитування; перевірка якості виконання практичних завдань до кожного заняття; індивідуальне навчально-дослідне завдання – створення власного сайту / блогу / групи в соціальній мережі, присвяченої проблемам взаємодії ЗДО з родинами; розробка сценаріїв різних форм роботи вихователя з батьками, створення методичної папки.; захист проектів, творчих робіт, презентацій; залік.

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
“ДОШКІЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД № 1
ВІННИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ”**

Идент. код № 35662213, 21036, м. Вінниця, вул. М. Амосова, 48 А
Вихідна №17 25 січня 2023 р.

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
МНИШЕНКО Катерини Володимирівни
«Формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних
установ засобами народної творчості»
представленого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності - 011 Науки про освіту

Результати дисертаційного дослідження МНИШЕНКО К.В. «Формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості» впроваджувались в освітній процес КЗ «ДНЗ №1 ВМР» впродовж 2019-2022 рр.

МНИШЕНКО К.В. запропоновано для впровадження в освітній процес дошкільного закладу експериментальна методика з інтеграції мистецьких та народознавчих видів діяльності; вивчення діяльності вихователів щодо формування шляхів художньо-естетичної культури засобами народної творчості, співбесіди з батьками та вихователями; спостереження за дітьми дошкільного віку, наліз продуктів їх творчої діяльності; консультування вихователів, проведення майстер класів та круглих столів з проблеми.

МНИШЕНКО К.В. були розроблені зміст, форми і методи дослідно – експериментальної роботи з дітьми, спрямовані на формування художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку на матеріалах народознавства, дослідним шляхом перевірена їх ефективність; прийоми формування діяльності в процесі навчання дітей роботі з різними матеріалами.

У ході дослідження встановлено, що результати дозволяють істотно підвищити рівень сформованості художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості та можуть бути рекомендовані для впровадження у практику закладів дошкільної освіти України.

Завідувач КЗ «ДНЗ №1 ВМР»

Валентина ВИГОВСЬКА

ДО ВМР
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЗАКЛАД ДОШКІЛЬНОЇ ОСВИТИ № 10
ВІННИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ»
(КЗ «ЗДО № 10 ВМР»)

вул. Дмитра Білоконя 30а, м. Вінниця, 21011, Тел. (0432) 56-17-15,
Email: andrusik2711@gmail.com код ЄДРПОУ 26243272

12.01.2023 №05-01-02/02

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
МНИШЕНКО Катерини Володимирівни
«Формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних
установ засобами народної творчості»
представленого на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD)
зі спеціальності - 011 Науки про освіту

У КЗ «ЗДО №10 ВМР» впродовж 2019-2022 рр. було здійснено апробацію та впровадження результатів дисертаційного дослідження МНИШЕНКО Катерини Володимирівни з теми: «Формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості».

Матеріали дослідження дозволили уточнити та розширити уявлення дітей про художньо-естетичну культуру та народну творчість. Така робота з дошкільниками створювала сприятливі умови для підвищення рівня їхньої художньо-естетичної компетенції. МНИШЕНКО К.В. було організовано роботу з батьками вихованців, завдяки чому підвищувалася їхня педагогічна компетентність з питання художньо-естетичної культури дітей. Під час експерименту МНИШЕНКО К.В. постійно надавала методичну допомогу вихователям та батькам з питань художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку.

Позитивно оцінені обґрунтовані автором педагогічні умови художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку у взаємодії сім'ї і навчального закладу, розроблені рекомендації щодо їх практичної реалізації сприятимуть оновлення й удосконаленню дошкільної освіти в Україні.

Матеріали дисертаційного дослідження МНИШЕНКО К.В. отримали схвальні відгуки вихователів дошкільного закладу.

Директор:

Тетяна АНДРУСИК

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Мнишенко Катерини Володимирівни

«Формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості»,

представленого на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD)

зі спеціальності - 011 Науки про освіту

№ 05-08/08 big 14.12.2022

У ЗДО №1 «Дзвіночок» Комунальної власності Жмеринської міської об'єднаної територіальної громади Вінницької області продовж 2019-2022 рр. було здійснено апробацію та впровадження результатів дисертаційного дослідження Мнишенко Катерини Володимирівни з теми: «Формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості».

Матеріали дослідження дозволили уточнити та розширити уявлення дітей про художньо-естетичну культуру та народну творчість. Така робота з дошкільниками створювала сприятливі умови для підвищення рівня їхньої художньо-естетичної компетенції. Мнишенко К.В. було організовано роботу з батьками вихованців, завдяки чому підвищувалася їхня педагогічна компетентність з питання художньо-естетичної культури дітей. Під час експерименту Мнишенко К.В. постійно надавала методичну допомогу вихователям та батькам з питань художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку.

Позитивно оцінені обгрунтовані автором педагогічні умови художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку у взаємодії сім'ї і навчального закладу, розроблені рекомендації щодо їх практичної реалізації сприятимуть оновлення й удосконаленню дошкільної освіти в Україні.

Матеріали дисертаційного дослідження Мнишенко К.В. отримали схвальні відгуки вихователів дошкільного закладу.

Директор ЗДО №1 «Дзвіночок»
Комунальної власності
Жмеринської міської
об'єднаної територіальної громади
Вінницької області

Рудяк О. А.

№ 05-02-07/07 від 23.11.2022

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Мнишенко Катерини Володимирівни
 «Формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних
 установ засобами народної творчості»
 представлено на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD)
 зі спеціальності - 011 Науки про освіту

Результати дисертаційного дослідження К.В. Мнишенко на тему «Формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості» було впроваджено в практику закладу дошкільної освіти.

Обґрунтовані Мнишенко К.В. форми організації художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості впроваджуються в освітній процес закладу дошкільної освіти, що забезпечило цілісність і системність організації освітнього процесу з чіткою послідовністю дій, спрямованих на отримання прогнозованого результату.

Ознайомлення педагогічного колективу закладу дошкільної освіти з результатами наукового пошуку Мнишенко К.В. сприяло переосмисленню методів та прийомів художньо-естетичної культури дітей. Запропоновані автором дисертаційного дослідження методичні рекомендації дали змогу здійснювати систематичний моніторинг рівнів художньо-естетичної культури дітей на основі народної творчості.

Результати впровадження засвідчили ефективність запропонованої Мнишенко К.В. форми організації художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості, що підтверджуються якісним та кількісним підвищенням рівнів творчого самовираження дітей нашого закладу.

Матеріали дисертаційного дослідження Мнишенко К.В. «Формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості» здобули позитивну оцінку педагогічного колективу нашого закладу.

Директор ЗДО №305

В.Коваль

Довідка
 про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Мнишенко Катерини Володимирівни
 «Формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних
 установ засобами народної творчості»
 представленого на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD)
 зі спеціальності - 011 Науки про освіту

Упродовж 2019-2020 років на базі закладу дошкільної освіти №2 «Дзвіночок» села Рахни-Лісові Тульчинського району Вінницької області проводилась діагностика рівнів сформованості художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку та впроваджувалась розроблена Мнишенко К.В. експериментальна методика художньо-естетичної культури дошкільників засобами народної творчості.

Слід відзначити, що матеріали, які були використані під час дослідно-експериментальної роботи, викликали значний інтерес у педагогів, оскільки були насичені цікавими експериментальними знахідками. Автором було також презентовано розроблені конспекти занять, спрямовані на формування художньо-естетичної культури дітей засобами народної творчості.

Під час експериментального дослідження Мнишенко К.В. було організовано та проведено з вихователями закладу дошкільної освіти низку майстер-класів, семінарів, занять, що сприяло усвідомленню ними важливості художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку.

Вважаємо, що експериментальні результати дослідження є актуальними й ефективними і заслуговують широкого впровадження у практику роботи інших закладів дошкільної освіти.

Завідувач ЗДО

Зарічник Л.М.

№58 від 10.11.2022р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
 імені Михайла Коцюбинського

вул. Острозького, 32, м. Вінниця, 21001, Україна, тел. (0432) 616-620, факс: (0432) 612-812, E-mail: info@vspu.edu.ua код ЄДРПОУ 02125094

26.12.2022р № 06/29

на № _____

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Мнишенко Катерини Володимирівни
 «Формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних
 установ засобами народної творчості»,
 представленого на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD)
 зі спеціальності - 011 Науки про освіту

Результати дисертаційного дослідження Мнишенко К.В. «Формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості» впроваджувались в освітній процес професійної підготовки майбутніх вихователів, що здійснює Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського.

Основні теоретичні положення наукової роботи та напрацювання Мнишенко К.В. впроваджувались в освітній процес під час її роботи на посаді асистента кафедри дошкільної освіти з 2017 року по 2022 рік при викладанні дисциплін професійно-практичного спрямування, зокрема при вивченні дисципліни «Методика проведення занять з народознавства».

Викладачами та студентами закладу в процесі навчання та педагогічної практики застосовувались методичні рекомендації щодо формування основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості, розроблені дисертанткою.

Результати дисертаційного дослідження Мнишенко К.В., впроваджені в освітній процес Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, свідчать про ефективність розробленого науково-методичного забезпечення, що сприяє підвищенню ефективності підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти до професійної педагогічної діяльності.

Проректор з наукової роботи

А.М. Коломієць

Міністерство освіти і науки України
**Прикарпатський національний
 університет імені Василя Стефаника**

вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ,
 76018, Україна
 тел.: (+380-342) 75-23-51
 факс: (+380-342) 53-15-74
 імейл: office@pnu.edu.ua

Ministry of Education and Science of Ukraine
**Vasyl Stefanyk
 Precarpathian National University**

57 Shevchenko Str., Ivano-Frankivsk,
 76018, Ukraine
 tel.: (+380-342) 75-23-51
 fax: (+380-342) 53-15-74
 email: office@pnu.edu.ua

15.12.2018 № *01-23/204*

На № _____ від _____

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Мнишенко Катерини Володимирівни

«Формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних
 установ засобами народної творчості»

представленого на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD)
 зі спеціальності - 011 Науки про освіту

Результати дисертаційного дослідження Мнишенко Катерини Володимирівни на тему «Формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості» впроваджувалися в освітній процес Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника впродовж 2017-2022 навчального року.

Аналіз запропонованої дисертанткою поетапної методики формування основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку було здійснено в процесі організації різних форм і видів навчально-пізнавальної діяльності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Дослідниця ознайомила студентів з досвідом організації формування основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості в закладах дошкільної освіти Вінниці та Вінницької області.

Матеріали дисертаційної роботи є актуальними, мають вагомe теоретичне і практичне значення для розв'язання актуальної проблеми формування художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості. Запропонований Мнишенко К.В. діагностичний інструментарій формування основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку позитивно оцінений майбутніми вихователями закладів дошкільної освіти та викладачами університету.

Завідувач кафедри теорії та методики
дошкільної і спеціальної освіти,
професор, доктор педагогічних наук

Неллі ЛИСЕНКО

підпис
Начальник відділу кадрів
Державного вищого заочного закладу
Прикарпатського національного університету імені Івана
Франка
код 02125266
20

ВІННИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
Комунальний заклад вищої освіти
«Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського»

23000, Вінницька обл., м. Бар, майдан Михайла Грушевського, 1, ідент. код 02904160, код 04341, факс 2-12-70, тел. 2-44-31, 2-12-70
 E-mail: bar_bpu01@ukr.net

25.01.2023 № 01-09/22

на № _____ від _____

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Мнишенко Катерини Володимирівни
 «Формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ
 засобами народної творчості»
 представленого на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD)
 зі спеціальності - 011 Науки про освіту

У Комунальному закладі вищої освіти "Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського" упродовж 2017-2022 навчальних років здійснювались апробація та практичне впровадження результатів наукового дослідження Мнишенко Катерини Володимирівни на тему «Формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості».

В освітньому процесі навчального закладу були використані теоретичні положення дисертаційної роботи К.В. Мнишенко, науково-методичні матеріали для викладачів щодо формування основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості. Педагогічні працівники мали змогу переглянути зміст деяких дисциплін; звернути увагу на посилення міжпредметних зв'язків та практичної складової начального матеріалу, необхідного для формування основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку, а також

могли використати методичні рекомендації дисертантки у процесі розробки комплексно-методичного забезпечення навчальних дисциплін.

Катерина Володимирівна ознайомила студентів з авторською моделлю формування художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості та досвідом впровадження авторської моделі в освітній процес закладів дошкільної освіти.

Вважаємо, що методичні рекомендації формування основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості, розроблені Мнишенко К.В., теоретичні положення її дисертаційного дослідження доцільно впроваджувати в практику закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку майбутніх педагогічних працівників.

Директор, к.пед.н.

Петро САВЧУК

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка

вул. Гетьмана Полуботка, 53, м. Чернігів, 14013, Тел. 3-36-10
 E-mail chnpu @ chnpu.edu.ua Код СДРПОУ 02125674

08.12.2022 № 11

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Мнишенко Катерини Володимирівни
 «Формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ
 засобами народної творчості»
 представленого на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD)
 зі спеціальності - 011 Науки про освіту

Результати дисертаційного дослідження Мнишенко Катерини Володимирівни впроваджувалися в освітній процес Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка впродовж 2017-2021 рр.

Матеріали дослідження використовувалися в процесі фахової підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 012 Дошкільна освіта під час викладання психолого-педагогічних дисциплін циклу професійної підготовки та у процесі позааудиторної роботи.

Реалізація запропонованої авторської моделі дозволила підвищити результативність професійної підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти, досягти продуктивного розвитку в них професійних компетентностей, необхідних для успішного вирішення освітньо-виховних завдань, оволодіння інноваційними технологіями професійної педагогічної діяльності.

Результати наукового дослідження Мнишенко К.В. мають вагомую цінність, сприяють підвищенню рівня творчого потенціалу майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти.

Основні результати апробації та експериментальної перевірки матеріалів дисертаційного дослідження підтвердили ефективність запропонованої Мнишенко К. В. структурно-функціональної моделі формування основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості та засвідчили її суттєві переваги для системи професійної підготовки фахівців.

Результати дослідження Мнишенко К. В. розглянуто та схвалено на засіданні кафедри дошкільної та початкової освіти Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (протокол № 5 від 6 грудня 2022 року).

Перший проректор,
 проректор з науково-педагогічної роботи
 Національного університету
 «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка

Володимир ДЯТЛОВ

Світлана СТРИЛЕЦЬ
 3-03-66

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
 ХМЕЛЬНИЦЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ
 вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, 29013,
 тел./факс: (0382) 72-09-23, 65-65-52, тел.: 79-53-55, 79-59-45
 E-mail: kgpa@ukr.net Код ЄДРПОУ 02138872

Від 29.12.2022 № 579 на № _____ від _____

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Мнишенко Катерини Володимирівни
 «Формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних
 установ засобами народної творчості»
 представленого на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD)
 зі спеціальності – 011 Науки про освіту

Результати дисертаційного дослідження Мнишенко Катерини Володимирівни впроваджувалися в освітній процес Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії впродовж 2020-2022 рр.

Матеріали дослідження використовувалися в процесі фахової підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 012 Дошкільна освіта під час викладання психолого-педагогічних дисциплін циклу професійної підготовки та у процесі позааудиторної роботи.

Реалізація запропонованої авторської моделі дозволила підвищити результативність професійної підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти, досягти продуктивного розвитку в них професійних компетентностей, необхідних для успішного вирішення освітньо-виховних завдань, оволодіння інноваційними технологіями професійної педагогічної діяльності.

Результати наукового дослідження Мнишенко К.В. мають вагому цінність, сприяють підвищенню рівня творчого потенціалу майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти.

Основні результати апробації та експериментальної перевірки матеріалів дисертаційного дослідження підтвердили ефективність запропонованої Мнишенко К.В. структурно-функціональної моделі формування основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості та засвідчили її суттєві переваги для системи професійної підготовки фахівців.

Результати дослідження Мнишенко К.В. на тему: «Формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості» було обговорено і затверджено на засіданні кафедри образотворчого, декоративно-прикладного мистецтва та технологій Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (протокол № 6 від 21 грудня 2022 року).

Проректор з наукової роботи
д. пед. н, професор

Олександр ГАЛУС

Завідувач кафедри образотворчого,
декоративно-прикладного мистецтва
та технологій ХГПА,
к. пед. н, професор, заслужений діяч
мистецтв України

Валентина ГРЕСЬКОВА

Мнишенко Катерина Володимирівна
«Формування основ художньо-естетичної культури вихованців
дошкільних установ засобами народної творчості»

Список опублікованих праць за темою дисертації:

Наукові праці, що відображають основні наукові результати дисертації:

Статті у наукових зарубіжних виданнях:

6. Dmitrenko N., Voloshyna O., Kizim S., Mnyshenko K., Nahorniak S. Smart Education in the Prospective Teachers' Training. *CTE Workshop Proceedings of ACNS Conference on Cloud and Immersive Technologies in Education (CITEd 2022)*, Kyiv, December 21-22, 2022.
7. Iryna Kuchynska, Olena Blashkova, Nataliia Rodiuk, Oksana Holiuk, Svitlana Polishchuk, Nina Ivanytska, Kateryna Mnyshenko. (2022) Innovative educational activity in higher education in the conditions of modern reforming of ukrainian educational system. *SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION. Proceedings of the International Scientific Conference. Volume I.* 168-183 (автор. внесок – 0,1 друк.аркуша)
<http://journals.ru.lv/index.php/SIE/article/view/6864>
<https://doi.org/10.17770/sie2022vol1.6864>
8. Sarancha, I., Mnyshenko, K., Khilya, A. (2021) Personal Values in the Structure of the Social Environment and Professional Activity. *SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION. 15th International Scientific Conference. Rezekne Academy of Technologies, Rezekne, Latvia.* 402-413 (автор. внесок – 0,1 друк.аркуша ; індексується в наукометричних базах *Web of Science*) <http://journals.ru.lv/index.php/SIE/article/view/6321>
<https://doi.org/10.17770/sie2021vol3.6321>
9. Mazur, K.V. (2019) Education of national patriotic survivals in primary age children by national symbol. *Simperatives of civil society development in promoting national competitiveness. Batumi, Georgia.* 224-227р..
<https://nier.ge/images/Conference-program-Batumi-GEORGIA-1.pdf>

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Мнишенко, К.В. (2022). Особливості формування основ художньо-естетичної культури у здобувачів дошкільної освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми.* 64, 126-136. DOI: [10.31652/2412-1142-2022-64-126-136](https://doi.org/10.31652/2412-1142-2022-64-126-136)
2. Мнишенко, К.В. (2022) Участь дітей у календарних святах як засіб патріотичного виховання. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»).* 13(18). 352-361
[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-13\(18\)-352-360](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-13(18)-352-360)

3. Мнишенко, К.В. (2021). Організаційно-методичні засади формування основ художньо-естетичної компетентності дітей дошкільного віку. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: наук. журнал*. Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. 4 (108), 112-121. DOI 10.24139/2312-5993/2021.02/112-121
4. Мнишенко, К. В., Мнишенко, Е. В., & Волошина, О. В. (2020). Формування в майбутніх учителів етнопедагогічної компетентності. *Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія*, 63, 81-85
DOI 10.31652/2415-7872-2020-63-81-85
5. Мазур, К.В. (2018). Організація патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами українського музичного фольклору. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 52, 89-93.
https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=Tkln89gAAAAJ&citation_for_view=Tkln89gAAAAJ:3fE2CSJrl8C

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Мнишенко, К.В. (2022) Інтегрований підхід до формування естетичного розвитку та виховання дітей дошкільного віку. *Особистісно-професійне становлення педагога в контексті інтеграції України в європейський освітній простір: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Вінниця, 29-30 листопада 2022 р.). Частина 1*. с. 194-197
2. Мнишенко, К.В. (2021) Особливості естетичного виховання дітей у процесі ознайомлення з народною творчістю. *Розвиток освіти і науки: проблеми, теорія, досвід і перспективи : матер. II заоч. Всеукр. наук.-практ. конф.* С. 77-79
3. Мнишенко, К.В., Волошина, О.В. (2021) Педагогічні умови формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості. *Особистісно-професійний розвиток учителя: погляди стейкхолдерів. Монографія*. С. 277-294
4. Мнишенко, К. В. (2020) Роль мистецтва у формуванні моральних якостей дошкільників. *Ціннісно-орієнтований підхід в освіті і виклики євроінтеграції: матер. Міжнар. наук.-метод. конф.* С. 84-85.
5. Волошина О.В., Мнишенко, К.В. (2020) Підготовка вихователя до формування художньо-мовленнєвої компетенції дітей дошкільного віку засобами фольклору. *Особистісно-професійний розвиток учителя: погляди стейкхолдерів. Монографія*. С. 102-118
6. Мазур, К.В., Король, А.В. (2019) Особливості естетичного виховання дітей у процесі ознайомлення з декоративно-ужитковим мистецтвом: критерії і показники. *Молодий вчений*, 5.2 (69.2), с. 15-16.

<https://library.vspu.net/jspui/bitstream/123456789/4385/1/Особливості%20естетичного%20виховання%20дітей%20у%20процесі%20ознайомлення%20з%20декоративно-ужитковим%20мистецтвом.pdf>

7. Мазур, К.В. (2017). Формування художньо-естетичної культури в дітей дошкільного віку як нагальна потреба сьогодення. *Педагогічний пошук: Збірник наукових праць студентів і молодих учених*. 8, с. 77-80.
8. Мазур, К.В. (2017) Формування художньо-естетичного смаку в дошкільників як психолого-педагогічна проблема. *Особистісно-професійний розвиток майбутнього вчителя: Матеріали всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції*. С. 75-78
9. Мазур, К.В., Давидчук, А. О., Зеленюк, С. В., Зеленюк, С. В., Кіржа, Н. В., Кіржа, Н. В., ... & Черчик, Н. Л. (2017). Професійно-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу. *Вінниця: ВДПУ*.
<https://library.vspu.net/jspui/bitstream/123456789/1177/1/Професійно-педагогічна%20компетентність%20викладача%20вищого%20навчального%20закладу%20навчальний%20посібник.pdf>
10. Мазур, К.В. (2016) Розвиток комунікативних умінь дітей дошкільного віку засобами гри. *Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій*. 5, с. 48-51
11. Мазур, К. (2014) Наступність у формуванні логічного мислення дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. *Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педгогіки, психології і мистецтв*. Вип. 3. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД». С.188-191.